

გულანი

GULANI

Samtskhe-Javakheti State University

GULANI

17

Publishing-House
„Akhaltsikhe University”
Akhaltsikhe -2015

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

გულანი

17

გამომცემლობა
„ახალციხის უნივერსიტეტი“
ახალციხე – 2015

УДК (უაკ) 81+82+93/94+37
UDC გ 936

რედაქტორი შერაზ ბერიძე

*სარედაქციო საბჭო: ნესტან სულავა (რედაქტორის მოადგილე),
მაკა ბერიძე (პასუხისმგებელი მდივანი),
თინა იველაშვილი, მარინე შონია, რომან გოგოლაური*

მდივანი: მარეს ოქრომელიძე

რეზიუმეები თარგმნეს გულნარა ჯანოვამ და დიანა მიქელაძემ

რედაქციის მისამართი: ახალციხე, რუსთაველის ქ. №106

**სიტყვა-სიმბოლოები ქართულ და რუსულ
ფრაზეოლოგიზმებში**

სიმბოლიკა ლიტერატურაში, ხელოვნებაში, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ცნობილია უხსოვარი დროიდან. სიმბოლიკა არის ნიშანი, რომელიც პირობითად აღნიშნავს მოვლენის არსს, მის იდეას და აქვს გადატანითი მნიშვნელობა. გადატანა ხდება როგორც საგნობრივ, ასევე ენობრივ დონეზე. საგანი-სიმბოლოები „მოქმედებენ“ განსაზღვრულ სიტუაციაში (თეთრი ბაირალი გამოხატავს კაპიტულაციას; წითელი ჯვარი და წითელი ნახევარმთვარე – გულმოწყალებას, ჰუმანურობას, მხარდაჭერას; ХЛЕБ-СОЛН (რუსეთში) სტუმართმოყვარეობას, გულთბილ შეხვედრას), მაშინ როდესაც ენობრივი სიმბოლოები უნივერსალურია. „სიმბოლო ხალხის კულტურის ფენომენია. მეცნიერები უწინარეს ყოვლისა ხაზს უსვამენ მის სოციალურ მნიშვნელობას, ანუ სიმბოლოს ჩართვას სოციალურ კონტექსტში - მის ტრადიციულობას, კონვენციონალურობას, გაგებას“ (ივანოვი, 2002: 113).

უმეტესწილად ენობრივი სიმბოლოები სათავეს საგნობრივიდან იღებენ. თუმცა მათი წარმოქმნა შესაძლებელია ენაშიც, როგორც განსაკუთრებული სიტყვათხმარება. თუ საგანი-სიმბოლოსთვის აუცილებელია სიტუაცია (საზოგადოებრივი, ყოფითი), სიტყვა-სიმბოლოსთვის აუცილებელია მისი ხმარება თავისუფალ შესიტყვებებში, რომლებიც შემდგომში მყარ ფრაზეოლოგიურ გამონათქვამებად ყალიბდება. (სიტყვის ხმარება „წმინდა“ სიმბოლოდ – იშვიათი გამონაკლისია). „სიტყვა-სიმბოლოები ფრაზეოლოგიზმების კულტურულ-ნაციონალური ინტერპრეტაციის ერთ-ერთი წყაროა“ (თელია, 1996: 118).

„სიმბოლოდ შეიძლება იქცეს ნებისმიერი სიტყვა, რომელიც აღნიშნავს საგანს, მოვლენას, მოქმედებას, ნიშან-თვისებას, მხოლოდ ერთი პირობით: ამ ენის მატარებლებისთვის ასოციაცია და შეფასება აუცილებლად უნდა იყოს სოციალურად გამყარებული, ანუ ერთნაირად აღქმადი. თუ სიმბოლიკა უნივერსალურია, იგი ვრცელდება ყველა ან ბევრ ენაში). ცხადია, ამიტომ სიმბოლოდ, როგორც წესი, კონკრეტული სემან-

ტიკის საყოველთაოდ ხმარებადი სიტყვები გამოიყენება” (ქუთათელაძე, 2003: 78).

„შედარებით ხშირად სიმბოლოებად გამოიყენება არსებითი სახელები, როგორც ყველაზე ხატოვანი სიტყვების კატეგორია, რომლებიც ყველაზე ადვილად იძენენ გადატანით მნიშვნელობას“ (გოზდარიოვი, 2001: 182).

ქართულ და რუსულ ენებში ასევე უდავოა გადატანითი მნიშვნელობის ზმნების სიმრავლე. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ზმნა-სიმბოლოები, რომლებიც იხმარება როგორც მოძრაობისა და მდგომარეობის განმარტებელი მეტაფორული აღნიშვნა, ხშირად მოტივირებულია არსებითი სახელით. შედეგად წარმოიქმნება ასოციაციური წყვილები: ცეცხლი-დაწვა, იწვის; აივსო, დაცალა, დალია; огонь – гореть, чаша-пить, литься и др.

ადამიანთა გრძნობები და მთელი ცხოვრებაც კი სხვადასხვა ეთნოსში უძველესი დროიდან გამოიხატება ჯამის (ფიალის) სიმბოლოთი. აქედან წარმოიშვა კავშირი წყალთან: მოთმინების ფიალა აივსო, ჯამი ნაღველი, მწუხარებამ დალია, გულად დევა, საწუთროს დაცლა, დაილივნენ დღენი და ა.შ. Испить горькую чашу (додна), хлебнуть горя, чаша терпения (переполнилась), излить душу, излить гнев, облить презрением, радость льётся через край и т. д. შესაძლოა ეს სახე სახარების ტექსტიდან იყოს (იესოს ლოცვა გედსამანიის ბაღში); “მამაო, თუ გნებავს, ამაცალე ეს სასმისი! თუმცა იყოს არა ჩემი ნება, არამედ შენი”. “Отче Мой! Если возможно, Да минует меня чаша сия!... впрочем, не как Я хочу, но как Ты» (ლუკა, 22, 42) აქედან მომდინარეობს გამოთქმა - “испить свою чашу до конца” ე.ი. ბოლომდე აიტანო ყველა ტანჯვა და უბედურება.

სიმბოლო შეიძლება იყოს საყოველთაო, ფართოდ გავრცელებული (ვარსკვლავი ბედნიერებისა და ბედის სიმბოლოა, ბუჭყდი – ქორწინების, კედელი – დაბრკოლების) ან საერთო რელიგიის, კულტურისა და ისტორიის ხალხთა ენაში გავრცელებული ქრისტიანული სიმბოლოებია ჯვარი და ნათელი - მადლის, წყალობის სიმბოლო; ძველისძველი სლავური სიმბოლოებია гора и вода: მთა – მწუხარების სიმბოლოა, წყალი კი - სიყვარულის.

ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიაში მრავლადაა სიტყვა-სიმბოლოები. ჯერ კიდევ წარმართობის დროს, როდესაც გავრცელებული იყო ტოტემიზმი, ადამიანები სიმბოლოებად აქცევენ საგნებს, მოვლენებს, ანუ სიმბოლიკას იძენდა

სიტყვა-სახელწოდება. ეს მოვლენა ნათლად ჩანს ცხოველებ-
ბისა და ფრინველების სიმბოლიზაციაში. ცხოველების სიმბო-
ლო-სახე ყალიბდებოდა განსხვავებული ცრურწმენის გავლენ-
ით. ამიტომ შესაძლებელი იყო ამა თუ იმ ცხოველზე ორი ან
უფრო მეტი შეხედულების არსებობა. საბოლოოდ ენაში სიმ-
ბოლოდ მკვიდრდებოდა ის, რომელიც მეტად ახლოს იყო
ხალხის მასასთან. უძველესი სლავების რწმენით, კურდღელი
ემშაკის სახეს წარმოადგენდა; მასთან შეხვედრა ცუდის
მომასწავებელ ნიშნად ითვლებოდა. მაგრამ რუსულ ფრაზეო-
ლოგიაში კურდღელი მხოლოდ შიშის, სიმხდალის სიმბოლოს
წარმოადგენს: заячьядуша, трусливказаяц. ქართულ ფრაზეო-
ლოგიაში კურდღლის სიმბოლო საერთოდ არ გვხვდება. ცხო-
ველებისა და ფრინველების სიმბოლოებისუმეტესობა საერთოა
ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიაში. მაგალითად მგელი,
გველი, ცხენი, დათვი, თაგვი, ძაღლი. მაგრამ ხშირია შემთხ-
ვევები, როდესაც ერთი ენის ფრაზეოლოგიზმში ასახული სიმ-
ბოლო მეორე ენაში წარმოდგენილი არ არის. ასეთებია: მაჩვი-
მაჩვი არ დაიჭიროს, მაჩვის ფეხი; კვერნა- კვერნა დაიჭირა;
ჯორი-ჯორის საპალნე, ჯორიდან ჩამოსვლა. кот –кот наплакал,
арестант-сорок бочек арестантов (арестант - წვრილი გამხმარი
თევზი); пескарь-премудрый пескарь; нибе, ниме, никукареку.
გლესურ მეურნეობაში ცხენი მნიშვნელოვან როლს თამაშობ-
და როგორც საქართველოში, ასევე რუსეთში. მისი თვისებების
გამო ის შრომისმოყვარეობის სიმბოლოდ იქცა რუსულ ფრა-
ზეოლოგიზმში-устал как лошадь. იგივე მნიშვნელობით ცხენის
სიმბოლო ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში არ გვხვდება. ვირის
სიმბოლო მხოლოდ ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში გვხვდება,
თანაც სხვადასხვა მნიშვნელობით: ვირის ფასად (ძალიან
იაფად, თითქმის უფასოდ), ვირის თავ-ფეხი (სრულიად არა-
ფერი), ემშაკის ვირზე შესმა (საჯაროდ შერცხვენა, სირცხ-
ვიდის გრძნობის განცდევინება). ქართულ და რუსულ
ფრაზეოლოგიზმებში ტიპურია ინტერნაციონალური ფრაზეო-
ლოგიზმები-კალკები ცხოველთა სიმბოლოებით: волк в овечьей
шкуре -მგელი ცხვრის ტყავში, крокодиловы слезы-ნიანგის
ცრემლები, черепаший шаг-კუს ნაბიჯით, волчья хватка-
მგლის ლუკმა, буриданов осёл - ბურიდანის ვირი (წიგნ.) -
ძალზე გაუბედავი ადამიანი (ბურიდანის ვირი - გამოთქმას
მიაწერენ XIV საუკუნის ფრანგ ფილოსოფოსს ჟან ბურიდანს,

რომელმაც თავისუფალი ნების არქონის სადემონსტრაციოდ მოიყვანა ვირის მაგალითი, რომელიც თივის ორი ძნასთან იდგა და აბსოლუტური თავისუფლების პირობებში შიმშილით მოკვდა, ვინაიდან ვერ აირჩია ვერც ერთი). ძალიან საინტერესოა ფრაზეოლოგიზმებში წარმოდგენილი საპირისპირო მნიშვნელობის სიმბოლოები. მათი რიცხვი ძალზე მცირეა, მაგრამ საგულისხმოა ცხოველების კონტრასტული, შეუთავსებელი თვისებების გამოვლენის თვალსაზრისით: ტურა და მგელი ერთად დაწვება ამაღამ, როგორც ძაღლი და კატა, ცხოველების სიმბოლოების შემცველი ფრაზეოლოგიზმების უმრავლესობას თავისი გამოყენების სფერო გააჩნია: სასაუბრო ენაში-თავის სოროში შეძვრება, მეცამეტე გოჭი, სამგლე გოჭით, უჯათ ცხენზე ჯდომა, მგლის მუხლის მობმა, როგორც თევზი წყალში, брата быка за рога, как рыба об лёд, мышьяная возня, ხალხურ მეტყველებაში - ვირის თავ-ფეხი, პირკატა ეცა, канцелярская крыса, как баран на новые ворота; უხეშ ხალხურ მეტყველებაში - ძაღლივით ჩაკვდა, ჯორიდან ჩამოსვლა, драния кошка, пришей кобыле хвост, не баран начихал. ზოგიერთი ფრაზეოლოგიზმი საღანძღავი ხასიათისაა - ძაღლის ნათრევი, ფერთა სიმბოლიკამ ასახვა ჰპოვა ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში. თეთრ და შავ ფერებთან ხალხთა უმრავლესობას თითქმის ერთნაირი დამოკიდებულება აქვთ. ეს გასაგებიცაა, თეთრი - დღის ფერია, შავი - ღამის. აქედან გამომდინარე, თეთრი სიკეთესთან არის დაკავშირებული, белый день, შავი კი ბოროტებასთან: чёрная зависть, чёрный список, чёрная душа, держать в чёрном теле; შავად გათენება (უბედური, ავი დღე დადგება), შავ (დღეზე) ვარსკვლავზე გაჩენილი (ადამიანი, რომელსაც უბედურება თან სდევს), შავ დღეს აყრის (მძიმე დღეები დაუდგება), შავი ბედი (უბედური ხვედრი), შავი ქვა (დიდი უბედურება, სიკვდილი), შავი გული (ბოროტი, ავი, ცუდი თვისებების მქონე ადამიანი), შავი კატა გაირბენს მათ შუა (ურთიერთობა გაუფუჭდებათ, უთანხმოება ჩამოვარდება), შავი მიწა წაიღებს (მოკვდება). შავად გათენდა 1089 წლის აღდგომა (კ. გამსახურდია). თეთრი ლაქა - белое пятно - საკითხის დაუმუშავებელი მხარე (XVII საუკუნეში, როდესაც კარტოგრაფებმა შეუსწავლელი, აღმოუჩენელი მიწების აღსანიშნავად რუკაზე „თეთრი ადგილების“ დატოვება დაიწყო, წარმოიშვა ფრაზეოლოგიზმი „თეთრი ლაქა“); სხვადასხვა ფერებთან არის დაკავშირებული ფრაზეოლოგიზმები: ვარდის-

ფრად ეჩვენება – видеть всё в розовом свете (ეჩვენება რამე უფრო უკეთესად, ვიდრე სინამდვილეშია), წითელ ზოლად გასდევს – проходить красной нитью (მკაფიოდ გამოიხატება), წითელ მამალს ააფრენს – пустить красного петуха (ცეცხლს წაუკიდებს, გადაწვავს), дать зелёную улицу (თავისუფლად გასვლის სასუალების მიცემა). ქართული ფრაზეოლოგიზმი მგლის ფერი დაედება მრისხანე გამომეტყველების მიღებას ნიშნავს. „ივანეს მრისხანებისგან მგლის ფერი დასდებოდა და თმა-წვერი აშლოდა“ (გ. აბაშიძე).

ქვის, ლოდის სიმბოლო ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში განსხვავებული მნიშვნელობითაა წარმოდგენილი. ქვა-იარაღი: ქვას და გუნდას მიაყრის (ჩაქოლავს, გაკიცხავს), держать камень за пазухой; „და ჩვენებურად, მამაპაპურად, მტერს მივაყართ ჩვენ ქვა და გუნდა“ (ა. წერეთელი). „Призвал всех искренно прильнуть к общему течению, а не *держатъ камня за пазухой*“ (Толстой). ქვა-წინააღმდეგობა (*ლოდი შებრკოლები*, *камень преткновения*): „Женщина – это главный камень преткновения в деятельности человека“ (Толстой), ქვა-შენობანაგებობის მნიშვნელოვანი ნაწილი (ქვას ქვაზე არ დატოვებს, камня на камне не оставит); „უთხრა მას: ხედავ ამ დიდ ნაგებობებს? არ დარჩება აქ ქვა ქვაზე, რომელიც არ დაირღვევა“. «Истинно говорю вам: не останется здесь *камня на камне*; всё будет разрушено» (მათე, 24, 2).

ვის სიმბოლური მნიშვნელობა ეფუძნება მის ისეთ თვისებას, როგორცაა განსაკუთრებული სიმტკიცე: ქვას გახეთქს (დიდი ძალა ექნება, ყოველგვარ დაბრკოლებას გადალახავს), ქვას რძეს გამოადენს (ძალიან ღონიერია). ქვა არის ადამიანური უსულგულობის, გულქვობის სიმბოლო: достучаться до каменного сердца, დიდ უბედურებაზე ან ადამიანურ ტანჯვაზე საუბრისას იხმარება ჰიპერბოლური კონსტრუქცია: камни возопиют, ქვებიც დალაღებენ, ქვა იწვის სიბრაღულით, ქვას თავს ახლის (სასოწარკვეთას მიეცა), ქვაც კი ატირდება, ქვაც კი დაწვა მისმა საცოდაობამ“. იქ ხალხს ხოცავდნენ, *ქვას ქვაზე არ ტოვებდნენ*“ (დ. შენგელაია). ანსხვავებით რუსულისგან, ქართულ სიმბოლიკაში ქვა დამარცხებას, უნაყოფობას, უიმედობას, უპერსპექტივობას, ასევე დღეგრძელობას, სიმდიდრეს აღნიშნავს: ცივ ქვაზე დჯღობა, ცივ ქვაზე დაგასახლებს (დიდ უნარს გამოიჩენს), სივ ქვაზე დატოვებს (უმწეოდ, მეტად

გაჭირვებულად დატოვებს), მისი ხნის ქვა არ გდია (ასაკიანია), ქვაცა აქვს და კაკალიც (არაფერი არ აკლია), კუდიტ ქვას ასროლინებს (სასტიკად დაამარცხებს, სამარცხეინოდ გადააქცევს): „ამ დღეებში განკარგულებას გასცემს და მორჩა – ჩვენს მტრებს კუდიტ ქვას ვასროლინებთ“ (ვ. ჭელიძე); „იმისთანა რძალი შემხვდა, რომ ცივ ქვაზე დაასახლებს კაცსო,- იტყოდა ხოლმე ქეთევანი“ (ე. ნინოშვილი) „არავინ შეიბრალა ... სიპ ქვაზე დატოვებს“ (ი. გრიშაშვილი).

ქვის სიმბოლიკას მისი სიმძიმე და დიდი წონა უდევს საფუძვლად ისეთ ფრაზეოლოგიზმებში, როგორცაა *მძიმე ლოდი დაედება, გულზე ლოდივით აწევს (ადევს)*, გულის მაგიერ ქვა უდევს (უშიშარი, შეუდრეკელი, უღმობელი, შეუბრალებელი), *каменьнасердце, каменьсдушисвалился*. „ოთარაანტ ქერივს გულის მაგიერ ქვა უდევსო, - ამბობდნენ სოფელში“ (ი. ჭავჭავაძე); „განა ჩვენ-კი ქვის გული გვაქვს!“ (ა. წერეთელი); “У меня на сердце был камень. Солнце казалось мне тускло, лучи его меня не грели” (М. Лермонтов). “У всех камень свалился с души, он был цели полон бурных планов (А. Толстой).

ბუნებრივია, უნივერსალური სიმბოლოების მნიშვნელობების უმრავლესობა ბევრი ენისთვის საერთოა. განვიხილოთ უნივერსალური სიმბოლოები – ადამიანის სხეულის ნაწილების მაგალითზე. მაგ., *თვალი-ყურადღება; (საჭიროა) თვალი და თვალი, нужен глаз да глаз, გერმ. anz Augezeit*; „ცუდი“ თვალის არსებობის რწმენა პრაქტიკულად ყველა უძველესი ხალხებისთვის არის დამახასიათებელი. განსაკუთრებულზე, მშვენიერზე, სასურველზე ქართველები ამბობენ „*ავთვალს არ დაენახება*“ (*ავი თვალით არ ინახება*), რუსები – *как бы не сглазить (несглазятъны)*. ქართველებში თვალს შეუძლია უბედურების „წინასწარ შეტყობინება“: “*თვალი საწყენს მეუბნება*”. *ხელი* (მხარდაჭერა, დახმარება). *ხელს აფარებს, иметь (свою) руку, გერმ. j-m un die Hand geben, ingl. give smb a helping hand, frang. tendre un main secorable, avoir qn sur le bras*; რუსულში ხელს მაგიური ძალა მიეწერება. რუსები ამბობენ *слёгкой руки, лёгкая рука*, რაც რუსული ანდაზის *слёгкой руки* იპოჩინ დოროგ აბრევიაციას წარმოადგენს. თითის - *ხუთი თითივით იცის, как свои пять пальцев, იმ კლაინენ ფინგერ პაბენ*; „ეს სულ უნდა, როგორც შენი ხუთი თითი, იცოდე... ხუმრობა არ არის“ (ი. ჭავჭავაძე). “*Лакей знает этот город как свои пять пальцев*” (Чехов).

ფეხის - *ფეხს არ დაადგამს, нога не ступала, keinen fuß übe j-s Schwegelle setzen;*

ცხვირის, როგორც ორიენტაციის საშუალების სიმბოლიკა ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში არ გვხვდება. არის რუსულ და გერმანულ ფრაზეოლოგიზმებში *держатъ нос по ветру, (immer) der Nase nach.* „*Держи нос по ветру, и всё пойдёт как помаслу*“ (Данилевский).

მხოლოდ ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში გვხვდება ღვიძლის სიმბოლიკა, როგორც გრძნობების ეპიცენტრი – *в печенках сидит* (თავს აბეზრებს, აღიზიანებს), *за печенку берёт, всем печёнками* (ძალიან ეჯავრება, ეზიზღება) და უახლოესი კავშირების სიმბოლო - *ღვიძლი ძმა, ღვიძლი-შვილი.* “*Что угодно скажи, но чтобы поверили, что мы утёбя в печёнках сидим*” (К. Симонов). “*Портниха Марья Афанасьевна все мипечёнками ненавидевшая Ольгу Вячеславовну, называлаей «клеймёная»* (А. Толстой).

ხოლოდ ქართულ ფრაზეოლოგიზმებშია გულის, როგორც დამახსოვრების – *გულის ფიცარზე დაწერა, გულზე იბეჭდავს*, და პირის, როგორც აშკარა პერსპექტივის სიმბოლიკა - *კარგი, ცუდიპირიუჩანს.* „მაშინ დედაჩემი 12 წლისა იყო და ყველაფერი *გულის ფიცარზე დაებეჭდა* (ა. წერეთელი). „პურეულის მოსავალს *კარგი პირი უჩანს*“ (ა. წერეთელი). -*არა, არა, შენი კენესამე, ტყუილად დასტანჯავს. ამას სააქოს პირი აღარ უჩანს*” (შ. არაგვისპირელი).

მზე, როგორც მრავალ სიმბოლური ცნება ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში მრავლადაა წარმოდგენილი. ქართულ ტრადიციაში მზე არის სიცოცხლის, სიყვარულის, სიღამაზის განსახიერება. საქართველოში ოდითგანვე გაგრძელებული იყო და დღემდე არსებობს მზის ფიცი: ჩემმა მზემ, ჩემს მზეს ვფიცავარ, შენმა მზემა - (ფიცის ნომინაცია), მზე მაღლა იყოს (უეჭველად, სრული ჭეშმარიტებაა), მზესავით ნათელი (სკარა, ყველასათვის გასაგები), მზის ყურება (ცქერა)-(სიცოცხლის ნომინაცია), მზით გაუმადლარი - (უდროოდ(ადრე) გარდაცვლილზე), მზის დაბნელება, მზის გაშავება, მზე გაუქრა - (სიკვდილის ნომინაცია), მზე ჩაესვენა (ბოლო მოვლო ბედნიერ ცხოვრებას), მზე ამოუვა (ტანჯვას დააღწევს თავს), ჩვენსკენაც გადმოიხედავს მზე (უკეთესი მომავლის, რისამე დაძლევის იმედი), მზე ამოსდის ვინმეზე, მზე და მთვარე ამოსდის -

(ადამიანისადმი უსაზღვრო სიყვარული); მზის ჩასვლა-(მწუხარება); მზეს ეტამასება, მზის მონათალი, მზის ნატეხი, მზის შვილი, მზე ამომავალი- (ადამიანის სილამაზე): „ჩაუხდა ბედის ვარსკვლავი, მალე *მზეც გაუქრებაო*“ (ბახანა). „შემქმდლო ელგუჯას *მზე გამექრო*“ (ა. ყაზბეგი). „ერთს ეტრფის, *მზე ამოუდის* მასზედა“ (ვაჟა-ფშაველა). „წასვლით ისე წავალ თრიალეთს, *მზეც მადლა იდგომება*“ (კ. გამსახურდია). „მრავალ სპარსელს *დაუბნელეს მზე* და თავი შესწირეს მეფესა და საქართველოს“ (ი. გოგებაშვილი). „...ყველა აშკარად დაინახავდა, - მოხუცს *მზე და მთვარე* ონისეხედ *ამოსდიოდა*“ (ა. ყაზბეგი). -დაიცა! გამოდი გარეთ, - დაუძახა ონისემ: - დავინახოთ ერთურთი და, ვისიც *მზე გაშავდების*, ნახავ“ (ა. ყაზბეგი).

რუსულ ენაში სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობით გვხვდება მზის სიმბოლიკის შემცველი ერთადერთი ფრაზეოლოგიზმი – место под солнцем – არსებობის უფლება, ადგილის დამკვიდრება საზოგადოებაში: “Я писал о людях, которые, завоевав место под солнцем, тянулись к знанию” (В. Бахметьев); „Мы твёрдо уверены, что каждому человеку найдётся место под солнцем” (Н. Акушкин).

როგორც ქართული, ისე რუსული ფრაზეოლოგიზმებისთვის დამახასიათებელია თავსაბურავების სიმბოლიკა, რომელიც თავისებურად ვლინდება თითოეულ ამ ენაში. ძველ რუსეთში ქალები თავსაფრის გარეშე სახლიდან არ გადოიდნენ. ქალისთვის მოსახვევის მოხსნა მის შეურაცხყოფად ითვლებოდა. თუმცა, მოსახვევი, როგორც სიმბოლო, რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში არ შემორჩა. განსხვავებული სურათია ქართულში. ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში ქართული ნაციონალური სამოსის განუყოფელი ნაწილის - ღეჩაქის სიმბოლიკა დამკვიდრდა როგორც ქალური საწყისების, სიწმინდის, სიამაყისა და ღირსების სიმბოლო: თავზე ღეჩაქისმოხდა (ნამუსის ახდა, შერცხვენა (ქალის), ღეჩაქს ვერ გადაახვეს (ვერაფერს დააკლებს), ღეჩაქს დაიხურავს (მამაკაცი, რომელიც ღაჩრულად მოიქცევა, სიმხდალეს გამოიჩენს), ღეჩაქის ყურზე გამობმული (მამაკაცს დაიმორჩილებს), შენი ღეჩაქი დამხურე! (მე არ ვიქნები კაცი...): - ჩემს ძმასაც კი ვკიცხავდი ... - რათა?! – მოტყუებით რომ მოგიყვანა და თავს მანდილი მოხადა“ (შ. არაგვისპირელი). “– რაისთვი მომხადე ღეჩაქი, რაისთვი სალექსედ გამიხადე საქმე, რაისთვი მომიტაცე? (ა. ყაზბეგი).

„შენმა სიცოცხლემ, *ლენაქი არ გადამახიო თავზე*“ (ა. წერეთელი). „რადგან ვაჟკაცებს *ლენაქი დაუხურავთ* და ომს გაურბიან, მაშ ვიღა უნდა დახედეს მტერს წინ, თუ არ დედაკაცები? – ამბობდა ბებერი“ (ვ. ბარნოვი). „ეს გურიელიც მოუსვენარი, სახელგანთქმული, ვეფხვი, ლომკაცი, დღეს ... *ლენაქის ყურზე მყავს გამობმული*“ (ა. წერეთელი).

ქუდი – მამაკაცის ღირსების სიმბოლო, მრავლადაა ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში: ქუდზე კაცი (ძვ. უკლებლივ ყოველი მამაკაცი), ქუდი ხურავს (გულადი და ზნეობრივად უმწიკვლო ადამიანი), ქუდი არა გვხურია, თუ..., ქუდი დავდოთ და სამართალი ისე ვთქვათ, (ღირსეული და სამართლიანი ადამიანი), ქუდის მოხდა (საჯაროდ შერცხვენა), უქუდოდ სიარული, ქუდის შემარცხვენელი (შერცხვენა). უქუდოდ სიარული ძველად საქართველოში სირცხვილად ითვლებოდა: „- აბა ეს მე და ეს შენ, დამკარ თუ ... *ქუდი გხურავს*“ (ი. ჭავჭავაძე). „უწინ როზგი მაინც არ ყოფილა, ახლა კი ვაჟკაცს *ქუდი მოჰხადეს*, საქვეყნოდ სცემენ“ (მ. ჯავახიშვილი). „აჯანყებულებმა ...იარაღასხმული *ქუდზე კაცი* გამოიყვანეს საბრძოლველად“ (გ. აბაშიძე). საქართველოში ქუდი ხშირად წარმოშობის, საცხოვრებელი ადგილის არაენობრივ ნიშნად ითვლებოდა; მოგვიანებით ის ამა თუ იმ კუთხისათვის დამახასიათებელ ზნე-ჩვეულებების, ადათის გაზიარების, ტრადიციების, ჩვევების ენობრივ სიმბოლოდ იქცა; აქაური ქუდი დაიხურა: „ესეც *აქაური ქუდი* ყოფილა. მეც ხომ წიკლაური ვარ და *უნდა დავიხურო*“ (მ. ჯავახიშვილი). „ბევრი მქონდა სათქმელი, მაგრამ ისევ ხევსურული *ქუდი დავიხურე* და გავწმინდი“ (მ. ჯავახიშვილი). ქუდბედი დაჰყვება (იღბლიანი ადამიანი): „*ქუდბედი დაჰყოლოდა* სელიმხანს!“ (ვ. ბარნოვი).

რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში ქუდი ან პირდაპირი *шапка ломать* – *ქედის მოხრა, კ шапочному разбору-ბოლოს მისვლა*, ან გადატანითი, მეტონიმიური მნიშვნელობით გვხვდება *получать по шапке- გამოვდებული, გათავისუფლებული*:– „Не такой ты чин, что перед тобой шапкуло мать! – закричал Пугачёв“ (Шишков). „Пожалуй, что и правда пора, - соображал он, - что же, *к шапочному разбору-то* прийти?“ (Бунин).

კალთა გვხვდება მხოლოდ ორ რუსულ ფრაზეოლოგიზმში держаться за (материнский) подол (დამოკიდებული), принести вподеле (უკანონო შვილის გაჩენა). ორივე შემთხვევაში სიტყვა გადატანითი მნიშვნელობითი ხმარება.

ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში კალთას ბევრი სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს: კალთის დაბერტყვა, კალთით მიცემა (გულუხვობა), კალთას აფარებს (მფარველობს), დედის კალთაში თავისდება (დამცველის, მფარველის გაჩენა), კალთაში ჩაჯდომა (სიახლოვე), კალთის მიბერტყვა (განხეთქილება), კალთას აგლეჯს (ძლიერ ეხვეწება), კალთების აკრება (გაქცევა). აქვე აღნიშნავთ, რომ ამ ფრაზეოლოგიზმებთან ხატოვნად ახლოს დგას ქართული კალთის დაჭერა და რუსული *хвататься за подол* (გასაქანს არ აძლევს): „ჩვენს დალოცვილ ქვეყანაში, სადაც ქრისტე-დმერთს თავისი უხვი კალთა დაუბერტყია” (ი. ჭავჭავაძე); „კარგებსა ჩაგრავს, უმსგავსთ კი კალთას აფარებს შველისა” (ვაჟა-ფშაველა). „მუდამ დედის კალთაში თავისდებას ისეთი ზეგავლენა ჰქონდა მამაჩემზე, რომ თვითნებობა დაახირებულობა ზნედ ჰქონდა გადაქცეული (ა. წერეთელი)„, ერთის ასეთის ბრძენის მოწმობას მოვიყვან, რომელსაც ბატონი ვერსად გაექცევა, თუმცა კი *კალთებს აიკრებს* – როგორმე მოვძურწო და თავი დავიძვრინოვო” (ი. ჭავჭავაძე).

ჯიბე ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში მატერიალური შესაძლებლობების სიმბოლიკას წარმოადგენს: ჯიბესთან უკაცრავად ყოფნა (სიძუნწე), ჯიბეში თავგები ითამაშებენ, ჯიბეში კატა უჭყავის (ფულიარააქვს), ფულებს ჩაიჯიბავს (მოიხვეჭს, მიისაკუთრებს), ფული ბუირივით უყრია ჯიბეში (ბევრი ფული აქვს), ჯიბეს გაივსებს (გამდიდრდება): „არაუშავსრა, ერთი ოთხი წელი წადი რომ თავგები ითამაშებენ იმის ჯიბეში, მაშინ ფულის ყადრის სწავლის“ (რ. ერისთავი). „გემო ჰქონდათ და წელი არ მოსდევდათ, ფასი იცოდნენ და ჯიბეში კატა უჭყაოდათ“ (დ.შენგელაია). Ветерсвиститвкармане: „Телеграфируйте печатной канторе, чтобы она поскорее выслала мне 300 рублей, а то у меня ветер свистит в карманах ”(Чехов). თუმცა უნდა აღნიშნოთ, რომ ამ სიტყვას ორივე ენაში სხვადასხვა სიმბოლური დატვირთვა აქვს. ქართულში ჯიბეში ჩასმა ნიშნავს მოტყუებას, ჯიბიდან გავარდნილი - დაკარგულს, დაღუპულს, არვარგს, რუსულში კი ჯიბე აღნიშნავს საკუთრებას, რომელსაც შენი შეხედულებისამებრ განკარგავ: *нелезть засловом в карман, держать кулак в кармане* (დაფარული, დამალული). „Уж он скажет так скажет. В карман за слово неполезет ” (Скиталец).

ულვაშის სიმბოლიკას ქართულ ფრაზეოლოგიაში უფრო მეტი სემანტიკური დატვირთვა აქვს, ვიდრე რუსულში: ულვაში ნუ მსხმია, ულვაში არა მქონდეს ზედ, ეს ულვაში ძაღლისა

იყოს, თუ... ფუი, შენ სულვამს! ვაჟკაცობის ორი სიმბოლო აერთიანებს ფრაზეოლოგიზმს: უღვამიც იმათ ესხათ და ნამუსის ქუდიც ეხურათ. ეს უღვამში მომპარსეთ, თუ ... (სიმართლის, საიმედოობის გარანტია), რუსეთში წვერ-უღვამში ასაკზე, სოლიდურობასა და სოციალურ მდგომარეობაზე მიუთითებდა. ეს სიმბოლიკა მხოლოდ ორ ფრაზეოლოგიზმშია შემორჩენილი: *мотать себе на ус-დამახსოვრება, сами с усам* - არავისზე ნაკლები არ არის. „Начальство имеет тонкие виды даромчто - тодалеко, а оно себе мотает на ус” (Гоголь). „А меня били, понимаешь Грабили Только я и сам с усам! – Филька выхватил из-за пазухи окровавленный но жипо грозился улице” (Шишков).

ზოგიერთი სიტყვას მხოლოდ ერთ ენაში აქვს სიმბოლური მნიშვნელობა. ქართულ ენაში ასეთებია, მაგალითად, ბურთი, კვერი, მუცელი. ბურთი მრავალი ქართული ხალხური თამაშების აუცილებელი ატრიბუტია. ის გამარჯვების, წარმატების, საუკეთესო ვაჟკაცური თვისებების: ამტანობის, მოქნილობის, გამჭრიახობის გამოვლენის სიმბოლოა. ბურთი გააქვს (თავისას გაიტანს, მიზანს მიადწევს), ბურთი და მოედანი დარჩა (გამარჯვებული გამოვიდა), ბურთივით ათამაშებს (თავის ნებასურვილზე ამოქმედებს), ბურთივით სათამაშო, სათამაშო ბურთი (სხვისი კარნახით მოქმედი), ჰა (ეს) ბურთი და ჰა (ეს) მოედანი (ენახოთ, რასაც იზამ), ბურთსა და მოედანს დაინარჩუნებს (გამარჯვება მას დარჩება), ბურთი ხელთა აქვს (წარმატება, გამარჯვება), ბურთს პირში ჩრის (სიტყვის თქმის საშუალებას უსპობს): „აი, ეს ბურთი და ეს მოედანი, ვცადოთ: ცდა ბედის მონახევრეაო – მე უარზე არა ვდგავარ, ვცდი“ (ი. ჭავჭავაძე). „ცხოვრების მოედნიდან ბურთი დღეს მარტო მცოდნეს გააქვს“ (ი. ჭავჭავაძე). „ეს ის დიანბეგი კი არ არის, რომელსაც ... ბურთივით ათამაშებდი“ (ი. ჭავჭავაძე). „მარტო გულგაუტეხელი მებრძოლი დაინარჩუნებს ხელმე ბურთსა და მოედანს ამ წუთი-სოფელში“ (ი. ჭავჭავაძე). „...არ ბრაზობდა... მაგრამ თავისი შემპარავი ღიმილით ყველას პირში ბურთსა სწრიდა“ (ა. ყაზბეგი).

კვერი, სამჭედლო უროს მნიშვნელობით არის ერთსულოვნების, დახმარების, დროული მხარდაჭერის სიმბოლო: კვერს დაუკრავს, დაჰკრავს (დასტურს მისცემს); „მშვიდმა და თავაზიანმა კნენია ფეშმისამაც ელიზბარს დაუკრა კვერო“ (მ. ჯავახიშვილი). კვერი – ფუნთუშა უზრუნველი, მხიარული ცხოვრების სიმბოლოა: კვერის ჯდომა გულში.

რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში ძველისძველ სიმბოლოებად ითვლება водаиколеля. სლავური სიმბოლო вода (სიყვარული, ქალიშვილი) რუსულ ნიადაგზე ახალ მნიშვნელობას იძენს *как воду канул, концы вводу* (უგზო-უკვლოდ დაკარგვა) *тише воды, ниже травы* (სიმშვიდე, უჩინარობა); “Он взглянул на неё и в друг упал духом; радость его *как вводу канула*“ (Гончаров). “Ну, да слава богу, дай это дело прикроем, и *концы вводу* .Стихнем девку без греха”. (Л. Толстой). Колея – ბორბლის ნაკვალევი არის ჩვეულებრივის, მუდმივის სიმბოლო: *выбить (вышибить) изколеи-ჩვეულებრივი ცხოვრების წესის დარღვევა, войти в свою колею, всвоей колее-ჩვეულებრივი ცხოვრების წესის დაბრუნება*. “После разорения Москвы и его имения, *выбитый из привычной колеи*, он, видимо, чувствовал, что ему уже нет места в жизни” (Л. Толстой). “Аркадий Николаич приехал, и я опять *попала в свою колею*” (Тургенев). ქართულ ენაში ასეთივე მნიშვნელობისაა კალაპოტო: *თავის კალაპოტში ჩაყენება*: „ეს ქვეყანა ასე თუ ისე ერთგვარ ცხოვრების *კალაპოტში ჩადგა*“ (ენინოშვილი).

ენობრივი სიმბოლოების დიდი ნაწილი უნივერსალურია, ანუ ბევრ ენაში გვხვდება. მათ ფონზე განსაკუთრებით ნათლად ჩანს კონკრეტული ენის სიმბოლიკის თავისებურებები (ჩვენ შემთხვევაში ქართული და რუსული ენების). შექმნილი მნიშვნელობის დიაპაზონსა და ბუნებას შორის განსხვავება, როგორც საკუთარი, განუმეორებელი შეხედულებების გამოხატულება, მეორე ენისთვის უცხოა. მოყვანილი მაგალითები ცხადყოფს, რომ სიტყვა-სიმბოლოები ფრაზეოლოგიზმებში სრულად ასახავს ამ ენის მატარებელი ხალხისთვის დამახასიათებელ შეფასებისა და აცოციაციების თავისებურებებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ახალი აღთქმა, თბ., 2005.
- გაბუნია, 2013: Габуниа З. М., Каирова Р. Б. Культурное кодирование и языковая символика в русском языке. Нальчик, 2013.
- გამრეკელი ნ. 1996 - გამრეკელი ნ., მგალობლიშვილი ე. – ქართულ-რუსული ფრაზეოლოგიური ლექსიკონი. თბ. 1966.
- გვოზდარიოვი, 2001: Гвоздарев Ю. А. Основы русского фразеологизма. Ростов-на-Дону, 2001.

კობოვა, 1987 - Войнова Л. А., Жуков В. П. Фразеологический словарь русского языка. Москва, 1987.

თელია, 1996 – Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический, лингвокультурологический аспекты. Москва, 1996.

იარანცევი, 1997: Яранцев Р. И. Русская фразеология. Словарь-справочник. Москва, 1997.

ივანოვი, 2002 – Иванов Н. В. Проблемные аспекты языкового символизма. Москва, 2002.

კუნიანი, 2005 – Кунин А. В. Большой англо–русский фразеологический словарь. Москва, 2005.

მოლოტკოვი, 1986: Молотков А. И. Фразеологический словарь русского языка/Под редакцией А. И. Молоткова. Москва, 1986.

ქუთათელაძე, 2003 – Кутателадзе Г. М. Рождение образа. Тбилиси, 2003.

შეკასუკი, 2006: Шекасюк Б. П. Немецко-русский и русско-немецкий фразеологический словарь. ЭТС, 2006.

Asmat Evsaia

WORD SIMBOLS AS SEMANTIC BACKGROUND OF PHRASEOLOGISMS IN GEORGIAN AND RUSSIAN LANGUAGES

Summary

The work deals with Semantics of word-symbols in Georgian and Russian phraseologisms. The work gives us the examples which clearly show that word-symbols which completely express peculiarities of values and associations of people speaking in these languages. The article is devoted to the cultural coding and linguistic symbols in the Georgian and the Russian languages. First of all symbols are investigated in association with different things, natural phenomena, etc., which substitute something concrete in the languages. Linguistic symbols are studied in conjunction with some things operating with different words. Investigated in the article “code of culture” is considered to be an unwritten statute, created within any community.

**დაარსებული თუ აღდგენილი სოფლები
(„სომხეთისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიის ტოპონიმთა“
ხუთტომეულის მიხედვით)**

1986-2001 წლებში გამოიცა ჰ. ბარსელიანის, თ. ჰაკობიანის და მ. ბახშიანის „სომხეთისა და მიმდებარე რაიონების ტოპონიმური ლექსიკონი“ ხუთ ტომად. გამოცემას წინ უძღვის მოკლე წინასიტყვაობა, საიდანაც ვიგებთ, რომ სომხურ ტოპონიმიაზე უძველესი დროიდან მუშაობდნენ როგორც უცხოელი, ისე სომეხი ავტორები. მისი აკადემიური კვლევა იწყება მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისში.

ლექსიკონში დიდი ყურადღება ეთმობა ძველი სომხური ტოპონიმების წარმოშობას, მათ განმარტებებს, თქმულებებსა და ხალხურ გადმოცემებს.

ავტორები მიუთითებენ ტოპონიმური ლექსიკონების ენციკლოპედიურ ხასიათს XIX-XX საუკუნეებში. მათ შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მკრტიწ პუტურიანის „სომხური ენციკლოპედია“, რომელიც გამოვიდა ბუქარესტში 1938-40 წლებში. მასში მხოლოდ სომხური ტოპონიმები იყო განხილული.

ხუთტომეულის ავტორებმა მიზნად დაისახეს სომხეთისა და მიმდებარე ტერიტორიების ტოპონიმური მასალის შეკრება-დამუშავება და კვლევა. ეს ენციკლოპედიური ხასიათის ლექსიკონი დაინტერესებს ბიზანტიის, სპარსეთის, კავკასიის და სხვა ქვეყნების უძველესი ისტორიით დაინტერესებულ პირებს.

ლექსიკონი მოიცავს 400 ათას კვადრატულ ფართობზე გაბნეულ ტოპონიმებს. ხუთ ტომში მოცემულია 136 ათასზე მეტი გეოგრაფიული სახელი. ავტორები მიუთითებენ მათი ტოპონიმური ინტერესების საზღვრებს: ჩრდილოეთით მდ. მტკვრამდე, სამხრეთიდან დასავლეთ ტიგროსის გამყოფ წყლებამდე, დასავლეთით ამასიისა და კესარიის რაიონებს, კილიკიასთან ერთად და აღმოსავლეთით კასპიის ზღვამდე. ამ ფარგლებში ხვდება რამდენიმე მეზობელი რაიონი და ქვეყანა (ჰაკობიანი ... 1986: 7-8).

ლექსიკონში ძირითადად აღწერილია სოფლები და სხვა ტიპის საცხოვრებელი ადგილები, ხოლო ნაკლებად ტბები, მდინარეები, მთაგრები, მდელოები.

ძირითად სალექსიკონო მასალად ტოპონიმები გამოტანილია თანამედროვე სომხური ენით, ხოლო ძველსახელებიან ტოპონიმთა სხვაენოვანი ვარიანტები მოცემულია ფრჩხილებში ან ბრჭყალებში. ზოგიერთი მონაცემი ლექსიკონში დაზუსტებული არ არის.

ლექსიკონის შედგენისას გამოყენებულია ასურულ-ბაბილონური, ხეთური, სომხური, ბერძნული, სპარსული, ბიზანტიური, არაბული, ქართული, რუსული, თურქული წყაროები, სხვადასხვა პუბლიკაცია, არქივი, ხელნაწერი, ათეულობით ძველი და ახალი რუკა (ჰაკობიანი... 1986: 9-10).

ტოპონიმთა ლექსიკონში რამდენიმე სოფლის შესახებ ნათქვამია, რომ ისინი დააარსეს ჩამოსახლებულებმა, მაგ., სოფ. აბათხევი დააარსეს 1829-30 წლებში ყარსიდან დევნილმა სომხებმა, ხოლო ალასტანი, აგანა-ერზრუმიდან დევნილებმა. ასევე ახალ დაარსებულ სოფლებად არის მიჩნეული: ასფარა – 1924 წ. თოთხამი – 1908 წელს, კათნატუ – 1928 წელს. აქ ერთგვარ გაუგებრობასთან უნდა გვქონდეს საქმე, რადგან აბათხევი, ალასტანი და აგანა, როგორც სოფლები, მე-19 საუკუნის 30-იან წლებზე დიდი ხნით ადრე არსებობდა.

აბათხევი. სომხური ტოპონიმური ლექსიკონის მიხედვით, სოფელი აბათხევი მდებარეობს ახალციხის რაიონში, დააარსებულია 1829-30 წლებში კარინიდან დევნილი სომხების მიერ. 1968 წელს იყო 537 სომეხი მცხოვრები (ჰაკობიანი... 1986: 1).

სომხური ენციკლოპედიის მიხედვით აბათხევი დააარსეს ერზრუმიდან დევნილმა სომხებმა. დანარჩენი მონაცემები იგივეა, რაც სომხურ ლექსიკონში (სომხური ენციკლოპედია, 1974: 12).

სოფელი აბათხევი მოხსენიებულია ქართულ ენციკლოპედიაში. იგი მდებარეობს ახალციხის რაიონში, ახალციხიდან 16 კმ-ის დაშორებით. აქვს მხოლოდ დაწყებითი სკოლა, საშუალო სკოლა არის სოფელ წინუბანში (ქსე, 1975: 12).

ს. ჯიქიას „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დავთარში“ მოხსენიებული აქვს სოფელი აბათხევი, რომელიც ახალციხის რაიონის წყალთბილის სასოფლო საბჭოში შედის სხვა სოფლებთან ერთად (ჯიქია, 1958: 75).

ალასტანი. სომეხი ტოპონიმისტები ალასტნის შესახებ ამბობენ, რომ ის არის სოფელი ახალქალაქის რაიონში. მდე-

ბარეობს ქალაქ ახალქალაქიდან 21 კმ-ის დაშორებით, სოფელში მისდევენ მესაქონლეობას, მოყავთ კარტოფილი და მარცვლეული, არის საშუალო სკოლა, კლუბი, ბიბლიოთეკა, საავადმყოფო. დააარსეს ერზრუმიდან დევნილმა სომხებმა 1830 წელს (პაკობიანი... 1986: 66-67).

ამავე მონაცემებს თითქმის სიტყვა-სიტყვით იმეორებს სომხური საბჭოთა ენციკლოპედია და ასევე წერს, რომ ალასტანი დააარსეს ერზრუმიდან გადმოსახლებულმა სომხებმა 1830 წელს (სომხური ენციკლოპედია, 1974: 139).

ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის მიხედვით, სოფელი ალასტანი მდებარეობს ახალქალაქის რაიონში მდ. ჭოხრეთის ორივე ნაპირზე. ახალქალაქიდან 22 კმ-ის დაშორებით. აქ არის X–XI საუკუნის ეკლესია. XIII-XIV სს-ში იყო საუფლისწულო მაშული (ქსე, 1975: 267).

ალასტანი არ არის XIX საუკუნის დასაწყისში „დაარსებული“ სოფელი. ალბათ უფრო სწორი იქნებოდა თქმულიყო სომეხი მეცნიერების მიერ, რომ სოფელი განაახლეს სომხებმა. ამის თქმის საშუალებას პირველ რიგში გვაძლევს ძველი ქართული ეკლესია, რომელიც სოფლის ცენტრში დგას. ეკლესიას აქვს ქართული სამშენებლო წარწერები: „ესე მე ნოშელმან დავდე ქვაი“, „ესე მე დანიმ დავსუი საოლისქემან“ (ჯავახეთი, 2000: 71). ალასტნის წარწერები და ეკლესია აღწერეს მ. ბროსემ, ივ. როსტომაშვილმა (ცისკარიშვილი, 1995: 123).

ტაძარი „ჯავახურია“, მძლავრი მოცულობა თლილი კვადრატებით ისე ოსტატურად შენდება, რომ წყობის ხაზები თმის ღეროს სისქეს აღწევს, კედლები კი მტკიცე ზედაპირად იქცევა. მის ზედაპირზეა „დაბეჭდილი“ ყოველ კუთხეში, ეშმაკისაგან დასაფარავად, ბოლნური ჯვრები“ (ჯავახეთი, 2000: 70) ეკლესია X საუკუნის ბოლოსა და XI საუკუნის დასაწყისშია აშენებული (ჯავახეთი, 2000: 70-71). ალასტნის ეკლესია, რა თქმა უნდა, ქართველების მიერ არის აშენებული, ამიტომ გამორიცხებულია, რომ ეს სოფელი დააარსებულიყო მე-19 საუკუნის დასაწყისში.

ალასტნის ეტიმოლოგიის დროს ორი ვარაუდი არსებობს. ერთ შემთხვევაში გამოყოფილია „-სტან“ სპარსული სუფიქსი (ბერიძე, 1992: 83), ხოლო სხვა შეხედულებით. ალასტანი იყოფა ორ ნაწილად – ალასტანი, სადაც ტანი „ეწოდება მიწის ერცველ ნაკვეთს“ (ბედოშვილი, 2002: 63).

ალასტნის მნიშვნელობა განსაკუთრებით იზრდება ლაშა გიორგის დროს.

ალასტნის შესახებ თავისი აზრი აქვს გამოთქმული ივ. ჯავახიშვილს (ჯავახიშვილი, 2002: 111-112), რომლის მიხედვით, ალასტანი არის ისტორიული სოფელი ჯავახეთში, სამეფო სადგომი ლაშა გიორგის საუფლისწულო მამულისა და ალასტანელი „პროვინციის მეფეთა“ სამფლობელოს ცენტრი. ალასტანელი მეფე იყო ლაშა, რომლის უკანონო შვილი იყო დავითი, „ალასტანელისა შვილი“. არის მოსაზრება, რომ სასახლიდან წასვლის შემდეგ დავით ლაშას ძის დედას სოფელი ალასტანი მისცეს საცხოვრებლად (ჯავახიშვილი, 2002: 111).

ალასტანელ მეფეთა მფლობელობა XV-XVI საუკუნეებში იზრდება და ორ ნაწილად არის წარმოდგენილი – ზემო და ქვემო ალასტანი (ჯიქია, 1958: 274). მნიშვნელობა ჰქონდა მასთან გოკიის ქალაქის (ვახუშტი ბატონიშვილი) სიახლოვეს.

ზემო და ქვემო ალასტანში 1595 წელს ქართული მოსახლეობაა (ჯიქია, 1958: 196, 203).

ალასტნის სახელით „დავთარში“ ამავე ტყე-ჯავახეთის ნაპიესათვის 2 სოფელია აღრიცხული ზემო და ქვემო ალასტანი. ზემო ალასტანი 15 კომლიანი სოფელია, ხოლო ქვემო ალასტანი – შვიდკომლიანი. აქაურ ეკლესიაზე 2 პატარა ქართული წარწერაა.

მსხვილმასშტაბიან რუკებზე გოკიასთან ახლო, მის სამხრეთით, ყველგან აღნიშნულია ალასტანი (ზემო და ქვემო). დღეს ახალქალაქის რაიონში ალასტანი გოკია, ვარევან და ხანდო სოფლებთან ერთად ალასტნის სასოფლო საბჭოში შედის.

ალასტნის შესახებ ცნობებს გვაწვდის ისტორიულ-ხუროთმოძღვრული გზამკვლევი „ალასტანი“. ალასტნის ეკლესია სოფლის ცენტრში დგას, მის დასავლეთით, სულ რამდენიმე მეტრში XIX საუკუნეში სომხებს დიდი უგუშბათო ეკლესია აუგიათ. ძველი ტაძარი დარბაზულია. მაღალი და განიერი კორპუსი მოზრდილია და მოცულობითი. ძველად ალასტანი იმდენად მნიშვნელოვანი პუნქტი ყოფილა, რომ ის მეფე ლაშა-გიორგის საუფლისწულო მამულის ცენტრად იქცა. ამიტომაც „თამარის ძეს გიორგის, „ჯავახთუფალის“ გარდა წყაროები უწოდეს „ალასტანელსაც“. 1392 წლის ერთი საბუთის მიხედვით, მცხეთის საკათალიკოსო მამულებში, სხვებთან ერთად

უკვე ჩამოთვლილია: „ზვარეთს, სოფ. გოკია, სოფ. ალასტანი“ (ჯიქია, 1958: 203).

ამგვარად, არ არის სწორი სომეხ ტოპონიმისტთა ცნობა იმის შესახებ, რომ ალასტანი დააარსეს არზრუმიდან ჩამოსახლებულლებმა. იქ მოსახლეობა ისტორიული წყაროების მიხედვით იყო უძველესი დროიდან. ალასტანი მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა საქართველოს ისტორიაში. მისმა მოსახლეობამ ისლამი მიიღო მე-18 საუკუნეში. ქართველი მაჰმადიანები მასიურად გაასახლეს, ან თავად წავიდნენ თურქეთში ახალციხის საფაშოს დაცემის შემდეგ და მათ ადგილზე ჩამოსახლდნენ სომეხები.

ამდენად, სომეხი ტოპონიმისტების მიერ გამოთქმული მოსაზრება ალასტნის მე-19 საუკუნეში დააარსების შესახებ სწორი არ არის.

აგანა. სომხური ტოპონიმის მიხედვით სოფელი აგანა მდებარეობს ახალქალაქის რაიონში, ახალქალაქიდან 25 კმ-ის დაშორებით. 1907 წელს იყო 491 სომეხი მცხოვრები, ხოლო 1968 წელს – 715. იგი დააარსეს 1830 წელს ერზრუმიდან დევნილმა სომეხებმა (ჰაკობიანი... 1986: 16).

სომხურ საბჭოთა ენციკლოპედიაში მითითებულია, რომ აგანა ბრღონქიდან დევნილმა სომეხებმა დააარსეს. ახლა შეერთებულია სოფელ კაჯოს მეურნეობასთან (სომხური ენციკლოპედია, 1974: 49).

„ქართულ საბჭოთა ენციკლოპედიაში“ მოხსენიებულია სოფელი აგანა, რომელიც მდებარეობს ახალქალაქის რაიონში, მდინარე ბარაღეთის მარჯვენა ნაპირზე, ახალქალაქიდან 22 კმ-ის დაშორებით (ქსე, 1975: 51).

„გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთრის“ მიხედვით სოფელ აგანაში 1842 წელს 14, ხოლო 1870 წელს 36 კომლია. სოფ. აგანის მოსახლეობა ჩივის, რომ იხთილელებმა (ღრტილელებმა) მიჯნები მოსკეს და ჩვენი მიწით სარგებლობენო. არქივისეულ სიებში გვაქვს Акана, რომელიც შემდეგ ვიდაცას Агана-დ გაუსწორებია. ყველა მსხვილმასშტაბიან რუკაზე აგანის ადგილმდებარეობა იხთილასა (=ღრტილა) და ბარაღეთთანაა აღნიშნული. დღეს აგანა ახალქალაქის რაიონში კაჭიო, ალათუბან, ბოჟანო და სირგვასთან ერთად კაჭიოს სასოფლო საბჭოში შედის (ჯიქია, 1958: 271).

ამგვარად, აგანა ძველი ქართული სოფელია, რომელიც დადასტურებულია მე-16 საუკუნეში. შესაძლებელია, ის სომეხ-

ბის ჩამოსახლების დროს უკვე ნასოფლარი იყო და იქ ახალი მოსახლეობა დამკვიდრდა.

ასფარა. სომხურ ტოპონიმთა ლექსიკონში პარალელური ფორმებია ასპარა და ასფარა. იგი არის ქართული სოფელი ნინოწმინდის რაიონში. ქალაქის ცენტრიდან 33 კმ-ის დაშორებით. 1969 წლის 1-ლი იანვრის მონაცემებით ჰყავდა 328 სომეხი მცხოვრები, 1970 წელს კი – 331. მოსახლეობა მისდევს მიწათმოქმედებასა და მესაქონლეობას. სოფელში არის რვა-წლიანი სკოლა, ბიბლიოთეკა. სახლები ერთსართულიანი და ქვით ნაგებია (ჰაკობიანი... 1986: 353).

იქვე აღნიშნულია, რომ იგი დაარსეს 1924 წელს ახალქალაქის რაიონის სოფელ კარტიკამიდან მოსულმა სომხებმა.

კარგი იქნებოდა, რომ თქმულიყო, ნასოფლარი „გააცოცხლეს“ და არა „დააარსეს სოფელი“. რადგან ასფარა, რომელიც წყაროებში და ზეპირ გადმოცემებში ასპანად იწოდება, ცნობილია საქართველოში.

„ქართული ენციკლოპედიის“ მიხედვით სოფელი ასფარა მდებარეობს ბოგდანოვკის რაიონში, ფარავნის ტბის დასავლეთ ნაპირზე. ზ. დ. 2080 მ-ზე, ხოლო ბოგდანოვკიდან 40 კმ-ის დაშორებით (ქსე, 1975: 663).

ასფარის შესახებ ს. ჯიქია წერს: ასფარის მოსახლეობა თურქულენოვანი სომხებია, რომლებიც ჩვენი საუკუნის 20-იან წლებში გადმოსახლდნენ კარტიკამიდან. ერთი დანგრეული ეკლესია არის. იგი პატარა სოფელია. პროფ. ლ. მელიქსეთ-ბეგის მიხედვით: „ასფარა“ ძველი სახელწოდებაა იმ სოფლისა, რომელსაც ეწოდება „ბობლიკან“ „პუბლიკან“ ჰქვია. ფარავნის ტბის ნაპირზე.

უნდა აღინიშნოს, რომ ასფარას სახელით სოფელი ძველად ორი უნდა ყოფილიყო. ცნობილ ხალხურ ლექსში „თავფარავნელი ჭაბუკი“ სხვადასხვა გეოგრაფიული პუნქტი იხმარება. ასფარა, ასპინძა, ასპანა, გასპარა. ამათში ყველაზე უფრო სწორი ასფარაა. ასპანაზე „საქართველოს სიძველის“ მიხედვით, „ფოკის ტბის ნაპირს უნდა იყოს ნასოფლარი ასპანა“. მაგრამ ეს არ არის სწორი. ფარავნის ტბის დასავლეთ ნაპირზე, ორი ნასოფლარია ასფარას სახელით, მაგრამ ასპანა არაა. „ასპარას“ დამახინჯებულია (ასპანა, გასპარა) ან შეცვლილია „ასპინძად“.

ზემოთ დასახელებულ ლექსში „თავფარავნელი ჭაბუკი“ ორი კონკრეტული გეოგრაფიული პუნქტია ნახსენები – თავ-

ფარავანი, თამარაშნელი. ს. ჯიქიას სწორ ფორმად მიაჩნია ასფარა და ფიქრობს, რომ ასპანის მაგივრად უნდა იყოს ასფარა. ხალხურ ლექსში ძირითადად ასპანა იხმარება. მაგრამ ძირითადი ვარიანტი ასპანა უნდა იყოს. ამ სოფლის სახელად გვხვდება ასპარაც. ასეც რომ არ იყოს და ასპანა გადააზრების შედეგად იყოს მიღებული, უნდა იგულისხმებოდეს ამ სახელის მქონე გეოგრაფიული პუნქტი. არსებობს მოსაზრებები, რომ ასპანა ირანიდან შემოსული გეოგრაფიული სახელია ან შემოვიდა ადგილობრივად შეიქმნა და ამოსავალი ფუძე არის asp (ბერიძე, 1992: 95-96).

ასფარის შესახებ ცნობებს გვაწვდის ისტორიულ-ხუროთმოძღვრული გზამკვლევი, რომ ასფარა სოფ. ფარავნის პირდაპირ, ქართული ზეპირსიტყვიერების მშვენიერი ნიმუშით განთქმული, სოფ. ასფარაა.

„თაფარავნელი ჭაბუკი ასფარას ქალსა ჰყვარობდა

ტბა ჰქონდა წინათ სავალი, გასვლას შიგ არა ზარობდა“.

ბაღადა მოგვითხრობს ქალ-ვაჟის სიყვარულზე, ჭაბუკის წყალში გასვლასა და ქალის მიერ დანთებულ სანთლის შუქზე. ავი ბებრის მიერ სინათლის გაქრობასა და წყვილადში დარჩენილი ვაჟის დაღუპვაზე. ასფარის ამჟამინდელი მოსახლეობა თურქულენოვანი კათოლიკე სომხებია, რომლებიც აქ XX საუკუნის 20-იან წლებში გადმოსახლდნენ. სოფ. კარტიკამიდან. ქართველთა მყოფობის დასტურად კი სოფლის განაპირას, მშრალი წყობით ნაგები წრიული გალავნით მყარად შემოზღუდულ მოედანზე აღმართული ნაეკლესიარილია. აქვეა ბალახებში ჩაფლული ჯვრიან ჩუქურთმიანი ბალავრის ქვაც, ეკლესია XI საუკუნეშია აგებული. ასფარა XVI საუკუნის ბოლოს უკვე ნასოფლარია. 1720-21 წწ-ში კი იგი ისევ მოშენებულია.

ამგვარად, ასფარაც მე-19 საუკუნემდე არსებული სოფელია.

თოთხამი. სომხურ ტოპონიმთა ხუთტომეულში მითითებულია, რომ სოფელი თოთხამი მდებარეობს ახალქალაქის რაიონში, ახალქალაქიდან 4 კმ-ის დაშორებით. იგი დააარსებულია 1908 წელს კორხიდან დევნილი სომხების მიერ (ჰაკობიანი... 1988: 463).

სომხური ენციკლოპედიის მიხედვით, თოთხამი დააარსეს ახალქალაქის რაიონის სოფელ აბულიდან და თორიდან გადმოსახლებულმა სომხებმა (მათი წინაპრები გადმოსახლებული

არიან დასაველეთ სომხეთიდან 1830 წელს) (სომხური ენციკლოპედია, 1974: 35).

„ქართულ საბჭოთა ენციკლოპედიაში“ მოხსენიებულია სოფელი თოთხამი, რომელიც მდებარეობს ახალქალაქის რაიონში. ზ. დ. 1700 მ-ზე, ხოლო ახალქალაქიდან 7 კმ-ის დაშორებით (ქსე, 1979: 689).

„გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთრის“ მიხედვით, თოთხამი – სათესველი თოთხამი. „დავთრის“ დროს სათესველად აღრიცხული თოთხამი დღეს სოფელია. არაგვის სასოფლო საბჭოს გამოეყო სოფლები მაჭატია, კორხი და თოთხამი (ჯიქია, 1958: 358).

ე. ი. სახელი, თოთხამი, ისევე ძველია, როგორც სხვა ტოპონიმები ჯავახეთში. იგი დადასტურებულია მე-16 საუკუნეში, ხოლო ხელახალი დასახლება მოხდა გვიან, მე-20 საუკუნის დასაწყისში, როგორც ამას სომხური ხუთტომეულის ავტორები მიუთითებენ.

კათნატუ. სომხური ლექსიკონის მიხედვით სოფელი კათნატუ მდებარეობს ნინოწმინდის რაიონში. იგი დააარსდა 1928 წელს. წინაპრები გადმოსახლებული არიან აღმოსავლეთ სომხეთიდან (ჰაკობიანი... 1988: 884).

სომხურ ენციკლოპედიაში მითითებულია, რომ სოფელი დააარსეს 1928 წელს ახალქალაქის რაიონის სოფ. აბულიდან და თორიდან გადმოსახლებულმა სომხებმა. (სომხური ენციკლოპედია, 1974: 129)

ქართული ენციკლოპედიის მიხედვით, სოფელი კათნატუ მდებარეობს ბოგდანოვკის რაიონში, ჯავახეთის ზეგანზე, ხანჩალის ტბის სამხრეთ აღმოსავლეთით, ზ. დ. 2000 მ. ბოგდანოვიდან 7 კმ-ის დაშორებით (ქსე, 1980: 318).

„გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დავთარში“ დიდი ხანჩალი და პატარა ხანჩალი სოფელ კათნატუსთან ერთად ნინოწმინდის რაიონის ხანჩალის სასოფლო საბჭოში შედის. ეს სოფლები აქ აღრიცხული არ არის, შესაძლებელია მოსახლეობა აქ შემდგომში გაჩნდა (ჯიქია, 1958: 353).

„გურჯისტანის ვილაიეთის დავთარის“ დროს XVI საუკუნეში, ტოპონიმია, რა თქმა უნდა, წმინდა ქართული იყო. ჯავახეთში გადმოსახლებული სომხები ბინადრდებიან პირდაპირ ახლად მიტოვებულ სოფლებში, რომლებშიც საყოფაცხოვრებო ნაგებობები უკვე ჰქონდათ და ახალი სახელის

შერქმევის აუცილებლობა არ იყო. ყველა სოფელი დასტურდება „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დავთარში“.

მაშასადამე, ზემოთ განხილული სოფლები ისტორიული წყაროების მიხედვით მე-19 საუკუნემდე დიდი ხნის არსებული სოფლებია, სადაც უძველესი დროიდან ცხოვრობდა მოსახლეობა, შემდეგში ისინი მხოლოდ განახლდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბატონიშვილი, 1973: ბატონიშვილი ვახუშტი, „ქართლის ცხოვრება“ ტ. IV, თბილისი, 1973 წ.

ბედოშვილი, 2002: ბედოშვილი გ., „ქართულ ტოპონიმთა განმარტების ეტიმოლოგიური ლექსიკონი I, თბილისი, 2002 წ.

ბერიძე, 1992: ბერიძე მ., ჯავახეთი. თბილისი, 1992 წ.

ქსე, 1975: ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. I, თბილისი, 1975.

ქსე, 1979: ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. IV, თბილისი, 1979.

ცისკარიშვილი, 1995: ცისკარიშვილი ვ., ჯავახეთის ეპიგრაფია, როგორც საისტორიო წყარო, თბილისი, 1995.

ჯავახიშვილი, 2002: ჯავახიშვილი ივ., ენციკლოპედიური ლექსიკონი 2002.

ჯიქია, 1941: ჯიქია ს., „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დავთარი“ ტ. II, თბილისი, 1941 წ.

ჯიქია, 1958: ჯიქია ს., „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დავთარი“ ტ. III, თბილისი, 1958 წ.

პაკობიანი, 1986: ჯაკობიანი, 1986: ჯაკობიანი, 1986 – ზ. ი. ჯაკობიანი, სთ. ს. შიქიძე-ჩაქაძის, ჯ. ი. ჩაქაძის „ჯაკობიანის ხელნაწიხი ჯაკობიანის თხზულებების რეკონსტრუქციის რეზულტატის“ ხ. I, თბილისი, 1986.

პაკობიანი, 1988: ჯაკობიანი, 1988: ჯაკობიანი, 1988 – ზ. ი. ჯაკობიანი, სთ. ს. შიქიძე-ჩაქაძის, ჯ. ი. ჩაქაძის „ჯაკობიანის ხელნაწიხი ჯაკობიანის თხზულებების რეკონსტრუქციის რეზულტატის“ ხ. II, თბილისი, 1988.

პაკობიანი, 1991: ჯაკობიანი, 1991: ჯაკობიანი, 1991 – ზ. ი. ჯაკობიანი, სთ. ს. შიქიძე-ჩაქაძის ჯ. ი. ჩაქაძის „ჯაკობიანის ხელნაწიხი ჯაკობიანის თხზულებების რეკონსტრუქციის რეზულტატის“ ხ. III, თბილისი, 1991.

სომხური საბჭოთა ენციკლოპედია, 1974: Հայկական սովետական հանրագիտարան, Երևան, 1974.

Mariam Balasaniani-Gognadze

FONDED OR RENEWED VILLAGES

(According to „Toponimies in Armenia and near regions“)

Summery

In the dictionary of “Toponimies in Armenia and near regions” is clearly described that some villages were founded by Armenians in 1828-29. I think that this idea is not correct because above mentioned villages were founded till 19th century. The people lived there before. When new inhabitants settled there it is updated not founded.

ლიახვის ხეობის ზობიერთი ტოპონიმი თირის
მონასტრის 1432 წლის სიბელის მიხედვით

XV საუკუნის პირველ ნახევარში ქართულ ფეოდალურ საზოგადოებაში თავხელისძეთა პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოჩენა ხელა თავხელისძეს უკავშირდება. უფრო ადრინდელ დოკუმენტურ წყაროებში, კერძოდ, 1401–1407 წ.წ. შედგენილ (სიგელებს სწორედ ასე ათარიღებს თ. ჟორდანიას) მცხეთის ორ სიგელში იხსენიება ხელა თავხელისძის მშობლები ასათა და მისი მეუღლე სოსანა. ასათ თავხელისძემ კათალიკოს ელიოზს ყმა-მამული შესწირა. დოკუმენტში ვკითხულობთ: „მცხეთას და ქაზს ელიოზს ესე უცრუველი და უზაკველი... წერილი დაგიწერე... მე თავხელისძემან ასათა და ჩემმა მეუღლემან სოსანამან და ჩუენთა შვილთა მოლარეთუხუცესმან ხელმან და მესტუმრემან გოგანამან, მოგახსენე გრანსა გლეხნი ჩალჩერაშვილი და კოუნკორი მისი მამულითა... და თქვენ გამიჩინეთ აღაპი; მირქმასა დღესა ასათისა გარდაიხდებოდეს, მეორე დღესა სოსანასათუის... კარგადებული ღაპი უნაკულლო... სიგელს მიწერილი აქვს: ასათსა და სოსანასა მოგუიხსენებია ჩუენთა ნებითა“ ასევე, ქ. მე, მოლარეთუხუცესსა ხხსა (ხელსა?) ჩემითა ნდომითა შემომიწირავს“ (ჟორდანიას, 1897: 207)*. მცხეთის მეორე სიგელიც იგივე შინაარსისაა. ასათ თავხელისძემ მცხეთას გრანში მცხოვრებ ჩალჩეს-შვილს და კუნნორას თავიანთი მამულით სწირავს. მოლარეთუხუცესი ხელა თავხელისძემ ამ სიგელშიც იხსენიება (ჟორდანიას, 1897: 207; ქისკ, 2013: 75).

* ეს დოკუმენტი გარკვეული შესწორებით გამოსცა მკვლევარმა ბ. ლომინაძემ, იგი მიუთითებს, რომ თ. ჟორდანიას გარკვეული მექანიკური უზუსტობა გაეპარა და თავხელისძის ნაცვლად დოკუმენტში მითითებული აქვს თავხელისძენი, გარდა ამისა ჟორდანიასეულ გამოცემაში მითითებულია ”ჩალჩერაშვილი”, ხოლო ბ. ლომინაძისეულ პუბლიკაციაში — ჩალჩეშვილი, ასევე ჟორდანიასეულ რედაქციაშია კოუნკორი, ხოლო ბ. ლომინაძის გამოცემაში კი კუნნორი. როგორც ბ. ლომინაძე აღნიშნავს, მას სიგელის სხვა ვარიანტებიც უნახავს და დოკუმენტში სწორედ ამის მიხედვით ჩაუსწორებია. იხ. ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, ტ. II, თბ., 2013, გვ. 20, 74.

დასახუსტებელია გრანის მდებარეობა, სადაც ასათ თავხე-
ლისძეს ყმები ჰყავდა. ვახუშტი ბატონიშვილი თავის აღწერაში
ასახელებს გრდანის ხეობას: ”ხოლო ხეობა გრდანისა და
მდინარე მისი გამოსდის ზედაძნის შესართავს ერწოს მთას,
დის გრდანამდე ჩრდილოდამ სამხრით” (ქართლის ცხოვრება,
1973: 537) ვახუშტი გრდანის სახელწოდებით სხვა დასახ-
ლებულ პუნქტსაც ასახელებს მარტყოფთან და ლილოსთან
ერთად (ქართლის ცხოვრება, 1973: 561). გრდანი გვხვდება
იოანე ბატონიშვილის თხზულებაში „ქართლ–კახეთის აღწერა:
“ქ. კახეთს რაც სოფლები მიეწერება ჩრდილოეთის კერძო,
რომელიც მდებარეობს გრდანისა და საგურამოს ხეობისა,
არიან შემდგომნი ესე სამეფო, სათავადო, სააზნაურო და
საეკლესიო სოფლები და ადგილნი: გრდანი, ქ. ავჭალა...”
(ბატონიშვილი, 1986: 64).

შესაძლებელია, რომ გრანი, რომელიც ვახუშტის, ასევე იოანე
ბატონიშვილის თხზულებებში გრდანის სახელით გვხვდება,
თბილისსა და მცხეთას შორის არსებული სოფელი იყო. იოანე
ბატონიშვილი მას, როგორც დასახლებულ ადგილს ავჭალასთან
ერთად ასახელებს. უფრო გვიანდელი დოკუმენტური მასალის
მიხედვით თავხელისძენი ცხოვრობდნენ ფლავში, კერძოდ 1700
წლის დოკუმენტში იხსენიება ფლავში მცხოვრები ყიასაბეგის
მეკოდისპურე ყმა თავხელისძე ბასილა, ამავე პერიოდით
დათარიღებულ მეორე დოკუმენტში მოხსენიებულია ასევე
ყიასაბეგის მეკოდისპურე ყმა თავხელისძე ამირინდო (პირთა
ანოტირებული ლექსიკონი, 1993: 268).

XVII საუკუნის II ნახევარში თავხელისძეები ცხოვრობდნენ
ზახორში, კერძოდ, სამილახვროს დავთარში იხსენიება ზურაბ
ლაზნელის ყმა მამუკა თავხელისძე (კაკაბაძე, 1925: 20).*

* აღსანიშნავია, რომ იკორთის მონასტრის № 6 ჟამნ-გულანის ხელ-
ნაწერის არშიებზე XVIII საუკუნეში მიწერილია იკორთის მონასტრის
შეწირულობათა საბუთების მოკლე შინაარსი. ერთ-ერთი საბუთის მიხედ-
ვით მეფე გორგასალმა (ს. კაკაბაძე მას XV საუკუნეში მოღვაწე აფხაზ-
იმერეთის მეფედ თვლის. იხ. ს. კაკაბაძე, ქრონიკა იკორთის № 6 ჟამნ-
გულანისა, თბ., 1912, გვ. 3. თუმცა, როგორც დ. ნინიძე განმარტავს აღნი-
შნული მეფის: “რეალურად არსებობის საკითხი ღიად რჩება.” დ. ნინიძე,
“პროვინციის მეფეები”, XIV-XV საუკუნეების საქართველოში, თბ., 1995,
გვ. 152) იკორთის მონასტერს შესწირა რამდენიმე სოფელი, მათ შორის:

მცხეთის ორივე სიგელში, რომელიც უშუალოდ ასათ თავხელისძის ინიციატივით შეიქმნა, ჩანს, რომ ასათის შვილი ხელა მოღარეთუხუცესის სახელს მფლობელია, მაგრამ ამ შემთხვევაში ის როგორც ოჯახის რიგითი წევრი ისეა მოხსენიებული და ბოლოში შეწირულობას ამტკიცებს. ჩვენი აზრით, ეს მამული უშუალოდ ასათს ეკუთვნოდა და ხელა როგორც სამეფო კარზე დაწინაურებული პიროვნება და მათი ოჯახის წევრი მშობლების მიერ დაწერილ სიგელს ამოწმებს. ხელა თავხელისძის მოღვაწეობას შესახებ ჩვენ არაერთ ნაშრომში შევხებით (სოსიაშვილი, 2005: 28). ხელა თავხელისძე, რომელმაც XV საუკუნის დასაწყისში მოღარეთუხუცესობა გახდა, სამეფო ოჯახთან იყო დანათესავებული. მას ცოლად ჰყავდა ივანე ათაბაგის (ციხისჯვარელი) ასული გულქანი* XV საუკუნის I მეოთხედში ხელა თავხელისძე საკმაოდ გავლენიან ფეოდალად გვევლინება. იგი არამარტო საქართველოში არსებულ ეკლესიამონასტრებს, არამედ იერუსალიმის ქართულ საგანგებსაც ეხმარება. მოღარეთუხუცესი ხელა იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის ადაპებშიც იხსენიება. საიდანაც ჩანს, რომ იგი წმინდა მიწაზე არსებულ ქართულ მონასტერს ფულად დახმარებას უწევდა (მეტრეველი, 1962: 124; სოსიაშვილი, 2012: 46).

ხელა თავხელისძეს ჯვრის მონასტერთან ერთად დახმარება გაუწევია გოლგოთას ქართველთა მონასტრისთვის, რასაც ადასტურებს გოლგოთას სვინაქსარიც (მეტრეველი, 1962: 139). ჯვრის მონასტერში ადაპი, არამარტო ხელა თავხელისძეზე იყო დაწესებული, არამედ ხელას ძმის გოგნიას და მისი მეუღლის – კეკელუცას სახელზეც (მეტრეველი, 1962: 69-200). გოგნია ასათ თავხელისძის შვილი იყო, რომელიც თავხელისძეთა მიერ კათოლიკოსისადმი დაწერილშიც იხსენიება. დოკუმენტის თანახმად, იგი მესტუმრეა და არ არის გამორიცხული,

იკორთა არცვეი, ქვეში, ფლავისმანი, ფლავი. აღნიშნული საბუთის მიხედვით ფლავისმანში მცხოვრებ თავხელისძეს იკორთის მონასტრის სასარგებლოდ უნდა გაეღო ცხრა კოდი პური და ქერი, ასევე ერთი კოდი ფეტვი და ჩარეჟი სანთელი. ს. კაკაბაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 7.

* ხელას პირველი მეუღლე ქვენიფნეველის ასული თამარი იყო, რასაც თირის მონასტრის სიგელიც ადასტურებს, პირველი მეუღლის სააღაპედ მას თირის მონასტრის თავდების ღვთისმშობლისთვის მამულიც შეუწირავს.

რომ გოგნიასა და მისი მეუღლის სახელზე იურასლიმის ჯვრის მონასტერში ალაპები არა ხელას დამსახურების გამო დაეწესებინოთ, არამედ მათ მიერ გაღებული შესაწირის გამო. მცხეთის სიგელებისა და იერუსალიმის ალაპების გარდა თავხელისძეთ ფეოდალური საგვარეულოს შესახებ უადრესად საინტერესო ინფორმაციას გვაწვდის თირის მონასტრის წარწერები. სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ თირის მონასტერი XIII საუკუნის II ნახევარშია დაარსებული (ანდლულაძე, 1976: 96).

ნ. ანდლულაძის განმარტებით: „XIV საუკუნის მეორე ნახევრიდან თირის მონასტერი თავხელისძეთა საგვარეულო სახლის ზრუნვის ობიექტია, ხოლო XV საუკუნის დასაწყისიდან, როცა ეს გვარი მნიშვნელოვნად აღზევდა, მონასტერი ამ გვარის საძვალედ იქცა“ (ანდლულაძე, 1976: 96).

თირის მონასტრის თავხელისძეთა საგვარეულოსადმი კუთვნილებას ადასტურებს აქ არსებული წარწერებიც. ერთი მათგანი მონასტრის სამრეკლოზეა შესრულებული. წარწერაში ვკითხულობთ: “თავხელისძეთა სიაუშ და რატის და ასათს და ხელს და მაჩაბელსა და მშობელთა მათთა შეუნდვენ ღმერთმან ამინ” (ანდლულაძე, 1976: 35).

ხოლო მონასტრის ეკედერის დასავლეთის კედელზე ორსტრიქონიან წარწერაში ვკითხულობთ: “ქრისტე, მოღარეთუხუცესისა ხელას ერთგულსა, მახატლიშვილსა ბევროზს შეუნდოს ღმერთმან” (ანდლულაძე, 1976: 38).

ჩვენი აზრით, თავხელისძეებს თირის მონასტერთან ხელა თავხელისძის მოღარეთუხუცესობამდეც ჰქონდათ გარკვეული კავშირი. შესაძლებელია ისინი მონასტერს მთლიანად არ ფლობდნენ, მაგრამ გარკვეული უფლებები გააჩნდათ. შესაძლებელია, რომ მცხეთის სიგელებიდან ცნობილ ასათ თავხელისძეს, სამეფო კარზე გარკვეული თანამდებობაც ჰქონდა. არც ის არის გამორიცხული, რომ მის მიერ კათალიკოს ელიოზისადმი გაღებული შეწირულობის შემდეგ საპატრიარქომ ასათ თავხელისძეს იმ დროისათვის განთქმულ თირის მონასტერში სამრეკლოს აშენების უფლება მისცა. ნ. ანდლულაძის დასკვნით თირის მონასტრის სამრეკლო აგებულია XIV საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში. მისივე ვარაუდით: „ამ დროს ხელა ჯერ კიდევ ახალგაზრდა უნდა ყოფილიყო. იგი ჯერ არაა მოღარეთუხუცესი“ (ანდლულაძე, 1976: 41).

სამრეკლოს წარწერაში ის ნახსენებია, როგორც ოჯახის რიგითი წევრი. წარწერაში და მცხეთის სიგელებში მოხსენიებული ასათი ერთი და იგივე პიროვნებაა, იგი ხელა თავხელისძის მამაა, რომლის ინიაციტივითაც სამრეკლო აშენდა. მისთვის ეს უფლება კათალიკოს ელიოზს უნდა მიეცა. მოგვიანებით ხელა თავხელისძე მოლარეთუხუცესი ხდება და თირის მონასტერში მშენებლობებს იწყებს. ნ. ანდღულაძის განმარტებით: „ეკლესიის სამხრეთის კარიბჭიანი მინაშენი აუგია ხელა თავხელისძეს, როგორც საგვარეულო საძვლე, უკურთხებია “ბორტის ღვთისმშობლის სახელზე”, დაუდგენია მნათე სათანადო შემოსავლით. მშენებლობა განხორციელებულია XV საუკუნის პირველ მეოთხედში“ (ანდღულაძე, 1976: 41). შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ XIV საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში. ასათ თავხელისძე, რომელმაც კათალიკოსს გრანში არსებული ყმები შეწირა* თირის მონასტრის მიმდებარე ტერიტორიაზე დასახლდა. მან თირის მონასტრის სამრეკლო ააშენა და თავისი გვარის უკვდავსაყოფად ჩვენს მიერ ზემოთ ნახსენები წარწერა ამოაკეთინა, სადაც ასათი ოჯახის წევრებთან ერთად იხსენიება. ასათის ერთ-ერთ ვაჟი ხელა მოლარეთუხუცესი გახდა და მან კიდევ უფრო მეტი უფლებები მოიპოვა თირის მონასტერზე. თირის მონასტერი თავხელისძეთა საგვარეულო სალოცავად იქცა. რასაც ადასტურებს ხელა თავხელისძის მიერ 1432 წელს შედგენილი სიგელი რაზეც ქვემოთ ვისაუბრებთ. თავხელისძეთა საგვარეულოზე, მართალია, წყაროები მწირია, მაგრამ უნდა ვთქვათ, რომ ხელას მოლარეთუხუცესობაში არამარტო სამეფო კართან მისმა დანათესავებამ ითამაშა დიდი როლი, არამედ წარმომავლობამაც. ხელა თავხელისძე რომ დაწინაურებული ფეოდალური გვარის წარმომადგენელი იყო, იქიდანაც ჩანს, რომ მისი პირველი მეუღლე ქვენიფნეველის ასული თამარი გახლდათ. როგორც ცნობილია, ქვენიფნევი ქსნის ერისთავთა რეზიდენციას წარმოადგენდა, ხოლო ქსნის ერისთავები ერთი პერიოდი ქვენიფნეველებად იწოდებოდნენ (გვასალია, 1983: 64).

* მცხეთის სიგელში მოლარეთუხუცესი ხელაც იხსენიება, თუმცა, ეს მინაწერი უფრო გვიანდელი უნდა იყოს, როცა ხელა მოლარეთუხუცესი გახდა, მან სიგელს მიაწერა „ჩემითა ნდომითა შემომიწირავს“.

ხელა თავხელისქემ თირის მონასტერს განსაკუთრებულ ჟურადლება მიაქცია და 1432 წელს დიდი ქონება გადასცა. ვინაიდან სიგელში ძალზე საინტერესო ინფორმაციაა დაცული ლიახვის ხეობაში (და არამარტო) არსებული ტოპონიმების შესახებ. ამიტომ ტექსტი მთლიანად მოგვყავს.*

„აღწერა გუჯართა, სიგელითა და სხუათა წერილთა, ყმათა და მამულთა ზედა და სხუათა შესახუედრთა თ ი რ ი ს მონასტრის თ ა ვ დ ე ბ ი ს დ(მრ)თისმშობლის ეკკლესიისათა (გვ. 263).

I	II	III	IV	V	VI
N	ქკს	წელ ი	თთუე	რომელთა გუამისგან მიცემულ არს	ჰაზრი წერილთა გამოცხადებითა ეკკლესიის შესახუედრთათა სახელის დებით
39				რომლისამე მოლარეთხუც ესის ხელისგან	გუჯრის კოპიო, რომლითაც შეუწირავს მეუღლისა თვისსა ქუენიუნეველის ასულის თამარისათვის საადაპოდ თავსდების დ(მრ)თისმშობლის მონასტრისადმი

* აღსანიშნავია, რომ თირის მონასტრის სიგელი, რომელიც საქართველოს ცენტრალურ საისტორიო არქივშია დაცული, 1962 წელს გამოაქვეყნეს: გ. თოგოშვილმა და ი. ცხოვრებოვმა, იხ. История Юго-Осетии в документах и материалах, т. I, Цхинвал, 1962, № 7, стр. 84-85. თირის მონასტრის სიგელი გამოაქვეყნა ასევე ბ. ლომინაძემ, იხ. ქართული ისტორიული წარწერების კორპუსი, ტ. II, გვ. 178-181. როგორც ბ. ლომინაძე განმარტავს: სიგელის დედანი დაკარგულია, ხოლო “ამ წიგნის პირი” გადმოუწერია იოანე პენტელაშვილს 1777 წ. 7 იანვარს. ამავე წლის 22 მარტს პენტელაშვილის გადაწერილი “პირი” შეუმოწმებიათ “ძველი გუჯრის ნაწერზედ” პენტელაშვილის მონაწილეობითვე ტრიფილეს და დავითს. მკვლევარი წერს: ”საერთოდ, საბუთის რეალიები არ იწვევს ეჭვს მის ნამდვილობაში. საყურადღებოა, მერმინდელი მინაწერი შეწირულობის შესახებ აღექსანდრეს ძის გიორგი მეფისა, რაც ერთხელ კიდევ ადასტურებს თვით საბუთის აღექსანდრე I-ის დროინდელობას. იქვე, გვ. 178.

სათელღაშვილი, დავანშაშვილი თავის დის გულშარისა, და თავისთვის სააღაპოდ შეწირული აჩივებოეს (? ბ.ღ.) მუგუ- დი დავარეხაში და ფიცხელისძე; სამეოხოდ სულისა თვისისა შეწირული ქემერტეს ქემერტისძისეული სასახლე, რომელნიც სახლობენ ჭინჭახისძენი; იქვე ქემერტს ნებიერისძის მამული. ქემერტელისძეთა სულის სააღაპოდ შეწირული ვაჭართა შიგან მეზეთე ერთი შაქარბეგა, რომელსაც განუწესებია ოცდაოთხი ლიტრა ზეთი და ათი ლიტრა ცვლი მისადებლად მონასტრი- სადა[ა]. თურისაშვილის ორი მამული, რ(ომ)ელსა ზ(ედ)აცა დაუდვა შვიდი ლიტრა ზეთი და შვიდი ლიტრა ცვილი. შე- წირული პერაქელასა მამულისა განუწესებია მონასტრის მისა- დებლად თექვსმეტი ლიტრა ზეთი; შეწირული ჭაღას ორნი გლეხნი მარნიაშვილი და კორტანელაშვილი, რ(ომ)ელსა ზადა- ცა დაუდვიათ ოცდა ექვსი ლიტრა ზეთი და თექვსმეტი ლიტ- რა ცვილი. ადრევე შეწირული მაჩაბელთაგან** ფრიდონა და გოგაშვილი. სდებია ფრიდონას თექუსმეტი ლიტრა ზეთი და ხუთი ლიტრა ცვილი და გოგაშვილს ათი ლიტრა ზეთი და ოთხი ლიტრა ცვილი და ხსენებულს მოღარეთხუცესს ხელის მოუმატნია მათთვის სავენახე და განუწესებია ფრიდონისადმი ოცდაოთხი ლიტრა ზეთი და ათი ლიტრა ცვილი და გოგაშ- ვილისათვის თორმეტი ლიტრა ზეთი და ექვსი ლიტრა ცვილი. კ(კვა)ლად შეწირული მოღარეთხუცეს ხელისგან: წულთას ბულაური, რომლისაც გამოსავალი მამულისა მისისაგან უნდა მიეცემოდეს მონასტერსა ნახევარი, მაღნარს, დვალეთს, სოფე- ლი კოშკა, რ(ომ)ლისაცა ბეგარა უნდა აიღებოდეს მონასტრი- სათვის; ჟღელე მათით ბეგარით, რაც დვალეთს ბეგარა სდებია, ჟღელეცა იმავე წესიტა, ორივე უნაბი შეწირული სააღაპოდ მამისა ასათასთვის, დედისა მისისა სოს[ა]ნისათვის და მამისა მისისა მესტუმრის გოგნიასათვის; შეწირული თვისის ერთგულის იაღღუზისშვილისა ბეჟანისათვის სააღა- პოდ მეღვრეკისის გლეხი ჭონის შვილი, იაღღუზისშვილის სააღაპოდ შწირული, ფხვენისის ერთი ვენახი, ძველადვე შეწირული, შუწირავს და დაუმტკიცებია; აღუშენებია თავდე- ბისა ღ(მრ)თისმშობლისა კათა ზ(ედ)ა მცირე სასაფლაო ეკე- დერი სახელსა ზედა ბოროტის ღ(მრთ)ისმშობელისასა. და შეუძკვია საეკკლესიოთა სახმართა ნივთათა და შუწირავს თვისგან ნახვიდი ზემო სვეტელური თორმეტის კაცის მსახლო- ბელით და მხოლოდ განუწენია მსახლობელთა მათთან ეკედ- რის მნათისადმი სვეტილაურს სვიმონასა და ბეგლარს მამუ-

ლის ტკბილის გამოსავალი ნახევარი და ორი ძღვენი. განუჩენია ბარბარაძე დავითი და მისინი მამანი მენახევრეთ; საბაწმინდას დასაფლავებულის ვიგრიას სააღაპოდ შეწირული ვიგრისგან ნასყიდი მაჩუასძის მამული, რომლისაც ნაცულად შუწირავს მოღარეთუხუცეს ხელის სხვა მამული. მოღარეთუხუცესის ხელის მეუღლის ათაბეგის ასული, მეფის აღექსანდრეს ბიძაშვილის, გულქანის მიერ შწირული სააღაპოდ საერდო გლეხი, მეღვრეკისით ბერფურაული; მოღარეთუხუცესის ხელისაგან თამარაშნის თავს დიდ რუხედ წისკვილის მინდის ნახევარი შეწირული და თორმეტი კაპიწი, პური, მეწისკვილისგან გამოსადები, კრებულთათვის მონასტრისათა შეწირული. მისგანვე არზუაშვილის დავითის სააღაპოდ ქრცხინვალს ვენახი 2 გორგილაური თვისითა შესავლითა და თუისავე ხელისად შეწირული მისგანვე. რასაც სახასოდ ტრაპეზი მოხნევდეს, ანუ მოსთიბდეს, ტრაპეზს შუვიდოდეს. და ვინც სხვა მოხნევდეს, ანუ მოსთიბდეს, ღალა ტრაპეზს შუვიდოდეს და, თუ მებეგრენი გლეხნი იხდნენ, მათი ბეგარა მონასტერს უნდა შუვიდოეს. და განუჩენია კ(ვალა)დაცა ორი ადაბი დედანაშვილის ქაეთარიასა და რუსთავისათვის ანდერძად დაგდებულის ქაიხოსროს ხელსადმი: ღუერთეთს დედანაშვილისაგან ნასყიდი, დოლაძისა მიერ მოსყიდული მამული შურტაული, სააღაპოდ დედანაშვილისად შეუწირავს მონასტრისადმი ბეგართა, რ(რომე)ლიცა მოწერილ არს ესრეთ: მე მწერალმა იოანემ პენტელაშვილმა ამ წიგნის პირი აღმოვიკითხე და უმეტნაკლებით გა[დ]მოვსწერე იანვრის ზქ[რონე]ქ[ონ]ს უოე. კ(კვალად)ცა მოწერილ არს შ(ემდგომ)ად ესე, ვით ზემოთ მწერალსა ხელთა დამიწერია და გამიჩენია საუკუნოდ გასათავებელი გუჯარი, მე მიწა მოღარეთუხუცესი ხელა, ამისი გამთვებელი ვარ. და შ(ემდგომ)ად ჩ(უენს)ა ვინც არ გაათაოს, ჩემთამცა ცოდვათა და ბრალთა მზღვეველი ხართ წინაშე ღ(მე)თისა დღესა მას დიდსა განკითხვისასა. ჯვარ დასმულ არს. თავხელის ძის ასათისაგან* ამავე წერილზედ მოწერილი, რ(ომ)ლითაც შუწირავს ქრცხინვალს სააღაპოდ ღალური და ვირემ ცოცხალი იქმნება მაკარა, ცამეტი კოკა, შ(ემდგომ)ად სიკვდილისა ოცდასამი კოკა, ოთხმოცი პური და ორი თევზი. თავხელის ძის ბოროტასაგან** ამავე წერილზედ მოწერილი რ(ომ)ლითაც შუწირავს სააღაპოდ გარესჯვარს ბეშქენაშვილი დავითა და განუწესებია ვენახის მესამედი ტკბილი მისაცემლად. თავის ხარით უნდა მიუტანდეს

ბეთელთა. მეფის ალექსანდრეს ძის გიორგისაგან,*** ამავე წერილზედ მიწერილი, რომლითაც შეუწირავს სააღაპოდ თავსდების ღ(მრ)თისმშობლისადმი სალთვისი და დაუნიშნავს მიჯნებითურთ. ტიბ.**** 1506. იანვრის 25. ბატონისაშვილის ქაიხოსროსგან.***** ამავე წერილზედ მიწერილი, რომლითაც გამოუძიებია თავსდების ღ(მრ)თისმშობლის მამული და აცხადებს: პირველადვე ფიცხელაური მამული შეწირული ყოფილა თავსდების ღ(მრ)თის მშობლისადმი, მომატებულის დებულებისა და უამთა ვითარებისგან აღარ ყოფილა ეკლესიის მფლობელობისა ქვეშე. ფიცხელადის შ(ემდგომა)დ ჰქონია ფიცხელადის მამული ურგებაძეს ბაბალას და რომელსამე ბაინდურს, საყდრისათვის დაუდვია და ბატონისაშვილს ქაიხოსროს ორი წლის საყდრისათვის დაუდვია მესამედი ბაბილისათვის დაუნებებია და, როგორც ჰქონებია ურგებაძეს, თავსდების ღ(მრ)თისმშობლის წინ სასაფლაო უბოძებია მისცა.1777, მარტის 22. ტრიფილესა და დავით მღვდლისაგან***** ამავე წერილზედ მიწერილი, რ(ომ)ლითაც იხვენების: პენტელაშვილს იოანეს მიუტანია თავისაგან ნაწერი და ძველის გუჯარის ნაწერზედ შეუძომებიათ ყოველითურთ უკლებლად. ხელმოწერილ არს ტრიფილეს და დავით. უიე.1777. თებერვლის 2.***** ამავე წერილზედ მიწერილ არს ჩ(უენ) ცხებულის მეფის თეიმურაზის ძე, მეფე ქართლისა და კახეთისა, მეორე ირაკლი ვამტკიცებთ მაჩაბელთაგან შეწირულობისა გუჯარისა ამის ამავე თავსდების ღ(მრ)თის მშობლის შეწირულობას. 1777. მარტის 21.***** ამავე წერილზედ მიწერილი ჩუენ, ყ(ოველი)სა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარხ მეფის ძე ანტონი, მაჩაბელთაგან თავსდების ღ(მრ)თის მშობლის შეწირულობის გუჯარს დავამტკიცებთ. და ხელმოწერილი არს“ (ქისკ, 179-181).

როგორც აღვნიშნეთ, თირის მონასტრისადმი ხელა თავსდებისძის დაწერილი უაღრესად საყურადღებო ცნობებს შეიცავს თავსდებისძეთა საფეოდალოს შესახებ. სიგელში მოხსენიებული ბევრი სოფლის ღოკალიზაცია ჩვენს ხელთ არსებული წყაროების საფუძველზე შეუძლებელია, თუმცა ბევრი ტოპონიმის დადგენა ხერხდება, რაც ისტორიული რეალობის დადგენაში გარკვეულ დახმარებას გაგვიწევს. სიგელის დასაწყისშივეა ნახსენები “აჩივებოეს”. აქ გაურკვეველად წერია: “სათელღაშვილი, დავანშაშვილი თავის დის გულშარისა და თავისთვის სააღაპოდ შეწირული აჩივებოეს მუგუდი დავა-

რეხაში და ფიცხელიძე” სიგელის გამოცემელს ბ. ლომინაძეს სიტყვასთან “აჩივბოეს” კითხვის ნიშანი უზის. ხომ არ უნდა ეწეროს მის ნაცვლად აჩივეთი, იგივე აჩაბეთი, საიდანაც წამოვიდა თავხელისძებრამდელი მანაბლების გვარი? (სოსიაშვილი, 2005: 33). როგორც ჩანს, სათელლაშვილი და დავანაშვილი ხელას თავისი დის გულშარის სახელზე შეუწირავს თირის მონასტრისათვის, ამის შემდეგ სიგელში გაურკვეველად წერია. შესაძლოა გადამწერმა დაუშვა შეცდომა. სოფლის სახელწოდება ვერ გაარკვია და სიგელში ეს წინადადება ასე გაურკვეველად დარჩა. არ არის გამორიცხული რომ დედანში ხელას სააღაპედ სოფელი აჩაბეთი, ან აჩაბეთში მცხოვრები გლეხები ეწერა. სიგელში ნახსენები მუგუდი ძალიან ჰგავს ლიახვის ხეობაში არსებულ „მუგუთს“, სოფელი მუგუთი 1818 წლის კამერალური აღწერით მანაბელთა საკუთრებას წარმოადგენდა (გვასალია, 1983: 113).

მუგუდა არსებობდა ასევე ქსნისა და არაგვის ხეობის გასაყარზე, თუმცა, თირის სიგელში დაფიქსირებული მუგუდი ახლოს უნდა იყოს ლიახვის ხეობის მუგუთთან. აქვეა ნახსენები „დავარეხა“, ჩვენი აზრით, აქაც გადამწერის შეცდომა უნდა იყოს. რაკი სიგელის სხვა ადგილზე თავხელისძებრათა ოჯახის წევრი ბოროტა (აქაც შეცდომაა და უნდა ეწეროს ბორტი), გარეჯვარში ფლობდა მამულს, ხელა თავხელიძის მიერ შეწირული მამულების ჩამონათვალში უნდა იგულისხებოდეს სოფელი რეხა, რომელიც გარეჯვართან რამდენიმე კოლომეტრშია. ხელას თირის მონასტრის თავდების ღვთისმშობლისათვის გადაუცია ქემერტს ქემერტელისძისეული სასახლე,* ქემერტში არსებული ნებიერიძეების მამული.** ხელას შეუწირავს ასევე

* აღსანიშნავია, რომ 1981-1983 წ.წ პატარა და დიდი ლიახვის ხეობების არქიტექტურული მემკვიდრეობის შემსწავლელმა ექსპედიციამ აღნუსხა ქემერტში არსებული სიძველეები, მათ შორის: გვიან შუა საუკუნეებში აგებული კოშკი, ასევე მინდიაანთ კოშკი, ასევე XVIII საუკუნეში აგებული კოშკი, როგორც ჩანს, თირის სიგელში მოხსენიებული ქემერტელიძეების სასახლე ექსპედიციის მუშაობის დროს უკვე აღარ არსებობდა.

** ნებიერიძეები ცხოვრობდნენ კეხვში. კეხვში არსებობს რამდენიმე ტოპონიმი, რომლებიც სწორედ ნებიერიძეების გვარს უკავშირდება. მაგ. „ნებიერთ ციხე“, ასევე „ნებიერთი“. იხ. ნ. ოთინაშვილი, ლიახვის ხეობის ონომასტიკა, თბ., 2002, გვ. 226.

ჭალაში მცხოვრები გლეხები მარნიაშვილი და კორტანელაშვილი. იმ არეალში, რომელშიც სიგელში ჩამოთვლილი მამულები არსებობდა, დღეისათვის სოფელი ჭალა არ გვხვდება, თუმცა, როგორც დიდი, ასევე პატარა ღიახვის ხეობაში არსებობს ტოპონიმები ჭალის სახელწოდებით (ოთინაშვილი, 2002: 209-213). „დაწერილში“ განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ერთი ადგილი: **„ადრევე შეწირული მახაბელთაგან ფრიდონა და გოგაშვილი“**, დოკუმენტიდან ჩანს, რომ თირის მონასტრის თავდების ღვთისმშობლისათვის ხელა თავხელისძის მოღვაწეობამდე მახაბლებს ორი გლეხი შეუწირავთ. ხელა თავხელისძეს მათთვის სავენახე დაუმატებია და მონასტრის სასარგებლოდ ზეთისა და ცვილის გადასახადი გაუზრდია. ეს კიდევ უფრო გვიმყარებს ჩვენს მიერ ადრე გამოთქმულ ვარაუდს, რომ თავხელისძეების გამოჩენამდე, იმ ტერიტორიულ არეალს, რომელზეც თირის მონასტრის სიგელშია საუბარი მახაბელთა ფეოდალური გვარი ფლობდა და მათი ამოწყვეტის შემდეგ (რაც სავსებით დასაშვებია) სამეფო ხელისუფლებამ ხელა „მაჩაბლად“ დასვა (სოსიაშვილი, 2005: 36).

მკვლევარი ბ. ლომინაძე, რომელმაც აღნიშნული სიგელი შეისწავლა, სქოლიოში შენიშვნის სახით წერს: „საფიქრებელი, დედანში ეწერა „მაჩაბლისაგან“. თუმცა ეს შინაარსს ვერ ცვლის, რადგან სიგელში მახაბელი გვარის სახით იხსენიება, თანაც წერია: „ადრევე შეწირული“. ჩვენი აზრით, აქ მოხსენიებული მახაბელი სრულიად სხვა გვარია, სწორედ ამ გვარის წარმომადგენლებმა ხელას და მისი ოჯახის გამოჩენამდე თირის მონასტრის გლეხები შეწირეს. ხელას თირის მონასტრისათვის შეუწირავს წულთაში მცხოვრები ბუღაური. დღეისათვის ცნობილი არ არის, სად მდებარეობდა სოფელი წულთა, თუმცა ურ სუფიქსიანი გვარები ღიახვის ხეობაში გავრცელებული იყო. მაგ. ხაჩიური (სოფ. ქურთა, ასევე პატარა ღიახვის ხეობაში არსებული სოფ. ქორდი). სიგელის მიხედვით თირის მონასტრის გადასცემია მალნარ–დვალეთში არსებული სოფ. კოშკა. მალნარ–დვალეთი მოგვიანებით ქსნის ერისთავებმა დაისაკუთრეს (გვასალია, 1983: 26).

თირში არსებულ თავდების ღვთისმშობლის ეკლესიას გადაეცა ასევე ჟღელე. როგორც დოკუმენტიდან ჩანს, დვალეთი და ჟღელე ხელას მონასტრისათვის თავისი მშობლების ასათისა და სოსანის სააღაპოდ შეუწირავს. თუმცა, სიგელში

არის ერთი უზუსტობა. დოკუმენტში ვკითხულობთ: “ორივე უბანი (იგულისხმება ქალაქი და დვალეთი - გ.ს) შეწირული სააღაპოდ მამისა მისისა ასათასთვის, დედისა მისისა სოს[ა]ნისათვის და მამისა მისისა მესტუმრის გოგნიასთვის. აქ, ჩვენი აზრით, უნდა იყოს „ძმისა მისისა“, რადგან ასათ თავხელისძის მიერ მცხეთის დაწერილში მესტუმრე გოგნია ასათის შვილია, ე.ი. ხელა თავხელისძის ძმაა. საინტერესოა ასევე სიტყვები: „რაც დვალეთს ბეგარა სდებია, ქალაქც იმავე წესითა“. ჩვენი აზრით, თავხელისძეთა აღზევებამდე დვალეთში აკრეფილი გადასახადები თირის მონასტრის საკუთრება ყოფილა, ხოლო ხელა თავხელისძემ დვალეთთან ერთად ქალაქს ხეობაც თირის მონასტრეს უბოძა და მშობლებისთვის ამის სანაცვლოდ ალაპი დააწესებინა.* ხელას თავისი ერთგული პირის ბეჟან იაღლუზიშვილის სააღაპოდ თირის მონასტრისათვის მეღვრეკისში მცხოვრები გლევი ჭონიშვილი შეუწირავს, ხოლო ვირშელ იაღლუზიშვილის სააღაპოდ ფხვენისში შეწირული ერთი ვენახი კი ხელახლა დაუმტკიცებია. როგორც ჩანს, იაღლუზიშვილები თავხელისძეებთან დაახლოებული პირები იყვნენ.** ხელა თავხელისძეს თავდების

* ქალაქი დვალეთში შემავალი ერთ-ერთი ხევი იყო. ვახუშტი ამის შესახებ წერს: “არამედ დუალეთიცა განიყოფების ხევ-ხევად და იწოდების ხევი ესრეთ: კასრის ხევად, ზრამაგად, ქალაქად, ნარად, ზროგოდ და ზახად.” იხ. ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, თბ., 1973, გვ. 633.

** ჩვენი აზრით იაღლუზიშვილი და იაღლუზიძე ერთი და იგივე გვარი იყო. ამ გვარის წარმომადგენელი იყო ცნობილი განმანათლებელი იოანე იაღლუზიძე, რომელიც დიდი ღიახვის ხეობის სოფელ ზაღდაში იყო დაბადებული. მან ქართულ ენაზე შექმნა პოემა “იაღლუზიანი”. სამეცნიერო ლიტერატურაში მიჩნეულია, რომ იოანე იაღლუზიძე იგივე გაბარაშვილი იყო. როგორც ი. მეგრელიძე აღნიშნავს “ი. გაბარაშვილის შემდგომი თაობები-გაბარაშვილები (ადგილობრივი გამოთქმით გაბარათები) არიან. (იხ. ი. მეგრელიძე, სიძველეები ღიახვის ხეობაში, ტ. I, თბ., 1984, გვ. 90. იოანე იაღლუზიძეს ოსურ ლიტერატურაში გაბარაშვილის გვარს მიაკუთვნებენ. იხ. Осетия и осетины, СПб, 1994, стр. 414). თირის მონასტრის 1432 წლის სიგელში იაღლუზიშვილები ქართული საგვარეულოს წარმომადგენლებად გვევლინებიან. ჩანაწერი: “შეწირული თვისის ერთგულის იაღლუზისიშვილისა ბეჟანისათვის სააღაპოდ მეღვრეკისს გლეხი ჭონისიშვილი” უნდა მიგვანიშნებდეს იმაზე, რომ ხელა თავხელის და ბეჟან იაღლუზიშვილს შორის დიდი ხნის ურთიერთობა არსებობდა და ერთგულების სანაცვლოდ ხელამ მის სახელზე თირის მონასტერში

აღაპი დააწესებინა. იაღლუზიშვილები, რომ ჩამოსახლებული ოსური გვარის წარმომადგენლები ყოფილიყვნენ, ვფიქრობთ ხელასთან ასეთი ურთიერთობა არ ექნებოდათ, იაღლუზიშვილების ოსურ წარმომავლობას აქარწყლებს ის ფაქტიც, რომ მათ სოფელ მეღვრეკისში თავიანთი მამული გააჩნდათ. ძალზე საინტერესოა, რომ 1799 წლით დათარიღებულ დოკუმენტში რომელიც დავით ამიღახერიშვილს გიორგი XII სახელზე შეუდგენია, მოიხსენიება **საიაღლუზიშვილო**. დოკუმენტიდან არ ჩანს რომელ ტერიტორიას მოიცავდა საიაღლუზიშვილო, მაგრამ იგი, როგორც ჩანს, ამიღახერების სათავადოში შედიოდა და საბუთის შედგენის დროს ამიღახერებს საიაღლიზიშვილო დაკარგული ჰქონდათ. ქართული სამართლის ძეგლები, ტექსტები გამოსაცემად მოამზადა და შენიშვნები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, ტ. VIII, თბ., 1985, გვ. 543. ცნობილია, რომ მეღვრეკისში ძველი დროიდან სინას მთის მონასტერს თავისი მამულები ჰქონდა. იხ. ა. თაბუაშვილი, ქალაქ ცხინვალისა და მისი მიმდებარე სოფლების აღწერის დავთრები (XVIII საკუნის II ნახევარი), თბ., 2013, გვ. 88. ე. მამისთვალიშვილი, საქართველოსა და სინის მონასტრის ურთიერთობის ისტორიიდან, „ლოგოსი“, IV, საქართველოს საპატრიარქო. ისტორიის, ეთნოლოგიის, რელიგიის შესწავლისა და პროპაგანდის სამეცნიერო ცენტრი, თბ., 2007, 382-391; 1720 წლით დათარიღებულ დოკუმენტით მეღვრეკისში თორმეტი კომლი ეკუთვნოდა „თაწმინდას“. დოკუმენტით საქართველოს სოციალური ისტორიიდან, ნ. ბერძენიშვილის რედ. ტ. I თბ., 1940, გვ. 183, № 256. ძალზე საყურადღებოა ისიც რომ იაღლუზიშვილებში ფიქსირდება სახელი ვირშელი. ეს სახელი უნდა უკავშირდებოდეს ვირშის მონასტერს. 1431 წლის ალექსანდრე I სვეტიცხოვლისადმი ბოძებულ სიგელში აღნიშნულია: „და ვითარ გუმართებს, და ჩუენგან სათანადო არის, ეგრეთ კუალედვე ვინებეთ შემატება და გაზედაება და შეგსწირეთ და მოვახსენეთ ძუელითგან მეფეთაგან შემკობილი აღშენებული და გადიდებული მთა ვირშისა, მონასტერი და მისნი შესავალნი ბაღაშვილნი და ქორდი“ იხ. ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, ტ. II, გვ. 171. ჩუენი აზრით, საკუთარი სახელი ვირშელი ვირშის მონასტერთან არის დაკავშირებული. იგი ჯერ გვარი უნდა ყოფილიყო, ხოლო შემდეგ გვარის აღმნიშვნელი ვირშელი საკუთარ სახელად გადაიქცა. ის გავრცელებული იყო ქსნის ერისთავთა ფეოდალურ გვარში. გ. სოსიაშვილი, ნარკვევები ღიახვის ხეობის ისტორიიდან, თბ., 2011, გვ. 26. სავარაუდოდ, ვირშის მონასტერი პატარა ღიახვის აუზში, სოფელ ქორდის სიახლოვეს მდებარეობდა. გ. სოსიაშვილი, ვირშის მონასტერი და ვირშელთა საგვარეულო (საკითხის შესწავლისათვის, ხელნ. 2014, გვ. 7. ჩუენი აზრით, იაღლუზიშვილთა გვარი ქართული წარმომავლობის იყო და ამიტომაც გავრცელდა ამ საგვარეულოში საკუთარი სახელი ვირშელი, რომელსაც ოსურ ონომასტიკონთან საერთო არაფერი აქვს. მოგვიანებით იაღლუზიშვილების იგივე იაღლუზისძეთა გაოსება მოხდა. ქართველთა გაოსების პროცესი განსაკუთრებით აქტიური იყო XIX საუკუნე ის მეორე ნახევარსა და XX საუკუნის დასაწყისში. მიტრო-

ღვთისმშობლის გვერდით ბორცის ღვთისმშობლის სახელზე ეკვდერი აუშენებია და მისთვის „თორმეტი კაცის მსახლობელით“ ზემო სვეტელაური შეუწირავს, რომელიც თავად ხელას მიერ იყო ნასყიდი. დიდი ღიახვის ხეობაში სვეტელაურის სახელით ცნობილი სოფელი არ გვხვდება, თუმცა, ძალზე საინტერესოა, რომ სოფელ საბაწმინდაში, რომელიც თირის მონასტრის საბუთშიც იხსენიება გვხვდება ტოპონიმები „სვეტის წყარო“, ასევე სვეტიცხოვლის ეკლესია (ოთინაშვილი, 2002: 230). ხომ არ არის საბუთში მოხსენიებული ზემო სვეტელაური კავშირში სვეტიცხოველთან? შესაძლებელია, ის თავდაპირველად სვეტიცხოვლის საკუთრება იყო. სვეტიცხოვლის ტაძარს 1720 წლის დოკუმენტის მიხედვით გლეხები ჰყავდა: დიდი და პატარა ღიახვის ხეობის რამდენიმე სოფელში, მათ შორის: ერედვში, ცხინვალში, ნიქოზში, ქორდში, ტირძინში (დოკუმენტები, 1940: 184).

თირის მონასტრისათვის შესაწირი უბოძებია ასევე ხელა თავხელისძის მეუღლეს – ალექსანდრე პირველის ბიძაშვილს, გულქან ათაბაგის ასულს. ნ. ანდლულაძის განმარტებით, გულქანის მამა ივანე ათაბაგი-ციხისჯვარელი იყო, რომელთანაც ერთი პერიოდი მამასთან დაპირისპირებული ალექსანდრე I თავს აფარებდა. გულქანს თირის მონასტრისთვის „საეროდო“ გლეხი, მეღვრეკისში მცხოვრები ბერფურაული შეუწირავს. ბ. ლომინაძის მიერ გამოქვეყნებულ სიგელში იხსენიება „საეროდო“, ხოლო ჯ. გვასალია, რომელიც ასევე იმოწებს თირის მონასტრის სიგელს, განსხვავებულ ვარიანტს – „საერედოს“ გვთავაზობს. ჩვენი აზრით, სწორი უნდა იყოს „საერედო“ და ის უნდა უკავშირდებოდეს პატარა ღიახვის ხეობაში არსებულ სოფელ ერედვს. ვახუშტი ბატონიშვილი ერედვის აღწერისას ციხეს და წმინდა გიორგის სასწაულიან ეკლესიას იხსენიებს. ეს ის ტაძარია, სადაც 906 წლით დათარიღებული წარწერაა ამოკვეთილი (სოსიაშვილი, 2005: 110, 124).

ამიტომ არ არის გამორიცხული, რომ გულქანის მიერ თირის მონასტრისადმი შეწირული გლეხი უწინ „საერედო“, ანუ ერედვის ტაძრის კუთვნილი ყოფილიყო, ან განზრახული ჰქონდათ მისი ერედვის ტაძრისთვის გადაცემა და საბოლოოდ

პოლიტი ანანია ჯაფარიძე, ქართველთა დენაციონალიზაცია XVII-XX საუკუნეებში, თბ., 2010, გვ. 499–500.

გლეხი თირის მონასტერს შესწირეს. ხელა თავხელისძქს თირის მონასტრის კრებულისათვის შეუწირავს თამარაშენში „დიდ რუხედ“ არსებული წისქვილის მინდის ნახევარი, ასევე თორმეტი კაპიწი პური. თირის მონასტრისათვის გადაუცია ასევე დავით არზუაშვილის სააღაპოდ ცხინვალში არსებული ორი ვენახი. აღსანიშნავია, რომ ცხინვალში მამულებს ფლობდა ასევე ხელა თავხელისძქის მამა ასათი. ეს დასტურდება თირის მონასტრის საბუთზე არსებული ასათ თავხელისძქის მინაწერთ. ასათს მონასტრისათვის ცხინვალში ლალური შეუწირავს. ჩვენი აზრით ლალური ლალასძქეების მამული უნდა ყოფილიყო. აღნიშნული გვარის ცხინვალში სახლობაზე საინტერესო ინფორმაციას გვაწვდის 1451 წლის მცხეთის სიგელი. აქედან ირკვევა, რომ მცხეთის საყდარს და ქართლის კათალიკოს–პატრიარქს დავითს გობელისძქეებმა – ამირჯიბმა რამინმა და მისმა ძმამ, მცხეთის საყდრის ამილახვარმა საჰამ შესწირეს ერთი ცხინვალელი გლეხი – ლალასძქე მისი მამულით (ქორდანი, 1897: 261; ცოტნიაშვილი, 1986: 52).

როგორც ჩანს, ცხინვალში ლალასძქეების რამდენიმე კომლი არსებობდა და მათ მფლობელობაში არსებული მიწა ასათ თავხელისძქემ თირის მონასტერს გადასცა. ასათს ცხინვალში სხვა გლეხიც ჰყავდა, ვინმე მაკარა (გვარი არ სახელდება), მაკარას ვიდრე ცოცხალი იქნებოდა ცამეტი კოკა ღვინო უნდა გაეღო მონასტრისათვის, ხოლო სიკვდილის შემდეგ მის ოჯახის წევრებს მონასტრისათვის ოცდასამი კოკა, ოთხმოცი პური და ორი თევზი უნდა მიერთმიათ. სიგელიდან ირკვევა ასევე, რომ ხელა თავხელისძქეს „განუჩენია კ(ვალა)დაცა ორი ალაპი დედანაშვილი ქავთარისა და რუსთავსათვის ანდერძად დაგდებულის ქაიხოსროს ხელასადმი“. დედანაშვილ ქავთარს ღუერთეთში დოღლაძისაგან უყიდია „მამული შურტაული“. ხელას სწორედ დედანაშვილის სააღაპოდ შეუწირავს ეს მამული თირის მონასტრისადმი თავისი ბეგარით. დოღლაძე ამ საბუთში შემთხვევით არ იხსენიება. დოღლაძე (დოღლისძქის ფორმით) იხსენიება 1398 წლის დოკუმენტშიც. „ამირთ ამირა“ ლომი სუნღლისძქეს და მის ძმისწულს ლაჩიას მცხეთისათვის გორში ზვარი შეუწირავთ, ხოლო სვეტიცხოველისათვის სპონდიო (გალავანი) შემოუვლიათ, ამ საბუთს ამტკიცებს ვინმე ანინიკი დოღლისძქე (ხუციშვილი, 2006: 31).

6. ხუციშვილის განმარტებით: „დოღლიძქეების (დოღლაძეების, ან დაღლაძეების) სავარაუდო სამფლობელო ადგილები

XIV-XV საუკუნეებში შეიძლება შემდეგნაირად შემოიფარგლოს: დვანის წყლის ხეობის ნაწილი (ღვერთეთი, ტახტისძირი, დირბი); ნაწილობრივ დიდი ღიახვის მარჯვენა სანაპირო (მიწები რხეთის ანუ ხვითის მახლობლად) და, აგრეთვე, ფრონეების ხეობის ქვედა, სამხრეთ ზოლი სურამის მიმართულებით (სოფ. დოღლაურა და დოღლაურის ჭალა)“ (ხუციშვილი, 2006: 32).

ზეპირსიტყვიერი გადმოცემით დოღლაძეები მახაბლებს ემეტოქეობდნენ. ს. მგალობლიშვილს ჩაუწერია გადმოცემა, რომლის მიხედვით, დოღლაძე უძეოდ გადაგებულა და მისი მამული მეფეებს ქრისტეს საფლავისთვის შეუწირავთ (ხუციშვილი, 2006: 30).

როგორც აღვნიშნეთ, ხელას თირის მონასტრისათვის დედანაშვილის მიერ დოღლაძეებისაგან ნასყიდი „მამული შურტაული“ შეუწირავს. შურტა საქართველოში გავრცელებული საკუთარი სახელი იყო. „მატიანე ქართლისაის“ ავტორი იხსენიებს კახეთის ქორეპისკოპოსის კვირიკეს ძმას – შურტას (X ს.) ამიტომ როგორც სიგელში გვხვდება მამულის აღმნიშველი სახელები: მაგ. ლაღური, ბერფულაური, **შურტაული** (და არა მურტაული, როგორც ამას კითხულობდა ჯ. გვასალია, (მას მურტაულის ამოკითხვისას ეჭვი შეპარვია და გვერდით კითხვის ნიშნის თანხლებით მიუწერია შურტაული.) საკუთარი სახელის შურტასაგან, ან შურტასაგან ნაწარმოები გვარისაგან – შურტასძისაგან უნდა მომდინარეობდეს. სიგელში ერთ ადგილზე გაურკვეველად წერია „და რუსთავსათვის ანდერძად დაგდებულის ქაიხოსროს ხელასადმი“. სოფელი რუსთავი მდებარეობს ფრონეს ხეობაში, სადაც განვითარებული შუა საუკუნეებით დათარიღებული მთავარანგელოზის ეკლესიაა შემორჩენილი (შიდა ქართლი, 2002: 155). შესაძლოა სიგელში არსებულ წინადადებაში იგულისხმებოდეს ის, რომ რუსთავში არსებული მამული ვინმე ქაიხოსრომ ანდერძით ხელას გადასცა, რომელმაც შემდეგ ქაიხოსროსეული მამული თირის მონასტერს უბოძა. როგორც ზემოთაც ვნახეთ, 1432 წლის „დაწერილში“, არა მარტო ხელა თავხელისძე ჩუქნის მამულებს თირის თავდების ღვთისმშობელს, არამედ მისი ოჯახის წევრებიც. მეუღლე, მამა ასათი, ასევე ბორტა თავხელისძე, მას გარეჯვარში მცხოვრები დავით ბეშქენაშვილი სააღაპოდ შეუწირავს მონასტრისათვის. ნ. ანდულაძის განმარტებით: „სახე-

ლი „ბორტი“ დაკავშირებული უნდა იყოს ტოპონიმთან* შეიძლება ვიფიქროთ, რომ თავხელისძეებს ჰქონდათ „ბორტის ღვთისმშობლის“ ხატი, რომელიც ამ გვარის მფარველი ხატი იყო და რომელიც და მათ საგვარეულო საძვლეში იყო დასვენებული. მეტად საგულისხმო ფაქტია, რომ „ბორტი“, როგორც საკუთარი სახელის აღმნიშვნელი გვხვდება 1432 წლის გუჯრის მინაწერში, სადაც „ბორტი“ თავხელისძეთა სახლის ერთ-ერთი წარმომადგენლის საკუთარი სახელია: „თავხელისძის ბორტი[ი]სგან“-გვითხულობთ ამ მინაწერში. აღსანიშნავია, აგრეთვე, რომ იგივე სიტყვა, როგორც სახელის აღმნიშვნელი, გვხვდება „ყმისა და მამულის წყალობის წიგნში“, რომელიც მეფე ალექსანდრეს მიუცია ვინმე „ბორტი მანაბლისათვის“. ის რომ სახელი „ბორტი“ – საკმაოდ იშვიათი სახელია ქართულ ონომასტიკონში – გვხვდება როგორც თავხელიძეების, ისე მანაბელთა გვარში, არ უნდა იყოს შემთხვევითი და ეს მომენტიც, ვფიქრობთ, მხარს უმაგრებს ჩვენს მოსაზრებას ამ ორი გვარის ურთიერთობის შესახებ“ (ანდლუაძე, 1976: 97). მანაბელთა გვარში გავრცელებული საკუთარი სახელი-ბორტის ზეგავლენით ცალკე საგვარეულო დანაყოფი ჩამოყალიბდა. მას ადასტურებს XVIII საუკუნის 70-80-იან წლებში შედგენილი ცხინვალისა და მისი მიმდებარე სოფლების აღწერის დავთარში მოხსენიებული გვარი-ბორტიშვილი. დოკუმენტში, სადაც ჩამოთვლილია სოფ. თამარაშენში მანაბლების კუთვნილი გლეხები, აღნიშნულია: „ქ. აქავ ბარძიმ ბორტიშვილის ყმა გოგლიძე თამაზა, კომლი ა, თავი ა“ (თაბუაშვილი, 2013: 67). რაკი სოფ. ბორტის არსებობა დოკუმენტური წყაროებით დასტურდება და თირის მონასტრის საბუთის თანახმად ხელა თავხელისძეს სასაფლაო ეკვდერი ბორტის ღვთისმშობლის სახელზე აუგია. უნდა ვივარაუდოთ, რომ თავხელისძეების წარმომავლობა სწორედ სოფელ ბორტს უკავშირდება. თავხელისძეებმა, კერძოდ კი ხელამ, დიდი ღიასხვის ხეობაში დამკვიდრების შემდეგ თირის მონასტერში ეკვდერი თავიანთი მამულში არსებული ბორტის ღვთისმშობლის სახელზე ააშენეს. წინაპრების საგვარეულო სალო-

* აღსანიშნავია, რომ სოფ. ბორტა გვხვდება 1790 წლით დათარიღებულ საბუთებში, სოფ. ბორტი მდებარეობდა მდ. თემის პირას და იგი სამაღალაშვილოში შედიოდა. იხ. ნ. ანდლუაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 97.

ცავის — ბორტის ღვთისმშობლის პატივსაცემად მათ გვარში „ბორტი“ საკუთარ სახელად იქცა. რაც შეეხება თირის სამრეკლოს წარწერაში დაფიქსირებულ საკუთარ სახელს „მაჩაბელს“ იგი იმ დროისათვის გვარის ფორმიდან ქცეული საკუთარი სახელია. წარწერაში მაჩაბელი რიგით წევრად იხსენიება.* ამ დროისათვის თავხელისძეთა საგვარეულოს ყველაზე გამოჩენილი წარმომადგენელი იყო ხელა, რომელიც მოღარეთუხუცესობას ფლობდა. სამეფო კარმა მას ძალზე დიდი ტერიტორიები გადასცა, რასაც ჩვენს მიერ განხილული სიგელიც ადასტურებს. დოკუმენტში დაფიქსირებული ფრაზა „ადრევე შეწირული მაჩაბელთაგან“ კიდევ უფრო ამყარებს ვარაუდს, რომ მაჩაბელთა ტერიტორიაზე დასახლებული თავხელისძეები, დიდი ღიახვის ხეობაში რაღაც განსაკუთრებული მიზეზით მოხვდნენ და ეს მიზეზი, როგორც უკვე ვთქვით მაჩაბელთა ფეოდალური სახლის ამოვარდნა უნდა ყოფილიყო.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ანდულაძე, 1976: ანდულაძე ნ., თირის მონასტრის ხუროთმოძღვრული ანსამბლი, თბ., 1976.

ბატონიშვილი ვახუშტი, 1973: ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. IV, თბ., 1973.

ბატონიშვილი იოანე, 1986: ბატონიშვილი იოანე, ქართლ-კახეთის აღწერა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთეს თინა ენუქიძემ და გურამ ბელოშვილმა, თბ., 1986.

* ჩვენი აზრით, საკუთარ სახელს — მაჩაბელს ისეთივე წარმომავლობა აქვს, როგორც საკუთარ სახელს — ვირშელს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ვირშელი თავდაპირველად გვარის აღმნიშვნელი უნდა ყოფილიყო, იგი დოკუმენტური წყაროებიდან ცნობილ სოფელ ვირშას უკავშირდებოდა. გვარის აღმნიშვნელი ვირშელი XV საუკუნის I ნახევარში საკუთარ სახელად არის ქცეული და გავრცელებულია ისეთ საგვარეულოებში, როგორც არის იაღლაუხიშვილები, ჯავახიშვილები. ასევე გადაიქცა საკუთარ სახელად გვარის აღმნიშვნელი „მაჩაბელი“, რომელიც სხვა საგვარეულოებშიც გავრცელდა, მათ შორის თავხელისძეებში. თირის სამრეკლოს წარწერაში სწორედ ასეთ ფაქტთან უნდა გვქონდეს საქმე.

გვასალია, 1984: გვასალია ჯ., აღმოსავლეთ საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ნარკვევები, თბ., 1984.

ბერძენიშვილი, 1940: დოკუმენტები საქართველოს სოციალური ისტორიიდან, ნ. ბერძენიშვილის რედ. ტ. I, თბ., 1940.

თაბუაშვილი, 2013: თაბუაშვილი ა., ქალაქ ცხინვალისა და მისი მიმდებარე სოფლების აღწერის დავთრები XVIII საუკუნის II ნახევარი, თბ., 2013.

თოგოშვილი, 1962: История Юго-Осетии в документах и материалах, Под. ред. Тогошвили Г., Цховребов И., т. I, Цхинвал, 1962

კაკაბაძე, 1925: კაკაბაძე ს., საამილახვროს დავთარი მე-17 ს-ნის მეორე ნახევრისა, თბ., 1925.

კაკაბაძე, 1912: კაკაბაძე ს., ქრონიკა იკორთის # 6 უამნ-გულანისა, თბ., 1912.

მამისთვალიშვილი, 2007: მამისთვალიშვილი ე., საქართველოსა და სინის მონასტრის ურთიერთობის ისტორიიდან, “ლოგოსი”, IV, საქართველოს საპატრიარქო. ისტორიის, ეთნოლოგიის, რელიგიის შესწავლისა და პროპაგანდის სამეცნიერო ცენტრი, თბ., 2007.

ანანია ჯაფარიძე, 2010: მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე, ქართველთა დენაციონალიზაცია XV-XX საუკუნეებში, თბ., 2010.

მეტრეველი, 1962: მეტრეველი ე., მასალები იერუსალიმის ქართული კოლონიის ისტორიიდან, თბ., 1962.

მეგრელიძე, 1984: მეგრელიძე ი., სიძველეები ღიახვის ხეობაში, ტ. I, თბ., 1984.

ნინიძე, 1995: ნინიძე დ., “პროვინციის მეფეები”, XIV-XV საუკუნეების საქართველოში, თბ., 1995.

ოთინაშვილი, 2002: ოთინაშვილი ნ., ღიახვის ხეობის ონო-მასტიკა, თბ., 2002.

ოსეთი და ოსები, 1994 - Осетия и осетины, СПб, 1994.

პირთა ანოტირებული, 1993: პირთა ანოტირებული ლექსიკონი, ტ. II, თბ., 1993.

ჟორდანიას, 1897: ჟორდანიას თ., ქრონიკები, ტ. II, თბ., 1897.

სოსიაშვილი, 2005: სოსიაშვილი გ., სამაჩაბლოს ისტორია, თბ., 2005.

სოსიაშვილი, 2011: სოსიაშვილი გ., ნარკვევები ღიახვის ხეობის ისტორიიდან, თბ., 2011.

სოსიაშვილი, 2012: სოსიაშვილი გ., თავხელისძე-მაჩაბლების ურთიერთობა იერუსალიმის ქართულ საგანგებთან, გორის

სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ისტორიისა და არქეოლოგიის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრის შრომათა კრებული, #, 3, 2012.

სოსიაშვილი, 2014: სოსიაშვილი გ., ვირშას მონასტერი და ვირშელთა საგვარეულო(საკითხის შესწავლისათვის), ხელნ. 2014.

ქართლის ცხოვრება, 2006: ქართლის ცხოვრება, რ. მეტრეველის რედ. ტ. I, თბ., 2006.

ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, XIV-XV საუკუნეები, შეადგინეს და გამოსაცემად მოამზადეს თინათინ ენუქიძემ, ნინო თარხნიშვილმა, ბაბილინა ლომინაძემ, ტ. II, თბ., 2013.

შიდა ქართლი, 2002: შიდა ქართლი (პატარა და დიდი ლიახვის ხეობების არქიტექტურული მემკვიდრეობა), ტ. I, თბ., 2002.

ხუციშვილი, 2006: ხუციშვილი ნ., იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის მიწათმფლობელობა საქართველოში, თბ., 2006.

Giorgi Sosiashvili

1432 TIRI DOCUMENT AND THE TAVKHELISDZE FAMILY

Summary

Early in the 15th century the Tavkhelisdze family obtained large estate in Shida Kartli. A representative of the Tavkhelisdze family – Asat Tavkhelisdze granted Catholicos slaves living in his estate Grani (maybe it was Grdani, mentioned by Vakhushti). Likely, he won the rights to build a chapel in Tiri monastery. According to Tiri monastery document, Asat Tavkhelisdze had slaves in Tskhinvali. It is possible that he got those slaves after relocating in Shida Kartli, or maybe when Khela Tavkhelisdze became a treasurer, he granted his father peasants living in Tskhinvali. “Holy Mother of Tavdebi” in Tiri monastery used to be the Tavkhelisdzes’ shrine, for which Khela Tavkhelidze gave a large donation. Before the Tavkhelisdzes, the Machabelis also donated slaves to Tiri monastery. Likely, Royal state granted Khela the Machabeli estate. Peasants donated by the Machabeli family were still alive during Khela’s rise and imposed additional taxes for Tiri monastery. In the Tavkhelisdze family, Borti st. Mary was especially

respected. Likely, Borti st. Mary was situated in the village of Borti, located in Tedzami valley and belonging to the Tavkhelidzes. Otherwise, it's hard to explain that the Tavkhelidzes built a prayer after Borti st. Mary next to Tiri monastery. In deference to abovementioned prayer, in the Tavkhelidze family, Borti was very popular name. Later we come across the name in the Machabeli feudal house. This house belonged not to extinguished old surname "Machabeli" but the Tavkhelidzes successor assigned as Machabeli. Likely, Khela Tavkhelidze and his family members were buried in the Borti st. Mary prayer. Tavkhelidze donated estate to Tavdebi st. Mary church of Tiri monastery located over Caucasus for the sake of his parents and a brother. Taxes from Dvaleti used to be collected even before Khela Tavkhelidze's career. Maybe, those taxes were imposed by estate owner the Machabelis for Tiri monastery before appearing of the Tavkhelidzes. Along with Dvalety, Khela also taxed Zhghele valley. The Tavkhelidzes' estates covered a large area, including Didi Liakhvi valley (Meghvrekisi, Sabatsminda, Achabeti, Kemerti, Maghran-Dvaleti. Later Magran-Dvaleti became the property of Ksani Eristavi), Dvaleti and Zhghele valley which was the part of Davleti. Famili members of the Tavkelidzes owned estate in Tskhinvali, Garejvari, Phkhvenisi etc.

სიყვარულის ბაზრებისათვის ალექსანდრე ყაზბეგის
პოეზიაში
(„წერილი“, „ძნელია“, „შენ, შემოქმედო“)

ქართული მწერლობის განვითარებაში ალექსანდრე ყაზბეგმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა არა მარტო პროზით, არამედ პოეზიითაც, რომლის თითოეულ ნიმუშშიც ასევე ჩააქსოვა ის ვნებათა ღელვა, სიყვარული – ღვთიური თუ ადამიანური, ტკივილი თუ მწუხარება, რაც აწუხებდა შემოქმედს, საკუთარი ვნებათა ღელვა ზოგადად გარდაქმნა და ისე მიაწოდა მკითხველს, ყოველგვარ სატიკოვარს სიღრმისეულად სწვდება და მწერლის მიერ მხატვრული სიტყვის ძალით გარდაქმნილი ახლოვები ხდება ნებისმიერი ადამიანისათვის.

ალექსანდრე ყაზბეგის პოეზიაში წარმოჩენილია ღმერთის, მოყვასის და სამშობლოს სიყვარული, რაც, ამავე დროს, დიდ შემოქმედებით წვას მოითხოვს მწერლისაგან; მისი პიროვნების შინაგან სამყაროში მოქცეული გრძნობა მეტად იტვირთება, როგორც ხელოვანის გონებაში გატარებული, რის გამოც იგი მთელი განცდით გამოიხატება მის პოეზიაში. უნდა ითქვას, რომ ალექსანდრე ყაზბეგს, როგორც ტრაგიკულ პიროვნებას, მის პოეზიაში არსებული სათქმელიც ტრაგიკული ელფერითაა ნასაზრდოები.

სანამ უშუალოდ ჩვენ საკვლევ საკითხზე გადავიდოდეთ, საჭიროდ მიმაჩნია დავიმოწმოთ ზოგიერთი მკვლევარის თვალსაზრისი ალექსანდრე ყაზბეგის პიროვნებისა და მისი შემოქმედების შესახებ, თუ როგორ აფასებენ მის ღვაწლს: „ალექსანდრე ყაზბეგი ქართულ ლიტერატურაში ცნობილია, როგორც ერთ-ერთი ტრაგიკული პიროვნება, რომელიც ცხოვრების ხანმოკლე მანძილზე (დაიბ. 1848 წლის იანვარში, გარდაიცვალა 1893 წელს) პირად ტრაგედიებს არ იყო მოკლებული... მას თანამედროვენი (მისი ერთ-ერთი ლიტერატურული მეგობარი იყო სერგეი მესხი) გვიხატავენ ნაადრევად დაბერებულ, დაღვრემილ, უკურნებელი სენით დაავადებულ ადამიანად... ის

თვითონ ეთიშება იმ საზოგადოებას, რომელიც მას გაურბის“ (ქიქოძე, 1958: 199).

როგორც გ. ქიქოძე აღნიშნავს, „ალექსანდრე ყაზბეგს, როგორც პოეტური ბუნების ადამიანს, ალბათ, გადაჭარბებულად მგრძნობიარე გარეკანი ჰქონდა, რომ მისი დიდი გული ვერ ეტეოდა მის ავადმყოფურად ჩავარდნილ მკერდს ქვეშ, რომ მოსკოვში უწესრიგოდ გატარებულმა ცხოვრებამ და თბილისში ხუთი წლის შემოქმედებითმა წვამ გამანადგურებელი გავლენა იქონია მის სუსტ ჯანმრთელობაზე. აუცილებლად საჭიროა იმ საზოგადოებრივი და ზნეობრივი ატმოსფეროს გასხენებაც, რომელშიც მოუხდა ცხოვრება ქართველ ბელეტრისტს“ (ქიქოძე, 1958: 199-200).

ვ. კოტეტიშვილის აზრით: „მე-19 საუკუნის ქართულმა პოეზიამ მიაგნო ორ მწვერვალს, რომელნიც უცხოოდ სდგანან საერთო ლიტერატურის სივრცეზე... ის სიმაღლეები კი, რომელზეც მათ აიყვანეს ქართული სიტყვა და პოეტური გზნება, დარჩებიან როგორც ქართული სულის გამძლეობის და სიდიდის ნიშნები... მსოფლიო ლიტერატურაში ვაჟა და ყაზბეგი განმარტოებით არიან, და მათთანვე არის მთას შეფარებული ქართული სულიც...“ (კოტეტიშვილი, 1988: 441).

ალექსანდრე ყაზბეგის დასახელებული ლექსები ერთად იმიტომ მოვაქციეთ, რომ სათქმელი ერთია – სიყვარულის მოაზრება ავტორის მიერ. ღმერთის სიყვარული, პოეტის სიტყვით რომ ვთქვათ, „ტრფიალი“, ლექსში „ძნელია“, ადამიანს წუთისოფლის მწუხარებას, მისგან მიყენებულ ჭრილობებსა და მძიმე განცდებს დააძლევინებს; თითქოსდა სიყვარულის ირგვლივ იყრის თავს ყველა ის მწარე რეალობა, რომელიც მოიცავს ადამიანის ცხოვრების თანამდევ განცდებს, სიხარულს და მწუხარებას, ნათელს და სიბნელეს, უიმედობას და იმედს, არსებობის რწმენას, სიცოცხლისა და სიკვდილის ღირებულებებს... თითოეული მათგანის გათავისება კვლავ და კვლავ ღმერთისაგან მომდინარე სიყვარულის წყალობით არის შესაძლებელი, მხოლოდ ამგვარად შეიძლება გამოვლინდეს სამყაროს და ადამიანის ცხოვრების არსი და დანიშნულება; ყოველივე ზემოთქმული, ალექსანდრე ყაზბეგის პოეზიას ამაღლებულ განწყობილებას და ღრმა შინაარსს სძენს.

ალექსანდრე ყაზბეგის ლექსი „წერილი“ გამოხატავს ღმერთის სიყვარულთან ზიარებას, სევდა-მწუხარების დასაძლევად. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ამ ლექსში ღმერთისადმი

უსაზღვრო სიყვარული მაღალ რეგისტრში, უმაღლეს მწვერვალზეა აყვანილი, როგორც თავად ღმერთი („ღმერთი სიყვარული არს“ - იოანე მახარებელი). ნათქვამის ნათელსაყოფად საჭიროდ მიმაჩნია დასახელებული ლექსის ორივე სტროფის დამოწმება:

„რას მერჩი, რისთვის მაწვალე,
რისთვის მექცევი მწვაგადა?
რად მჩაგრავ, გულსა რად მიკლავ,
მზეს რად მიბნელებ შავადა?“

რისთვის არ გჯერა? ცას ვფიცავ
რომ შენგანა ვარ ავადა!
რა რიგ მიყვარდი, ოჰ, ღმერთო!
ვერ გეტყვი... მიხვდი თავადა“ (ყაზბეგი, 1949: 69).

ავტორი თითქოს არ უმხელს გულის საიდუმლოს, რადგან ეძინია, შესაფერისად ვერ გამოხატოს სათქმელი, რადგან რიდი, კრძალვა, შიში, სიყვარული აქვს ღმერთისადმი და ვაითუ სათანადოდ ვერ გამოთქვას ის დიადი გრძნობა, რომელიც მისადმი აქვს შემოქმედს. გულთამხილავ ღმერთს კი შეუძლია დაინახოს, შეიცნოს და ამოიკითხოს ის სიყვარული, რომელიც არსებობს მის მიერ ქმნილი ადამიანის სულიერ სამყაროში.

ჩვენ მიერ მოტანილი ლექსის სტრიქონებში თითქოს ჩანს, რომ ავტორს ჰგონია ღმერთი მის მიერ გაჩენილს აწვალებს და ტანჯავს (აქ აღორძინების ეპოქის „წუთისოფლის მღურვა“ ირეკლება და სხვაგანაც კვლავ გამოვლინდება აღ. ყაზბეგთან), მკაცრად და მწვავედ ექცევა, ჩაგრავს და გულს უკლავს, მზის სინათლეს შავად, ბნელად და გაურკვეველობად უქცევს. ეს ყოველივე კი წუთისოფლისგან მოწვეული ხვედრია მოკვდავი ადამიანის თავზე, რადგან ცოდვა, სიავე და სიბნელე თავად ადამიანმა დაამკვიდრა საკუთარ მოკვდავ ბუნებაში და სწრაფწარმავალ წუთისოფელში; ავტორი, უფრო დამაჯერებელი რომ გახადოს თავისი სათქმელი და გამოხატოს არდავიწყებული და ღრმა სიყვარული უზენაესისადმი, ფიცითაც კი მიმართავს ღმერთს და შეახსენებს შემოქმედს და შემწეს, რომ ღმერთს ავად გახდა, თითქოსდა სიყვარულის მოკვლების გამო, თუმცა უნდა შევნიშნოთ, რომ თვითონ ადამიანი დაშორდა უზენაესის სიყვარულს ცოდვის გაბატონების გამო, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ღმერთი ადამიანს არასოდეს მიატოვებს, რაც უნდა ცოდვებით დამძიმებული იყოს, - ვკითხულობთ

ერთ-ერთ ფსალმუნში (ფს. 8, 4-6), – ე. ი. მასში გამოხატული აზრის თანახმად, ღმერთი ადამიანს სიყვარულს არ აკლებს, რადგან ღმერთმა უწყის, რომ მოკვდავს სავალ გზას მხოლოდ მისი სიყვარული, საოება, რწმენა უადვილებს და უმსუბუქებს; ადამიანთა სიყვარულისათვის, მთელი კაცობრიობის ცოდვებისათვის ეწამა იესო ქრისტე, ეწამა სწორედ ადამიანთა სიყვარულის გამო. „მან სული თვისი ჩუენთვის დადვა და ჩუენცა თანაგუაც ძმათათვის სულთა ჩუენტა დადებად“ (I იოან. 3, 16); ღმერთისადმი სიყვარული ადამიანმა უნდა დაამტკიცოს მოყვასისადმი სიყვარულით. იესო ქრისტემ დაუბარა თავის მოწაფეებს: „რამეთუ ესე არს მცნებაჲ ჩემი, რადთა იყუარებოდით ურთიერთას, ვითარცა მე შეგიყუარენ თქუენ“ (იოან. 15, 12). სიყვარულის მცნების დაცვის მოწოდება და გათავისება არა ერთ ჰაგიოგრაფიულ თუ სხვა ჟანრის ძეგლში დასტურდება. აქვე შევნიშნავთ, რომ, ქრისტიანული მოძღვრების მიხედვით, სიყვარული უნდა არსებობდეს მტრის მიმართაც: „არამედ თქუენ გეტყჳ, რომელთა ეგე გესმის: გიყუარდედ მტერნი თქუენნი და კეთილსა უყოფდით მოძულეთა თქუენტა. და აკურთხევდით მწყევართა თქუენტა და ილოცევდით მათთვის, რომელნი გმძლავრობენ თქუენ“ (ლუკა, 6, 27-28).

ალექსანდრე ყაზბეგის შემოქმედებაში ასახული სიყვარული ქრისტიანული სიყვარულის არსის ანარეკლია. ავტორი ამ პრობლემის წამოჭრისა და ნააზრევის გადმოცემისას საფუძველს უთუოდ ბიბლიაში, წმიდა წერილში ჰპოვებს და მის კვალდაკვალ გვაწვდის საკუთარ ხედვას სიყვარულის არსისა და რაობის წარმოჩენისას, ე. ი. სიყვარულის გააზრებისას ალ. ყაზბეგის მსოფლმხედველობა ბიბლიურ-ქრისტიანულია.

ალექსანდრე ყაზბეგი სიყვარულის თემაზე დაწერილ მეორე ლექსში „ძნელია“ თითქოს აგრძელებს იმ მწუხარებისა, სატიკივარის ჩვენებას, რაც ღმერთის სიყვარულის წვდომასთან, მის ტკივილიან განცდასთანაა დაკავშირებული. დასახელებულ ლექსში ნათლად იგრძნობა ავტორის სწრაფვა, სურვილი მისწვდეს ღმერთის სიყვარულს, მაგრამ ეს რთულია და თითქმის შეუძლებელი, ამიტომ არ უნდა მისი სიყვარული დაივიწყოს, რათა მასთან სიახლოვე განხორციელდეს; ღმერთისადმი სიყვარულის ნდომას ავტორი „ტრფილის წადილით“ „დაბნედილი“, როგორც თავად წერს, განსაკუთრებული სიყვარულით, მაგრამ დიდი ტკივილის სანაცვლოდ მიიღწევს:

„ძნელია, როცა სანდომსა
ხედავ და ვერა სწედებო!
მასთან ტრფიალის წადილით,
გმინავ და ჰკენესავ, ბნდებო!” (ყაზბეგი, 1949: 69).

ალექსანდრე ყაზბეგის ტრფიალის ობიექტი არის ღმერთი, რომლის მოსაძიებლად და მასთან დასაახლოებლად ყოველგვარ გასაჭირს დასძლევს, რადგან ავტორისთვის ცნობილია, რომ ტრფიალის ობიექტთან მიახლოება მხოლოდ ამქვეყნიური ცოდვების გადალახვით და დაძლევით იქნება შესაძლებელი; ამის შემდეგ იქნება შესაძლებელი მოკვდავის ცოდვით დამძიმებული სულის კათარზისი, რაც სიმბოლურად გამოიხატება იმ გზის გავლაში, რომელიც მიემართება უფლის სულიერად საწვდომად:

„ფიქრობ დღეს ნახავ, აქცდება
და წმინდა სანთლად სდნებო!
სულთმობრძავს დამეზავსებული
არც სცოცხლობ, აღარც კვდებო!” (ყაზბეგი, 1949:70),

– გკითხულობთ ლექსის მეორე სტროფში.

აღნიშნული სტრიქონების მიხედვით, ავტორს სურვილი აქვს ყოველდღე იხილოს ღმერთი, ანდა სიახლოვე იგრძნოს მაინც, მაგრამ ვერც იხილავს და ვერც მიუახლოვდება, თუნდაც სანთელივით წვა გამოიხატოს მოკვდავის მხრიდან და სანთელივით ააღდე, ეს მხოლოდ მისკენ სწრაფვის სურვილის გამოხატულებაა, მიახლოების წადილია... ასეთ მდგომარეობაში მყოფი მოკვდავი სულთმობრძავს ემსგავსება, რაც გამოხატავს მყოფობის რაღაც ზღვარზე ყოფნას – წუთისოფელი – სასუფეველი, სიცოცხლე – სიკვდილი, რომელიც მეორე მარადიული, სულიერი სიცოცხლის დასაწყისია; ეს თვალსაზრისი მსჭვალავს საანალიზო სტროფის ბოლო სტრიქონს და ეხმიანება ზემოთ განხილული ლექსის „წერილი” სტრიქონებში გაცხადებულ სულისკვეთებას და ჩვენ მიერ გამოთქმულ თვალსაზრისს იმის თაობაზე, რომ ღმერთის სიყვარულით მიიღწევა წუთისოფლის, როგორც ამაოების, დაძლევა და სასუფეველის დამკვიდრება: „რამეთუ ესრეთ შეიყუარა ღმერთმან სოფელი ესე, ვითარმედ ძეცა თუსი მხოლოდ-შობილი მოსცა მას, რადთა ყოველსა რომელსა ჰრწმენეს იგი, არა წარწყმდეს, არამედ აქუნდეს ცხორებაჲ საუკუნოდ” (იოან. 3, 16).

სიყვარულის თემაზე დაწერილ ლექსთა რკალში, მიმანჩია, უნდა მოექცეს ალექსანდრე ყაზბეგის მორიგი ლექსიც „შენ,

შემოქმედო”, რომელიც, უპირველესად, ლოცვის შინაარსითაა აღვსილი და მის სტრიქონებში ღმერთისადმი ვედრება და თხოვნაა ჩადებული. ამ სავედრებელში, რა თქმა უნდა, უზენაესის სიყვარული არის ჩატვიფრული, რადგან ის არის მოკვდავთა შემწე, რაც ამ უზენაესი გრძნობიდან გამომდინარე ხდება; დასახელებულ ლექსში ავტორი ღმერთს სთხოვს, თავისი სიყვარული არ მოაკლოს უძღურ ადამიანს, ალაღვინოს – ცოდვების შემსუბუქებაში თანაშეეწიოს. აგრეთვე, პოეტი ღმერთს თანაშეწვევას სთხოვს სამშობლოსათვის:

„...აწ უძღურს უთხარ – აღსდგინ,
დასტები და გაიხარეო” (ყაზბეგი, 1949: 10),

მაგრამ არა მხოლოდ ადამიანმა უნდა უპასუხოს ღმერთს სიყვარულზე, არამედ ნებისმიერმა სულდგმულმა:

„ბუღბუღო, ტკბილად დაჰყეფე;
ქვეყნად გაშუქდი, მთვარეო;
ვარდო, კოკობო, ნამცვრევეო,
სატრფოსკენ გადიხარეო“ (ყაზბეგი, 1949: 10).

პოეტს იმედი აქვს, რომ ღმერთი სიყვარულს არ მოაკლებს მის მიერ შექმნილ და კეთილზე დაფუძნებულ ქვეყანას, კვლავ კეთილზე დაამყარებს მას და ყველა სულდგმულს:

„ოღონდაც ჩვენი ქვეყანა
კეთილზე დაამყარეო –
და მაშინ თუნდა იმ წუთში
გულს მიწა მომყარეო!” (ყაზბეგი, 1949: 10).

შემოქმედი მზად არის ღმერთის სიყვარულს და მის თანადგომა-შემწეობას თავიც კი უძღვნას, ოღონდ ქვეყანა კარგად დატოვოს, თუნდაც გულზე მიწა მიაყარონ და სიკვდილითაც კი შეეწიროს უზენაესს.

ამდენად, საღვთო სიყვარული მოიპოვება ამქვეყნიური ვნებების დაძლევით და ალექსანდრე ყაზბეგიც, როგორც შემოქმედი და როგორც ცოდვილი ადამიანი, ღმერთთან საუბრით და მასთან ზიარებით ცდილობს ღმერთთან მიახლოებას და იმ სულიერი გზის გაგვას, რომელიც საიდუმლოა, მიუწვდომელია. ალექსანდრე ყაზბეგის სიყვარულის თემაზე დაწერილი ლექსებიდან მთავარია ამოკითხულ იქნას ერთი აუცილებელი რამ: ადამიანისათვის მთავარი ჭეშმარიტება ღმერთის სიყვარულია, რომელიც ითავსებს ყოველივე მიწიერს – წარმავალს, ყოველგვარ ჭეშმარიტ არსობას, მარადიულობას და მას უკვდავებას სძენს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ყაზბეგი, 1949 – ყაზბეგი აღ., თხზულებათა სრული კრებული, ტ. III, თბ., 1949.

ახალი აღთქუმაჲ, 1963 – ახალი აღთქუმაჲ, საკათალიკოსო საბჭოს გამოცემა, თბ., 1963.

კოტეტიშვილი, 1988 – კოტეტიშვილი ვ., ალექსანდრე ყაზბეგი, წიგნში: ცხოვრება ალექსანდრე ყაზბეგისა, თბ., 1988.

ქიქოძე, 1958 – ქიქოძე გ., ეტიუდები და პორტრეტები, მეორე შეესებული და შესწორებული გამოცემა, თბ., 1958.

Dali Betkhashvili

FOR COMPREHEND OF LOVE ALEKSANDRE KHAZBEGY'S POETRY

(„the letter“, „it's difficult“, „you are creator“)

Summary

There are love of GOD, love of man, love of mother country in Aleksandre Khazbegy' poetry. With is filled with tragically content.

In Aleksandre Khazbegy's verse is written subject of love and there is one main idea:

The first truth for man is love of GOD, which is of the world and it gives eternity.

„სიამაყე და მცდარი აზრის“ სტილის თავისუფლება

„მივიღე ლონდონიდან ჩემი ძვირფასი ჩვილი“ (my own darling child), - წერს ერთ წერილში ჯეინ ოსტინი დას, კასანდრას, „სიამაყე და მცდარი აზრის“ შესახებ. რომანის პირველი ვერსია ჯეინმა სრულიად ახალგაზრდამ გაასრულა, მაგრამ ხელნაწერი, სათაურით „პირველი შთაბეჭდილება“, გამომცემლებმა ისე დაიწუნეს, არც კი წაუკითხავთ. მოგვიანებით, 1811 წელს, ჯეინი ისევ მიუბრუნდა კარგა ხნით მივიწყებულ ტექსტს და, ძირითადად, მოცულობითი და სტილური გადაამუშავების შემდეგ გამოაქვეყნა კიდევ 1813 წელს. გამომცემლებმა ავტორი ორიგინალურად წარუდგინეს ინგლისელ წიგნის მოყვარულთ - „გრძნობისა და გონიერების ავტორისაგან“, რაც ამ ახლადგამოქვეყნებული რომანის, საყოველთაო მოწონებაზე მიუთითებს. „ძვირფასმა ჩვილმა“ კი ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა, რის დასტურადაც საკმარისია ჯეინის თანამედროვე ცნობილი დრამატურგის, შერიდანის, სიტყვები გავიხსენოთ: „არაფერი წამიკითხავს ამ წიგნზე ბრძნული და მახვილგონივრული“ (ანთოლოგია, 2003: 56). სწორად აღწევს ჯეინ ოსტინი აზრისა და ოსტატობის განსაკუთრებულ სიმწიფეს, გამოხატვის უშუალოებას, ხალას იუმორს და, თუ შეიძლება ასე ვთქვათ, წერის ეპიგრამულ სტილს.

რომანის სტრუქტურა ზუსტი, ჰარმონიული და დასრულებულია. მოქმედება დაფუძნებულია უმთავრესი კომპოზიციური ხაზის სიმეტრიულ გამეორებაზე, ასე, რომ სათაურის სიტყვები - „სიამაყე“, „მცდარი აზრი“ ახასიათებს ორივე მთავარ გმირს - ელიზაბეტი და დარსი თითქმის ერთნაირად ამაყები, მცდარ აზრთა ტყვეობაში მყოფნი, ერთნაირად და ერთდროულად განიცდიან, თუ შეიძლება ითქვას, კათარზისს, შეიცნობენ საკუთარ შეცდომებს, მადლდებიან მახინჯ და ყალბ პრინციპებსა და გრძნობებზე, ამიტომაც, საბოლოოდ, სიყვარულის მძლე ძალას ემორჩილებიან ერთნაირად, როგორც იტყვიან ასეთ შემთხვევებში, მთელი არსებით.

რომანში ჩანს ოსტინი, ბრწყინვალე ფსიქოლოგი, ცხოვრების ღრმად განმცდელი, დიდებული, ფხიზელი და რეალისტი მხატვარი კაცთა ყოფისა და ადამიანური განცდებისა. მისი აზრები აღწევს ადამიანის ქცევის ფარულ მოტივებსა და

მიზეზებში, რომლებსაც აღწერს ყოველგვარი ბუნდოვანი დაწვრილმანების გარეშე, დამაჯერებლად, ღრმა წვდომით. ამავე დროს, შეუბრალებელი, მაგრამ თანაღმობით სავსე იუმორით აღწერს თავის საზოგადოებას, მის ყოველდღიურობას, „მარადიულ“ ზრახვებსა და ღირებულებებს, რომელიც მთლიანად მერკანტილურზე, პრაგმატულზე არის ორიენტირებული; - გავიხსენოთ საყოველთაო აღფრთოვანება დარსის მიმართ წვეულებაზე. გამოწვეული არა იმდენად მისი პიროვნული ხიბლით, წესიერად არც კი იცნობდნენ, რამდენადაც დარსის წლიური შემოსავლის შეტყობით. მოკლედ რომ ვთქვათ, ინგლისურ ლიტერატურაში პირველად ჩვენმა მწერალმა ქალმა მაღალოსტატურად დაასურათა ისინი, ვისაც მოგვიანებით თეკერემ სნობები უწოდა; ამ შემთხვევაშიც ჯენ ოსტინი უსწორდება და გარკვეული აზრით, შეგვიძლია ვთქვათ, უსწრებს კიდევ XVIII საუკუნის თანამემამულე რომანისტებს.

ჯენის თანამედროვენი მკვეთრად რეაგირებდნენ მწერლის შექმნილ ხასიათებზე. ოსტინი არაერთხელ გაუკიცხავთ, მაგალითად, სასულიერო პირების პატივმოყვარე სნობებად გამოსახვის გამო. მამისა და ძმის მეგობრები გადაწყვეტით არ ეთანხმებოდნენ მწერლის მძაფრ სატირას, ხოლო ერთმა დაახლოებულმა ქალბატონმა, როგორც ოსტინის ბიოგრაფები გადმოგვცემენ, შენიშნა: „არ ღირს ასეთ დროში შექმნა მისტერ კოლინზისა და მისტერ ელტონის მსგავსი მღვდლის სახე“. ეს შენიშვნა ღირსსახსოვარი აღმოჩნდა დროის კონტექსტის გათვალისწინებით - ეს იყო საუკუნის დასაწყისი, რევოლუციური აღტკინებისა და ცვლილებების ხანა მთელს ევროპაში. ოსტინის სატირა ასეთ ფონზე განსაკუთრებულად იგრძნობოდა და აღიქმებოდა. იგი იმდენად ოსტატური, ზუსტი და სახოვანი აღმოჩნდა, რომ სახელი „კოლინზი“ ინგლისურში იქცა განზოგადებულ სახე-სიტყვად, ისევე, როგორც „დომბი“ ან „პიკიკი“. კოლინზი - ესაა გაბღენძილობა, პომპეზურობა, პირმოთნეობა, აღტაცება ტიტულებითა და მდგომარეობით. დღეს არსებობს გამოთქმა „He sent me a „Collins“ - სადაც „კოლინზი“, მეტონიმიურად, ნიშნავს ისეთ წერილს, როგორსაც მხოლოდ მისტერ კოლინზი თხზავდა.

ჯენ ოსტინი აიძულებს თავის გმირს დაფიქრდეს და გაიზაროს, პირველ რიგში საკუთარი თავი, საკუთარი არსება. მწერალი არ ხატავს სწორხაზოვან ხასიათებს, როგორც მისი

თანამედროვე მწერლების უმეტესობა, უარს ამბობს საკუთარი გმირების დაყოფაზე ბოროტმოქმედებად ან წმინდანებად, პირიქით, ერთ-ერთი პირველი ინგლისურ ლიტერატურაში, ქმნის ე.წ. „როულ ხასიათს“. ადამიანის ბუნება, მისი მთელი ცხოვრებით, პიროვნული შუქ-ჩრდილებით იქცა მისი სტილის ძირითად პრინციპად. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ რომანის ზედაპირული კითხვისას ელიზაბეტი განასახიერებს ცრუ შეხედულებებს, დარსი - სიამაყეს, მისტერ კოლინზი ფარისევლობასა და ქედმოხრილობას, ლედი დე ბიერი - ამპარტავნებას, მისტერ ბენეტი - ცინიზმს, მერი - პედანტიზმს, ლილია - კოკეტობას და ასე შემდეგ. მაგრამ ხაზგასმით ვიტყვი, რომ ასეთი განწყობა შეიძლება მხოლოდ ზერეფე წაკითხვით შექმნას. მართალია, ჯეინთან ვხვდებით ასეთ სწორხაზოვნებას, მაგრამ მხოლოდ განსაკუთრებულ და ერთეულ შემთხვევებში, პერსონაჟთა მხოლოდ კომიკურ ან სატირული დახასიათებისას და ისიც მაშინ, როცა ეს პერსონაჟები მოქმედების პერიფერიაზე დგანან. ეს მეორეხარისხოვანი პერსონაჟებია, რომელთა მეოხებითაც მწერალი აჩვენებს ადამიანის ბუნების ქვენა, რომელიმე კონკრეტულ ინსტიქტს. მაგრამ არც ეს ხასიათებია ისეთი მარტივი და უბრალო, როგორც, შეიძლება, ერთი შეხედვით ჩანდეს. ე. ფორსტერის მარჯვე გამოთქმა რომ მოვიშველიოთ ეს ხასიათები „ნაკვეთია მთლიანობაში, მთლიანობიდან“ (დავიდოვა, 1961: 125). რომანის მთავარი პერსონაჟები ხასიათის სირთულითა და მრავალპლანიანობით გამოირჩევიან; მაგალითად, დარსი - მის ხასიათში იკვეთება სნობიზმიცა და წოდებრივი სიამაყეც, გულწრფელი, ერთგული სიყვარულიც, იშვიათი ნიჭი მეგობრობისა, ცოდნა ადამიანებისა და საზოგადოებისა, ძლიერი გონება და დამოუკიდებლობა, ხასიათის ძალა; ყველა ეს თვისება შერწყმულია სხვადასხვა პროპორციით, რომელიც ცვალებადია და გმირის ხასიათის საბოლოო გამოკვეთას ემსახურება. მწერალს უყვარს თავისი გმირები, მაგრამ ეს არ უშლის ხელს ნათლად დაინახოს და აჩვენოს მათი ხასიათის შუქ-ჩრდილები და მსუბუქი იუმორით გადმოსცეს ის. ოსტინი დაჯილდოებულია უნარით შეამჩნიოს და აღწეროს ადამიანის სულის უინტიმესი მოძრაობა, რაც უდიდესი მიღწევაა XVIII – XIX სს. მიჯნაზე ინგლისის პროვინციაში მცხოვრები მწერლისა. ჯეინმა, უდავოდ, ბევრი რამ ისწავლა ფილდინგისაგან, მაგრამ ხასიათების შექმნის მხრივ იგი ბევრად უსწრებს წინამორბედებს, მან, შეიძლება ვთქვათ,

თავის თამნამედროვეთაგან განსხვავებით შეადწია და გზა გაიკვლია იმ დაბურულ, გაუვალ ნაკრძალში, რომელსაც მეოცე საუკუნეში სულის დიალექტიკა უწოდეს. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ თანამედროვე ლიტერატურულ კრიტიკაში „რთული“ ხასიათების ხატვის თვალსაზრისით ჯეინ ოსტინს მომდევნო თაობის მწერლებზე (დიკენსი, თეკერეი, ელიოტი და სხვ.) წინაც კი აყენებს ზოგიერთი მკვლევარი (გზამკვლევი, 2003: 167).

მწერალმა თავის უკვდავ რომანში ადამიანური ხასიათის არა ერთ საპირისპირო მხარეს მიაპყრო მახვილი მზერა - თავდაჯერებულობა და მეტისმეტი ზვიადობა, გულგრილობა და მზრუნველობა-გულშემატკივრობა, პატივმოყვარეობა და თავმოყვარეობა. არანაკლებ საინტერესოა მისი თანამედროვე საზოგადოების მისწრაფებებისა და ღირებულებათა სისტემის პირუთვნელი აღწერა, გულშემატკივრის თვალით დანახული და გამოაშკარავებული - თუნდაც ქორწინების თემა რად ღირს, რომელსაც არაერთ ნაწარმოებში უბრუნდება მწერალი. ოსტინი ცხოვრობდა საზოგადოებაში, სადაც ქორწინება ერთგვარი „საბაზრო გარიგება“ იყო, ძირითადად პრაგმატულ გათვლებზე და არა სიყვარულსა და ვენებაზე დაფუძნებული. ოსტინი თითქმის პირველია ინგლისელ ლიტერატორთა შორის, რომელმაც გაილაშქრა უსიყვარულო, მხოლოდ ფულსა და ქონებაზე დამყარებული გარიგების წინააღმდეგ და იგი ლამის ამორალურ საქმედ დასახა. ფული არაა საზომი ბედნიერებისა - ესაა მწერლის შეგონება. ოსტინისათვის, შესაძლოა საკუთარი გამოცდილებიდან გამომდინარე, მარტოხელობა ადამიანისა გაცილებით მისაღებია და იოლიც კი, ვიდრე მარტოსულობა ქორწინების საიდუმლოთი შეკრული წყვილებისა, რომლებსაც ერთმანეთთან მხოლოდ მატერიალური აკავშირებთ.

და ბოლოს, მწერალი, ეს ძალზე მნიშვნელოვანია, ყოველთვის აანალიზებს, ცდილობს ახსნას ის პირობა-გარემოებანი, რამაც მისი გმირები აქცია იმად, რადაც გვევლინებიან - გარემოცვა, აღზრდა, გავლენები, მემკვიდრეობა და სხვ. ესეც ოსტინის, როგორც მხატვრის სტილის გამორჩეული თავისებურებაა იმდენად, რამდენადაც ასეთი მიდგომა მხოლოდ მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში იჩენს განსაკუთრებულად თავს ლიტერატურაში (დავიდოვა, 2003: 205).

ხასიათის აღზრდა შესაძლებელია, ამისათვის თვითშემეცნება საჭირო - ესაა ლაიტმოტივი ჩვენი რომანისა, რომელიც შემდეგ, ახალ, სიკვდილამდე ორიოდ თვით ადრე დასრულებულ, რომანში მთავარ იდეად იქცევა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ამელინა, 1978 – Амелина Т. А. Стилистическое новаторство Джейн Остена (К вопросу о структуре образа автора)// Инновации на разных языковых уровнях. Межвузовский сборник научных трудов. Под Ред. Л.Я. Орловской. Рига: латв. гос. ун-т. им. П.Стучки, 1978.

ამელინა, 1973 – Амелина Т. А. Проблема реализма в творчестве Джейн Остен (Метод и стиль): Автореф. Дис. На соиск. Учен. степени канд. филол. Наук. СПб., 1973.

ანთოლოგია, 2003 – English and American Literature from Shakespeare to Mark Twain [Электронный ресурс] Антология содержит тексты, биографии авторов на англ. яз. - М. Директ Медиа Пабლიшинг, 2003, electronic tape cassettes (CD-ROM).

გზამკვლევი, 2003 – Путеводитель по английской литературе//под ред. М. Дрэббли Дж. Стрингоф, Москва, 2003.

ვასილვა, 1981 – Васильева И. Специалист по одиночеству. Предисловие// Пим Барбара. Осенний квартет/Пер. М. Волжиной. Москва, 1981.

დავიდოვა, 2003 – Давыдова Т. Т. Теория литературы: Учеб. Пособие, Москва, 2003.

დემუროვა, 1961 – Демурова Н. Роман Джейн Остин «Гордость и предвзвешенность». В кн.: J.Austen. Pride and Prejudice. Foreign Languages Publishing House, M., 1961.

ოსტინი, 2011 – ჯეინ ოსტინი, სიამაყე და მცდარი აზრი, ინგლისურიდან თარგმნა ანა მაყაშვილმა, თბილისი, 2011.

STYLE PECULARITIES ACCORDING TO “PRIDE AND PREJUDICE”

Summary

Jane Austen's distinctive literary style relies on a combination of parody, burlesque, irony, free indirect speech, and a degree of realism. She uses parody and burlesque for comic effect and to critique the portrayal of women in 18th-century sentimental and gothic novels. Austen extends her critique by highlighting social hypocrisy through irony; she often creates an ironic tone through free indirect speech in which the thoughts and words of the characters mix with the voice of the narrator. The degree to which critics believe Austen's characters have psychological depth informs their views regarding her realism. While some scholars argue that Austen falls into a tradition of realism because of her finely executed portrayal of individual characters and her emphasis on "the everyday", others contend that her characters lack a depth of feeling compared with earlier works, and that this, combined with Austen's polemical tone, places her outside the realist tradition.

Austen's novels have often been characterized as "country house novels" or as "comedies of manners", however they also include fairy tale elements. Compared to other early 19th-century novels, Austen's have little narrative or scenic description—they contain much more dialogue. Austen shapes a distinctive and subtly-constructed voice for each character.

ტიმოთე გაბაშვილი შოთა რუსთველის შესახებ

შოთა რუსთველის ბიოგრაფიასთან დაკავშირებული ჩვენამდე მოღწეული წყაროები ძირითადად ორად შეიძლება დაჯგუფდეს: 1. ისტორიულ-დოკუმენტური და 2. ფოლკლორული მასალები. რასაკვირველია, ისინი ღირებულებითა და მნიშვნელობით ერთმანეთისაგან მკვეთრად განსხვავდება, ვინაიდან რამდენადაც ისტორიულ-დოკუმენტური წყაროები უმწირეს ცნობებს შეიცავს – სახელისა და ზედწოდების მოხსენიებით შემოიფარგლება, ფოლკლორული მასალა (თქმულებები, გადმოცემები, ხალხური ლექსები), საზოგადოდ, ხალხურ ფანტაზიას გადმოგვცემს, თუმცა, შესაძლოა, ისინი ისტორიული ფაქტებისა და მოვლენების ხსოვნასაც ინახავდეს; მათი ერთმანეთისაგან გამიჯვნა ამჟამად თითქმის შეუძლებელია. კვლევის საქმეს ისიც ართულებს, რომ არ მოგვეპოვება XVI საუკუნემდელი ხელნაწერი „ვეფხისტყაოსნისა“.

შოთა რუსთველის ბიოგრაფიის შესახებ შემონახული მწირი ცნობები სამი რიგისაა: 1. ცნობები პოეტის ზედწოდების – **რუსთველის** შესახებ, რომლებიც ამოსავალია ამ პრობლემის საკვლევად, ვინაიდან „ვეფხისტყაოსნის“ დასაწყისსა და დასასრულში სწორედ რუსთველია მოხსენიებული, სახელის გარეშე; 2. ცნობები პოეტის სახელთან – **შოთასთან** – დაკავშირებით, რომელიც ზოგჯერ რუსთველთან ერთად მოიხსენიება, ზოგჯერ – ცალკე; 3. ცნობები **შოთა რუსთველის** შესახებ, რომელთაგან, უწინარეს ყოვლისა, იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის ფრესკის წარწერა იქცევს ყურადღებას. ამავე თვალსაზრისით საინტერესოა შოთას ფრესკულ გამოსახულებათა და ბარელიეფის წარწერების ცნობები: ქვაბისხევის ბაზილიკის ფრესკა, აბიკვის ბარელიეფი და იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის ფრესკა; აგრეთვე, იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის სააღაპე წიგნის მონაცემები შოთა მეჭურჭლეთუხუცესის შესახებ; ჩვენამდე მოღწეული ისტორიული წყაროები და სიგელ-გუჯრები შოთა რუსთველის ეპოქიდან – „ქართლის ცხოვრების“ ცნობა შოთა თორელის შესახებ, ჭიაბერის დაწერილის, ანუ ჟინვანის სიგელის ხელისმომწერი შოთას ვინაობის შესახებ.

ჩემს სტატიაში განვიხილავ იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის მონაცემებს ტიმოთე გაბაშვილის თხზულების გათვალისწინებით: ტაძრის კედლის ფრესკაზე გამოსახულ შოთა რუსთველის პორტრეტს, წარწერას და ალაპთა წიგნში მოხსენიებულ შოთა მეჭურჭლეთუხუცესის შესახებ არსებულ ცნობას. ჩემი კვლევა განსხვავებული ვერსიების დამკვიდრებამ განსაზღვრა და იგი, ძირითადად, წყაროთმცოდნეობითი ხასიათისაა, რათა ერთმანეთისაგან გაიმიჯნოს რეალობა და ლეგენდა. ქართველ და საზღვარგარეთის მეცნიერთა მიერ (ზ. ჭიჭინაძე, ვ. ცაფერისი, შ. ამირანაშვილი, ი. დავიდი, ე. მამისთვალიშვილი და სხვ.) გამოთქმულ შეხედულებებში შოთა რუსთველის ბიოგრაფიის შესახებ იერუსალიმურ წყაროთმცოდნეობით მასალათა რეალობა და მათზე დაფუძნებული ლეგენდა აღრეულია; სწორედ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულ შეხედულებებში რეალობისა და ლეგენდის გამიჯვნა მიმდინარეობს საჭიროდ, რაც შეადგენს ამ სტატიის უმთავრეს მიზანს.

უწინარეს ყოვლისა იმის თაობაზე, თუ რამ მოაღწია ჩვენამდე იერუსალიმის ჯვარის მონასტრიდან შოთა რუსთველის შესახებ. ესაა ფრესკა, მასთან განთავსებული წარწერა და სააღაპე წიგნის ჩანაწერი, რაც მისი ბიოგრაფიის ზოგიერთი დეტალის აღსადგენად ცოტა არაა.

ფრესკისა და წარწერის შესახებ. ჯვარის მონასტრის სამხრეთ-დასავლეთის სვეტზე არსებულ ფრესკაზე, რომელიც ზომით პატარაა, დაახლ. 70 სმ-მდე სიმაღლისა, სიგანე 50 სმ-მდე, გამოსახულია მოხუცი ქართველი დიდებული ერისკაცი ძვირფას საერო სამოსელში, იგი მუხლმოდრეკილია ეკლესიის უდიდესი მამების – წმ. მაქსიმე აღმსარებლისა და წმ. იოანე დამასკელის ფრესკათა წინაშე, რომლებიც დიდი ზომისაა – 3 მეტრს აღწევს, ისინი ფეხზე მდგომები მთლიანად არიან გამოსახული კედელზე. მათ ფეხებთან ფრესკაზე გამოსახულ საერო სამოსელში ჩაცმულ ქართველ დიდებულს მხრებზე ყარყუმის ბეწვისსაყელოიანი მეწამული ფერის მანტია აქვს მოსხმული, რომელიც ცრუ სახელოებით თავისუფლად ეშვება; თავზე შავი ფერით გაწყობილი თეთრი ბეწვის ქართული ქუდი ახურავს; მოსასხამი მოყვითალო-მოთეთრო საყელოთია დამშვენებული, ასეთივე ფერისაა სარჩულიც; შეინიშნება, რომ ქსოვილი ძვირფასია, მასზე მაქმანების სახით წითელი ფერის რომბებია გამოყვანილი, რომლებშიც თეთრი მარგალიტებია

ჩასმული. შიდა ჩასაცმელი მომწვანო-მოღურჯო ფერისაა, შემორტყმული აქვს ტყავის ქამარი (ვირსალაძე, 1973: 67).

ფრესკაზე გამოსახული პირი მუხლმოდრეკილი და ხელეზაპყრობილი (ვედრების კომპოზიცია) დგას წმ. მაქსიმე აღმსარებლისა და წმ. იოანე დამასკელის წინაშე. წარწერის აკაკი შანიძისეული წაკითხვა ქარაგმების გახსნის შემდეგ ასეთია: „ამისა დამხატავსა შოთა[ს] შეუნდვნეს ღმერთმან ამინ“. სურათს ზემოთ და წარწერის ქვემოთ, ქარაგმითვე წარწერილია „რუსთველი“. არსებობს სხვაგვარი წაკითხვაც: „ამისა დამხატავსა შეუნდვნეს ღმერთმან ამინ“. წარწერის ზემოთ კითხულობენ „შოთა[ს]“, რაც არასწორია, ხოლო წარწერის ქვემოთ – „რუსთველი“. წარწერა ერთ დროს და ერთი ხელითაა შესრულებული. ჩანს, რომ იგი აღდგენილია და შეცდომებიც ამით უნდა იყოს გამოწვეული. გ. არაბულმა ქარაგმაში „შ-ს“ ივარაუდა, რომ შესაძლოა ქარაგმა სხვაგვარადაც გაიხსნას: „შეიწყალნეს“ (არაბული, 1992: 94-96), რაც წარწერაში კიდევ უფრო მეტი შეცდომის საფუძველს ქმნის, ამიტომ ყველაზე სწორ წაკითხვად აკაკი შანიძისეულ ვარიანტს მივიჩნევ.

წარწერა ორი ნაწილისაგან შედგება: პირველ ნაწილში აღნიშნულია, რომ შოთა არის მონასტრის მომხატველი, ე. ი. მომხატვინებელი, და მისთვის ღვთისაგან შენდობის თხოვნაა ასახული. წარწერის მეორე ნაწილი მხოლოდ ერთი სიტყვისაგან შედგება: რუსთველი, რაც პორტრეტზე გამოსახული პირის ვინაობაზე მიუთითებს. წარწერის ორივე ნაწილი შეეხება სვეტზე გამოსახულ პირს და მის ღვაწლს ასახავს: ეს პირი ჯვარის მონასტრის მომხატვინებელი შოთა რუსთველია; ე. ი. საეჭვო არაა, რომ ამ წარწერის „შოთა“ სწორედ შოთა რუსთველს გულისხმობს. წარწერის სიტყვა „დამხატავი“ ნიშნავს მომხატვინებელს, რომელმაც მონასტრის ფრესკების მოხატვისათვის ხარჯი გასწია.

გადმოცემების საფუძველზე სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრება, რომ პოეტი სიცოცხლის მიმწუხრს იერუსალიმში გაემგზავრა, ბერად აღიკვეცა, იქვე აღესრულა და იქვეა დასაფლავებული, დოკუმენტურად ვერ მტკიცდება, ვერ ვიტყვით, თუ რამდენად შეესაბამება იგი სიმართლეს, რადგან ფრესკაზე გამოსახული ქართველი დიდებული ერისკაცის სამოსელშია გამოწყობილი. თანაც რუსთველს, როგორც ერთ-ერთ დიდ ვაზირს, მეჭურჭლეთუხუცესს, შეეძლო საქართველოდანვე წარემართა მონასტრის შეკეთება-განახლე-

ბისათვის საჭირო საქმიანობა. როგორც მეჭურჭლეთუხუცესს, მას ევალებოდა კიდევ ქართულ ეკლესია-მონასტრებზე, მათ შორის ჯვარის მონასტერზე, ზრუნვა. ამას სხვადასხვა პირის მიერ სხვადასხვა მონასტრისათვის გაწეული ღვაწლიც მოწმობს, მაგრამ ამისთვის მეცენატის მონასტერში ყოფნა და მის მიერ მონახულება აუცილებელი არ იყო, რადგან მისი გაღებულ ხარჯით მის ჩაუსვლელადაც სავსებით შესაძლებელი იყო ტაძრის აშენებაც და განახლებაც. იერუსალიმში შოთა რუსთველის ჩასვლა შეიძლება ვივარაუდოთ, მაგრამ საამისო დამამტკიცებელი საბუთები არ მოგვეპოვება.

ყველაზე მნიშვნელოვანი წყარო, პირველი ცნობა ჯვარის მონასტერში შემორჩენილი შოთა რუსთველის ფრესკისა და წარწერის ინტერპრეტაციისათვის XVIII საუკუნის შუა ხანების ქართველ სასულიერო პირს, თბილელ ეპისკოპოსს ტიმოთე გაბაშვილს ეკუთვნის. მან 1757-1758 წლებში იმოგზაურა ახლო აღმოსავლეთში, შემოიარა ქართული მონასტრები და პალესტინის ქართული ტაძრების აღწერისას ჯვარის მონასტერში არსებული ფრესკის შესახებ აღნიშნა: „ჯვარის მონასტერი დაძველებულა და გუმბათს ქვეით სვეტნი გაუახლებია და დაუხატვინებია შოთამს რუსთველს, მეჭურჭლეთ უხუცესს[ს], თითონაც შიგ ხატია მოხუცებული“ (გაბაშვილი, 1956: 80). იგი შოთა რუსთველის ფრესკის ზუსტ აღგილს არ უთითებს, არც წარწერას იმოწმებს. მან სხვაგანაც აღნიშნა: „მუნ ხატია შოთა რუსთველი, მეჭურჭლეთუხუცესი“ (გაბაშვილი, 1956: 82). მიუხედავად იმისა, რომ ტ. გაბაშვილის ეს ცნობები ძალზე მოკლე და ძუნწია, მაინც რამდენიმე მნიშვნელოვან ფაქტს გვამცნობს: 1. შოთა რუსთველის ფრესკა მოთავსებულია ჯვარის მონასტერში; 2. ფრესკაზე გამოსახული პირი მოხუცია; 3. იგი მას მიიჩნევს მეჭურჭლეთუხუცესად; ე. ი. აიგივებს პოეტ შოთა რუსთველს და მეჭურჭლეთუხუცეს შოთას, რის საფუძველი ჯვარის მონასტრის სვინაქსრის წიგნში არსებული აღაპია, რომელშიც მოხსენიებულია შოთა მეჭურჭლეთუხუცესი; ეს ფაქტი კი იმასაც მოწმობს, რომ XVIII საუკუნის შუა წლებში არსებობდა ტრადიცია შოთა რუსთველისა და შოთა მეჭურჭლეთუხუცესის იგივეობის შესახებ; 4. შოთა რუსთველს ჯვარის მონასტრის მთავარი ტაძრის სვეტები განუახლებია და მოუხატვინებია, ტექსტში დამოწმებული სიტყვა „სვეტნი“ მრავლობით რიცხვშია, რაც იმას ნიშნავს, რომ გუმბათის ქვედა ოთხივე ძირითად, საყრდენ სვეტზეა საუბარი; ე. ი. ტ. გაბაშვი-

ლი შოთა რუსთველს ჯვარის მონასტრის შემკეთებელ-მომხატვინებლად (რესტავრატორად) მიიჩნევს; 5. ყველაზე მთავარი ისაა, რომ, მისი აზრით, ფრესკაზე გამოსახული შოთა რუსთველი არის, როგორც თავად ამბობს, „ლექსთა ბოროტთა მთქმელი“ და ქრისტიანობის გამრყენელი, რაშიც, ცხადია, „ვეფხისტყაოსანს“ და მის მცდარად, უფრო სწორად, თავის ინტერპრეტირებულ ტექსტს გულისხმობს; იგი რუსთველს სასიკეთოს არაფერს (გგულისხმობ შოთა რუსთველის მიერ ჯვარის მონასტრის ფრესკათა განახლებას) მიაწერდა, თუ საამისო უტყუარი საბუთი არ ექნებოდა; მეტიც, მან ვახტანგ მეექვსე, „ვეფხისტყაოსნის“ პირველი გამომცემელი და კომენტატორი, უდიერად მოიხსენია, როდესაც განაცხადა და ქართლის მეფე უმეცრად მიიჩნია: „უწინარეს ჩვენსა უმეცართა საღმრთოდ თარგმნეს ბოროტი ლექსი მისი“; 6. ტ. გაბაშვილის ზემოთ დამოწმებული ცნობა შოთა რუსთველის იერუსალიმში ყოფნის, ბერად აღკვეცისა და იქ დაკრძალვის შესახებ არაფერს გვეუბნება.

დაისმის კითხვა, საიდან მოიპოვა ეს ცნობები ტ. გაბაშვილმა? განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი მის მონათხრობში შოთას მეჭურჭლეთუხუცესობაა. რაკი ტ. გაბაშვილმა აღნიშნა, რომ შოთა რუსთველი მეჭურჭლეთუხუცესია, ეს იმას ნიშნავს, რომ იგი იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის ალაპებს, უფრო ზუსტად, ალაპთა წიგნს, რომელშიც ერთ-ერთი მოსახსენებელი შოთა მეჭურჭლეთუხუცესის სახელზეა შეტანილი, უთუოდ გაეცნობოდა. ამავე დროს, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ტ. გაბაშვილისთვის ჯვარის მონასტრის ცნობები, თვით ჯვარის მონასტერიც, მანამდე უცნობი იყო. ამას მისი ჩანაწერების სხვა ეპიზოდებიც მოწმობს, რადგან იგი გაკვირვებას და აღფრთოვანებას გამოთქვამს მონასტრის ხილვის გამო მისი აღწერა-დახასიათებისას, გაკვირვებულია შოთა რუსთველის ღვაწლითაც, მისადმი კრიტიკული დამოკიდებულების მიუხედავად. ყოველივე ეს ის პოზიტიური დებულებებია, რომლებიც ნათელი ხდება ტ. გაბაშვილის შრომის გაცნობისას, მიუხედავად იმისა, რომ სხვა წყაროებით მათი გადამოწმების საშუალებას მოკლებულნი ვართ. ტ. გაბაშვილის ცნობათა სისწორე შემდგომი ხანის მეცნიერულმა კვლევებმა ეჭვიმუტანლად დაადასტურა.

შოთა რუსთველის ფრესკის, წარწერისა და ალაპთა წიგნში მისი მოხსენიების შესახებ ტიმოთე გაბაშვილის ცნობების

შემდეგ, ვფიქრობ, რომ საკითხის უკეთ გასააზრებლად მნიშვნელოვანია თეიმურაზ ბაგრატიონის ცნობა შოთა რუსთველის ჯვარის მონასტერთან კავშირის შესახებ. ცნობილია, რომ თეიმურაზ ბაგრატიონი იერუსალიმში არ ყოფილა, მაგრამ მაინც მეტად ღირებულია მისი მოსაზრება, რომ შოთა რუსთველი ჯვარის მონასტერში დაემკვიდრა, უამრავი რამ შესწირა მას, დიდი სათნოებით აღესრულა ერისკაცობაშივე და იქვე დაკრძალეს. მისი სიტყვით, შოთა რუსთველი, მეჭურჭლეთუხუცესი, – ისიც აიგივეებს პოეტ რუსთველსა და მეჭურჭლეთუხუცეს შოთას, – „წარვიდა წმიდად იერუსალიმად, და შევიდა მონასტერსა შინა ქართველთასა, რომელიცა აღშენებულ არს სახელსა ზედა ცხოველსმყოფელისა ჯუარისასა, და განაახლა მონასტერი იგი და იყოფოდა იგი მონასტერსა შინა ჯუარისასა ვიდრე აღსრულებადმდე მისსა, თუმცა სახითა ერისკაცისათა და დაეფლა მუნვე ჯუარის მონასტერსა შინა დიდსა ეკლესიასა, სადაცა შინაგან ეკლესიისა კედელსა ზედა გამოხატულ არს სახეი მისი და ჰსჩანს ვიდრე მოდღეინდელად დღედმდე“ (ბაგრატიონი, 1960: 18). თეიმურაზ ბაგრატიონის ამ მსჯელობაში საყურადღებო რამდენიმე ფაქტია: 1. შოთა რუსთველი წავიდა იერუსალიმში და ჯვარის მონასტერში იმყოფებოდა; 2. მან განაახლა მონასტერი; 3. იგი იქ დარჩენილა აღსრულებამდე, ე. ი. შოთა რუსთველი იერუსალიმში აღესრულა; 4. შოთა რუსთველი საერო პირად აღსრულებულა; 5. იგი დაკრძალულია ჯვარის მონასტერში, დიდ ეკლესიაში; ეს პირველი წერილობითი ცნობაა შოთა რუსთველის იერუსალიმის ჯვარის მონასტერში ერისკაცად ცხოვრება-მოდვაწეობის, გარდაცვალებისა და დაკრძალვის შესახებ; 6. შოთა რუსთველის ფრესკა გამოსახულია ჯვარის მონასტრის კედელზე; 7. თეიმურაზ ბაგრატიონის სიცოცხლეში ეს ფრესკა ჯერ კიდევ იხილვებოდა.

ტ. გაბაშვილისა და თეიმურაზ ბაგრატიონის მიერ მოწოდებულ ცნობათა შორის განსხვავებაა: ტ. გაბაშვილი არაფერს ამბობს შოთა რუსთველის იერუსალიმში ყოფნის, იქ ცხოვრება-მოდვაწეობისა და გარდაცვალების შესახებ, არც ჯვარის მონასტერში მისი საფლავის შესაძლო არსებობის შესახებ საუბრობს, რაზეც თეიმურაზ ბაგრატიონი ამხავილებს ყურადღებას. ჩვენთვის უცნობია, თუ რას ემყარება თეიმურაზ ბაგრატიონის ცნობა შოთა რუსთველის იერუსალიმში ცხოვრების, იქ გარდაცვალებისა და დაკრძალვის შესახებ.

ტ. გაბაშვილის შემდეგ შოთა რუსთველის ფრესკა აქ XIX საუკუნეშიც უნახავთ, ოღონდ წარწერა შებღალული ყოფილა. 1845 წელს ნიკოლოზ ჩუბინაშვილმა ჯვარის მონასტერი და პალესტინის სიძველეები მოინახულა, სწორედ ამ დროს მას ფანქრით გადმოუხატავს შოთა რუსთველის გამოსახულება. ასევე, 1883 წელს რუსთველის ფრესკა უნახავს პროფ. ალ. ცაგარელს, რომელიც იერუსალიმში სამეცნიერო მიზნით იმყოფებოდა, მან პალესტინის სიძველეები აღწერა და ჯვარის მონასტერში დაცული ქართულ ხელნაწერთა კოლექციის კატალოგი შეადგინა. ალ. ცაგარელმა თავისი დროისათვის გავრცელებულ შეხედულებათა საფუძველზე განაცხადა, რომ თამარ მეფემ სალადინს, მის მიერ 1187 წელს იერუსალიმის აღების შემდეგ, მის მიერ დაპყრობილ ჯვარის მონასტერში 200 ათასი დინარი შესთავაზა და ყველა იმ ქართული წმინდა რელიქვიის დაბრუნება მოსთხოვა, რომლებიც მუსლიმებმა ქართველებს იერუსალიმის აღების დროს წაართვეს. ალ. ცაგარელი ფიქრობდა, რომ შოთა რუსთველმა ჯვარის მონასტერი თამარ მეფის ნება-სურვილითა და მხარდაჭერით მოხატა (ცაგარელი, 159-163). მეცნიერთა ნაწილის ვარაუდით, რომლებიც 1192 წელს იერუსალიმში ქართველი ელჩის ჩასვლის შესახებ არაბულ წყაროებში დაცულ ცნობებს იმოწმებენ, თამარმა იერუსალიმში ელჩად შოთა რუსთველი წარგზავნა (მენტეშაშვილი, 1958: 19). ალ. ცაგარელის შემდეგ ეს მოსაზრება ს. კაკაბაძემაც გაიზიარა. თუმცა, როგორც მკვლევარები მიუთითებენ, არც ერთ წყაროში სახელდებით ელჩის ვინაობა დასახელებული არაა. ამიტომ ეს მხოლოდ მეცნიერთა ვარაუდად უნდა მივიჩნიოთ და არა დოკუმენტურ ცნობაზე დამყარებულ დასკვნად. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ღვთის წყალობით წმ. მეფე თამარმა სალადინთან და მის შვილებთან კარგი ურთიერთობის დამყარება მოახერხა, ამიტომ მისი მეფობის პერიოდში ქართველთა მოღვაწეობა წმინდა მიწაზე არც შეწყვეტილა და არც შეზღუდულა.

პლატონ იოსელიანს მიაჩნდა, რომ შოთა რუსთველი იერუსალიმში გარდაიცვალა 1215 წელს; ზაქარია ჭიჭინაძის აზრით, რუსთველი საქართველოდან „ვეფხისტყაოსნის“ დაწერის გამო განდევნეს და იგი იერუსალიმში გარდაიცვალა (ჭიჭინაძე, 1887: 34). მოგვიანებით ამ საკითხთან ერთად ფრესკის შესახებაც გამოთქვა მოსაზრება (ჭიჭინაძე, 1918: 10-11). 1887 წელს შოთა რუსთველის იერუსალიმური ფრესკისადმი დამოკიდებულება

ოლივერ უორდროპმაც გამოხატა; ცნობა შოთა რუსთველის შესახებ მოგვაწოდა ალ. ცაგარელმა (ცაგარელი, 1888: 94-95). ა. ქუთათელაძემ გაზეთ „ივერიაში“ გამოაქვეყნა ჯვარის მონასტრის ფრესკების აღწერილობა; იგი წერდა, რომ მონაზონმა ნისიმემ მას გადასცა იერუსალიმიდან ჩამოტანილი ხელნაწერი, რომელშიც ფრესკების აღწერილობა იყო დაცული, მათ შორის იყო შოთა რუსთველის ჯვარის მონასტრის-ეული ფრესკა (ქუთათელაძე, 1889: 3-4). 1896 წელს მ. ჯანაშიელმა მრავალრიცხოვანი ღეგენდის საფუძველზე შოთა რუსთველის შესახებ საკმაოდ ვრცელი მონოგრაფია გამოაქვეყნა (ჯანაშიელი, 1896). 1899 წელს იერუსალიმის ჯვარის მონასტერი მოუხილავს დეკანოზ პეტრე კონჭოშვილს და ფრესკაც უნახავს. თვითმხილველთა გადმოცემით, უკვე XX საუკუნის დამდეგიდან აღარც წარწერა ჩანდა და აღარც ფრესკა. 1902 წელს იერუსალიმში სამეცნიერო მივლინებით მყოფ ნიკო მარს ფრესკა აღარ დახვედრია, იგი ზეთის საღებავით ყოფილა დაფარული (მარი, 1903: 120). მან იპოვა იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის ალაპთა ხელნაწერი წიგნი და გამოაქვეყნა იგი. მასში მოხსენიებულია შოთა მეჭურჭლეთუხუცესი: „ამასვე ორშაბათსა ალაპი შოთაძესა მეჭურჭლეთუხუცესისაჲ. ვინ შეცვალოს, შე-მცა-ცვალებულ არს სჯულისაგან ქრისტეანეთაჲსა“ (მარი, 1914: 78, VIII). მეცნიერთათვის მოულოდნელი იყო, რომ ნიკო მარს ამ ალაპის კომენტარი არ გაუკეთებია. კორნელი კეკელიძის აზრით, ეს სააღაპე მოსახსენებელი XIV საუკუნეზე ადრე არ უნდა ყოფილიყო შეტანილი წიგნში (კეკელიძე, 1958: 111-114), რის შემდეგაც საკითხის ხელახლა კვლევა გახდა საჭირო.

წმ. მღვდელმოწამე გრიგოლ ფერაძე ფიქრობდა, რომ შოთა რუსთველი ჯვარის მონასტერში ცხოვრობდა როგორც ბერი, იქ გარდაიცვალა და იქვე დაასაფლავეს.

1956 წელს ელენე მეტრეველმა გამოსცა ტიმოთე გაბაშვილის „მიმოსვლანი“, რომელსაც დაურთო გამოკვლევა. მან შოთა მეჭურჭლეთუხუცესის ალაპის ტიშენდორფისეულ ხელნაწერზე დაკვირვების შედეგად დაასკვნა, რომ ალაპის დათარიღება XIII საუკუნის პირველი ნახევრით შესაძლებელი ხდება მასთან ერთად მოხსენიებულ ისტორიულ პირთა ვინაობის დადგენით. მკვლევრის ეს მოსაზრება სარწმუნოდ მიიჩნია ალ. ბარამიძემ (ბარამიძე, 1961: 409). 1962 წელს ელენე მეტრეველმა გამოაქვეყნა ჯვარის მონასტრის ალაპები გამოკვლევითურთ,

რომელშიც თავისი ადრე გამოთქმული მოსაზრება ახლად მიკვლეული დოკუმენტების საფუძველზე კიდევ უფრო მეტად გაამყარა.

1960 წლამდე პოეტის ეს უნიკალური გამოსახულება დაკარგულად ითვლებოდა, ოღონდ ჯვარის მონასტრის ბერძენ მოწესეთა შორის გავრცელებული ყოფილა ლეგენდა შოთა რუსთველის საფლავის ჯვარის მონასტერში არსებობის შესახებ. XX საუკუნის 40-იან წლებში უკრაინელ ტურისტთა ჯგუფს ცოცხალი ყვავილებით მოურთავს შოთა რუსთველის სავარაუდო საფლავის ადგილი. ამ ჯგუფის წევრი მწერალი გრ. პლოტკინი მოგვითხრობს, რომ ჯვარის მონასტერში მოსმენილი ლეგენდის თანახმად, რუსთველს კარისკაცობა დაუტოვებია, ბერად შემდგარა, იერუსალიმში „ფესშიშველი“ მისულა, ქართველთა ჯვარის მონასტერში დამკვიდრებულა, იქაური ბერების დახმარებით მონასტრის შიდა კედლები მოუხატავს, იქვე, იერუსალიმში გარდაცვლილა და მონასტერში, მარჯვენა სვეტის ძირას დაუსაფლავებიათ. სწორედ ამ ლეგენდის გაცოცხლება გახდა შემდეგში სამეცნიერო ექსპედიციის იერუსალიმში წასვლის საფუძველი. ექსპედიციამ აკადემიკოსების ირაკლი აბაშიძის, აკაკი შანიძისა და გიორგი წერეთლის შემადგენლობით მიაკვლია და ზეთის საღებავის სქელი ფენით დაფარულ კედელზე საღებავის მოცილების შემდეგ კვლავ გამოაჩინა რუსთველის ფრესკა და წარწერა. მათ აღადგინეს და საქართველოში ჩამოიტანეს ამ ფრესკის ფერადი და შავ-თეთრი ფოტოპირები. აღდგა ფრესკის წარწერაც, რომელიც მანამდე სწორად გაშიფრული არ იყო; ისიც დადგინდა, რომ ჯვარის მონასტერზე მუსლიმთა მრავალგზის თავდასხმის გამო კედლის მხატვრობა რამდენჯერმე დაზიანდა, რის შემდეგაც იგი რამდენიმეჯერ ისე განუახლებიათ, რომ ძველი მოხატულობა და წარწერები შენარჩუნებულიყო. ამიტომ შოთა რუსთველის ფრესკის წარწერა (ქარაგმის გახსნით) – „ამისა დამხატავსა შოთა[ს] შეუნდგენეს ღმერთმან ამინ“ – რეალობას უნდა ასახავდეს. პორტრეტის ზემოთ, წარწერის ბოლო სტრიქონად მიწერილია „რუსთველი“. სამეცნიერო მივლინების მონაწილეთა დასკვნით, შოთა რუსთველი იყო თუ არა იერუსალიმში, ან არის თუ არა მისი საფლავი ჯვარის მონასტერში, საბუთების უქონლობის გამო გადაჭრილად ვერ ჩაითვლება (აბაშიძე, შანიძე, წერეთელი, 1961: 80).

სამეცნიერო ექსპედიციის მონაპოვართა საქართველოში ჩამოტანის შემდეგ სამეცნიერო მიმოქცევაში შევიდა იერუსალიმური ცნობები შოთა რუსთველის შესახებ. შ. ნუცუბიძის მოსაზრებით, რუსთველი დასაფლავებულია ჯვარის მონასტრის შიგნით, იმ სვეტის ძირას, რომელზედაც პორტრეტია გამოხატული. ეს შეხედულება, ჩანს, ემყარებოდა ძველთაგან მომდინარე იმ საეკლესიო ტრადიციას, რომლის მიხედვით გამოჩენილი მოღვაწის პორტრეტი მისი საფლავის ზემოთ იხატებოდა. იგივე მოსაზრება გამოთქვა შ. ამირანაშვილმა, რომელიც ფიქრობდა, რომ თამარ მეფემ იერუსალიმში სალადინის კარზე ელჩად შოთა რუსთველი წარგზავნა (ამირანაშვილი, 1961: 70), მაგრამ წყაროების მიხედვით ეს მოსაზრება ჯერჯერობით ვერ მტკიცდება; ვ. ცაფერისმა წყაროების დაუმოწმებლად თამარ მეფის მიერ შოთა რუსთველის ელჩად წარგზავნისა და იქ სამონასტრო საქმეთა მის მიერ მოწესრიგების, მათ შორის, ტაძრის განახლების შესახებ წარმართა მსჯელობა; იცხაკ დავიძმა ლეგენდებზე დაყრდნობით, ჯვარის მონასტერში არქეოლოგიური კვლევა დაიწყო; მისი აზრით, შოთა რუსთველის ფრესკა, სხვა ქართველ საერო და სასულიერო პირებთან ერთად, ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებს, რომ ისინი ჯვარის მონასტრის ფრესკების მეორე ფენა უნდა იყოს, ე. ი. დაბატებულია XII-XIII საუკუნეებში (დავიდი, 1976: 21, 279). ელდარ მამისთვალიშვილმა, ასევე, ლეგენდების საფუძველზე ივარაუდა შოთა რუსთველის იერუსალიმში მოღვაწეობა, მის მიერ პაღესტინისა და ეგვიპტის ქართულ მონასტერთა აღდგენა, რის გამოც არის მისი სახელი უკვდავოფილი ჯვარის მონასტრის ფრესკით (მამისთვალიშვილი, 2002).

პავლე ინგოროყვამ განსხვავებული თვალსაზრისი გამოთქვა. მისი აზრით, შოთა რუსთველის იერუსალიმს ყოფნა, იქ გარდაცვალება და დაკრძალვა არასწორია (ინგოროყვა, 1958: 58, 114, 117). ივანე სურგულაძემ შოთა რუსთველის სამოსლის ანალიზის საფუძველზე დაასკვნა, რომ ფრესკა უნდა შესრულებულიყო XIV საუკუნემდე, ვიდრე „ხელმწიფის კარის გარიგება“ დაიწერებოდა (სურგულაძე, 1961: 3). მთავარეპისკოპოს პაპადოპულოსის ცნობით, ჯვარის მონასტერი აღადგინა შოთა რუსთველმა და მისი ფრესკა ამიტომაცაა გამოსახული წმ. მაქსიმე აღმსარებლისა და წმ. იოანე დამასკელის ფეხებთან. მისივე აზრით, ფრესკა XVII საუკუნეშია აღდგენილი (პაპადოპულოსი, 1905: 650; პაპადოპულოსის შრომა მითითებულია

ნინო თომაძის სადისერტაციო ნაშრომიდან: თომაძე, 2004). ცნობები შოთა რუსთველის ჯვარის მონასტერში მოღვაწეობის, ბერად აღკვეცის, გარდაცვალებისა და იქ დაკრძალვის შესახებ არ შემონახულა, ამას მხოლოდ ლეგენდები გვიამბობენ. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მეცნიერთა ნაწილმა თქმულებებში შემონახული ლეგენდების საფუძველზე შოთა რუსთველის საფლავის არსებობა ჯვარის მონასტერში შესაძლებლად მიიჩნია.

როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ლეგენდის თანახმად, შოთა რუსთველს ჯვარის მონასტერში უნდა ემოღვაწა და იქვე უნდა გარდაცვლილიყო, რაც სამეცნიერო ლიტერატურაში სადავოდ არის მიჩნეული. ლეგენდების შექმნის საფუძველი მონასტერში დაცულმა მასალებმა განაპირობა. ამ ლეგენდებს საქართველოშიც იცნობდნენ. გადმოცემა-ლეგენდებიდან ყველაზე საეჭვო შოთა რუსთველის საფლავზე მინიშნებაა, რომლის სასარგებლოდ არავითარი ხელშესახები საბუთი არ არსებობს. რა თქმა უნდა, შესაძლებელია, რომ შოთა რუსთველი ბერად აღკვეცილიყო, ჯვარის მონასტერში დამკვიდრებულიყო და იქვე გარდაცვლილიყო. მაგრამ ეს მხოლოდ ვარაუდია და ფანტაზიის სფეროს განეკუთვნება. გადმოცემები რუსთველის ბერად შედგომის, ჯვარის მონასტერში დამკვიდრებისა და იქ მისი დასაფლავების შესახებ ლეგენდურია, დოკუმენტურად არ დასტურდება.

არის თუ არა შოთა რუსთველის საფლავი მონასტერში, ამისთვის საჭიროა რამდენიმე პრობლემის გადაწყვეტა: 1. უნდა დადგინდეს, იყო თუ არა საერთოდ შოთა რუსთველი იერუსალიმში, რის შესახებაც ხელშესახები საბუთები არ გვაქვს; 2. იყო თუ არა ბერად აღკვეცილი; 3. ცხოვრობდა//მოღვაწეობდა თუ არა ჯვარის მონასტერში; 4. თუ ჯვარის მონასტერში იმყოფებოდა, რა სტატუსი ჰქონდა, რომელ წოდებას მიეკუთვნებოდა, საერო პირი იყო თუ სასულიერო, რადგან XIX-XX საუკუნეების მეცნიერები//ავტორები ხან ერთ ვერსიას უჭერენ მხარს, ხან – მეორეს; 5. თუ იგი ბერად აღკვეცილი იყო, მაშინ ფრესკაზე რატომ არის გამოსახული საერო პირის სამოსლით; 6. თუ ბერად აღკვეცილი არ იყო, შეიძლებოდა თუ არა, როგორც საერო პირს ეცხოვრა მონასტერში, იძლეოდა თუ არა მონასტრის განმახლებელისა და მისი ერთ-ერთი მზრუნველ-მეცენატის სტატუსი საამისო საფუძველს. თითოეული აქ დასმული პრობლემა პასუხს მოითხოვს, მაგრამ დოკუმენტების

უქონლობის გამო თითოეულ მათგანზე ჯერჯერობით საბოლოო სიტყვის თქმა შეუძლებელია.

მკვლევართა ნაწილი ფიქრობს, რომ ფრესკა ავტოპორტრეტია, რაც საეჭვო ჩანს, რადგან წარწერა მესამე პირად გულისხმობს შოთას, ხოლო თუ მეცენატი თავისი თანდასწრებით აკეთებინებს წარწერას, მასში ეს აისახება. ფიქრობენ, რომ ფრესკა XII საუკუნეში იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის შოთა რუსთველის-მეჭურჭლეთუხუცესის მიერ რესტავრირების ხანას განეკუთნება, რაც სარწმუნოდ შეიძლება მივიჩნიოთ. მეცნიერთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ 1643 წელს, ნიკიფორე ჩოლოყაშვილის მიერ ჩატარებული რესტავრაციისას, ტაძრის კედლებზე ის პიროვნებები გამოსახეს, რომლებიც მონასტრის ისტორიასთან იყვნენ დაკავშირებულნი და შოთა რუსთველის ფრესკაც XVII საუკუნეში უნდა შექმნილიყო. მაგრამ ელენე მეტრეველის კვლევამ აჩვენა, რომ XVII საუკუნეში სვეტებზე გამოსახულ ფრესკათა რესტავრაცია არ მომხდარა. მისი აზრით, XIV საუკუნის დამდეგს „ფრესკებს გაუცხოველეს დაზიანებული წარწერები და ამ გაცხოველების დროს უწინურმა მწერალმა ბევრი რამ გააფუჭა“ (მეტრეველი, 1956: 67).

შოთა რუსთველი-მეჭურჭლეთუხუცესი. ზემოთ ვახსენე, რომ ტ. გაბაშვილი აიგივებს შოთა რუსთველს, პოეტს, და მეჭურჭლეთუხუცეს შოთას, რის საფუძველი ჯვარის მონასტრის სვინაქსრის წიგნში დაცული ცნობა უნდა გამხდარიყო, ალბათა წიგნში მოხსენიებულია შოთა მეჭურჭლეთუხუცესის სახელი: „ამ[ა]სვე ორშაბათსა. ალაპი შოთ[ა]ისა. მეჭურჭლეთუხუცესის[ა]. ვინ შეცვა[ა]ლოს, შემცა-ცვა[ა]ლებულ [ა]რს სჯ(უ)ლისაგ[ა]ნ ქ[რ]ისტ[ი]ანეთ[ა]სა“ (მეტრეველი, 1962: 50-58; 179). როგორც ჩანს, დოკუმენტების საფუძველზე ჯვარის მონასტერში შეხედულება შოთა რუსთველისა და შოთა მეჭურჭლეთუხუცესის იგივეობაზე ადრევე ყოფილა დამკვიდრებული. ამ პრობლემის შესახებ ტ. გაბაშვილმა თავის ნაშრომში სპეციალურად აღნიშნა, რის გამოც უფრო დამარწმუნებელი გახდა შოთა მეჭურჭლეთუხუცესისა და შოთა რუსთველის იგივეობის ვარაუდი. ზოგიერთი ავტორიტეტული მკვლევარი მიიჩნევდა, რომ ჩანაწერი შოთა მეჭურჭლეთუხუცესზე არ შეიძლება XIV საუკუნეზე ადრინდელი ყოფილიყო. ე. მეტრეველმა დოკუმენტურად გაარკვია, რომ შოთა მეჭურჭლეთუხუცესის მოხსენიებული ალაპი დაწერილია არა უგვიანეს XIII საუკუნის პირველი ნახევრისა (მეტრეველი, 1962: 50-58; 179); ხსენე-

ბული საკითხის თაობაზე თავიანთი მოსაზრებები გამოთქვას აკაკი შანიძემ (შანიძე, 1961: 94), ს. ყაუხჩიშვილმა (ყაუხჩიშვილი, 1961: 114-119), პ. ინგოროყვამ (ინგოროყვა, 1963: 540). ფრესკის წარწერა გვაუწყებს, რომ შოთა რუსთველს [მეჭურჭლეთუხუცესს], XIII საუკუნის I ნახევარში შეუკეთებინებია და მოუხატვინებია ჯვარის მონასტერი. მისი ამ დიდი დამსახურების გათვალისწინებით, მოსახსენებელი მის სახელზე სააღაპე წიგნში შეუტანიათ, ხოლო ტაძარში მისი მცირე ზომის ფრესკა წარწერითურთ წმ. მაქსიმე აღმსარებლისა და წმ. იოანე დამასკელის ფრესკებს შორის, მათ ფეხებთან მოუთავსებიათ. ფრესკა განახლებულია XVII საუკუნეში. ფრესკის სიძველეს მონასტერშივე არსებული სააღაპე წიგნის მონაცემები მოწმობს. ჯვარის მონასტერშივე დამკვიდრებული ტრადიციიდან მომდინარე ტ. გაბაშვილის ვარაუდი სრული ზედმიწევნობით დასტურდება. ფრესკაზე გამოსახული შოთა რუსთველი და ალაპებში მოხსენიებული „შოთა მეჭურჭლეთუხუცესი“ ერთი და იგივე პირია. იდენტიფიკაციას ხელს უწყობს დროის თანხვედრა და ამასთან ფრესკის წარწერის ცნობა, თუ რა ღვაწლის გამო შეუტანიათ მისი მოსახსენიებელი მონასტერში არსებულ სააღაპე წიგნში. ამასთანავე, როგორც ე. მეტრეველმა მიუთითა, სააღაპე წიგნში შეტანის წესის თავისებურებით დასტურდება (მოსახსენიებელი შეტანილია დიდ საუფლო დღესასწაულზე. მეტრეველი, 1962: 53), რომ შოთას მოსახსენიებელი, როგორც ჩანს, მის სიცოცხლეშივე შეუტანიათ. ამავე ხანებში არის იგი გამოხატული მონასტრის სამხრეთ-დასავლეთის სვეტზე. ყოველივე ამაზე დაყრდნობით შოთა რუსთველისა და შოთა მეჭურჭლეთუხუცესის იგივეობის ვარაუდს მყარი საფუძველი მოეძებნა.

დაისვა კითხვა, თუ რომელ საგვარეულოებს ეყრდნობა მეჭურჭლეთუხუცესის თანამდებობა, რათა გარკვეულიყო შოთა რუსთველის მეჭურჭლეთუხუცესობის პერიოდი. ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, საკითხის გასარკვევად ორიენტირი შოთას მეჭურჭლეთუხუცესობა გახდა და კვლევამ მეცნიერები თორელთა საგვარეულომდე მიიყვანა (შოშიაშვილი, 1966; ცაიშვილი, 1966); კვლევის შედეგად აღმოჩნდა, რომ თამარ მეფის ეპოქაში მეჭურჭლეთუხუცესის თანამდებობა თორელებს ეჭირათ, თამარის გარდაცვალების შემდეგ – თორელებსა და ჯაყელებს. საისტორიო დოკუმენტები მიუთითებენ, რომ მესხეთის რუსთავს თორელები ფლობდნენ, რაც იმას

გავაზარაუდებინებს, რომ რუსთველობა შეიძლებოდა ამ საგვარეულოს წარმომადგენელს მიეღო. იმასაც ვარაუდობენ, რომ სახელი „შოთა“ ამ საგვარეულოში ერთ-ერთი გავრცელებული სახელი ყოფილა. თუმცა, თეიმურაზ ბაგრატიონის ცნობაც, რომ რუსთველი თბილისთან ახლოს მდებარე რუსთავის მფლობელობას უნდა ნიშნავდეს, შესაძლოა რაღაც რეალურს ასახავდეს, რადგან ფეოდალთა საგვარეულოები არა მხოლოდ თავიანთ მშობლიურ მხარეში ფლობდნენ მამულებსა და ციხე-ქალაქს, არამედ სხვა კუთხეში მდებარე მამულებსა და ციხე-ქალაქსაც, რომელსაც მეფე უბოძებდა მას სამფლობელოდ და საგამგებლოდ. მაგრამ აქ სხვა საკითხი დაისმის, ვის ეკუთვნოდა XIII საუკუნის დასაწყისში თბილისთან ახლოს მდებარე რუსთავი, რაზეც სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია შეხედულება, რომ რუსთავს თორელები არ ფლობდნენ, იგი სხვადასხვა დროს სხვადასხვა საგვარეულოს სამფლობელო იყო; წყაროების მიხედვით, თამარის მეფობისას რუსთავის მფლობელი ზაქარია მხარგრძელი ყოფილა.

მეცნიერთა შორის აზრთა სხვადასხვაობას ვაწყდებით იმის თაობაზეც, თუ როდის უნდა სჭეროდა შოთას მეჭურჭლეთუხუცესის თანამდებობა. ნაწილი ფიქრობს, რომ მას ეს სახელი თამარის მეფობის პერიოდში ეჭირა, რადგან ლაშა-გიორგიმ დედის გარდაცვალების შემდეგ მისი ერთგული ვაზირები თითქმის ჩამოიცილა და ვარაუდობენ, რომ შოთასაც ჩამოართმევდა მეჭურჭლეთუხუცესობას. მეცნიერთა მეორე ნაწილი სხვა თარიღს ვარაუდობს, კერძოდ, 1189-1221 წლებს, რაც ლაშა-გიორგის მეფობის წლებსაც მოიცავს, თუმცა ეს სათანადოდ არგუმენტირებული არაა. ვფიქრობ, მეორე თვალსაზრისი საყურადღებოა იმის გამო, თუ გიორგი IV-ის პირად ცხოვრებას გავადევნებთ თვალს. მისი პირადი ცხოვრება ტრაგიკულად წარიმართა, მას ველისციხელი ქალი შეუყვარდა და უფლისწული დავითიც სწორედ მისგან შეეძინა; კანონიერად არ უქორწინია, რადგან სამეფო კარმა მეფეს მდაბიო ქალზე ქორწინების უფლება არ მისცა, ხოლო ლაშა-გიორგიმ უსიყვარულოდ ქორწინება, რასაც მისი წინაპრები მისდევდნენ და, შეიძლება ითქვას, უსიტყვოდ აღასრულებდნენ, არ ისურვა. ლაშა-გიორგის ცხოვრებისეულ ამ რთულ ეპიზოდში შოთა რუსთველის „ვეფხისტყაოსნის“ გავლენა შეიძლება დავინახოთ, რაც სიყვარულისათვის ბრძოლით გამოიხატება. ამიტომ დასაშვებია, რომ შოთა რუსთველ-მეჭურჭლეთუხუცესს, როგორც

პროგრესულად მოაზროვნესა და სამეფო ოჯახის მოწყობის ახალი იდეის ავტორს, სიახლის დამამკვიდრებელს, მეფემ სახელო, თანამდებობა შეუნარჩუნა 1221 წლამდე, რა დროიდანაც ივანე (ყვარყვარე) ციხისჯვარელი იმყოფებოდა ამ თანამდებობაზე (შესაძლოა, შოთა რუსთველ-მეჭურჭლეთუხუცესი 1221 წელს გარდაცვლილიყო და ახალი მეჭურჭლეთუხუცესიც ამიტომ დაინიშნა). აქ კიდევ ერთი საკითხი იქნეს თავს, როდიდან შეიძლებოდა შოთა რუსთველს მეჭურჭლეთუხუცესის თანამდებობა მიეღო? ვარაუდობენ, რომ 1189 წლიდან ეს თანამდებობა თავისუფალია და სწორედ ამ წლიდან შეიძლებოდა მას ეს სახელო სჭეროდა. მაგრამ აქ კიდევ ერთი პრობლემაა: თუ ჭიაბერის დაწერილზე ხელისმომწერი შოთა ჭიაბერის ძეა და იგი შოთა რუსთველია, თუ ის დოკუმენტის შედგენის დროს უკვე იყო მეჭურჭლეთუხუცესი, მაშინ ამ დაწერილში მისი თანამდებობა აღნიშნული იქნებოდა, რასაც საბუთში ვერ ვხვდებით, ხოლო ჭიაბერის დაწერილი დაახლ. 1189//1190 წლებითაა დათარიღებული. ეს ჩემი ვარაუდია და იგი შემდგომ კვლევას მოითხოვს. თუმცა, სამეცნიერო ლიტერატურაში ჭიაბერის სიგელზე ხელისმომწერი შოთა ზოგ მეცნიერს შოთა რუსთველად მიაჩნია, ზოგს – არა.

იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის მასალებმა შოთა რუსთველის ბიოგრაფიისათვის რამდენიმე ძვირფასი ცნობა გამოავლინა, რამაც მნიშვნელოვან შედეგებამდე მიგვიყვანა: იერუსალიმის ჯვარის მონასტრიდან შოთა რუსთველის შესახებ ჩვენამდე მოაღწია ქართველი მოხუცი დიდებულის ფრესკამ, რომელსაც ახლავს წარწერა, და სააღაპე წიგნის ჩანაწერმა, რაც პოეტის ბიოგრაფიის ზოგიერთი დეტალის აღსადგენად ცოტა არაა. წარწერა ორი ნაწილისაგან შედგება: პირველში აღნიშნულია, რომ შოთა არის მონასტრის მომხატველი, ე. ი. მომხატვინებელი, და მისთვის ღვთისაგან შენდობის თხოვნაა ასახული. წარწერის მეორე ნაწილში მხოლოდ ერთი სიტყვაა: „რუსთველი“, რაც პორტრეტზე გამოსახული პირის ვინაობაზე მიუთითებს; საეჭვო არაა, რომ ამ წარწერის „შოთა“ „რუსთველის“ სახელია. წარწერის ორივე ნაწილი შეეხება სვეტზე გამოსახულ პირს და მის ღვაწლს ასახავს: იგი ჯვარის მონასტრის მომხატვინებელი შოთა რუსთველია; წარწერის სიტყვა „დამხატავი“ ნიშნავს მომხატვინებელს, რომელმაც მონასტრის ფრესკების მოხატვისათვის ხარჯი გასწია. ალაპთა წიგნში ორშაბათ დღეს განწესებულია შოთა მეჭურჭლეთუხუცესის

მოსახსენებელი, რაც იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის წინაშე მის დეაწლზე მიუთითებს. ამ საბუთების საფუძველზე ჯვარის მონასტერში ადრევე დამკვიდრდა შეხედულება შოთა რუსთველისა და შოთა მეჭურჭლეთუხუცესის იგივეობაზე, რაზეც XVIII ს. 50-იანი წლების თბილელმა ეპისკოპოსმა ტ. გაბაშვილმა თავის ნაშრომში სპეციალურად აღნიშნა, რის გამოც შოთა მეჭურჭლეთუხუცესისა და შოთა რუსთველის იგივეობის ვარაუდი, რაც ფრესკის, წარწერისა და ალაპის ურთიერთშეჯერების მიხედვით ეჭვიმუტანლად დგინდება, უფრო დამარწმუნებელი გახადა. ყოველივე ამან შოთა რუსთველი ჩვენ წინაშე წარმოაჩინა, როგორც თავისი დროის ერთ-ერთი მაღალი თანამდებობის პირი, რომელსაც წვლილი შეუტანია იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის, ერთ-ერთი ქართული საგანმანათლებლო ცენტრის მოვლა-პატრონობაში, კონკრეტულად, მის განახლება-რესტავრირებაში. ხშირად ქართველი საერო პირები და სასულიერო მოღვაწეები საქართველოდანვე უზახვნიდნენ შეწირულებას საზღვარგარეთ არსებულ ქართულ სამონასტრო კერებს. იგივე შეიძლება ვიფიქროთ შოთა რუსთველთან დაკავშირებით; კითხვის ნიშნები რჩება თეიმურაზ ბაგრატიონის ცნობებთან დაკავშირებით, რადგან ისინი არც ერთ სხვა დოკუმენტში არ არის დამოწმებული. იგივე ითქმის მის შემდგომ გამოთქმულ მოსაზრებებზეც შოთა რუსთველის იერუსალიმში ყოფნასთან დაკავშირებით, ე. ი. საამისო წყაროები არაა გამოვლენილი. ლეგენდები, რომელთა მიხედვით შოთა რუსთველმა იერუსალიმში თავადვე იმოგზაურა და მონასტრის აღსადგენი სამუშაოებიც მისივე ხელმძღვანელობით ჩატარდა, საბუთებით არაა განმტკიცებული და ლეგენდად დარჩება მანამ, სანამ არ გამოჩნდება რაიმე დამადასტურებელი საბუთი შოთა რუსთველის იერუსალიმის ჯვარის მონასტერში ყოფნის, იქ მოღვაწეობის, გარდაცვალებისა და მონასტერში დაკრძალვის შესახებ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

აბაშიძე, შანიძე, წერეთელი, 1960 – ი. აბაშიძე, ა. შანიძე, გ. წერეთელი, შოთა რუსთველი ჯვარის მონასტერში//„საბჭოთა ხელოვნება“, 1960. №12.

ამირანაშვილი, 1961 – შ. ამირანაშვილი, შოთა რუსთველი ჯვარის მონასტერში//„საბჭოთა ხელოვნება“, 1961. №4.

არაბული, 1992 – გ. არაბული, შოთა რუსთველის ბიოგრაფია ქართულ მეცნიერებაში, თბ., 1992.

ბაგრატიონი, 1960 – თ. ბაგრატიონი, განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსანისა, გ. იმედაშვილის რედაქციით, გამოკვლევითა და საძიებლით, თბ., 1960.

გაბაშვილი, 1956 – ტ. გაბაშვილი, მიმოსღვანი, ე. მეტრეველის გამოც., 1956.

დავიდი, 1976 – ი. დავიდი, თხზულებანი, I, თელ-ავივი – იერუსალიმი, 1976.

ვირსალაძე, 1973 – Т. Вирсаладзе, Роспись Иерусалимского К.м. и портрет Шота Руставели, Тб., 1973.

თომაძე, 2004 – ნ. თომაძე, იერუსალიმის ჯვარის მონასტერი ისტორიოგრაფიასა და საზოგადოებრივ ცნობიერებაში, სადისერტაციო ნაშრომი ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2004.

ინგოროყვა, 1958 – პ. ინგოროყვა, შოთა რუსთველი, I ნაწილი, თბ., 1958.

ინგოროყვა, 1963 – პ. ინგოროყვა, თხზულებათა კრებული, I, თბ., 1963.

კეკელიძე, 1958 – კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, II, თბ., 1958.

მამისთვალიშვილი, 2002 – ე. მამისთვალიშვილი, იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის ისტორია (ქართული პერიოდი), გორი, 2002.

მარი, 1903 – Н. Марр. Предварительный отчет о работах на Синае и в Иерусалиме. «Сообщение Православного Палестинского общества», т. 14. №1. 1903.

მარი, 1914 – ალაბნი ჯვარის მონასტრისანი იერუსალიმსა შინა, გამოსცა ნ. მარმან, ს.-პეტერბურგი, 1914.

მენტეშაშვილი, 1958 – ა. მენტეშაშვილი, საქართველოს და ეგვიპტის ისტორიული ურთიერთობიდან, „დროშა“, 1958, №9.

მეტრეველი, 1962 – ე. მეტრეველი, მასალები იერუსალიმის ქართული კოლონიის ისტორიისათვის, თბ., 1962.

მუსხელიშვილი, 1965 – დ. მუსხელიშვილი, კახეთ-ჰერეთის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხები, „ცისკარი“, 1965, №2.

ჟანენი, 1921 – რ. ჟანენი, ქართველები იერუსალიმში, ავტორის წინასიტყვაობით, ფრანგულიდან თარგმნა შადვა ვარდიძემ, სტამბოლი, სამბუქდავი კათოლიკე საგანისა, 1921.

სურგულაძე, 1961 – ივ. სურგულაძე, შოთა რუსთველის პორტრეტის შესახებ, გაზ. თბილისი, 1961, 20 აპრილი, № 94.

ქუთათელაძე, 1889 – ა. ქუთათელაძე, საისტორიო და საბიბლიოგრაფიო წერილი (ჯვარის მონასტერი და მისი მდგომარეობა 1845 წლამდე), გაზ. „ივერია“, 1889, 1 აპრილი, № 70.

ყაუხჩიშვილი, 1961 – ს. ყაუხჩიშვილი, შოთა რუსთაველი და ჯვარის მონასტერი, „მნათობი“, №2, 1961.

შანიძე, აბაშიძე, წერეთელი, 1961 – А. Шанидзе, И. Абашидзе, Г. Церетели. Поездка в Иерусалим, к вопросу о портрете Ш. Руставели. «Вестник академии наук СССР». М. №8. 1961.

შოშიაშვილი, 1966 – ნ. შოშიაშვილი, თორელთა საგვარეულო სახლის ისტორია და შოთა რუსთაველი, კრებ.: „შოთა რუსთაველი“, ხელნაწერთა ინსტიტუტის გამოც., თბ., 1966.

ცაგარელი, 1888 – А. Цагарели, Памятники груз. старины в Святой Земле и на Синае. //ППС. 1888.Т.4.Вып.1.

ცაიშვილი, 1966//1974 – ს. ცაიშვილი, შოთა რუსთაველი – დავით გურამიშვილი, თბ., 1974.

ცაფერისი, 1993 – ვ. ცაფერისი, იერუსალიმის წმ. ჯვრის მონასტერი, „რელიგია“, 1993, №6-7.

ჭიჭინაძე, 1887 – ზ. ჭიჭინაძე, ქართული მწერლობა მეთორმეტე საუკუნეში, თბ., 1887.

ჭიჭინაძე, 1918 – ზ. ჭიჭინაძე, შოთა რუსთაველის სურათის ამბავი, ჟურნ. „რუსთაველი“, №2, 1918.

ჯანაშვილი, 1896 – ჯანაშვილი, შოთა რუსთაველი, ტვ., 1896.

Nestan Sulava

TIMOTHE GABASHVILI ABOUT SHOTA RUSTVELI

Summary

Shota Rustveli's biography is obscure due to lack of documented information. Those few documented sources, where Shota Rustveli, or only the last name, Rustveli or the first name Shota is mentioned are not enough to restore d his biography. The sources survived till present can be divided into two groups by their value and significance: 1. Historical-documentary materials and 2. Folklore materials. Historical-documentary sources contain very scarce information, limited to the name and title, while the folklore materials (legends, myths, folk poetry) generally depict the folklore fantasy, though might be memorising

historic facts and events as well. Drawing a dividing line between these two is almost impossible today. The situation is even more difficult since we do not have an original manuscript of the „The Knight in the Panther’s Skin“ dated earlier than 16th century

Studying Shota Rustveli’s biography, apart from having the value in itself, is needed for getting historical aspects of the „The Knight in the Panther’s Skin“, behind which the allegories, symbols and enigmatic essence of the epic poem can be found.

The limited documentary materials about Shota Rustveli’s biography can be divided into three groups: 1. Notes about the title - Rustveli, which should be the main focus for research, since this very name is mentioned in the prologue and epilogue of the poem, without mentioning the first name; 2. Notes about the name Shota, which is sometimes mentioned together with the last name Rustveli and sometimes separately; 3. Notes about Shota Rustveli, from those the inscription made underneath the Jerusalem fresco in Holy Cross Monastery is worth mentioning first of all, since others were made later. In this regard, the most interesting are the inscriptions made to the frescos and bas-reliefs of Rustveli such as the fresco in Kvabiskhevi basilica, Adzikvi bas-relief and the Jerusalem Holy Cross Monastery fresco, also the notes made to the Jerusalem repast book about Shota, a household keeper; as well as the historical sources and deeds from the Shota Rustveli’s epoch – a note from the „Life of Kartli“ about Shota Toreli written by Chiaberi, i.e. the one made by the author of the signature on Zhinvani deed.

In my work I will discuss the documented sources survived in the Jerusalem Holy Cross Monastery, namely regarding the Shota Rustveli’s fresco and the notes about Shota as a household keeper, mentioned in the repast book on the base of notes kept in Timote Gabashvili’s work, The validity of Jerusalem source study materials about Shota Rustaveli’s biography produced by Georgian and foreign scholars (Z. Chichinadze, V. Tsaferis, Sh. Amiranashvili, I. David, E. Mamistvalishvili and others) and a legend based on them are not clearly defined. Therefore the aim of my work is to divide the reality and a legend when it comes to scientific discourse. This viewpoint is based on the notes in Timote Gabashvili’s work.

**აჰმედ ჰამდი თანფინარის უხელოეზეები თურქულ
მუსლიმურ ცივილიზაციაზე**

აჰმედ ჰამდი თანფინარი (1901–1962) რესპუბლიკის პერიოდის თურქული ლიტერატურის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია. მრავალმხრივი ნიჭით დაჯილდოებული პიროვნება – თანფინარი – ცნობილია როგორც მხატვრული სიტყვის დიდოსტატი, ლიტერატურის კრიტიკოსი, მეცნიერი-მკვლევარი, პედაგოგი, საზოგადო მოღვაწე. მისი მრავალფეროვანი მემკვიდრეობა – რომანები, მოთხრობები, ლექსები, პუბლიცისტიკა, სამეცნიერო შრომები – დღესაც არ კარგავს თავის მნიშვნელობას. ა. ჰ. თანფინარის შემოქმედების ცალკეული საკითხების შესწავლას არაერთი ნაშრომი მიეძღვნა (კაპლანი, 2000; ენგინუნი, 2010 და სხვა).

ა. ჰ. თანფინარის მსოფლმხედველობა ყალიბდებოდა ბოლქარი XX საუკუნის 20-იან წლებში, ოსმალეთის იმპერიის ნგრევისა და ახალი სახელმწიფოს – თურქეთის რესპუბლიკის შექმნისა და განვითარების წლებში. თავისი მსოფლგანცდით იგი, შეიძლება ითქვას, რესპუბლიკის პირმშოცაა და მისი ერთ-ერთი ინტელექტუალური მშენებელთაგანაც, რადგან მისმა თაობამ, საზოგადოდ, ახალ ეპოქაში ეროვნული იდეოლოგიის ფორმირებაში დიდი როლი ითამაშა. XX ს. დამდეგი, ისევე როგორც XIX ს. მეორე ნახევარი, ეროვნული თვითშეგნების გამოღვიძებით ხასიათდება. ამის მიზეზი იყო ოსმალეთის იმპერიის რთული პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო ვითარება როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საერთაშორისო სარბიელზე. იგი ევროპის წამყვან სახელმწიფოთა შორის გამუდმებული დაპირისპირების ასპარეზად გადაიქცა, რადგან ისინი თავიანთი გავლენის გაფართოებისათვის იბრძოდნენ. სასულთნოსა და სახალიფოს გაუქმება და რესპუბლიკური წყობილების დამყარება ნიშნავდა აწ უკვე ახალ ნაციონალურ საზოგადოებაში საკუთრივ თურქული იდეოლოგიის განმტკიცებას განსხვავებულ კულტურათა სინთეზის ჭრილში.

დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოთა მტაცებლური ეკონომიკური პოლიტიკის მიუხედავად, მათი მიღწევების, იდეების, საზოგადოდ, კულტურის შესწავლა ახალგაზრდა თურქეთის რესპუბლიკის ინტელექტუალური წრეებისათვის კიდევ უფრო

აქტუალური გახდა. საზოგადოებას, რომელიც ქვეყნის განვითარების ახალ გზებს ეძიებდა, თავისი არჩევანი ან ტრადიციულ აღმოსავლურ ან დასავლურ ღირებულებებს შორის უნდა გაეკეთებინა.

თურქეთის რესპუბლიკად გამოცხადებისას ა. ჰ. თანფინარი 22 წლის თურქული ლიტერატურის ახალგაზრდა მასწავლებელია. მისი ბიოგრაფის, ორჰან ოქაის დახასიათებით, მომავალი მწერალი ამ დროისათვის „რადიკალი მესადაგლეთე“ იყო. დროთა განმავლობაში „ზომიერ მეაღმოსავლეთედ“ გადაიქცა (ოქაი, 2010: 178–180).

„ახალგაზრდა თურქების“ 1908 წ. რევოლუციის შემდეგ ითიჰადისტებმა თურქიზმის იდეები გაიზიარეს. მათი ერთ-ერთი მთავარი იდეოლოგი, „ითიჰადისა და თერაქის“ პარტიის მთავარი ბეჰედვითი ორგანოს „ენი მეჯჰუას“ მთავარი რედაქტორი ზია გოქალფი პანთურქიზმის იდეებს ქადაგებდა. „თურქიზმის“ ცნებას იგი შემდეგნაირად განსაზღვრავდა: თურქიზმი თურქი ერის აღზევებას ნიშნავს“. თავის წიგნში „თურქიზმის საფუძვლები“ ("Türkçülüşün Esasları") მან განმარტა, თუ რა უნდა გახდეს თურქი ერის აღზევებისათვის აუცილებელი საშუალება და პრინციპი. იგი ყურადღებას ამახვილებს „კულტურასა“ და „ცივილიზაციაზე“. მისი აზრით, კულტურა ეროვნული, ცივილიზაცია კი საერთაშორისო უნდა იყოს. „ჩვენ უნდა დავიცვათ ჩვენი ეროვნული კულტურა. გავიდეთ აღმოსავლური ცივილიზაციიდან, მაგრამ მთლიანად დასავლურ ცივილიზაციაში არ უნდა შევიდეთ. ერთი ერი ან აღმოსავლურია, ან დასავლური. როგორც ერთი პიროვნება ვერ იქნება ორი რელიგიის მიმდევარი, ისე ერი ვერ იქნება ორი ცივილიზაციის მადიარებელი. ეროვნული კულტურა ხალხშია, ცივილიზაცია – ინტელექტუალებში. ინტელექტუალები, განათლებული ადამიანები ხალხში უნდა გავიდნენ, კულტურა მისგან აიღონ, ცივილიზაცია კი მას წაუღონ“. თურქული წყაროების მიხედვით, ათათურქმა, თავისი შეხედულებების რაციონალური მარცვლები გოქალფისაგან აიღო. გოქალფმა თავისი მთავარი აზრი ლაკონურად ჩამოაყალიბა: "Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, garp medeniyetindenim" – „ტომით, ეროვნებით, თურქი ვარ, თემით – მუსლიმი, ცივილიზაციით [კი] დასავლელი“ (კაბაკლი, 1994: 338–350; გარბუზოვა, 1975: 54–58).

ა. ჰ. თანფინარზე, ახალგაზრდა მოქალაქეზე, რომელიც აქტიურად ეცნობოდა იმ დროის ლიტერატორთა და მკვლევ-

ვართა ნაშრომებს, გოქალფის მსგავსი შეხედულებები დიდ გავლენას ახდენდა. თურქულენოვანი სამყაროს, ოსმალეთის იმპერიის გმირული წარსული, ისლამის მთავარ იდეოლოგიურ ცენტრებზე – მექასა და მედინაზე – თითქმის ოთხი ასწლეულის მანძილზე ბატონობა – 1517–1916 [სვანიძე, 1999: 127–132; ლარუსის დიდი ენციკლოპედია, 1986: 7913–7914; 7954–7955] მწერალს – და არა მხოლოდ მას დიდი სიამაყისა და უპირატესობის განცდით აღავსებდა. ამასთან ერთად სამშობლოს კრიზისული მდგომარეობა XIX–XX საუკუნეების მიჯნაზე, თანზიმათის ლიტერატურისა და დასავლური და მუსლიმიური აღმოსავლური ცივილიზაციების ურთიერთობის პრობლემები მკვეთრად წინწასული დასავლეთ ევროპისა და ჩამორჩენილი აღმოსავლეთის ფონზე მისი შესწავლისა და კვლევის საგანი გახდა.

ა. კ. თანზიმათის შეხედულებები თურქულ მუსლიმურ ცივილიზაციაზე სხვადასხვა მხატვრულ ნაწარმოებებში, წერილებსა და სამეცნიერო ნაშრომებშია გამოთქმული. იგი მსჯელობს ცივილიზაციის შეცვლაზე, ამ დროს ადამიანის შინაგანი სამყაროს მდგომარეობაზე, სტამბოლსა და თურქულ ცივილიზაციაზე. საილუსტრაციოდ მიზანშეწონილად მივიჩნით მისი ზოგიერთი მოსაზრების ჩვენეული თარგმანის მითითება. იგი წერს, „ჩვენთვის (ე. ი. თურქებისათვის – მ. შ.) ნამდვილი მემკვიდრეობა არც წარსულშია, არც დასავლეთში. ის ჩვენს ცხოვრებაშია“.

ა. კ. თანზიმათი იმედოვნებს, იმპერიის ნანგრევებზე აღმოცენებული რესპუბლიკა წინამორბედივით ძლიერი და ანგარიშგასაწევი სახელმწიფო გახდება. „ჩვენ მოვიპოვებთ იმ დიდ როლს, რომელსაც ისტორია და ჩვენი განსაკუთრებული გეოგრაფია გვაკისრებს, როცა მის პრობლემებს ჩვენი ცხოვრების იძულებით შეჩერებად კი არა, საფუძვლად მივიღებთ. მაშინ შეუპოვრობის ჯაჭვი კვლავ ჩვენს სულში შეიკვრება და თანამედროვე სამყაროში ჩვენ გამაერთიანებლის სახითა და ამ სახის შემქმნელი ცხოვრებით ჩვენთვის ღირსეულ ადგილს დავიკავებთ. გაჭირვება და სირთულეები, ცხოვრებამ რომ დაგვაკისრა საკვანძო პუნქტში ორ სამყაროს შორის, რომელთაც ერთმანეთისა არ ესმით, ანაზღაურებული იქნება“.

მწერალი ამაყობს მუსლიმური აღმოსავლეთით და მის ჭეშმარიტ მშვენებად თავის სამშობლოს მიიჩნევს. „სიმართლე თუ გინდათ, მუსლიმური აღმოსავლეთი არასოდეს, არსად [არ]

ყოფილა ისეთი წინდახედული, გემოვნებიანი, წარმტაცი, როგორც ჩვენში. ბერძნულთან შედარებით რომის სიდიადესა და ძლევამოსილებას რენესანსული სინატიფით ჩვენსავით ვერც ერთი არქიტექტურა ვერ დააკმყოფილებს. ასე მისტიციზმი და რელიგია ცხოვრების ნგრევის გარეშე ცოტა ადგილას თუ შერწყმულა. ჩვენი მუსიკის სულის მხიარულება, ძველების თქმისა არ იყოს, ექსტაზია. ძალიან იშვიათია ქვის კედელი, მოვარაყებული წარწერა, მელოდია და პოეზია იყოს მთელი ცხოვრების სიმდიდრე. ერთ-ერთი გამორჩეული ცივილიზაციის მქონენი სწორედ ჩვენა ვართ“.

ა. ჰ. თანფინარის ყურადღებას იქცევს ცივილიზაციის შეცვლის პრობლემა, ადამიანის შინაგანი სამყაროს გარდაქმნა ამ დროს, მათი ურთიერთკავშირი. მისი აზრით, ცივილიზაცია ერთი მთლიანობაა და მისი ინსტიტუტები და ღირებულებათა მნიშვნელობა ერთად ვითარდება.

„...ყოველთვის, როცა იცვლება ცხოვრება, ცივილიზაციაც იცვლება თავისი ინსტიტუტებითა და ღირებულებების მნიშვნელობით. ზოგჯერ მათი ნაწილი ისპობა. მაგრამ ყველა ეს ცვლილება ადამიანთან ერთად ხდება. დიდი თუ მცირე კრიზისები, კონფლიქტები და შფოთი, ნახტომისებურ ეპოქებში რევოლუციები, ტექნიკური პროგრესი, აღმოჩენები აწესრიგებენ ან რაღაცას სპობენ. დასავლეთში, შუა საუკუნეების ადამიანი, რენესანსის ადამიანი თუ მანქანური მრეწველობის ეპოქის ადამიანი, დღევანდელი ადამიანი თავისი ცივილიზაციით, ერთად შექმნილი ინსტიტუტებით რეალური და ისტორიული მოვლენაა.

ჩვენც, ჩვენს ძველ ცივილიზაციაში ასეთნაირები ვიყავით. სელჯუკთა ეპოქაში ადამიანები, რომლებმაც ანატოლიის კარიბჭე გადალახეს, პირველი, დამაარსებელთა თაობა, ახალი სამშობლო რომ დაისაკუთრა, ოსმალთა დაპყრობები, ყველა პოლიტიკური არეულობის მიუხედავად ითრის გენია და ნაილის ენა რომ გვაჩუქა, აყვავებისა და სტაბილიზაციის ხანის, მე-17 საუკუნის დასასრულის ადამიანი – ნამდვილად ერთმანეთისაგან განსხვავდებოდნენ, მაგრამ, იმავდროულად, ერთმანეთის გამგრძელებლები იყვნენ“ (მერიში, კარიშმანი, 2006: 197).

„...ჩვენი საზოგადოება დასავლურ იდეებსა და ხელოვნებას შეეხვია, ჩვენმა ხალხმა მანქანა გაიცნო, ქვეყანა გავეროპედლა.

ვერ უარყოფთ, რომ ამათი ნაწილი განვითარდა არა მხოლოდ ახალთან დაკავშირებული აღფრთოვანების გამო, არამედ ძველის ნგრევის მიზეზით; რომ წარმოქმნილში შემთხვევითობის წილი მეტი იყო, ვიდრე ჩვენი ნება. ერთი თაობის დაწყებულ საქმეს ხშირად მომდევნო თაობა კი არა, ისტორიული პირობები ასრულებს. მაგრამ მთავარი ისაა, რომ ამ ახალი ქმნადობის საპირისპიროდ არსებული ჩვენი მდგომარეობა ეჭვზე წინ ვერ მიდის. ვერც ქალთა საკითხი, ვერც ჩვენს კანონებში არსებული ცვლილებები, ვერც საფუძვლიდანვე დასავლური კულტურა და ხელოვნება ჩვენ ცხოვრების ფორმად ვერ ვაქცეით. მუდამ შინაგანად გაორებულიად ვცხოვრობდით, არ გვჯეროდა იმისა, რასაც ერთი სიტყვით ვაკეთებდით. ჩვენთვის ყოველთვის არსებობდა და არსებობს სხვა, სხვანაირი. აი, ეს არის ის სულიერი მდგომარეობა, რაც დასავლეთისაგან, ჩვენი ძველი მუსლიმი წინაპრებისაგან განგვასხვავებს“ (მერიჩი, კარიშმანი, 2006: 199).

თავის წერილში, რომელიც სტამბოლის ხუთასი წლის იუბილეს მიეძღვნა და „სტამბოლი და თურქული ცივილიზაცია“ ეწოდება, თანფინარი წერს, „როცა ფათიჰმა სტამბოლი აიღო, მას დიდებული ძველი კედლები ერტყა და თავისი მოსახლეობით საცოდავ ნანგრევებს წარმოადგენდა. თურქების გამარჯვების შემდეგ კი ქალაქი უცბად წელში გაიმართა. თავისი კარები ფართოდ გაუღო ჰინტერლანდს. უზარმაზარი იმპერიის აღებ-მიცემობამ საზღვაო და სახმელეთო გზებით ოქროს წვიმის მსგავსად მისკენ იწყო დინება. უეცრად ყველაფერი შეიცვალა. ძველი ხე აყვავილდა, გალავანს შიგნით ახალმა ცხოვრებამ ამოჩქეფა. ქალაქმა იხილა ახალი თეოლოგია, ახალი მისტიციზმის, ახალი ესთეტიკის დაბადება. ახლად აშენებულ მედრესეში სხვა პრობლემებზე ბჭობდნენ, გალავნებზე სხვა სიმღერებს მღეროდნენ. ფათიჰის არმიის ნააღაფარ აკვნებში გამარჯვების გვირგვინი – დედებისაგან ნაშობი შვილები გაიზარდნენ და მედრესეებში განათლება მიიღეს. მაშინ ანატოლიიდან, რუმელიის ქალაქებიდან, რომლებიც სტამბოლთან შედარებით უფრო თურქული იყო, დაღესტნიდან, ხორასნიდან ბევრნი ჩამოვიდნენ. მეველევიელთაგან სიმშვიდის, მორჩილების, რწმენის დიდი გამოცდილება შეიძინეს. ბაზრებში, წყაღდაშრეტელ წისქვილებს რომ ჰგავდნენ, მთელი აზია, ფერად-ფერად, თვალწარმტაც, ნატიფ საქონელს ჰყიდდა“ (მერიჩი, კარიშმანი, 2006: 200–203).

ა. ჰ. თანფინარისათვის ქალაქს (სტამბოლს – მ.შ.) სამი უნიშვნელოვანესი ეტაპი აქვს გავლილი. ესენი შემდეგია: პირველი, ფათიჰის გარდაცვალების შემდგომი – ამ დროს სტამბოლი ნამდვილი თურქული ქალაქია. ფათიჰის ეპოქა სტამბოლში დასახლების, დაფუძნების ხანაა; მეორე, ბაიაზედ II – თურქული არქიტექტურის, ქალაქთმშენებლობის, რელიგიური და სუფიური მოძრაობების. მესამე, სინანის ეპოქაა. სულეიმანისა და მისი მემკვიდრეების დროს სტამბოლი და ბოსფორი თავისი ძეგლებითა და დაწესებულებებით აშენდა და XVI ს. ევროპის ყველაზე მოწესრიგებული საზოგადოებრივი ცხოვრების პირობების შესატყვის ქალაქად გადაიქცა. იგი ასევე იხსენებს XVI–XVII სს. სტამბოლის ისეთ ღირსშესანიშნაობებს, როგორცაა აჰმედ I მეჩეთი, უსკუდარში ვალიდეი ჯელილის მეჩეთი, ნევის, ნეშათის, ნაილის, ითრის მიერ ხოტბაშესხმული ქალაქი.

მწერლისათვის ყველაფერი, რაც სტამბოლში შექმნილა, ეროვნული სიამაყის განცდის მომგვრელია და გამოკვლევის, შესწავლის ობიექტი.

წერილში „სინთეზის სასწაული“, რომელიც ნაწყვეტია რომანიდან „ხუთი ქალაქი“ (მერიჩი, კარიშმანი, 2006: 203–204; თანფინარი, 1969: 150–158), ავტორი ხატოვნად აღწერს, როგორ ხდებოდა გათურქულება და გამუსლიმება ყველაზე უმნიშვნელო ნივთისაც კი, რომელიც მსოფლიოს ყველა კუთხიდან სტამბოლში საბაჟოდან შემოდის, „არათუ ფუფუნების საგნები, იქნებოდა ეს ღიონიდან შემოსული ქალის თავსაბურავი, ინგლისური შალის ქსოვილი ყაზიასკერის ტანზე, ფრანგული ტუშბო, ბოჰემური ლამფა და მისთ“. იგი იხსენებს არა მარტო ყოფით საგნებს, არამედ სტამბოლის ვიწრო მიხვეულ-მოხვეულ ქუჩებს, ძველ უბნებს, „სადაც ხეტილისას შეუძლებელია გარდასული დრო არ შეიგრძნოთ და ჯადოსნურ ჭაში არ ჩავარდეთ. სტამბოლს ჰქონდა წყება უცვლელი ტრადიციებისა, წესებისა, რომელსაც ვერც ერთი ცერემონიალი ვერ ჩაიწერდა და ამით ქმნიდა განუმეორებელ სახეს“.

თურქიზაციისა და ისლამიზაციის შედეგად მცირე აზიის განვითარების შესახებ ა. ჰ. თანფინარის მოსაზრებებსა და შეფასებებზე მსჯელობა კიდევ შეიძლება, მაგრამ ამჯერად აღნიშნულით შემოვიფარგლებით.

დასკვნის სახით აღვნიშნავდით, რომ თურქული, არაბულ-სპარსული და დასავლეთევროპული – განსაკუთრებით ფრან-

გული – ლიტერატურისა და ისტორიის ჩინებული მცოდნე ა. ჰ. თანფინარი თავის მხატვრულ ნაწარმოებებსა თუ ლიტერატურულ-კრიტიკულ წერილებში ხშირად მსჯელობს თურქულ მუსლიმურ ცივილიზაციაზე, რომელიც დასავლური ცივილიზაციის ღირებულებებსა და მონაპოვარს უშუალოდ ესება, ეცნობა და რაღაც მოცულობით ითავისებს. მწერლის აზრით, მისი სამშობლოს ისტორიის გათვალისწინებით, კულტურათა სინთეზი გარდაუვალი რეალობაა. ამ რთულ პროცესში მისთვის მთავარია თურქული ეროვნული თვითმყოფადობა იყოს შენარჩუნებული და დაფასებული. ა. ჰ. თანფინარი ხშირად იხსენებს მისთვისა და თურქული საზოგადოებისათვის საამაყო გმირებს, მოვლენებს, ადგილებს, ნივთებსაც კი. თხრობის ერთგვარი ნოსტალგიური, მშვიდი ფორმით, ხატოვანებითა და ტევადი ფრაზით იგი ცდილობს მკითხველში ეროვნული ღირსების, თვითმყოფადობისა და მემკვიდრეობითობის განცდა გააძლიეროს, რაც, თავის მხრივ, შემდეგ გახდება საფუძველი მისი გაფრთხილებისა და პოპულარიზაციისა.

ჩვენთვის ა. ჰ. თანფინარის შეხედულებები ფასეულია არა მხოლოდ როგორც ერთი კონკრეტული მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის ნააზრვეი, არამედ როგორც ის ეროვნული ინტელექტუალური მემკვიდრეობა, რომელიც დღესაც ქმედითია თურქულ საზოგადოებაში.

წყაროები:

თანფინარი, 1969 – Tanpınar A.H. Beş Şehir, "Devlet Kitapları". Istanbul. 1969.

მერიჩი, კარიშმანი, 2006 – Meric, Ü., Karışman, S. Ahmet Hamdi Tanpınar Ebediyetin Huzurunda. "Etkileşim Yayınları". Istanbul. 2006.

ლიტერატურა:

ლარუსის დიდი ენციკლოპედია, 1986 – Büyük Larousse Ansikloperisi, c. 15. "Milliyet". Istanbul. 1986.

ენგინუნი, 2010 – Enginün İ. Yeni Türk Edebiyatı. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839–1923). "Dergâh Yayınları". Istanbul, 2010.

კაბაკლი, 1994 – Kabaklı A. Türk Edebiyatı. c. III. "Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları". Istanbul. 1994.

კაპლანი, 1994 – Kaplan M. Şiir Tahlilleri, c. II. "Dergâh Yayınları". Istanbul. 1994.

კაპლანი, 2000 – Kaplan M. Hikâye Tahlilleri. "Dergah Yayınları". Istanbul. 2000.

ოკაი, 2010 – Okay, O. M. Bir Hülya Adamin romanı. Ahmet Hamdi Tanpınar. "Dergah Yayınları". Istanbul. 2010.

გარბუზოვა, 1975 – Гарбузова, В. С. Поэты Турции первой четверти XX века. Изд. Ленинградского Университета, Ленинград, 1975.

სვანიძე, 1999 – სვანიძე, მ. ოსმალეთის ისტორია, ტ. I, „ქრონოგრაფი“, თბ., 1999.

Marine Shonia

AHMED HAMDI TANPINAR'S OPINIONS ABOUT TURKISH MUSLIM CIVILIZATION

Summary

Ahmed Hamdi Tanpınar's (1901–1962) worldview was forming in the 10th–20th years of the tempestuous 20th century, during the years of the break-down of the Ottoman Empire and creation and development of a new state – Republic of Turkey. With his sense of the world, we may say, he is both, the son of the Republic, and one of its intellectual builders, as his generation, in general, in the new epoch played a great role in the formation of the national ideology.

Tanpınar, who knew Turkish, Arabian-Persian and European literature, and history of culture in general, in his works or literary-critical articles often discourses upon Turkish Moslem civilization from the point of view of direct contact, familiarization and adoption of the Western civilization, its acquirements and values.

In opinion of the writer, taking into account his homeland's history, the synthesis of the cultures is an inevitable reality. In this complicated process, the main thing is not to forget the national identity. He often remembers the heroes, events, places, the Turkish society is proud of. In this way he tries to strengthen the sense of national dignity and identity in his readers. A.H. Tanpınar's opinions are valuable as the intellectual heritage, which is highly important in the Turkish society even today.

**მიხეილ ლერმონტოვი რუსულ სიმბოლისტურ
პოეტიკაში**

XIX-XX საუკუნეების ზღვარზე რუსულ საზოგადოებაში გაჩნდა სახელისუფლო, საზოგადოებრივი და კულტურული ცხოვრების მოსალოდნელი კრიზისის მწვავე შეგრძნება. ქვეყანაში მიმდინარეობდა ძველი ტრადიციების ნგრევის პროცესი, პიროვნული და საზოგადოებრივი ცნობიერების, სულიერი კულტურის ესთეტიკური და ეთიკური ღირებულებების შეცვლა, რომლებიც XIX საუკუნის საზოგადოების ცნობიერებასა და კულტურას ასახვადობდნენ. მაგრამ ამავე კრიზისმა განაპირობა რუსული ლიტერატურის და კულტურის, ფილოსოფიის ინტენსიური ინტელექტუალური აღმავლობა. თავისი სიმრავლითა და მნიშვნელობით ამ პერიოდის ლიტერატურა გამოცხადდა XIX საუკუნის რუსული კლასიკური ლიტერატურის ღირსეულ გამგრძელებლად.

ვერცხლის საუკუნემ შემოქმედებითად აღიქვა XIX საუკუნის რუსული კლასიკური ლიტერატურის ტრადიციები. ამ ეპოქის სულიერი და ფილოსოფიურ-ესთეტიკური ძიებანი ორგანულად უკავშირდებოდნენ წინა ეპოქის რუსულ ლიტერატურას. პუშკინის, დოსტოვესკის, ტოლსტოის შემოქმედებასთან ერთად, რომელიც განიხილებოდა ახალი ეპოქის ფილოსოფიურ და იდეოლოგიური ძიების ჭრილში, განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობოდა მიხეილ ლერმონტოვის შემოქმედებას. ლერმონტოვის მემკვიდრეობა იქცა იმ ორიენტირად, რომელთან მიმართებაში მიმდინარეობდა ვერცხლის საუკუნის ხელოვანთა – ი. ანენსკის, დ. მერეჟკოვსკის, ვ. ბრიუსოვის, კ. ბალმონტის, ა. ბლოკის, ა. ბელის, ვიაჩ. ივანოვის და სხვ. თვითგამორკვევის პროცესი. ახალი სოციოკულტურული სივრცის პოეტები თითქოს პირველად კითხულობდნენ ლერმონტოვის ცნობილ ნაწარმოებებს და პოულობდნენ მასში თავის დროსთან თანახმიანობას, აღიარებდნენ მისი შემოქმედების მნიშვნელობას ცხოვრების მომავალი სულიერი განახლების საქმეში.

XIX-XX საუკუნეების ზღვარზე მხატვრულ ცნობიერებაში ლერმონტოვის მნიშვნელოვნობა დიდი იყო. ვერცხლის საუკუნემ გამოავლინა ესთეტიკური, რელიგიური, ფილოსოფიური,

ფსიქოლოგიური მიდგომების მრავალფეროვნება პოეტის შემოქმედებისადმი, ჩართო პოეტი კულტურული განვითარების ახალ კონტექსტში. ლერმონტოვის სულიერი გამოცდილება იქცა ეპოქის კულტურულ სიმბოლოდ.

XIX-XX საუკუნეების ზღვარზე, ლერმონტოვის რომანტიკულმა შემოქმედებამ და მისმა ფილოსოფიურ-ესთეტიკურმა ტრადიციებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს სიმბოლიზმის მხატვრული პრინციპების და მის წარმომადგენელთა პოეტური ცნობიერების განვითარებაში. ლერმონტოვის პოეზიამ, რომელიც ახლებურად იქნა წაკითხული XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისში, მიიპყრო სიმბოლიზმის წარმომადგენელთა – ვლადიმერ სოლოვიოვის, დიმიტრი მერეჟკოვსკის, ანდრეი ბელის, ალექსანდრე ბლოკის და სხვ. ყურადღება. ლერმონტოვის შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი მოტივები აღიქმებოდა და ფილოსოფიურად საბუთდებოდა სიმბოლისტურ კრიტიკაში და აისახებოდა სიმბოლისტთა მხატვრულ შემოქმედებაში.

რუსული სიმბოლისტური კრიტიკის რელიგიურ-ფილოსოფიური მიმართულების წარმომადგენლები ლერმონტოვის პიროვნებას და ლიტერატურულ მემკვიდრეობას განიხილავდნენ როგორც ნიშნად მოვლენას, რომელმაც არა მხოლოდ რუსული ლიტერატურის განვითარებაზე მოახდინა გავლენა, არამედ რუსული საზოგადოების სულიერი განვითარება განაპირობა. ვლ. სოლოვიოვმა, დ. მერეჟკოვსკიმ, ვ. როზანოვმა თითქმის ლეგენდა შექმნეს მათი დიდი წინამორბედის წინასწარმეტყველური ნიჭის შესახებ. მიუხედავად განსხვავებული პოზიციებისა, ავტორები თანხმდებოდნენ მთავარზე - ისინი ლერმონტოვის სულის და შემოქმედების ძლიერ, ზებუნებრივ ძალას აღიარებდნენ.

ლერმონტოვის შემოქმედების ერთ-ერთი მკვლევარი დ. მაქსიმოვი 1964 წელს აღნიშნავდა: „ლერმონტოვი წარმოადგენდა მნიშვნელოვან ეტაპს რუსეთის სულიერ განვითარებაში. ბევრი რუსი მწერალი, დაწყებული XIX საუკუნის 40-იან წლებიდან, მჭიდროდ იყო დაკავშირებული მის მხატვრულ ტრადიციასთან. ისინი ლერმონტოვისგან სწავლობდნენ სამყაროს ხედვას და მხატვრულ მეთოდს. ისინი გრძნობდნენ თავიანთ პასუხისმგებლობას იმ საკითხებთან დაკავშირებით, რომლებიც პოეტმა ასეთი ტკივილით და მკზნებარებით დააყენა რუსეთის საზოგადოების წინაშე“ (მაქსიმოვი, 1964: 247).

დ. მაქსიმოვმა გამოვლინა სამი ტენდენცია, რომელიც სიმბოლისტებისათვის დამახასიათებელი იყო ლერმონტოვის ლიტერატურულ მემკვიდრეობასთან მიმართებაში: 1) მათ პოეტი არ მიაჩნდათ მემბოხედ, მის პოეზიაში კი ხედავდნენ „მიდრეკილებას“ ღრმა რელიგიურობისაკენ, „მის მწუხარებას განსაზღვრავდნენ, როგორც პრაქტიკული რუსული ქრისტიანული მწუხარების მხატვრულ გამოძახილს, რომლის წყაროა „არა პროტესტი, არამედ შეგუება სამწუხარო რეალობასთან; 2) ცდილობდნენ (დ. მერეჟკოვსკი) ერთმანეთთან დაეკავშირებინათ ლერმონტოვის მიერ ღმერთის უარყოფა და ღმერთისკენ სწრაფვა; 3) უარყოფდნენ მორჩილების პათოსს ლერმონტოვის შემოქმედებაში, მაგრამ მას ამის გამო კიცხავდნენ (ვ. სოლოვიოვი)

ცნობილი რუსი ფილოსოფოსისა და პოეტის ვლადიმერ სოლოვიოვის სტატიებში წარმოდგენილია ლერმონტოვის შემოქმედების პრინციპულად ახალი კონცეფცია. სტატიაში „ეროვნული საკითხი რუსეთში“ (1883–1888) სოლოვიოვი ლერმონტოვის ლირიკას მიაკუთვნებს „სუფთა პოეზიის სფეროს“ და თვლის, რომ ასეთი პოეზიით შეუძლია „იამაყოს ნებისმიერმა ევროპულმა ლიტერატურამ“. სტატიაში „გრაფ ა. კ. ტოლსტოის პოეზია“ (1895), მან რუსული პოეზია სამ ჯგუფად დაყო: „ორგანული ხელოვნების“, „იმედგაცრუების ლირიკა“ და „დადებითი აზრის“ პოეზია“. ლერმონტოვი მან მეორე ჯგუფის სათავეში დააყენა. სოლოვიოვის აზრით, ამ მიმართულების პოეტების შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი იყო რეფლექსია, ხოლო უარყოფითი დამოკიდებულება საკუთარი ცხოვრების და სამყაროს მიმართ ასახვას პოულობდა მათ პოეზიაში.

90-იანი წლების ბოლოს, სოლოვიოვის დამოკიდებულება ლერმონტოვის მიმართ იცვლება და კრიტიკოსი სულ უფრო ხშირად უსვამს ხაზს პოეტის შემოქმედების დემონურ ხასიათს და აღნიშნავს, რომ ლერმონტოვი „ღვარძლიანი სასოწარკვეთით მისწრაფოდა“ ღვთაებრივისკენ და მაინც ვერ მიაღწია მას.

სტატიაში „ლერმონტოვი“ (1899) სოლოვიოვი აღნიშნავდა, რომ ლერმონტოვი პოეზიაში ნიცშეანური განწყობის „პირდაპირი წინაპარია, რაც გამოიხატა ზეადამიანის იდეაში“. როგორც გენიალურ ადამიანს, ე.ი. დაბადებიდან ზეადამიანთან მიახლოებულს, მას გააჩნდა ნიჭი დიდი მიზნების შესასრულებლად. მას შეეძლო, და, შესაბამისად, უნდა შეესრულებინა ისინი. პოეტმა სიყმაწვილეშივე იცოდა, რომ რჩეულთა რიცხვს

ეკუთვნოდა, მაგრამ, როდესაც „იგრძნო თავისი გენიალურობა, ეს მიიღო მხოლოდ როგორც უფლება და არა როგორც მოვალეობა, როგორც პრივილეგია და არა როგორც მოვალეობა“. მან თავის სულში შეუშვა ჯერ „სისხლმოწყურებული დემონი“, შემდეგ „უწმინდურების დემონი“ და ბოლოს „სიამაყის დემონი“, ხოლო პოეზიაში შექმნა ბოროტების იდეალიზებული სახე. სოლოვიოვის აზრით, ლერმონტოვის შემოქმედების „კაცთმოძულე სიცრუემ“, „უწმინდური დემონის“ გავლენით შექმნილმა ნაწარმოებებმა დაჩრდილეს „მისი პოეზიის ზოგიერთი ჭეშმარიტი მარგალიტი“, რელიგიური გრძნობით განმსჭვალული ლექსები. პოეტი, დასძენდა კრიტიკოსი, „წავიდა შეუსრულებელი მოვალეობის ტვირთით დამძიმებული“ და სასიცოცხლო მნიშვნელობის საკითხების საბოლოო გადაწყვეტა ფატალიზმში აპოვდა (სოლოვიოვის მხედველობაში აქონდა ლერმონტოვის რომანი „ჩვენი დროის გმირი“). სოლოვიოვის აზრით, ლერმონტოვმა ვერ გაიგო თავისი მოწოდება „ყოფილიყო ხალხის ბელადი ჭეშმარიტ ზეადამიანისკენ მიმავალ გზაზე“, და ამიტომ დასაღუპად იყო განწირული.

როგორც მკვლევარები აღნიშნავენ, ვ. სოლოვიოვის სტატია იყო ტენდენციური და უსამართლო, რადგან ლერმონტოვს აკრიტიკებდა ნეოქრისტიანული პოზიციებიდან. ის აღიარებდა ლერმონტოვის გენიალურობას, მაგრამ აღანაშაულებდა დვარდლიანობაში, ეგოიზმში, სიამაყესა და თვითგადმერთებაში, ღმერთთან დაპირისპირებაში; მან ვერ აპატია ლერმონტოვს ის, რასაც ღმერთის უარყოფას უწოდებენ. „უკვე თავის ადრეულ ნაწარმოებებში, – წერდა სოლოვიოვი, – ლერმონტოვი საუბრობს უზენაესს ნებაზე როგორც პირად შეურაცხყოფაზე. თითქოს თვლიდა მას დამნაშავედ, მის წინააღმდეგ მიმართულსა და ღრმად შეურაცხმყოფელს“. სოლოვიოვის განსაკუთრებული გულისწყრომა გამოიწვია ლერმონტოვის პოემამ „დემონი“ და მასთან დაკავშირებულმა „დემონიზმის“ ტენდენციამ. „ამ პოემის გმირი იგივეა, რაც ლერმონტოვის მთავარი დემონი - სიამაყის დემონი, რომელიც ჩვენ ვნახეთ მის ადრეულ ლექსებში. მაგრამ პოემაში ეს სახე ზედმეტად იდეალიზებულია...“ სოლოვიოვი მოითხოვდა „ხოტბა კი არ შევასხათ მის ნიჭს, არამედ...“ ვამხილოთ „მისი ხოტბით შესხმული დემონიზმი“, „შეგუშვებუქოთ დამძიმებული სული, ვადიაროთ, რომ მან თავისი მოვალეობა არ შეასრულა“.

ანენსკის დამოკიდებულება ლერმონტოვისადმი გამოიხატა მის გამოსვლებსა და კრიტიკულ სტატიებში. სტატიის „ბუნებისადმი ლერმონტოვის ესთეტიკური დამოკიდებულების შესახებ“ (1891) მნიშვნელოვანი ნაწილი მიეძღვნა ლერმონტოვის პოეტიკაზე დაკვირვებებს. ანენსკი განსაკუთრებით გამოყოფდა ლერმონტოვის „ანგელოზს“, „სამი პალმას“, „ლოცვას“: „ლერმონტოვის პოეზიაში არის განსაკუთრებული, პედაგოგიური ხიბლი: მას ახასიათებს ასახვის ისეთი სიწმინდე, თითქმის კრისტალურობა, რომელსაც ჩვენ ვხედავთ პიესაში „ანგელოზი“, „სამი პალმა“, „ლოცვა“... მე დარწმუნებული, რომ ჩვენ პოეტს მხოლოდ ეს ოთხი ლექსი რომ დაეტოვებინა, რომლის გარეშე არ არსებობს არცერთი ქრესტომატია, რუსულ სკოლაში მაინც დიდი პატივით და მადლიერებით ახსენებდნენ მის სახელს“. ავტორი ლერმონტოვს უწოდებდა „ბუნების ფსიქოლოგს“ და აღნიშნავდა, რომ პოეტის სიყვარული ბუნებისადმი განსაკუთრებით განამტკიცა კავკასიამ: „ყველა რუსი პოეტიდან ლერმონტოვს, შესაძლოა, ყველაზე უშუალოდ და განუყოფლად უყვარდა ბუნება... მრავალმა მიზეზმა შეუწყო ხელი ლერმონტოვში ბუნების შეგრძნების განვითარებას. კავკასიის ბუნებამ მასზე გაველენა მოახდინა მის ადრეულ ბავშვობაში, როდესაც ჯერ კიდევ ყალიბდებოდა მისი სულიერი სამყარო; აქ ისწავლა მან ოცნება და ფიქრი...“

ანენსკი ასევე შეეხო საკითხს, რომელიც ხშირად ჩნებოდა ვერცხლის საუკუნის კრიტიკაში. ეს არის ლერმონტოვის რელიგიურობის საკითხი. მიუხედავად იმისა, რომ მკვლევარები ხშირად მიუთითებდნენ ღმერთის უარყოფის განწყობაზე პოეტის ლირიკაში, ანენსკის, პირიქით, მიაჩნდა, რომ ლერმონტოვი „ნამდვილად რელიგიურია. რელიგია მისი სულის მოთხოვნილებაა. მას უყვარდა ღმერთი, და ეს სიყვარული მნიშვნელოვნობას ანიჭებდა მის პოეზიაში სილამაზეს, ბუნების ჰარმონიულობას და იდუმალებას“.

სტატიაში „რუსი მწერლების სილამაზის სიმბოლო“ (1909), ანენსკი განიხილავს სილამაზის კონცეფციას ლერმონტოვის ლირიკაში, რომელიც პუშკინის პოეზიის „გასხივოსნებული, მაგრამ ადამიანების მიმართ გულგრილი“ სილამაზისგან განსხვავებით, წარმოგვიდგება „შემაშფოთებელი სიმბოლოების“ სახით. „ლერმონტოვის პოეზია ძალიან ადრე შეწყდა... ჩემი აზრით, მას დროც არ ჰქონდა თვითგამორკვევისათვის. მაგრამ

პოეტმა გზა თვითგამორკვევისათვის ნამდვილად უჩვეულო აირჩია - ეს იყო მამაცთა გზა“.

სტატია „ღერმონტოვის იუმორი“ (1909) წარმოადგენს ანენსკის ნააზრევის მოკლე და ლაკონურ განზოგადებას პოეტის შემოქმედების ესთეტიკური და ფილოსოფიური საფუძვლების შესახებ. ღერმონტოვის მხატვრულ მსოფლმხედველობაში ანენსკი აფასებდა მისი შემოქმედებითი „მეს“ თავისუფლებას, რომელიც „არ აპირებდა ცხოვრებასთან კაბალაში ყოფნას“, არ ეთანხმებოდა „იმ ცხოვრებასთან კომპრომისს“, რომელიც განაპირობებდა გარდაუვალ ტრაგედიას საკუთარ თავთან და სამყაროსთან ურთიერთობისას.

ღერმონტოვის კონცეფცია დიმიტრი მერეჟკოვსკის შემოქმედებაში სავარაუდოდ ყალიბდება XX საუკუნის დასაწყისში. მერეჟკოვსკის შეხედულებები ღერმონტოვის შესახებ 1880-1890-იანი წლების ბოლოს ფრაგმენტულ ხასიათს ატარებს. სტატიაში „ვლ. კოროლენკოს მოთხრობები“ (1889) კრიტიკოსი აღნიშნავს, რომ ღერმონტოვის პოეზიაში ისმის „თავისუფალი, მშობლიური თვალუწვდენელი რუსული სტეპების განსაკუთრებული, სტიქიური ხასიათის შეგრძნება“. სტატიაში „დაცემის მიზეზები და თანამედროვე რუსული ლიტერატურის ახალი ტენდენციები“ მერეჟკოვსკი ღერმონტოვს უწოდებდა უჩვეულო ძალის და სიამაყის მქონე „მარადიულ პოეტს“.

ცალკეული გამონათქვამების გარდა, მერეჟკოვსკიმ ღერმონტოვს 20 საუკუნის დასაწყისში მიუძღვნა სპეციალური სტატია - „მ. ღერმონტოვი. ზეკაცობრიობის პოეტი“ (1908), რომელშიც მოცემულია ღერმონტოვის პიროვნების და პოეზიის რელიგიური და იდეალისტური ინტერპრეტაცია. მარადიული მოუსვენრობა და ქედმოუხრელობა როგორც ღერმონტოვის პიროვნების და შემოქმედების დომინანტური თვისებები საფუძვლად დაედო მერეჟკოვსკის შეხედულებებს ღერმონტოვის შესახებ. მის მიერ ჩამოყალიბებული საზოგადოებრივი და რელიგიური განახლების კონცეფციის თანახმად, კრიტიკოსი განიხილავდა ღერმონტოვს, როგორც „რუსული ლიტერატურის კაენს“, როგორც „ერთადერთ ადამიანს რუსულ ლიტერატურაში, რომელიც ბოლომდე ქედმოუხრელი დარჩა“, რომლის მემამბოხე, მებრძოლი სული უპირისპირდება პუშკინს, გოგოლს, ტოლსტოის და დოსტოევსკის. მერეჟკოვსკი წერს: „ღმერთის მოწოდება: „აღსდექ, წინასწარმეტყველო!.. სიტყვითა გულებს უნთებდე კაცთა“ - პუშკინმა გაიგონა, მაგრამ არ გაჰყვა მას,

არ გახდა წინასწარმეტყველი, რომელიც ხალხთან მიდის, არჩია დარჩენილიყო ქურუმი, რომელიც ხალხს განერიდა ... ლერმონტოვი კი, პირიქით, სიცოცხლეში მარტოა, თავისი შემოქმედებით კი ხალხთან მიდიოდა; მართალია, ვერ მიაღწია, მაგრამ მაინც მიდიოდა“.

მერეჟკოვსკისთვის მიუღებელი აღმოჩნდა ის მკაცრი შეფასება, რომელიც სოლოვიოვმა მისცა ლერმონტოვის შემოქმედებას. მერეჟკოვსკი მიიჩნევს, რომ სოლოვიოვის ეს შეფასება განპირობებულია ბოროტების საკითხით, რომელიც წითელ ზოლად გასდევს პოეტის შემოქმედებას და რომელიც რელიგიური თვალსაზრისიდან გამომდინარე სოლოვიოვის მიერ არასწორად იქნა გაგებული. ლერმონტოვის ბოროტებას, რომელიც სოლოვიოვმა გააიგივა „ჩვეულებრივ ადამიანურ უმსგავსოებასთან“, მერეჟკოვსკი „სხვა სახის ბოროტებად“, „მტკივნეულ ირონიად, გიჟურ აღზნებულობად“ მიიჩნევს. ლერმონტოვი, როგორც მისი დემონი, მერეჟკოვსკის ტრაგიკულად გაორებულ და, ამავე დროს, „დიდი და ძლიერი სულის“ მატარებელ პიროვნებად მიცანია. პოეტისადმი საყოველთაო სიძულვილი, მერეჟკოვსკის აზრით, გაჩნდა იმიტომ, რომ მისი სული უცხო იყო რუსული „ფსევდო-ქრისტიანული თავმდაბლობისათვის“, თუმცა მწერლის ბუნტში მაინც იგრძნობოდა „გარკვეული რელიგიური სიწმინდე“.

ბრიუსოვის როგორც სიმბოლისტის დამოკიდებულება ლერმონტოვისადმი ცხოვრების სხვადასხვა პერიოდში ცვალებადობით გამოირჩეოდა. შემოქმედებითი მოღვაწეობის დასაწყისში ლერმონტოვს მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ბრიუსოვის ცხოვრებაში და დიდ გავლენას ახდენდა მის შემოქმედებით ფორმირებაზე. როგორც თვითონ ბრიუსოვი აღნიშნავდა, ერთ-ერთი პოემა „მეფე“ (1890—91) მან დაწერა როგორც „დემონისადმი“ მიბაძვა, ხოლო წიგნში „ჩემი ცხოვრებიდან“ აღნიშნავდა, რომ „პატარა ლექსები, რომლებშიც ლერმონტოვმა ჰპოვა ასახვა, უთვალავი აქვს“. ახალგაზრდა ბრიუსოვის ღირიკას ეხმიანებოდა ლერმონტოვის ადრეული ღირიკის ისეთი მოტივები, როგორიცაა მარტოობის და იმედგაცრუების მოტივი. ახალგაზრდა ბრიუსოვს იტაცებდა ლერმონტოვის დემონიზმი და აპირებდა დაეწერა „დიდი ნაშრომი დემონის ტიპის შესახებ ლიტერატურაში“ (მაქსიმოვი). „დემონიზმი“ რამდენიმე წლის განმავლობაში ხდება ბრიუსოვის ღირიკული გმირის „ნიდაბი“, თუმცა პოეტი ხაზს უსვამს არა მხოლოდ მის შეამბოხე და

ამაყ სულს, არამედ მას თანამედროვე მოვლენების მონაწილე-
დაც აქცევს („ქუჩის მიტინგი“, „ოცდამეათე თვე“, „დემონსტრაცი-
ციების დემონი“ და სხვ.).

ლერმონტოვი ბრიუსოვისთვის გახდა პოეტური ოსტატობის
პირველი მაგალითი, მას „აოცებდა ლერმონტოვის უცნაური
ლაკონურობა“ და ფსიქოლოგიურობის მკაფიო გამოვლინება.
ამავე წიგნში ბრიუსოვი ლერმონტოვს პუშკინზე მაღლა აყე-
ნებს, ხოლო თავის ავტობიოგრაფიაში აღიარებს: „მხოლოდ
ლერმონტოვის შემდეგ დადგა ჩემთვის დრო, როდესაც შეე-
ძელი შემეფასებინა პუშკინის სიდიადე და მნიშვნელობა“.

სტატიაში „ცილ დაწამებული ლექსი“ (1903) ბრიუსოვი დე-
ტალურ კომენტარს აძლევს ლერმონტოვის ლექსს „არ ენდო,
არ ენდო საკუთარ თავს“ და იცავს პოეტს კრიტიკოსების
თავდასხმებისგან. ბრიუსოვის ყურადღებას ასევე იპყრობს
ლექსი „სამი პალმა“, რომელშიც ის ხედავს ალეგორიულ შე-
დარებას პალმის დაღუპვასა და ლერმონტოვის სურვილს შორ-
ის არ გაუმხილოს ხალხს თავისი ოცნება, რადგან „ხალხი
ისევე მოექცა მის ოცნებებს, როგორც პალმის ხეს“.

სტატიაში ძალიან საინტერესოდ არის მოცემული პუშკი-
ნისა და ლერმონტოვის პოეზიის შედარება–შეპირისპირება. ამ
პოეტებს შორის არსებულ განსხვავებას ბრიუსოვი ხედავდა
ლექსზე მუშაობის თავისებურებებში: „ლერმონტოვი თავის თა-
ვის პოეტი იყო. ამაშია არსებითი განსხვავება ლერმონტოვის
პოეზიისა პუშკინის პოეზიისგან. პუშკინს უყვარდა იმის გამეო-
რება, რომ ის წერს თავისთვის, ხოლო ბეჭდავს ფულისთვის,
მაგრამ მისი ლექსი ყოველთვის მკითხველისკენ იყო მიმარ-
თული; მას ყოველთვის უნდოდა სხვისთვის რაღაცის თქმა.
ლერმონტოვისთვის კი მნიშვნელოვანი იყო თვითონ გარკვეუ-
ლიყო თავის გრძნობებში. პუშკინი მუშაობდა ლექსებზე, შეიძ-
ლება ითქვას, რომ აკეთებდა მათ. ხშირად პროზით წერდა
ჩაფიქრებული ნაწარმოების შინაარსს, შემდეგ პროზა გადაჰ-
ყავდა მოუქნელ ლექსში – ზოგჯერ რითმასა და ზომის გარე-
შე – და უკვე მერე ხვეწდა და ასწორებდა... ლერმონტოვის
ლექსებს თავიდანვე ჰქონდა დასრულებული სახე. მისი ვარიან-
ტები, როგორც პირველი, ასევე მოგვიანებით შექმნილი, თანაბ-
რად მშვენიერი და თანაბრად ღირებულია. ის არ მუშაობდა,
ის გამოხატავდა. მეღლევე არასოდეს ყოფილა, მხოლოდ პოე-
ტი. პუშკინს სურდა, რომ მის შესახებ ხმა მთელ რუსეთში
გავრცელებულიყო. ლერმონტოვი კი იმაზე ფიქრობდა, უკეთესი

ხომ არ იქნებოდა თავისი ოცნება სამუდამოდ ჩაემარხა გულში, როგორც განძი, რომლის ღირსი ხალხი არ არის“.

მრავალრიცხოვან სტატიებში, რომლებიც ბრიუსოვმა პუშკინს მიუძღვნა, ის თითქმის ყოველთვის აღნიშნავდა ლერმონტოვის როგორც პოეტის მნიშვნელობას, მიუთითებდა პუშკინისა და ლერმონტოვის განსხვავებულ შემოქმედებით მეთოდებზე აფასებდა მათ მიერ შექმნილ მხატვრულ სახეებს, რომლებიც არ მოძველებულან, „დღემდე ცოცხლობენ და მშვენიერები რჩებიან“. თანამედროვე პოეტების შემოქმედების შეფასებისას ბრიუსოვი ხშირად ავლებს ანალოგიებს ლერმონტოვის პოეტურ გამოცდილებასთან.

შემდგომ, როდესაც ბრიუსოვი ჩამოყალიბდა როგორც სიმბოლიზმის ლიდერი, ის ლერმონტოვის შემოქმედებასა და პიროვნებაში ვეღარ პოულობდა პასუხს მისთვის საინტერესო და მნიშვნელოვან საკითხებზე და „მეოთხეხარისხოვან პოეტთა“ რიცხვსაც კი მიაკუთვნა ის. მაგრამ მოგვიანებით ბრიუსოვი ხშირად იყენებდა ლერმონტოვის ტექსტებს ეპიგრაფების, მიკროციტატების და რემინესცენციების სახით.

1914 წელს ლერმონტოვის დაბადებიდან 100 წლისთავისადმი მიძღვნილ სტატიაში (შესავალი სტატია ლერმონტოვის სრული თხზულებების მეორე ტომისათვის) ბრიუსოვმა დეტალური დახასიათება მისცა ლერმონტოვის შემოქმედებით შემკვიდრებას, ხოლო თვითონ პოეტს აღიქვამდა როგორც მუამბოზე რომანტიკოსს, რომელიც ყოველთვის მიისწრაფოდა „სასწაულებრივისკენ“ და „ზემიწიერ იდეალისკენ“. სტატიაში ვითარდება ადრე გამოთქმული მოსაზრებები იმის შესახებ, რომ ლერმონტოვი რომანტიკოსი პოეტია, რომელმაც თავის შემოქმედებაში ასახა მიწიერი რეალობის სიძულვილი და სწრაფვა ამადლებული იდეალებისაკენ. კრიტიკოსი წინააღმდეგი იყო ლიტერატურათმცოდნეობაში არსებული მოსაზრებისა ლერმონტოვის შემოქმედება განეხილათ, როგორც „დამოუკიდებლად განვითარებული პუშკინის პოეზიის ერთ-ერთი ნაწილი“. ბრიუსოვი არ უარყოფდა პუშკინის გავლენას ლერმონტოვის ნიჭის ფორმირებაზე, მაგრამ ხაზგასმით მიუთითებდა ლერმონტოვის ინდივიდუალობაზე. ბრიუსოვმა ყურადღება გაამახვილა იმაზე, რომ მიუხედავად იმისა, რომ „პუშკინის შემოქმედება ადრე შეწყდა, ის მაინც მოიცავს ოც წელზე მეტ პერიოდს. ხოლო მკითხველისაკენ მიმართული ლერმონტოვის ლიტერატურული შემოქმედება ძირითადად შემოიფარგლება სამნახევა-

რი წელიწადით, რადგან ადრე მისი მხოლოდ ორი ნაწარმოები იყო დაბეჭდილი“.

კონსტანტინე ბალმონტმა სტატიაში „მწყობრში“ ლერმონტოვს უწოდა ბაირონის „უმცროსი ძმა“, პუშკინის მოსწავლე, „რომანტიკოსი თემატიკით და რეალისტი შესრულებით“, სიმბოლიზმის წინამორბედი. მსოფლიოში ყველაზე საუკეთესო ლექსად მას მიაჩნდა ლერმონტოვის „მთის მწვერვალი“, რომელიც ასევე დაკავშირებულია ბალმონტის წიგნის სათაურთან. გარდა ამისა ბალმონტმა ლერმონტოვს მიუძღვნა რამდენიმე ლექსი, მათ შორის – „არა, ამიტომ, არ შეგიყვარე“, „ხეცასთან დაშორებული შერისხული ანგელოზი“ და სხვ.

ა. ბელიმ თავის კრიტიკულ თხზულებებში დასახა რუსული პოეზიის ორი ნაკადი: ერთი, რომელიც პუშკინიდან მომდინარეობს, მეორე ლერმონტოვიდან, და ხაზგასმით აღნიშნა კლასიკოსის შემოქმედებითი მემკვიდრეობის და მისი პიროვნების მნიშვნელობა რუსულ ლიტერატურაში. ლერმონტოვი, ა. ბელის აზრით, აღმოჩნდა ის „ფანჯარა“, „რომელშიც უბერავს (ქროლავს, ქრის) მომავლის ქარი“, მომავლის ბედი კი დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ გადაწყდება დავა „ინდივიდუალიზმსა და უნივერსალიზმს“ შორის, რომლებიც ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ ლერმონტოვის პოეტურ სამყაროში.

სტატიაში „წმინდა ყვავილები“ ბელი აღნიშნავდა, რომ ლერმონტოვი „ყოველთვის იყო განწირული, რადგან მისი ტანჯული განწყობა ყოველთვის მცდარად იყო გაგებული, როგორც ... პოზა, თვითკმაყოფილი პესიმიზმი, მსოფლიო სევდა, „პოეტური“ მწუხარება, მაშინ როდესაც ყველაფერი ატარებდა წმინდა წინასწარმეტყველური ტანჯვის ანაბეჭდს“.

რუსი პოეტი სიმბოლისტი, ლიტერატურის ისტორიკოსი და თეორეტიკოსი ვიახესლავ ივანოვი იტალიურ ენაზე დაწერილ ნარკვევში „ლერმონტოვი“ (1947—48) პოეტის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მთავარ თვისებად მიიჩნევს გაორებას: „ლერმონტოვის ორად გახლეჩილ და ნაწამებ სულს მგზნებარედ სწყუროდა ჰარმონია, ერთიანობა და მთლიანობა, მაგრამ ვერასოდეს ვერ მიაღწია ამას“. უკიდურესი ინდივიდუალიზმი, რომანტიკული სიამაყე, „ისევე როგორც ლერმონტოვი, არ არის თავისუფალი, რადგან ვერ პოულობს თავისუფლებას, რწმენას იმისათვის, რომ აირჩიოს სასურველი გზა“.

პოეტის ზოგიერთ ლექსში ივანოვმა დაინახა ღვთისმშობლის კულტი, ხოლო თვით პოეტში „მარადიული ქალურობის“

თაყვანისმცემელი და, აქედან გამომდინარე ვლ. სოლოვიოვის და „უმცროსი სიმბოლისტების“ წინამორბედი: „...ის იყო მარიამის ერთგული რაინდი. ლოცვაში, რომელიც აღსაესე იყო რელიგიური ექსტაზით და სულიერი სინაზით, მან ღვთისმშობლის წყალობას სიცოცხლის ბოლომდე ანდო არა თავისი მიტოვებული და გაუხეშებული სული, არამედ უბიწო ქალწულის რჩეული და უმანკო სული, რომელიც უმწეოა სამყაროში არსებული ბოროტების წინაშე“.

და ბოლოს ივანოვი წერდა: „ვინც შეეცდება ჩაწვდეს ღერმონტოვის ჭეშმარიტ სახეს, არ უნდა დაკმაყოფილდეს იმით, რისი თქმაც მან მოასწრო სამყაროსათვის. მისი ლექსები იძლევიან მისი თვისებების გარჩევის, მაგრამ არა მისი სულის სიძლიერის გამოვლენის საშუალებას. მის სულში არსებული ადამიანი უფრო მეტი იყო, ვიდრე რომანტიკული მელექსე, მისი ჩუმი მწუხარება ოდნავ გასაგებ ოხერაზე უფრო მწუხარე იყო, თუმცა მას უფრო დიდი ნუგეში ჰქონდა, ვიდრე ის ნუგეში, რომელსაც ჩუქნიდნენ მას ოქროს ღრუბელი ან მომაჯადოებელი სიმღერები“.

ღერმონტოვის პიროვნება და შემოქმედება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ალექსანდრე ბლოკისათვის. ანდრეი ბელი მიუთითებდა „ღერმონტოვის ნაკადზე“ ბლოკის პოეზიაში და აღნიშნავდა, რომ ბლოკი თავის ლექსებში განაგრძობდა ღერმონტოვის ნააზრევის „წარმოჩენას“. ბლოკის თანამედროვენი ხელაგდნენ მასში თავისი დროის ღერმონტოვს. კორნეი ჩუკოვსკი წერდა: „ის იყო ჩვენი დროის ღერმონტოვი. მას ჰქონდა ისეთივე მძიმე დავა სამყაროსთან, ღმერთთან, საკუთარ თავთან, ისეთივე საბედისწერო დემონური ტონი, შეუგუებლობა სამყაროსთან (როგორც ღერმონტოვს – ი.ჯ.), რომელიც მძიმე ტვირთად აწვა მას“.

ღერმონტოვის გავლენა ჯერ კიდევ ბლოკის ადრეულ ლირიკაში აისახა, რომელშიც შეიძლება გამოიყოს ღერმონტოვის პოეზიით შთაგონებული მხატვრული სახეები. ეს გავლენა ბლოკის შემოქმედებაში ასევე ვლინდება მრავალრიცხოვან ეპიგრაფებში, რემინესცენციებში ღერმონტოვიდან, თუმცა, როგორც მკვლევარები აღნიშნავენ, ბლოკი თავს არიდებდა ღერმონტოვიდან ციტატების გამოყენებას. მაგალითად, ღერმონტოვის რემინესცენციები ლექსიდან „დუმა“ (1838) მკაფიოდ ეღერს ბლოკის ლექსებში „მე ადამიანი ვარ და ღმერთს ვერ

გაუგუტოლდები“, „როდესაც ბრბო კერპებს ტაშს უკრავს“, „XX საუკუნის დასაწყისში“.

ბლოკისა და ლერმონტოვის თემატური გადაძახილი იგრძნობა დემონიზმის, ღმერთის უარყოფის, მასკარადის და „ნიღბის“ მოტივებში. დემონიზმის თემა განსაკუთრებით დამახასიათებელია ლექსების ციკლისათვის „ქალაქი“ (1904–1908), შუარისძიების მოტივი ლექსისათვის „მფარველი ანგელოზი“ (1906), მასკარადის სიმბოლური სახეები კრებულისათვის „თოვლის ნიღაბი“ (1905). მაგრამ ერმონტოვთან პირდაპირ და უშალო კავშირში მაინც „დემონიზმის“ თემა რჩება. თუ სოლოვიოვი საკითხს უდგებოდა ქრისტიანულ–მისტიკური მსოფლმხედველობის პოზიციიდან და დემონიზმში ხედავდა მხოლოდ დამანგრეველ სტიქიას და აბსოლუტურ ბოროტებას, ლერმონტოვისა და ბლოკისათვის დემონურ ბრძოლას ფესვადგმული უმეცრების წინააღმდეგ დადებითი მნიშვნელობა ჰქონდა. ლერმონტოვს და ბლოკს დემონიზმი გააზრებული ჰქონდათ როგორც ტრაგიკულად განცდილი ინდივიდუალიზმის ფორმა, ბუნტი უღირსი რეალობის წინააღმდეგ და განუსაზღვრელი პირადი თავისუფლების განტყველების საშუალება. ბლოკს დემონი წარმოდგენილი ჰქონდა როგორც „ჩვენი დროის სიმბოლო“, როგორც დამცველი „სულიერი მოღუნებისგან“, როგორც მარტოსული, საკუთარ თავზე კონცენტრირებული მამაცი სულის პირველსახე.

ბლოკის შეხედულებები ლერმონტოვზე არა მარტო ეწინააღმდეგებოდნენ სოლოვიოვის შეფასებას, არამედ თავისი არსით წარმოადგენდნენ ფარულ პოლემიკას მასთან, თუმცა, როგორც მკვლევარები ამტკიცებენ, ბლოკი ყოველთვის თავს არიდებდა დაპირისპირებას თავისი მასწავლებლის შეხედულებებთან.

ბლოკის და სოლოვიოვის განსხვავებული შეხედულებების შესახებ მეტად საინტერესო მასალას იძლევა ბლოკის რეცენზია „კედანტი პოეტის შესახებ“ (1906). აღნიშნული რეცენზია პოეტმა დაწერა ნ. კოტლარევსკის იმ დროისათვის ცნობილ წიგნზე „მ. ლერმონტოვი. პოეტის პიროვნება და მისი ნაწარმოებები“ (1891), და მოიცავს წიგნის ავტორის მძაფრ კრიტიკას. ამ რეცენზიაში ბლოკი, სოლოვიოვისგან განსხვავებით არ ფიქრობდა იმაზე, რომ დაეგმო დიდი პოეტი, არამედ, პირიქით, კმაყოფილებით აღნიშნავდა, რომ „ბოლო წლების ლიტერატურა ... კვლავ მისწრაფის ლერმონტოვისკენ; ... მას პატივს სცე-

მენ მგზნებარედ, მღუპარედ და მოწიწებით“. სტატიაში „ჟამთა სიავე“ (1906), ბლოკი კვლავ უპირისპირდება სოლოვიოვს და ლერმონტოვს „სიბრძნის“ მასწავლებელს უწოდებს და, უფრო მეტიც, დოსტოევსკიზე წინ აყენებს უკომპრომისო იდეალების გამო.

ამრიგად, ვერცხლის საუკუნის პოეტთა ინტერესი ლერმონტოვის პიროვნებისა და შემოქმედებისადმი მიუთითებს იმაზე, რომ ეს ინტერესი იყო სტაბილური და მრავალმხრივი. ამ ტრადიციამ შემდგომაც ჰპოვა თავისებური გაგრძელება, როდესაც ვერცხლის საუკუნის მრავალი მოღვაწე აღმოჩნდა ემიგრაციაში.

XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისის რუსულ ლიტერატურაში ლერმონტოვის შემკვიდრეობა წარმოადგენდა თანამედროვე ლიტერატურული და ზოგადკულტურული პროცესის განუყოფელ ნაწილს. მიუხედავად აზრთა სხვადასხვაობისა, ამ ეპოქის სიმბოლისტურმა კრიტიკამ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ლერმონტოვის რთული მხატვრული სამყაროს გააზრებაში, მისი შემოქმედების კრიტიკული ანალიზის ახალი გზების ძიებასა და განვითარებაში. სიმბოლისტური კრიტიკისათვის არ იყო დამახასიათებელი ლერმონტოვის ისტორიული ადგილის შესწავლა რუსული ლიტერატურის განვითარებაში, არამედ მისი პიროვნული თვისებების შეფასება და შემოქმედების ინტერპრეტაცია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ახენვალდი, 1910 – Айхенвальд Ю. Лермонтов . http://dugward.ru/library/lermont/aihenv_erm.html

ანენსკი, – Анненский И.Ф., Избранное. М., 1987

ბალმონტი, 1989 – Бальмонт К. Д. Избранное. – М., 1989.

ბელი, 1994 – А. Белый, Символизм как миропонимание. М., 1994.

ბლოკი, 1983 – А.Блок, Собрание сочинений в 6 томах. М., 1983. Т.6.

ბრიუსოვი, 1973-1975– Валерий Брюсов. Собрание сочинений в семи томах. М., 1973-1975. Т.6,7.

ივანოვი, 1987 – Вячеслав Иванов. Собрание сочинений в 4 томах. Том 4. Брюссель, 1987,

იგოშევა, 2013 – Игошева Т.В. «Рукоположен Лермонтовым» (Блок и лермонтовская традиция). Вестник Новгородского государственного университета 2013, #72 <http://www.novsu.ru/file/1080109>

ენციკლოპედია, 1981 – Лермонтовская энциклопедия М., 1981
მაქსიმოვი, 1964 – Максимов Д. Е. Поэзия Лермонтова. М.-Л., 1964.
მერეჟკოვსკი – Мережковский Д. С. М. Ю. Лермонтов. Поэт
сверхчеловечества. / Д. С. Мережковский// В тихом омуте. Статьи и
исследования разных лет. М., 1991.
სოლოვიოვი, 2009 – Вл. Соловьёв. Лермонтов// «Нева», 2009, №10.

Irina Jishkariani

MIKHEIL LERMONTОВI IN RUSSIAN SYMBOLIST CRITICISM

Summary

In the Article “Mikheil Lermontovi in Russian Symbolist Criticism”, is discussed perception of the creative heritage of famous Russian writer and poet Mikheil Lermontovi. It should be noticed that Lermontov creativity has been become as a landmark, which was followed by the prominent representatives of the silver centuries, Annenski, Merezhkovski, Bryusov, Balmont, Belli, Bloke, Viach and others. These authors' creative works analyze took an important place. In the Article also noticed that Lermontov's romantic creations and its philosophical-esthetical traditions has plaid significant role in development of symbolism artistic principles and poetic consciousness of its representatives.

სოხუმის ღაცემა: შაქტები, მოვლენები, ანალიზი

22 წლის წინათ, 1992 წლის 14 აგვისტოს, აფხაზეთის ომი დაიწყო. ძირძველი ქართული მიწისთვის ბრძოლა 13 თვესა და 13 დღეს გაგრძელდა და ათიათასობით ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა. საკუთარ ქვეყანაში დევნილად იქცა 300 ათასი მოქალაქე. ქართულ-აფხაზური კონფლიქტი თავიდან ბოლომდე რუსული სცენარით წარიმართა. რუსეთმა ჯერ უხვად მოამარაგა იარაღით ქართული ჯარი, საშუალება მისცა მას მიეღწია დროებითი უპირატესობისთვის, შემდეგ კი აფხაზი სეპარატისტების ფარული თუ აშკარა მხარდაჭერის გზით შეუდგა საქართველოსთვის აფხაზეთის ჩამოცილების გეგმის პრაქტიკულ რეალიზაციას.

1993 წლის დასაწყისისთვის სეპარატისტები უკვე აფხაზეთის ტერიტორიის ნახევარს აკონტროლებდნენ. გაგრის შემდეგ მათ მთავარი ყურადღება სოხუმზე გადაიტანეს. 1993 წლის მარტში საქართველოს წინააღმდეგ ბრძოლაში ჩაება სომხებისგან დაკომპლექტებული ბაგრამიანის სახელობის ბატალიონი. სეპარატისტთა რიგებს სულ უფრო მეტი დაქირავებული ემატებოდა. მათ უმრავლესობას ჩრდილო კავკასიელები და კაზაკები შეადგენდნენ.

1993 წლის 16 მარტს აფხაზმა სეპარატისტებმა გუმისთის ხაზზე შეტევა წამოიწყეს. ჰაერიდან მათ მხარს რუსული ავიაცია უჭერდა. განსაკუთრებით მძიმე ვითარება შეიქმნა აჩადარასთან, სადაც სანგრებში ხელჩართული ბრძოლა მიმდინარეობდა. სოხუმის გარეუბანში შემოჭრილი მოწინააღმდეგე ქართველებმა ალყაში მოაქციეს და მთლიანად გაანადგურეს. გადამწყვეტი სიტყვა თქვეს ქართველმა არტილერისტებმა, რომელთა ცეცხლის შედეგად აფხაზთა უკანა ეშელონებმა უდიდესი დანაკარგები განიცადეს. შუადღისთვის სეპარატისტებმა უკანდახევა დაიწყეს.

სოხუმის აღების ცდა ჩაიშალა. აფხაზურმა მხარემ მარტო მოკლულთა სახით ათას კაცზე მეტი დაკარგა. ამან სეპარატისტთა რიგებში პანიკა გამოიწვია. საჭირო იყო ამ მომენტის

გამოყენება და იერიშზე გადასვლა. თუმცა, ქართული ჯარი შეტევაზე გადასვლის ბრძანებას ამოდ ელოდა.

რუსეთმა გადაწყვიტა მორიგი შესვენება აეღო. 14 მაისს რუსეთის შუამავლობით ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმება დაიდო. ეს დრო რუსეთმა აფხაზეთში ცოცხალი ძალისა და ტექნიკის შეყვანისთვის გამოიყენა.

აფხაზ სეპარატისტებს მათთვის ამ მძიმე დღეებში დამხმარედ კვლავაც საქართველოს ექსპრეზიდენტის მომხრენი მოეგლინნენ. „ზვიადისტებმა“ ისევ გაააქტიურეს თავიანთი ძირ-გამომთხრელი და დივერსიული საქმიანობა ქართული სახელმწიფოს წინააღმდეგ. ისინი აფეთქებდნენ ხიდებს, გვირაბებს, ელექტროგადამცემ ხაზებს, ყრიდნენ სარკინიგზო ლიანდაგებს. მათ ხუთჯერ ზედიზედ ააფეთქეს სომხეთში გამავალი გაზსადენი, ლოთი ქობალიას შეიარაღებული რაზმები ძარცვავდნენ საბრძოლო საჭურველითა და სხვა აუცილებელი ტვირთით ფრონტის ხაზისკენ მიმავალ ემელონებს. ეს ყველაფერი, ძირითადად, აფხაზეთისა და სამეგრელოს ტერიტორიაზე ხდებოდა.

მარტის ბოლოს, გალში, კიტოვანსა და ქობალიას შორის გამართული შეხვედრის დროს, მოხერხდა შეთანხმების მიღწევა. სამეგრელოს რაიონში გამოცხადდა წინასამობილიზაციო მზადყოფნა და ჩატარდა ლოკალური მობილიზაცია. რამდენიმე დღეში ფოთისა და ხობის ბატალიონები სოხუმში ჩავიდნენ და სამთავრობო ნაწილების გვერდით განლაგდნენ. მაგრამ ამან სამეგრელოს მოსახლეობის ნაწილის უკმაყოფილება გამოიწვია. ლოთი ქობალია მოლაღატედ იქნა გამოცხადებული. 27 მარტს ზუგდიდში, „ჭყონდიდელის“ პირველ კონფერენციაზე, ლოთი ქობალიამ, აშკარად სამეგრელოს მოსახლეობაში მის მიმართ გაჩენილი მტრული განწყობის ზეგავლენით, განაცხადა, რომ ვიდრე საქართველოს შევარდნაძე და მისი პარლამენტი ხელმძღვანელობენ, მანამდე ის და მისი შეიარაღებული დაჯგუფება სოხუმის დასაცავად „ხუნტის“ სტატუსით არ წავიდოდა.

2 ივლისს სეპარატისტებმა მეორე შეთანხმებაც დაარღვიეს და დაბა ტამიშთან საზღვაო დესანტის გადმოსხმით ახალი იერიში წამოიწყეს. აფხაზთა დესანტს ზღვიდან რუსეთის სამხედრო ხომალდი უჭერდა მხარს. შეტევა იმდენად მოულოდნელი იყო, რომ პირველი სამი საათის განმავლობაში ქართველებმა სამასი კაცი დაკარგეს. მთლიანად ამოწყდა სანა-

პიროს დაცვის ქართული რაზმი. დესანტმა სარკინიგზო ხაზი გადაჭრა და ოჩამჩირე-სოხუმის მაგისტრალზე თავისი კონტროლი დაამყარა. აფხაზები ანუა-არხუს სტრატეგიული სიმაღლეების ხელში ჩაგდებას ისახავდნენ მიზნად. ქართველებმა კონტრშეტევა განახორციელეს და გზა გაწმინდეს. თუმცა აფხაზების მხრივ ეს მოწინააღმდეგის ყურადღების გადასატანი მანევრი იყო. იმავე დამით მათ სწრაფი შეტევა განახორციელეს შრომა-კამანის მიმართულებით და სოხუმს ჩრდილოეთიდან მოუარეს. აფხაზური დესანტი კი ტყვარჩელისკენ გაემართა. მან მთლიანად შეასრულა თავისი მისია - გადაიტანა მოწინააღმდეგის ყურადღება ოჩამჩირეზე, მაშინ როდესაც მთავარი მიმართულება შრომა-კამანი იყო. ამ სტრატეგიული მნიშვნელობის სოფლების აღება მათ შესაძლებლობას აძლევდა სოხუმზე იერიში წამოეწყოთ. პარალელურად სეპარატისტებმა გუმისთის შემოვლა დაიწყეს. ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმება მათ სოხუმის ჩრდილოეთით შემოვლითი გზის მშენებლობისთვის გამოიყენეს.

დესანტის ლიკვიდაციის ოპერაციაში მონაწილეობა ღოთი ქობალიას შეიარაღებულმა რაზმებმაც მიიღეს (ღოთი ქობალიას რაზმები აფხაზეთში სულ ორჯერ ჩავიდნენ: პირველად ორი დღით, მეორედ - სამით. ეს იყო და ეს).

5 ივლისს მოწინააღმდეგემ კამანი აიღო და მშვიდობიანი მოსახლეობა მთლიანად გაჟლიტა. სოხუმამდე მტერს 12 კილომეტრიღა აშორებდა. ამის შემდეგ ანუა-არხუზე შეტევა განახლეს, თუმცა უშედეგოდ. სამაგიეროდ, მათ მოახერხეს სტრატეგიული მნიშვნელობის მქონე სოფელ შრომის დაკავება.

ქართულმა მხარემ კი დესანტის ლიკვიდაცია შეძლო. მან 17 ივლისს სოხუმთან არსებული სტრატეგიული სიმაღლეების დასაბრუნებლად იერიში წამოიწყო, თუმცა, წარმატებას ვერ მიაღწია. ასეთ ვითარებაში სოხუმის დაცვა სულ უფრო პრობლემური ხდებოდა.

27 ივლისს სოჭში რუსეთის შუამავლობით კიდევ ერთი შეთანხმება იქნა დადებული. შუამავლობდა პასტუხოვი, რომელმაც გუდაუთადან თბილისში ფაქტობრივი კაპიტულაციის გეგმა ჩამოიტანა. შევარდნაძემ გეგმა უხეშად მოისროლა. ამის შემდეგ შევარდნაძის კაბინეტში შეიკრიბნენ: სახელმწიფოს მეთაური შევარდნაძე, თბილისის მერი კოტე გაბაშვილი, პარლამენტის სპიკერი ვახტანგ გოგუაძე, რუსეთის ელჩი საქართ-

ველოში ვლადიმირ ზემსკი. აი, როგორ აღწერს ამ შეხვედრის მსვლელობას გიორგი წიქარიშვილი:

„გაბაშვილმა ყვირილით მიმართა ზემსკის:

- დააფიქსირეთ, რომ რუსეთი აწარმოებს ომს საქართველოს წინააღმდეგ!

- კი ბატონო, ვთქვათ დავაფიქსირე, მერედა, რას მოგცემთ ეს თქვენ, - თქვენ ხომ ზრდასრული ადამიანი ხართ!

გაბაშვილი განაგრძობს ყვირილს:

- გავიდეთ ტყეში, დავიწყოთ პარტიზანული ომი, მივმართოთ ხალხს!

მას ვახტანგ გოგუაძე მიმართავს:

- რა გაყვირებს? ის ხალხი ჩვენ გაგვრეკავს ჯერ! პარტიზანად რომ გახვალ ტყეში, იმ დამით კოლო გიკბენს ცხვირზე და მეორე დღესვე დაბრუნდები სახლში. ბატონო ედუარდ, სად არის პასტუხოვი?

- სად არის და გავაგდე. აბა, ამის (შეთანხმების პროექტის – უ. ბ.) ხელმოწერა როგორ შეიძლება? ტყვიასაც აღარ გვაძლევენ ეს დამპალი რუსები!

- რას ჰქვია „გააგდე“? ვერაფერი გამიგია, რა ლოგიკაა: რუსო მომეცი ტყვია, უნდა გესროლო ტყვია! რა თქმა უნდა, არ მოგცემს“ (წიქარიშვილი, 2003: 446);

აი, ასეთ, ან დაახლოებით ასეთ ვითარებაში დაიდო 27 ივლისის ხელშეკრულება.

ახალი შეთანხმების მიხედვით აფხაზეთს ტოვებდა ყველა დაქირავებული მებრძოლი, აგრეთვე საქართველოს შეიარაღებული ძალების დიდი ნაწილი. ქართულ მხარეს სოხუმიდან უნდა გაეტანა მთელი ჯავშანტექნიკა და არტილერია. აფხაზურ ტექნიკაზე კონტროლი აფხაზეთში დისლოცირებულ რუსულ ნაწილებს ევალებოდათ.

აღნიშნულმა ხელშეკრულებამ კიდევ ერთხელ გათიშა რის ვაი-ვაგლახით შეკოწიწებული ქართველთა მყიფე ერთობა. შეთანხმების მოწინააღმდეგეთა პირველ რიგებში, ცხადია, ახლაც ექსპრეზიდენტის მომხრენი მოგვევლინნენ. სწორედ ეს ადამიანები გაჰკიოდნენ „შეგარდნადის მიერ ქართველთა მიმართ მოწყობილი გენოციდის“, „ქართველი ხალხის ფიზიკური განადგურების მიზნით საქართველოს ფაქტობრივი ხელისუფლების მიერ მისთვის განზრახ თავსმოსხვეული უაზრო ომის“ შესახებ. და აი, საკმარისი იყო საქართველოს ხელისუფლებას კონკრეტული ნაბიჯი გადაედგა ცეცხლის შეწყვეტის გზაზე.

რომ ზვიადისტთა განწყობაში კარდინალური გარდატეხა მომხდარიყო. ახლა ისინი „საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისთვის უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე ბრძოლის“ გაგრძელების მხურვალე მომხრეებად მოგვევლინნენ და ხელისუფლების კრიტიკა საწინააღმდეგო მიმართულებიდან გააჩაღეს.

ექსპრეზიდენტის მომხრეთა ასეთი მეტამორფოზა ადვილი ასახსნელია: მათთვის კარგი იყო ყველაფერი, რაც ცუდი იყო ხელისუფლებისთვის. აი, ამ მარტივ ფორმულას ექვემდებარებოდა მთელი მათი სტრატეგია და ტაქტიკა.

თუმცა 27 ივლისის სოჭის შეთანხმებას სხვა მოწინააღმდეგენიც ჰყავდა. მკრეხელობა იქნებოდა ყველა მათგანის პოზიციის ახსნა რაღაც პიროვნული თუ ჯგუფური მოტივებითა და ინტერესებით. სოჭის შეთანხმება ქართული მხარისგან მართლაც მძიმე კომპრომისს მოითხოვდა და მისი თავგამოდებული მომხრეებისთვისაც კი იგი მხოლოდ დიდი შინაგანი წინააღმდეგობის გადალახვის ფასად იქნა გაზიარებული. ყველაფერს რომ თავი დაგანებოთ, თუნდაც აფხაზეთის მთელ ტერიტორიაზე ძველი ხელისუფლების აღდგენის მუხლი იწვევდა მძაფრ პროტესტს. ან რა პირით უნდა ჩამოსულიყო არძიბა თავის მიერვე დანგრეულ ქალაქში, ან როგორ უნდა ეყურებინათ სოხუმელებს თავიანთი ახლობლების მკვლელებისთვის ... ეყურებინათ კი არა, დამორჩილებოდნენ მათ ბრძანებებს...

მაგრამ, რა ალტერნატივა ჰქონდა ამ შეთანხმებას?

ბოდიშს ვიხდი ვრცელი ციტატისთვის, რომელიც 1993 წლის 5 აგვისტოს გაზეთ „საქართველოს რესპუბლიკაში“ გამოქვეყნებული ჩემი წერილიდან უნდა მოვიყვანო: „ხელშეკრულებაზე ხელმოწერის ერთადერთი ალტერნატივა ომის გაგრძელებაა. რას მოგვიტანს იგი?

ხომ ყველამ კარგად ვიცით, რომ აფხაზეთში აფხაზებს კი არა, რუსეთს, მის ყველაზე შავბნელ ძალებს ვებრძვიოთ. სწორედ ამიტომ აქვთ აფხაზებს ჩვენზე უკეთესი და უახლესი იარაღი, უფრო უხვი მომარაგება, დიდძალი ფული. ამიტომაც, რომ ჩვენი სამხედრო ძლიერების ზრდის კვალობაზე ადეკვატურად და უფრო მეტადაც იზრდება მოწინააღმდეგის სამხედრო პოტენციალი. ასე გაგრძელდება მანამ, სანამ ჩვენი რესურსები არ ამოიწურება. უგუნურებაა იმაზე ფიქრი, რომ ჩვენ შევძლებთ რუსეთის წელში გატეხას და მასთან ომის მოგებას. თუ გვესმის და ვაღიარებთ, რომ გვებრძვის რუსეთი, მაშინ

ისიც უნდა ვაღიაროთ, რომ ამ ომის მოგება ჩვენ არ ძალგვიძს.

რუსეთიდან მძლავრი მხარდაჭერის უგარანტიოდ არც აფხაზები და არც ოსები ჩვენთან კონფლიქტს, უკეთეს შემთხვევაში, არც წამოიწყებდნენ, უარეს შემთხვევაში კი საქართველო ამ კონფლიქტებს რამდენიმე დღეში დაუძაბავად დაარეგულირებდა. რატომ ეხმარება ოსებს და აფხაზებს რუსეთი? ცხადია, იმიტომ, რომ ეს უკანასკნელნი რუსეთს მისი იმპერიული ამბიციების დაკმაყოფილებას აღუთქვამენ. და სანამ ასეა, სანამ ჩვენ რუსეთის ლანძღვა-გინებით ვიქარწყლებთ დარდს, ოსები და აფხაზები კი ქართულ მიწაზე ეპატიჟებიან რუს გენერლებს, მანამ იარაღის ძალით ოსურ-აფხაზური კონფლიქტების ჩვენს სასარგებლოდ გადაწყვეტაზე ფიქრი ფუჭი ოცნებაა. დროა, დიდი ხანია დროა ხმამაღლა ითქვას: ამ კონფლიქტებს მოიგებს ის, ვინც უკეთ შეძლებს რუსეთის იმპერიული ამბიციების დაკმაყოფილებას. ჩვენ კი ამის გაცილებით უკეთესი შესაძლებლობები გაგვანია, ვიდრე აფხაზ და ოს სეპარატისტებს. უნდა შევიგნოთ, რომ სრული სუვერენიტეტი ერთბაშად, ერთი ხელის დაკვრით არასოდეს და არავისთვის მოდის. დიდმა დავით აღმაშენებელმა გამეფებიდან ათი წლის განმავლობაში თურქ-სელჯუკებს ხარკი იმიტომ კი არ უხადა, რომ ჩვენზე ნაკლებად თავისუფლებისმოყვარე იყო, არამედ იმიტომ, რომ ჩვენზე დიდი პოლიტიკოსი იყო და ესმოდა, რომ თავისუფლებას შემზადება, შესაფერისი დროის შერჩევა სჭირდებოდა. რუსეთი დღეს დასუსტებულია, მაგრამ არა იმდენად, რომ უბრძოლველად დათანხმდეს თავის ყოფილ სამფლობელოში სხვათა გავლენის გაძლიერებას.

იგი არასოდეს გამოირჩეოდა ხერხებისა და მეთოდების დახვეწილობით და სიფაქიზით. მით უმეტეს, განსაკუთრებით საშიშია დღევანდელი დაჭრილი და გააყვებული რუსეთი. დასავლეთზე ჩვენი ნაადრევი ორიენტაცია რუსეთს აღიზიანებს და ისიც, მთელი მსოფლიოს დასანახად, სამაგალითოდ გვსჯის. არ კმარა ვამაყობდეთ ჩვენი ისტორიით. იგი უნდა გავითვალისწინოთ კიდევ. თავის დროზე ობიექტური აუცილებლობა იყო თურქეთსა და ირანს შორის ლავირების პოლიტიკიდან რუსეთზე ორიენტაციის პოლიტიკაზე გადასვლა. ერეკლე მეფის მიერ ხელმოწერილი გეორგიევსკის ტრაქტატი უდავოდ სწორი მიმართულებით გადადგმული ნაბიჯი იყო, მაგრამ მას შემზადება აკლდა და ირანმა მოახერხა ჩვენი

დასჯა. შეცდომა კი აღარ უნდა გავიმეოროთ. დღეს შექმნილი მდგომარეობიდან გამოსავალს ჩვენ ოსი და აფხაზი სეპარატისტების მიმართ კომპრომისში ვეძებთ, იგი კი რუსეთთან კომპრომისში ძევს. დიახ, ემოციურად რაოდენ მძიმეც არ უნდა იყოს ჩვენთვის ამის აღქმა, ჩვენ უნდა დაუშვათ გარკვეული კომპრომისი სწორედ რუსეთთან, აღვუთქვათ მას იმაზე მეტი, ვიდრე აფხაზი და ოსი სეპარატისტები ჰპირდებიან. აქვე ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთთან კომპრომისი არის არა ჩვენი სურვილი, არამედ რეგიონში და მთელ მსოფლიოში დღეს ჩამოყალიბებული ძალთა თანაფარდობის ანალიზიდან გამომდინარე იძულებითი აუცილებლობა.

მხოლოდ ასე შეიძლება საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნება, ჩვენი საშინაო და საგარეო პრობლემების მოგვარება.

სამწუხაროდ, ასეთი კომპრომისისთვის არც ქართული პოლიტიკური ელიტა და არც ქართველი ხალხი მაშინ მზად არ იყო. ვფიქრობ, ასეთი კომპრომისის აუცილებლობა ჩვენ არც დღეს გვაქვს გაცნობიერებული.

ხემოთ ჩვენ დავინახეთ, რომ საქართველოს ხელმძღვანელობა კარგად აცნობიერებდა რუსეთის ჭეშმარიტ როლს ქართულ-აფხაზურ დაპირისპირებაში. ის მხარე იყო და არა ობიექტური შუამავალი. რუსეთის თვითმფრინავები ქართულ პოზიციებს ბომბავდნენ, რუსი ინსტრუქტორები აფხაზ სამხედროებს წვრთნიდნენ, რუსი გენერლები გეგმავდნენ და ხელმძღვანელობდნენ ქართული ჯარის წინააღმდეგ სეპარატისტთა საბრძოლო ოპერაციებს, რუსეთის სამხედრო შენაერთები მონაწილეობდნენ სამხედრო ოპერაციებში და ა. შ.

შევარდნაძეს, შესაძლოა, არც თუ უსაფუძვლოდ, სჯეროდა ელცინის, რომელიც, მისი აზრით, რუსეთში ყველაფერს ვერ აკონტროლებდა. მოგვიანებით, 1994 წლის 5 იანვარს, შევარდნაძე ამის შესახებ იტალიელ კორესპოდენტთან საუბარში აღნიშნავდა: „ჩემი აზრით, ელცინმა ვერ შეძლო სიტუაციის გაკონტროლება, რადგან მაშინდელი უმაღლესი საბჭო დიდ წინააღმდეგობას უწევდა და დეპუტატების უმრავლესობა მხარს უჭერდა აფხაზთა სეპარატისტულ მოქმედებას. ამ ხალხთან კონფლიქტში მყოფმა ელცინმა ვერ შეძლო ამ წინააღმდეგობის დაძლევა“ („საქართველოს რესპუბლიკა“, 6 იანვარი, 1994). ეს, ერთი მხრივ, ხემოთ ჩვენ უკვე ვისაუბრეთ მეორე, პირველზე არანაკლებ მნიშვნელოვან მიზეზზე - გამოუვალ

მდგომარეობაზე, რომელშიც ქართული სახელმწიფო იმყოფებოდა. ქართულმა მხარემ მესამედაც დადო შეთანხმება აფხაზ სეპარატისტებთან და, თავის მხრივ, პატიოსნად შეასრულა იგი - გაიტანა სოხუმიდან მძიმე ტექნიკა, მაშინ როდესაც პირველი ორი შეთანხმება აფხაზებისა და რუსების მიერ მუხანათურად იქნა დარღვეული. ქართულ სახელმწიფოს მაშინ შინაგანი წინააღმდეგობანი ღრღნიდა. სამოქალაქო ომისგან, ეთნოკონფლიქტებისგან დასუსტებულ და გაჩანაგებულ ეკონომიკას აფხაზური კონფლიქტი უმძიმეს ტვირთად აწევებოდა. ჯარის აღჭურვა და გამოკვება სულ უფრო ძნელი ხდებოდა. აფხაზ სეპარატისტებთან დადებული შეთანხმებები საქართველოს ხელმძღვანელობას ამოსუნთქვის შესაძლებლობას აძლევდა. ამიტომ ის მიხერულ იმედსაც ხავსივით ებღაუჭებოდა.

ზუგდიდის გზა ზვიადისტებს ჰქონდათ გადაკეტილი. ამიტომ ქართული მძიმე ტექნიკა ფრონტის ხაზიდან ფოთისკენ რუსული ფლოტის მეშვეობით ზღვით გაჰქონდათ, რაშიც რუსები ქართულ მხარეს ათიათასობით დოლარს ახდევინებდნენ.

ცინიზმი ამაზე შორს ვეღარ წავიდოდა: რუსი გაიძულებდა ფრონტიდან მძიმე ტექნიკა გაგეტანა, ამ გატანაში კი ფულს ისევ შენ გახდევინებდა.

27 ივლისის შემდეგ ხელისუფლებამ სოხუმიდან გახიზნულ მოსახლეობას დაბრუნებისკენ მოუწოდა. 1 სექტემბერს სოხუმის სკოლებში სწავლა განახლდა. შემდეგში ბევრი ამ ფაქტში პირდაპირ დალატს დაინახავს. მართლაცდა, როგორ შეიძლება ასეთი მიაპიტობა? თუმცა, ფაქტი ფაქტად რჩება: რუსეთისგან ორჯერ მწარედ მოტყუებული შევარდნაძე კიდევ ერთხელ მიენდო მათ.

სოხუმზე შეტევის გეგმა რუსეთის გენშტაბში შემუშავდა. ამ გეგმის თანახმად შეტევის დაწყებიდან ქალაქი ოთხ დღეში უნდა დაცემულიყო. სოხუმის შტურმისთვის სეპარატისტები საგულდაგულოდ მოემზადნენ.

14 სექტემბერს საქართველოს პარლამენტის სხდომა დაიბუღლად დაიწყო. განიხილებოდა ქვეყანაში საგანგებო მდგომარეობის შემოღების საკითხი. მას შემდეგ, რაც შევარდნაძემ თემურ ხაჩიშვილი გაათავისუფლა შინაგან საქმეთა მინისტრის მოადგილის თანამდებობიდან (ამის საბაზად იქცა ხაჩიშვილის მიერ რუსთავის „სამქოს“ ხელმძღვანელის - თემურ ტალახაძის წინასწარ გაფრთხილება მისი მოსალოდლელი დაპატიმრების

და, შესაბამისად, „მხედრონის“ რუსთავის დაჯგუფების განადგურების შესახებ) ჯაბა იოსელიანი მკვეთრად დაუპირისპირდა შევარდნაძეს. იოსელიანი საგანგებო წესების შემოღების წინააღმდეგ გამოვიდა. „როცა მოსკოვში 1991 წლის 19 აგვისტოს გადატრიალება მოხდა, მთელ მსოფლიოში მხოლოდ ორად-ორმა ადამიანმა სთქვა - ეს თავად გორბაჩოვის მოწყობილიაო. ერთი ზვიად გამსახურდია იყო, მეორე - ედუარდ შევარდნაძე. მე მაშინვე დავეჭვდი და ვიფიქრე: როგორ შეიძლება კაცს საკუთარი თავის წინააღმდეგ ასეთი რამ მოეწყო-მეთქი...“

აღშოთებულმა შევარდნაძემ იოსელიანს მიმართა: „ამას როგორ მიბედავო!?

იოსელიანი ადგილიდან წამოხტა: „რას ჰქვია გიბედავ? რას ჰქვია გიბედავ?“

შევარდნაძემ დარბაზი დატოვა და გადადგომის შესახებ განცხადება გააკეთა. დეპუტატებმა მას დაბრუნება სთხოვეს. შევარდნაძემ საჯაროდ განაცხადა: „ჩემს გადაფურთხებულს აღარ ავლოკავ. არ გეგონოთ მსოფლიოში მოგზაურობას და ლექციებით ფულის გროვებას ვაპირებ, თბილისიდან არსადაც არ წავაღ“ (წიქარიშვილი, 2003: 452-453).

ვიცე-სპიკერი ირინა სარიშვილი პარლამენტის წინ გავიდა და იქ შეკრებილ ხალხს მოუწოდა - ყველამ დავიხოქოთ და შევარდნაძეს გადადგომის გადაწყვეტილებაზე უარის თქმა ვთხოვოთ.

ხალხმა დაიხოქა.

ამის შემდეგ შევარდნაძე და იოსელიანი შეხვდნენ ერთმანეთს. შევარდნაძე ხალხის წინაშე გამოვიდა და განაცხადა, რომ უკან მიაქვს თავისი სიტყვები გადადგომის შესახებ.

შევარდნაძის მოძულენი მოვლენების ამგვარ განვითარებაში სპექტაკლს ხედავენ. სხვანი ფიქრობენ, რომ სახელმწიფოს მეთაურს უმძიმეს გარემოში უხდებოდა ქვეყნის მართვა. ასეა თუ ისე, ერთი რამ ცხადია: ქვეყნის უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოში ყველას ნერვები უკიდურესად ჰქონდა დაძაბული, ქვეყანაში შექმნილი სიტუაცია კი მართლაც ტრაგიკული იყო.

15 სექტემბერს ღლოთი ქობალიამ სენაკი აიღო. ეს ქვეყნისთვის, და არა მხოლოდ ხელისუფლებისთვის, ზურგში ლახვრის ჩაცემა იყო. იმავე დღეს პარლამენტის სხდომაზე თედო ნინიძემ დაწვრილებით ისაუბრა, თუ მისი აჭარაში ყოფნის

დროს როგორ შეხვდა რუს გენერალს, რომელმაც მას ასლან აბაშიძის თანდასწრებით უთხრა: „შევარდნაძეს საბჭოთა კავშირის დაშლას არ ვაპატიებთ და უახლოეს მომავალში სასტიკად დავსჯითო“ (წიქარიშვილი, 2003: 453).

16 სექტემბერს სეპარატისტებმა მესამე შეთანხმებაც დაარღვიეს და ტყვარჩელთან იერიში წამოიწყეს. მათ გაარღვიეს ფრონტის ხაზი და კოდორის შესართავი დაიკავეს. სეპარატისტებმა ქართული სოფელი გადაწვეს, მოსახლეობა კი წამების შემდეგ ერთიანად გაჟლიტეს. ამავდროულად აფხაზებმა სოხუმს კამანიდანაც შეუტიეს. აფხაზურმა არტილერიამ, რომელიც, შეთანხმების თანახმად, რუსებს უნდა გაეკონტროლებინათ, სოხუმის დაბომბვა დაიწყო. სეპარატისტთა იერიშებს ჰაერიდან რუსული ავიაცია უჭერდა მხარს.

საქართველოს ხელისუფლებამ რუსეთის ხელისუფლებას საპროტესტო ნოტა გაუგზავნა. მოსკოვმა თავი იმართლა: ჩვენ სამშვიდობო შეთანხმების მხოლოდ შუამავალი ვიყავით და არა გარანტიო. რუსეთის პრეზიდენტს მიმართა შევარდნაძემაც. „უკვე აღარა მაქვს იმის თავი, რომ რაიმე გთხოვოთ და გაცნობებთ: სოხუმთან თავს იყრიან გუდაუთის დაჯგუფების ტანკები და მძიმე საბრძოლო ტექნიკა. ყოველი წუთი გადაიწყვეტია. წუთი-წუთზე მისი ძალები შემოიჭრებიან დაუცველ, თავდაცვის მინიმალურ საშუალებებს მოკლებულ ქალაქში. იგივე ხდება ოჩამჩირის რაიონში, საიდანაც ჩვენ, პატივს ვცემთ რა სოჭის შეთანხმებით ნაკისრ ვალდებულებებს და თქვენს კეთილ ნებას, გამოვიყვანეთ ცოცხალი ძალა და ტექნიკა. ამის შედეგად თარეშობს უხეში, არაადამიანური ძალა, რომელმაც ფეხქვეშ გათელა სამხსრივი შეთანხმების ფორმა და შინაარსი და რუსეთის - მათი განუხრელი დაცვის გარანტის როლი. უკვე მესამედ მოატყუეს ჩვენი ხალხი იმათ, ვინც ხელი მოაწერეს მორიგებებს და არაფერს აკეთებსმათი შესრულებისთვის.

რა ბრალი მიგვიძღვის რუსეთისა და მსოფლიოს წინაშე? ის სომ არა, რომ უკვე მერამდენედ ქართველი ერის ისტორიაში ვისურვეთ თავისუფლება და დამოუკიდებლობა?...

ჩვენ განგვაიარაღეს და ეს იმიტომ მოხდა, რომ დაგიჯერეთ თქვენ... და მე ახლა ისღა დამრჩენია, რომ გაგფრინდე სოხუმში და მის უიარაღო მოქალაქეებთან ერთად მიშველი ხელეობით დავიცვა ქალაქი“ („საქართველოს რესპუბლიკა“. 17 სექტემბერი, 1993).

ამ უდიდესი იმედგაცრუებისა და სასოწარკვეთის გამოძახატველი წერილის გაგზავნის შემდეგ შევარდნაძე დაუყოვნებლივ სოხუმში ჩაფრინდა. ამ დროს რუსებს სითბური რაკეტებით უკვე ორი სამგზავრო თვითმფრინავი ჰქონდათ ჩამოგდებული.

აფხაზურმა მხარემ ომების ისტორიაში კარგად ცნობილ ხერხს მიმართა: ეთერში ღიად დაიწყო საუბარი იმაზე, რომ ტყვია-წამალი უთავდებოდა. ქართულმა მხარემ ეს წმინდა წყლის სიმართლედ მიიღო და იმედოვნებდა, რომ მოწინააღმდეგის შეტევა ხანმოკლე გამოდგებოდა.

17 სექტემბერს სოჭში პავლე გრაჩოვი შეხვდა შევარდნაძეს, რომელსაც თან ყარყარაშიელი და ბათიაშიელიც ახლდნენ. გრაჩოვმა ქართველებისა და აფხაზების შერიგებაზე დაიწყო საუბარი. შევარდნაძემ მას უხეშად შეაწვევტინა: „...იცით რა, თუ რაიმე რეალური წინადადება გაქვთ, გვითხარით, აქ საქმისთვის ჩამოვედით და არა ზღაპრების მოსასმენად“ (წიქარიშიელი, 2003: 457). მაშინ გრაჩოვმა ქართულ მხარეს რუსეთის ორი დივიზიის აფხაზეთში, ფოთში, ქუთაისსა და ზუგდიდში შეყვანა შესთავაზა, რის შემდეგაც, ის ვითარების სტაბილიზაციის გარანტიას იძლეოდა. ბათიაშიელი და ყარყარაშიელი შევარდნაძეს განუცხადეს, რომ ამ შეთავაზების მიღების შემთხვევაში ისინი გადადგებოდნენ. შევარდნაძემ რუსების წინადადება უარყო და თბილისში დაბრუნდა. აქ მას ქართულმა პოლიტიკურმა ელიტამ უსაყვედურა - გრაჩოვის შეთავაზება რატომ არ მიიღეო. შევარდნაძემ გრაჩოვს უდებემა: „თანახმა ვარ“. პასუხი: „უკვე გვინაია“. რუსების მიერ ამ წინადადების შეთავაზებიდან კი სულ რამდენიმე საათი იყო გასული.

ცხადია, გრაჩოვი თვალთმაქცობდა. მან განგებ შეთავაზა შევარდნაძეს მისთვის მიუღებელი წინადადება (სოხუმის დაცვასთან რა შუაში იყო ქუთაისი და ფოთი?), ხოლო როდესაც, რამდენიმე საათის შემდეგ, შევარდნაძე მაინც დათანხმდა მის წინადადებას, ყურით მოთრეული საბაბით მას უარი უთხრა.

იმავე დღეს გროზნოდან გამსახურდია ტელეფონით ბესარიონ გუგუშვილს ესაუბრა. გუგუშვილმა მას შეატყობინა, რომ წინა სადამოს ყარყარაშიელი თავისი რაზმით მიადგა აფხაზეთის საზღვარს და ღლოთი ქობალიას სთხოვა, რომ გაეტარებინა... „მაგრამ იმ პატარა რაზმსაც არ ატარებენ.

ჩვენების პატარა ნაწილი გაეშურა სოხუმისკენ. ესენი არიან სოხუმელები ძირითადად...“

გამსახურდია: „სოხუმში არაფერი სერიოზული ბრძოლები არ მიმდინარეობს და გატყუებენ თქვენ“.

გუგუშვილი: „ჩვენ აუხსენით შტაბსაც და ოფიცრებსაც, რომ სინამდვილეში ყველაფერი კეთდება იმისთვის, შეიტყუონ ჩვენები შიგ და მერე მახეში მოახვედრონ. ეს ოფიცრებმა იციან, მაგრამ იქ გავიდნენ ისინი, ვისაც ოჯახის წევრები სოხუმში ჰყავთ და რომ შედარებით წყნარ რაიონში გადაიყვანონ...“

გამსახურდია: „გავიდნენ უკვე სოხუმში?“

გუგუშვილი: „ნაწილი გასულია, ნაწილი საწვავს ელოდება...“

გამსახურდია: „იქ სერიოზული არაფერია, აღარავინ აღარ წავიდეს.“

18 სექტემბერს გამსახურდია ტელეფონით კვლავ ესაუბრა გუგუშვილს:

გამსახურდია: „ლოთი სად არის?“

გუგუშვილი: „ლოთი არის სენაკში.“

გამსახურდია: „აფხაზეთში ხომ არ აპირებს წასვლას?“

გუგუშვილი: „აფხაზეთში გარკვეული ნაწილები წავიდნენ, როგორც ადრე იყვნენ მოლაპარაკებულნი.“

გამსახურდია: „თვითონ ლოთი თუ მიდის?“

გუგუშვილი: „თვითონ წავა თუ არა, არ ვიცი. დღეს გავიგებთ.“

გამსახურდია: „უთხარი, არავითარ შემთხვევაში არ წავიდეს... არ გაუშვათ იქით ჩვენი მებრძოლები“ (ჭანტურიშვილი, 1999: 308-210).

აქ ერთი წუთით შეეწყვიტოთ თხრობა და კარგად გავიაზროთ, რასთან გვაქვს საქმე.

საქართველოში დღეს საყოველთაოდ მიღებული აზრია: „გამსახურდია იქნებ, პოლიტიკაში მოიკოჭლებდა, შეცდომებს, მათ შორის, სერიოზულ შეცდომებსაც უშვებდა, მაგრამ უდავოა, რომ ის დიდი პატრიოტი, დიდი ქართველი იყო.“ ასე, ან დაახლოებით ასე ფიქრობს ქართველთა აბსოლუტური უმრავლესობა. ამ თეზისის დასაბუთებას დღევანდელ საქართველოში არავინ ცდილობს. უბრალოდ, ითვლება, რომ ეს აქსიომატური ჭეშმარიტებაა და დასაბუთებას არ საჭიროებს.

ახლა მოდით, ისეთ რიტორიკულ კითხვებსაც ერთად ვუპასუხოთ, როგორცაა: რა არის პატრიოტიზმი? ვინ არის პატრიოტი?

ცხადია, პატრიოტიზმი სამშობლოს სიყვარული, პატრიოტი კი ის ადამიანია, ვისაც სამშობლო უყვარს. მაგრამ, კაცმა რომ თქვას, ინსტიქტის დონეზე თავისი მამულის, თავისი ხალხის სიყვარული ნებისმიერი ინდივიდისთვის არის დამახასიათებელი. ის კი არადა, თუ უხერხულ შედარებაში არ ჩამომერთმევა, ყველა ძაღლს თავისი ხუხულა, ყველა დათვის თავისი ბუნაგი ურჩევნია სხვისას, 100 კილომეტრით თავის სახლს მოშორებული კატა კი ინსტიქტით შეუცდომლად ბრუნდება უკან. ჩუქჩამ, რა თქმა უნდა იცის, რომ მისი სამშობლოს გაყინულ მიწას და თოვლწაყრილი ბუჩქების „პეიზაჟს“ საქართველოს წაღკოტი სჯობს, მაგრამ მას გულს ძალუმიად მაინც ის ყინულოვანი მიწა უჩქროლებს, რადგან ის მისი მშობლიური მიწაა. ამ თვალსაზრისით, სამშობლოს სიყვარული ერის დონემდე განვრცობილი ეგოიზმია. ეროვნული სტადიონის ტრიბუნაზე მსხდომ ქართველებს, რა თქმა უნდა, გვიხარია, თუ სასწაული მოხდა და ჩვენმა გუნდმა გოლი გაიტანა (სხვის კარში, თორემ საკუთარში, იცოცხლეთ, ემარჯვებათ). არის თუ არა ეს პატრიოტიზმი? ინსტიქტის, ეგოიზმის დონეზე, რა თქმა უნდა, არის. მაგრამ პიროვნული და ეროვნული ინტერესების ყოველი დაპირისპირებისას იგივე ქართველები, როგორც წესი, უპირატესობას პირადულს ვანიჭებთ. ვთქვათ, მებაჟე, რომელიც ქრთამის ნაცვლად თანხმდება საზღვარზე ნარკოტიკების გადმოტანას, ან საკუთარ ქვეყანაში უკანონოდ მოჭრილ ხე-ტყეს გაატარებს საზღვარზე, ან ხელმძღვანელი თანამდებობის პირი, ასევე ქრთამის სანაცვლოდ, სამსახურში იღებს ყოვლად უნიჭოს, მართლაც ნიჭიერს და ღირსეულს კი უარით ისტუმრებს, შეიძლება პატრიოტად ჩაითვალოს? რით განსხვავდება მათი საქციელი ჩვენი დიდგვაროვანი ფეოდალების საქციელისგან, რომლებიც პირად ინტერესებზე ახურდავებდნენ ეროვნულ ინტერესებს?

პატრიოტიზმი გაცილებით ამადლებული, კეთილშობილური გრძნობაა, რომლის დონემდე ამადლება ბევრს არ ძალუმი. პატრიოტიზმის გრძნობის სიღრმე, მისი ჭეშმარიტება განიზომება პიროვნების მზადყოფნით - პირადულ ინტერესებზე მაღლა აყენებდეს საერთო-ეროვნულ, საერთო-საქვეყნო ინტერესებს.

გამსახურდიამ კი თავის ამბიციებს ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობა გადააყოლა. სხვა რა შეიძლება ეწოდოს იმას, რასაც გამსახურდია აფხაზეთის ომის დროს აკეთებდა? 1993 წლის სექტემბრის მეორე ნახევარში ხომ ყველასთვის ნათელი იყო, რომ სოხუმი და აფხაზეთი იკარგებოდა. ამას გამსახურდიას თანამებრძოლებიც გრძობდნენ და ფრონტისკენ მიუწვევდათ გული. ყოფილი პრეზიდენტი კი მათ ურცხვად ატყუებდა - სოხუმში ისეთი არაფერი ხდება, ნუ წახვალთო.

ჩემთვის ეს პატრიოტიზმი არაა. ეს სწორედ ის შემთხვევაა, რომელზეც ცხონებული მერაბ კოსტავა იტყვოდა: ეროვნული მოძრაობა კი არ უყვარს საკუთარ თავში, არამედ - საკუთარი თავი ეროვნულ მოძრაობაშიო.

22-23 სექტემბრიდან ქართველმა მებრძოლებმა პოზიციების თვითნებური მიტოვება დაიწყეს. ოჩამჩირის დაჯგუფებამ ვერ შეძლო ადზი-უბჟას ზღუდის გარღვევა და სოხუმის დამცველებისთვის საბრძოლო ტექნიკის მიშველება.

24 სექტემბერს, სოხუმის დაცვამდე სამი დღით ადრე, გროზნოდან ზუგდიდში ჩამოვიდა ზვიად გამსახურდია. ადგილობრივ მოსახლეობას მან „ხუნტის დამხობისკენ“ მოუწოდა. გამსახურდიას ჩამოსვლით ქვეყანაში არსებული სამამულო ომის განწყობა სამოქალაქო ომის განწყობით შეიცვალა, რამაც, ცხადია, მადესტაბილიზირებელი როლი შეასრულა.

პრაქტიკულად დაუცველი სოხუმის აღება კი მხოლოდ დროის საკითხი იყო. საქართველოს სამთავრობო ჯარს და ტექნიკას ქობალიას რაზმებმა გზა გადაუკეტეს, კოდორზე გადმოსასვლელ ხიდს აფხაზები აკონტროლებდნენ. სხვა გზა სოხუმში შესასვლელად პრაქტიკულად არ არსებობდა. ჟ. შარტავას კაბინეტიდან ბიზნესმენი ნუგზარ გოგია შევარდნაძის თანდასწრებით ქობალიას ტელეფონით ელაპარაკა. მერე ჟიულიც დაელაპარაკა ქობალიას. ეს საუბარი არაერთხელ გადაიცა ტელევიზიით და მთელმა საქართველომ ნახა. ქობალიამ შევარდნაძესთან დალაპარაკება ითხოვა, ჟ. შარტავამ ყურმილს ხელი დააფარა და შევარდნაძეს სთხოვა - იქნებ დაელაპარაკოთო. შევარდნაძემ კატეგორიულად უარყო. საუბარი ჟიულიმ გააგრძელა. ქობალია მას შეჰპირდა, რომ თავისი რაზმით ის აუცილებლად დაიძრებოდა სოხუმისკენ. „თუ ასეთი მძიმე მდგომარეობა იყო, აქამდე არ ვიცოდი, თორემ რა გამაჩერებდაო“, - უთხრა შარტავას. ამ საუბრების შემსწრე ლონდერ ცაავა განაგრძობს: „ამ დღეს ქობალიასთან ოთხი

საუბარი შედგა. მეოთხე ლაპარაკის დროს შარტავამ ქობალიას უთხრა: ახლა ბატონ ედუარდ შევარდნაძეს დაგალაპარაკებთ და ყურმილი ედუარდს გადასცა. სმენად ვიქეციო. „ალო“! - მეტი არაფერი. ხომ არ მიმართავდა სახელით, ან მით უფრო - ბატონო ლოთი?! ტელეფონის ხაზის მეორე ბოლოდან მოახსენეს რამდენი კაცი, ტექნიკა, როდის წამოვიდოდნენ სოხუმის მოსაშველებლად. თუ თქვენ ასე იმოქმედებთ, დიდ საქმეს გააკეთებთო, უთხრა ბატონმა ედუარდმა. ეს იყო და ეს.

ბოლოს (პირველი საუბრიდან მესამე დღეს) ქობალიას ლონდერ ცაავა დაელაპარაკა: „პირდაპირ ვუთხარი, რომ აშკარად ჩანს, სოხუმის გადარჩენაში არ დაგვეხმარებით. ერთი თხოვნა მაქვს მხოლოდ - ასი ათასი ქალი, ბავშვი და მოხუცი გულრიფშა და კოდორს არის მომდგარი, ეს ხალხი მაინც გაიყვანეთ და გადით-მეთქი. ჩავთვალე, რომ ეს ის ვარიანტი იყო, რომელსაც ნებისმიერი ქრისტიანი კაცი უნდა დათანხმებულიყო. მიპასუხა: არ ვიცოდი, რომ ასეთი სიტუაცია იყო (ეს წინადადება ყოველთვის რეფერენციით მეორდებოდა), ერთ საათში 100 ათას კაცს მე თვითონ ჩავუდგები სათავეში, მთავრობის ჯართან ერთად გავარდევით აფხაზების თავდაცვას და გამოვიყვანთ ხალხსო.

ზუსტად ერთი საათის შემდეგ ისევ ვრეკავ ზუგდიდში. იქიდან მიპასუხეს: „ბატონი ლოთი აქ არ არის, სენაკში წავიდაო“ („საქართველო რესპუბლიკა“, 18 მაისი, 1994 წ.).

ჟიული შარტავა და აფხაზეთის მთელი მაშინდელი ხელმძღვანელობა მთავრობის სახელში ალყა შემორტყმული აღმოჩნდა. მოგვიანებით ბოროტი ხმები დაიწყებენ მტკიცებას, თითქოს შარტავა და მისი მთავრობა შევარდნაძემ განგებ გაწირა. აი, როგორ აღწერს ამ ამბავს უშუალო მომსწრე, „ავღანელთა“ რაზმის მეთაური, პოლკოვნიკი გურამ ჯანიშვილი: „ბატონმა ედუარდმა რომ გაიგო ჟიული შარტავა ალყაშიაო, მანქანაში ჩაჯდა, დაცვა არ მჭირდებო და მძღოლს სოხუმის ცენტრისკენ წასვლა უბრძანა. თავისთავად ცხადია, მივეარდით ჩვენც და დაცვაც. ვუმტკიცებდით, რომ ასე არ შეიძლება, რომ ეს უეჭველი სიკვდილი იყო. მაგრამ ახლოს არ გაგვიკარა, ძალიან გაბრაზებული იყო და განერვიულებული. კაცს რომ თავი აქვს სასიკვდილოდ გადადებული, ძნელად გააჩერებ.

ამ დროს გადაუდგა ვიორგი ქავთარაძე და უთხრა: თუ საქართველოს დაღუპვა გინდათ, ჩემზე გადაიარეთ, მე აქედან

ფეხს არ მოვიცვლიო. ... მძღოლს ვუბრძანე გადმოსულიყო. ჩვენებს კატეგორიულად ავუკრძალე მანქანაში ჩაჯდომა. ბატონი ეღუარდი ისე იყო აღელვებული, რომ მშიშრები და ლაჩრები გვიწოდა.

- ვინც ვაჟკაცები ხართ, წამომყვეითო, - მიმართა იქ მყოფთ. ... თავისი რომ ვერ გაიტანა, კორპუსის შტაბში შებრუნდა. იქ, ჩანს, მოელაპარაკა ამ დროს მოსულ ჯაბა იოსელიანს. ორივენი ერთად გამოვიდნენ. ბატონი ჯაბას დაცვის უფროსი ჯდება მანქანაში და წითელი ხიდისკენ წავიდნენ. ეს ისე მოულოდნელად მოხდა, რომ ვერაფრის გაკეთება ვერ მოვასწარიო. სასწრაფოდ დავედევნეთ.

წითელ ხიდთან მასირებულ ცეცხლში მოყვეით, რამდენიმე მანქანა დაიცხრილა. ყველა დარწმუნდა, რომ გზის გაგრძელება უაზრო სიკვდილი იქნებოდა. ბატონმა ჯაბამაც ასე უთხრა სახელმწიფოს მეთაურს“ („საქართველოს რესპუბლიკა“, 23 აპრილი, 1994 წ.).

შარტავამ და მასთან ერთად მყოფმა პირებმა შენობის დატოვება სცადეს, მაგრამ მოწინააღმდეგის ძლიერ ცეცხლში მოყვნენ და უკანვე შებრუნდნენ. „ავღანელთა“ ბატალიონის ასმეთაური ელგუჯა გორდაძე იგონებს: „შენობიდან გამოსულ შარტავას და მის გარემოცვას ცეცხლი გაუხსნეს. დაცვამ ისინი სასწრაფოდ უკან შეაბრუნა. ...ეს იყო შეცდომა, რომელიც ბრძანების შეუსრულებლობას მოჰყვა: უნდა გავსულიყავით ალყიდან, გვესარგებლა ჯანაშვილის მიერ გაკეთებული „დერეფნით“. კი, იქნებოდა სროლა, დავიდუპებოდით ნაწილი, მაგრამ სხვები ხომ გადარჩებოდნენ? აქ, მინისტრთა საბჭოში კი ყველანი განწირულები ვიყავით. ...მივედით ბატონ ჟიულისთან და ვუთხარიო, რომ აქ გაჩერება უაზრობა იქნებოდა, თუ დამხმარე ძალა არ მოვიდოდა.

- ბავშვი ხომ არ ვარ, მოგატყუოთ, - გვიპასუხა, - შტაბში დარეკილია და დაგვიბრუნენ დახმარებას. აუცილებლად მოვლენ.

ვფიქრობ, ბატონ ჟიულის ორი რამის იმედი ჰქონდა. პირველი, რომ დამხმარე ძალა მართლაც მოვიდოდა ... მეორე, რომ მას, ახლად დანიშნულ მაღალი თანამდებობის პირს, რომელსაც, ვთქვათ ასე, აფხაზების წინაშე არავითარი დანაშაული არ მიუძღოდა, აფხაზები ანგარიშს გაუწევდნენ.

მაშინ, როდესაც კრიტიკული წუთები იდგა, ბატონმა ჟიულიმ კიდევ გვითხრა ამის შესახებ: „მე თვითონ წავალ

მოლაპარაკებაზე, ნუ გეშინიათ, თქვენც გადაგარჩენთ, არ დაგხვრეტენო“. მას მხარი დაუჭირეს ქალაქის მერმა - ბატონმა გაბისონიამ და სხვებმაც“ („საქართველოს რესპუბლიკა“, 23 აპრილი, 1994 წ.).

არ გამართლდა ჟიული შარტავას იმედები. მან ვერ გაითვალისწინა, რომ საქმე ჰქონდა არა ომის კანონებთან, თუნდაც, კავკასიაში ოდიოგან მიღებული რაინდული კანონებით მებრძოლ ღირსეულ ძაღასთან, არამედ გავეშვებულ ბრბოსთან, რომლისთვისაც უცხო იყო კანონებიც და რაინდობაც.

მინისტრთა საბჭოს შენობაზე იერიში ყაბარდოელთა ბატალიონმა მიიტანა. ამ იერიშის მონაწილე ერთ-ერთი ყაბარდოელის თქმით (გამოქვეყნდა ინტერნეტში, ავტორის გვარი არ სახელდება), ოთხსაათნახევრიანი შტურმის შემდეგ ქართველებმა თეთრი ნაჭერი გადმოფინეს და შენობიდან გამოსულმა პარლამენტარმა ჟიული შარტავას სახელით კორიდორი მოითხოვა. მას განემარტა, რომ მოლაპარაკება შეიძლებოდა მხოლოდ ტყვედ დანებებაზე. ასეთ შემთხვევაში მათ სიცოცხლის გარანტიას ვაძლევდით. პარლამენტარი შენობაში შებრუნდა, 15-20 წუთის შემდეგ კვლავ გამოვიდა და ჟიული შარტავას დანაბარები გადმოგვცა: ტყვედ მხოლოდ ყაბარდოელებს ჩავბარდებო. მას უპასუხეს, რომ შენობის შტურმს მხოლოდ ყაბარდოელები ახორციელებდნენ. ამის შემდეგ ჩვენ მეორე სართულზე ავედით, სადაც 25 ქართველი დაგვხვდა. ქართველმა სპეცრაზმელებმა და მთავრობის წევრებმა იარაღი იატაკზე დაყარეს. „რომელია აქ ჟიული შარტავა?“ - იკითხა ჩვენმა მეთაურმა. შარტავამ უპასუხა. „თქვენ დაპატიმრებული ხართ“, - წარმოსთქვა მეთაურმა. შარტავამ მოითხოვა, ეთქვათ, თუ ვის აპყავდა ის ტყვედ. „ყაბარდოელთა ჯგუფის უფროსი, აფხაზური არმიის მაიორი შოროვი“, - მიიღო პასუხი. შარტავამ მას გადასცა თავისი პირადი იარაღი - გენერლის ვერცხლისფერი პისტოლეტი და მოკლე ავტომატი. აგრეთვე, საქართველოს პარლამენტის წევრის მოწმობა. სწორედ ამ დროს მეორე ოთახიდან გამომაგალ ღია კარებში გამოჩნდა ქართველი სპეცრაზმელი, რომელსაც ცალ ხელში გახსნილი „ლიმონკა“, მეორეში კი ჯვარი ეჭირა. „მესროლეთ, ჩემი რწმენა უფლებას არ მაძლევს თავი მოვიკლა“, - მშვიდად წარმოთქვა მან. მერაბის (ასე ერქვა ქართველ სპეცრაზმელს) მოკვლა „ლიმონკის“ აფეთქებას ნიშნავდა, რაც იქ მყოფთა შორის დიდ მსხვერპლს გამოიწვევდა. ხანგრძლივი მოლაპარაკების შემდეგ

მერაბი დაგვნებდა. ჩვენ მას იარაღი დაუტოვეთ და სიცოცხლის გარანტია მივეცით. შარტავამ რამდენჯერმე გაიმეორა: „მე ძალიან ბევრი რამ ვიცი, გამიფრთხილდით (და აქ მან დაასახელა აფხაზი მოხელის გვარი, რომელსაც დღესაც მაღალი თანამდებობა უკავია). ეს ძალზე მნიშვნელოვანია.“ ტყვეები ეზოში ჩავიყვანეთ, სადაც გავეშუბული ადამიანების გარემოცვაში აღმოვჩნდით. ბრბოსგან ტყვეების დაცვა გაჭირდა. სამი მათგანი იქვე მოგვიკლეს. დანარჩენები „რაფის“ ტიპის მანქანაში შევყარეთ და ბრბოს გავაშორეთ. რამდენიმე კილომეტრის გავლის შემდეგ აფხაზებმა გზა გადაგვიჭრეს და იარაღის მუქარით გვაიძულეს ტყვეები მათთვის გადაგვეცა. მათ ქართველები იქვე დახვრიტეს. აფხაზებს შორის ერთ-ერთი ანჭკაბი უნდა ყოფილიყო. არძინბა საშინლად აღშოთდა, მაგრამ შარტავა უკვე ცოცხალი აღარ იყო. გადარჩა მხოლოდ მერაბი, რომელიც ეზოში მყოფმა ბრბომ თავისიანად ჩათვალა (<http://abkhazeti.info/>);

სოხუმი დაცა.

იღვა 1993 წლის 27 სექტემბერი.

იმავე დღით შევარდნაძეს დაუკავშირდა ელცინი და სოხუმის უსაფრთხო დაცვაში დახმარება შესთავაზა. ამჯერად შევარდნაძე აღარ ენდო რუსეთის პრეზიდენტს. სოხუმის აეროდრომზე საქართველოს სახელმწიფო მეთაურის დაცვამ პატარა სამგზავრო თვითმფრინავი აღმოაჩინა. გაფრენა ძალზე სახიფათო იყო, მაგრამ შევარდნაძემ გადაწყვეტილება მიიღო. „იაკ-40“-მა სიმაღლე აკრიფა და გეზი ბათუმისკენ აიღო. თბილისში დაბრუნებულმა შევარდნაძემ განაცხადა: „სოხუმის გადარჩენა შეიძლებოდა ჯერ კიდევ გუშინ. ეს შეუძლო მხოლოდ რუსეთს - ასეთი თხოვნით მივმართე მოსკოვს, გაუგზავნე თანხმობის დეპეშა რუსეთის ხელმძღვანელობას საქართველოს „სნგ“-ში შესვლის თაობაზე, რომლის წინააღმდეგი ვიყავი ბოლო დრომდე. თანხმობა განვაცხადე რუსეთის თავდაცვის მინისტრის წინადადებაზე - შემოეყვანა საქართველოში შეიარაღებული ძალები აფხაზეთის კონფლიქტთან დაკავშირებით. ფაქტობრივად, საქართველომ დაიწოქა. ესეც საკმარისი არ აღმოჩნდა. სამწუხაროა, მაგრამ გულახდილად უნდა ვთქვა, რომ გარეშე ძალთა ინტერესები ვერაფერს დაგვაკლებდა, რომ არა შინააშლილობა და თანამოქალაქეთა დალატა. აფხაზეთი დაგვარგეთ, მაგრამ აუცილებლად დავიბრუნებთ... თუ დღევანდელი თაობა ვერ შეძლებს ამას, - მომა-

ვალი თაობა მაინც უეჭველად გააკეთებს... სოხუმის ადების გეგმა რუსეთის შეიარაღებული ძალების გენერალურ შტაბში შემუშავდა“ („საქართველოს რესპუბლიკა“, 29 სექტემბერი, 1993 წ.).

აფხაზეთის ქართულმა მოსახლეობამ ჭუბერის უღელტეხილით სვანეთს მიაშურა. თოვლიან გზაზე უამრავი ადამიანი გაიყინა და დაიღუპა. აფხაზები სასტიკად გაუსწორდნენ ადგილზე დარჩენილ ქართულ მოსახლეობას. ქართველთა ეთნიკური წმენდა აფხაზეთში ადამიანების წამებისა და საშინელი შეურაცხყოფის ფონზე განხორციელდა. საქართველოს ხელისუფლებამ ზემო სვანეთი უბედურების ზონად გამოაცხადა. შევარდნაძემ გამსახურდიას მომხრე შეიარაღებულ ფორმირებებს მიმართა და მათ უბედურების ზონიდან - ზემო სვანეთიდან - ლტოლვილთა გამოყვანამდე საბრძოლო მოქმედებების შეჩერებისკენ მოუწოდა. „ეთნიკურმა წმენდამ, რომლის განხორციელებაც სეპარატისტებმა მეთოდურად დაიწყეს მდინარე ფსოუდან, ახლა მთელი აფხაზეთი მოიცვა. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ეთნიკურმა უმცირესობამ პირველად დაამკვიდრა თავისი ძალაუფლება მასობრივი ძალადობისა და ტერორის მეთოდით... აფხაზური სეპარატიზმი იმპერიული რუსეთის, ეროვნულ-კომუნისტური რევანშის რუსეთის მიერ არის გამოზრდილი, ნასაზრდოები, წახალისებული და წარმართული,“- წერდა ის თავის 30 სექტემბრის განცხადებაში“ („საქართველოს რესპუბლიკა“, 30 სექტემბერი, 1993 წ.). მაგრამ სვანეთის მთებში სამხედრო და სამოქალაქო ხიზნებს სხვა საფრთხეც ელოდათ - დმანისის, ბოლნისის, მარნეულის, გარდაბანის, წყალტუბოს, მარტვილის, ზუგდიდის, ზოგიერთი სხვა რაიონიდან საგანგებოდ მათ გასაძარცვად ჩასული, კარგად შეიარაღებული რაზმები. თემურ ფიფია, რომელმაც საკუთარი თვალთა ნახა საკენი-ჭუბერის უღელტეხილზე მომხდარი საშინელებები, წერდა: „...ქუთაისის მერმა თემურ შაშიაშვილმა ჯვარი-ხაიშის გზით გამოგვიგზავნა 40 ავტობუსი ლტოლვილების გადმოსაყვანად. ცაიშთან ავტობუსების კოლონას დახვდნენ ლოთი ქობაღიას რაზმის წევრები. ავტობუსების ნაწილი დაიტაცეს, მძღოლები სცემეს და უკან გაყარეს...“ („საქართველოს რესპუბლიკა“, 17 აგვისტო, 1994 წ.); ლტოლვილთა ძარცვამ ისეთი მასშტაბები მიიღო, რომ რესპუბლიკის მინისტრთა კაბინეტისა და შსს-ს ხელმძღვანელობის განკარ-

გულებით ზემო სვანეთის რეგიონში დამატებით პოლიციის 60 კაციანი ჯგუფი გაიგზავნა.

29 სექტემბერს დაიწყო აფხაზთა შეტევა ოჩამჩირეზე. ჩვენი ძალები მდინარე ლაღიძვასთან განლაგდნენ. პანიკით შეპყრობილი ოჩამჩირელები გალს მოაწყდნენ. გამსახურდიას მომხრე შეიარაღებულმა ფორმირებებმა უკანდახეული სამხედრო ნაწილების განიარაღება დაიწყეს. 30 სექტემბერს, ოჩამჩირისთვის გაცხარებული ბრძოლების დროს, ლოთი ქობალიას სამხედრო ფორმირება თავს დაესხა ქაქუცა ჩოლოყაშვილის სახელობის პოლკს და განაიარაღა იგი.

ოჩამჩირე დაეცა.

მეორე დღეს აფხაზურმა შენაერთებმა გალიც დაიკავეს.

მოგვიანებით, თავის ერთ-ერთ რადიოინტერვიუში შევარდნაძე იტყვის: „საქართველოს მთავარი შეცდომა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ რუსეთთან ურთიერთობის უგუნური კურსის ფორმირება იყო. ეს გახლდათ, თუ შეიძლება ასე ითქვას, არა სახელმწიფოებრივი, არამედ ქუჩური დიპლომატია. სწორედ, ეს კურსია ამ სფეროში ყველა ჩვენი უბედურების მიზეზი“ („საქართველოს რესპუბლიკა“, 21 ივნისი, 1994 წ.).

ეს სიტყვები კომენტარს არ საჭიროებს.

აფხაზური მონაცემებით, კონფლიქტის შედეგად 4 ათასი აფხაზი დაიღუპა. აფხაზეთის ზარალმა 11 მილიარდი დოლარი შეადგინა. ქართული მხარის მონაცემებით, ომში დაიღუპა 25 ათასამდე ადამიანი, მათ შორის 10 ათასამდე მშვიდობიანი მცხოვრები, საქართველოსთვის მიყენებულმა ზარალმა 2, 5 მილიარდი დოლარი შეადგინა. საკუთარ ქვეყანაში იძულებით ადგილნაცვალ პირად იქცა 300 ათასამდე კაცი.

საომარი მოქმედებების შედეგად უდიდესი ზარალი განიცადა ქვეყნის ეკონომიკამ, პირველ რიგში კი აფხაზეთის ავტონომიურმა რესპუბლიკამ. მთლიანად განადგურდა რკინიგზა, დაინგრა 32 ხიდი, 500 კილომეტრი ელექტროგადამცემი ხაზები, 49 ათასი შენობა, მათ შორის სოხუმში 10 ათასი სახლი და ა. შ.

რუსეთის სპეცსამსახურებმა და არმიამ შეძლეს დასახული მიზნის მიღწევა ცხინვალის რეგიონსა და აფხაზეთში. საქართველოს ცენტრალურმა ხელისუფლებამ დაკარგა კონტროლი ამ რეგიონებზე. მიღწეული რეალობის შესანარჩუნებლად რუსეთს სჭირდებოდა არსებული სტატუს-კვოს დიპლომატიური არხებით გაფორმება, რაც მოახერხა კიდევ ცეცხლის

შეწყვეტის შესახებ ხელშეკრულების გაფორმებით. 1994 წლის 14 მაისს დაიდო ხელშეკრულება აფხაზეთში „ცეცხლის განუახლებლობისა და ძალთა დაშორისების შესახებ“.

ამრიგად, რუსეთმა მოახერხა დაესაკუთრებინა რეგიონში მოქმედი ერთადერთი ორგანიზებული ძალის სტატუსი და თავის მიერვე ინსპირირებულ კონფლიქტში „შუამავლისა“ და „მშვიდობისმყოფლის“ მანტია მოირგო. დიპლომატიური შენიღბვის მიზნით სამშვიდობო კონტინგენტს აფხაზეთში ეწოდა „დსთ“-ს „სამშვიდობო კონტინგენტი“, ფაქტობრივ კი იგი მხოლოდ რუსული სამხედრო მოტომსროლელი ქვედანაყოფებისგან იყო დაკომპლექტებული. ცხინვალში საქრთველოსთან ერთად განლაგდნენ რუსეთისა და ჩრდილოეთ ოსეთის „სამშვიდობები“. ეს კი ნიშნავდა, რომ ფაქტობრივ რუსეთი აქ ორი კონტინგენტით იყო წარმოდგენილი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

სანებლიძე, 1994 – სანებლიძე ა., 1993-ის 27 სექტემბერი. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 18 მაისი, 1994.

სანებლიძე, 1994 – სანებლიძე ა., 1993-ის 27 სექტემბერი. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 23 აპრილი, 1994.

წიქარიშვილი, 2003 – წიქარიშვილი გ., ჟამი ჭეშმარიტი. დამარცხებული მოძრაობის ქრონიკა; თბ., 2003.

ჭანტურიშვილი, 1999 – ჭანტურიშვილი თ., სიმართლე ზვიად გამსახურდიას შესახებ, თბ., 1999.

FALL OF SOKHUMI. FACTS, EVENTS, ANALYSIS

Summary

Georgian-abkhazian conflict in total was provided by the Russian scenario. Russia first abundantly supplied Georgia with army, gave ability to gain temporary advantage, after that by hidden or evident support of abkhazian separatists, started the practical realization of its plan to deliver abkhazia from Georgia.

The most tragic moment for abkhazia was the battle for Sukhumi. In the middle of the 1993 September, the abkhazian separatists insidiously abolished the third agreement of July 27th and started the decisive invasion of Sukhumi. At that time all the heavy technics had been taken out of Sukhumi and Georgian troops were struggling with their bare hands. At that critical moment the fatal role was accomplished by the expresident's supporters. They didn't help themselves Sukhumi's defenders and also didn't gave ability to Georgian army to enter Sukhumi. The main reason of Sukhumi's overthrow and lose of abkhazia was the disconnection between Georgians and mutual discord.

**ქუთაისის კათოლიკური ეპლუსიის ქრონიკები
(XIX საუკუნის 30-იან წლები)**

ნებისმიერ სახელმწიფოს არსებობის დღიდან აუცილებლად ჰყავს მეზობელი, აქვს სტრატეგია და, რაც ძალზედ აუცილებელია ქვეყნის შენებაში, აქვს იდეოლოგია. ცხადია, სტრატეგიას სწორედ სახელმწიფოს იდეოლოგიური კონცეფცია განსაზღვრავს. ჩვენ მეზობელი ვახსენეთ, საქართველოს ერთ-ერთი ისტორიული ტრაგედია მეზობლებთან ჭიდილი გახლდათ, ამიტომაც ქართველი სახელმწიფო მოღვაწეები მუდმივად იყვნენ სტრატეგიული პარტნიორის ძიებაში. ბიზანტია ერთ-ერთი „სასურველი“ მართლმადიდებელი ქვეყანა გახლდათ, რომელსაც ამ მიზეზის გამო ხშირად „მესიდაც“ მიიჩნევდნენ საქართველოში, გამონაკლისი პიროვნებების – „ორ კურაპალატს შორის მოქცეული მეფეებისა“ თუ ზოგიერთი ქართველი საზოგადო მოღვაწის გარდა. ხშირად, ერთი შეხედვით, არასასურველი პარტნიორიც „კურაპალატობის არმოსურნეთათვისაც“ სანატრელი ხდებოდა, ასე მოხდა საქართველოში კონსტანტინეპოლის დაცემის შემდეგ. კონსტანტინეპოლი დაიკარგა სრულიად მართლმადიდებელი სამყაროსათვის.

ქართველებმა აქტიურად დაიწყეს ახალი პოლიტიკური „პარტნიორის“ ძიება. უახლოესი მართლმადიდებელი ქვეყანა რუსეთი ჯერ ვერ იდგა იმ პოლიტიკურ სიმაღლეზე, საკუთარი სახელმწიფოს შენებასთან ერთად სხვა ქვეყანასაც „დახმარებოდა“. სწორედ ამ მიზეზით გააქტიურდა ქართული დიპლომატიური კორპუსი დასავლეთში. როგორც ჩანს, ამ ურთიერთობას არც დასავლეთი ეწინააღმდეგებოდა, მხოლოდ თავის პოლიტიკურ და იდეოლოგიურ კონტექსტში. ასე მომრავლდნენ საქართველოში ევროპელები, კათოლიკე მრევლი და აშენდა კათოლიკური ეკლესია.

ამ სტატიაში საუბარია ერთი ქალაქის, კერძოდ, ქუთაისის კათოლიკური ეკლესიის ქრონიკებზე, რომელიც მხოლოდ კონკრეტულ ფაქტებსა და ისტორიულ წყაროებს ეყრდნობა. აღნიშნული მასალა თითქმის ზედმიწევნით ასახავს დაპირისპირებას დასავლეთსა და რუსეთს შორის საქართველოში გაფლენების მოპოვებაზე. აქვე დავსძენთ, რომ სტატიაში მოყვანილი წყაროები, ისტორიული დოკუმენტაცია სადღეისოდ

გამოუქვეყნებელია და არ არის სამეცნიერო მიმოქცევაში. ასევე, დაცულია ხელნაწერების წერის სტილი, ფორმა.

მსჯელობა განაპირობა ერთი ლათინული დოკუმენტის, კერძოდ, Var-53-ის აღმოჩენამ. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრში დაცულია დოკუმენტი **Qd-305** „მიწერილობა კათოლიკე ეკლესიების და მღვდლებების რაოდენობის ცნობის წარდგენის შესახებ“. იგი წარმოადგენს რუსულ-ქართულ პარალელურ ტექსტს, დათარიღებულია 1839 წლის 11 დეკემბრით. წერილის ავტორია ქუთაისის კომენდანტი, ხოლო ადრესატი კათოლიკე პატრი **ხეროვიმა**. მოგვყავს ტექსტი სრულად, დაცულია სტილიც:

Die 17 Decemberrecepti

Его припадovsky почтенишему Господину Римско-католическому патеру Херувиму.

Вследствие предписания Госпадина Управляющаго Имеретию и кавалераот 10 декабря его года №7649 для донесения его превасходительству нужно иметь мне верние сведение по управлению вашему 1., сколько состоить церквей католики человек католическаго исповедания в Кутаис; 2., Число Священников; 3., Число прихожань об оего пола; 4., Кристьянь принадлежащих церквами богосдельням; 5., Капитал овобеспечениых на именах или вкакових учреждениях; 6., Необеспеченных; 7., откуда и как иепатераполучають содержание; 8., сколько учебных заведенийивних училищи учащихся; и 9., сколько Богаделени ползующихся вних призрением. Каковое сведение всегопарнейше, прошу Ваше Преподобие доставить внепродолжительном времени. Кутаиский Камендантъ (xelwera) №2548

16 декабря. 1839 Г.
Кутаис.

მის ღირსებას უპატოვცემულეს საუფალს რიშს კოკათოლიკე საპატრუს ხეროვიმას.

ძალის გამო მიწერილობისა უფლისა მმართველის იმერეთისაი დეკემბრიდგან ამა წლისა №7649^ა მოსახსენებელად მისის აღმატებულებისადმი საჭიროდ ვრაცხ ქონებად სარწმუნოისა ცნობისასა საგამებლოისა თქენისათუს, ა^ა რაოდენი მდგომარეობენ ეკლესიანი კატოლიკისა სარწმუნოებისა ქუთაისშიდ სამღვდელთ პირთ სახსდომი და საფსაღმუნე ადგილნი, ბ^ა რიცხვნი მღვდელთა გ^ა რიცხვი მრევლთა ორი სავესქესისა, დ^ა ყმებთა საკუთენელთა ეკლესიებთა და საზოგადო საზრუნავთა გლახაკთა, ე^ა რაოდენობათა კაპიტალთა მიზღვეულთა მამულთა ანუ ვითართამე სახელმწიფოთა დაწესებულებაში, ვ^ა მიუხღვეველთა, ზ^ა მისთვის თუ სიდგან და რაოდენთა საზრდოთა დებულობენ პატრი, ლ^ა რაოდენ არიან სასწავლებელნი და მათ შინა მოსწავლე დამწავენი, თ^ა რაოდენარს სახლი გლახაკთა თუსდა მას შინა გლახაკნი; უმორხილესად ვსთხოვთ ქვენსა მაღად ღირსებას აესე ვითარნი ცნობაებნი წარმოგიზავნოთ და უყოვნებელსად რომიდ, დეკემბრის ჩყოლ^ა წელსა

ქ. ქუთაისი

ტექსტის მიხედვით, კომენდანტი ავალებს პარტს იმერეთის უმაღლესი მთავარმართებლის თხოვნისა თუ ბრძანების დაუყოვნებლივ შესრულებას, ქუთაისის კათოლიკე მრევლისა დამოძღვრების, ტაძრებისა და სასწავლებელთა ზუსტი ციფრის დასახელებას, შემოსავლის წყაროს მითითებას და ა. შ. ამავე დოკუმენტისთვის მოგვიანებით ვიღაცას, შესაძლოა კათოლიკე პატრს, ლათინურად მიუწერია „Die 17 Decembris 1839 recepi“, ანუ „1839 წლის 17 დეკემბერს მივიღე“. ძიების შემდეგ აღმოჩნდა პატრის პასუხი ლათინურ ენაზე (ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის უცხოურ ხელნაწერთა ფონდი, Var-53). ამ ორის ხვადასხვა საბუთის თარიღი და ბრძანების ნომერი ერთმანეთს დაემთხვა, განსხვავებული იყო მხოლოდ ქაღალდის მასალა. ტექსტის თარგმანმა მიჩვენა, რომ ეს იყო პასუხი ქუთაისის კომენდანტის თხოვნაზე.

გთავაზობთ ლათინურ ტექსტს ჩემი თარგმანით და კომენტარით:

Excellentia

die 17 decembris huius anni 1839 mandatum Superioris Generalis in Emeretina Provincia a te mistum, atque ad me directum sub #2548 accepi; quo mihi prescipitur, ut velationem mittam de numero Ecclesiarum Catholicorum in Kutais existentium; item de numero sacerdotum, redditum Ecclesiarum Catholicarum Kutaisensis etc-Ut itaque voluntatem dicti Generalis Superioris fideliter edimpleam, hocque mihi (odibilis prius omnibus postibilibus diligentibus) constans refero, ac attestor.-

1. Una est tantum in Kutais Ecclesia Catholica, cui in super eddictum est parvum sacellum seu Cappellam in Cemeterio Catholico situm, ac ad usum functionum illius loci tantum destinatum.

2. Sacerdotes Catholici in hac Parocchia sumus tres. idest, ego, et Pater Emanuel Itali, ac Pater Antonius ex Monachus Armenus.

3. Familiae Catholicae sub mea Spirituali iurisdictione posita sunt nonaginta et octo.

Individui earum simul, sunt # quatuorcentum quadraginta septem, quorum sexus masculini, sunt # ducentum, et sex. Sexus feminini sunt # ducentum quadraginta et unus.

Morantur insuper in hac mea Parocchia aliae familiae Catholicae alienigenae # quinque scilicet familia Alexsandres Camcocassi, Italico Galle: 2. familia Carolinas Gamba. Galles, 3. familia Patri Covacci, 4.

Familia Antonii Ianscovoschi, militetem. 5. et Familia Iulies Friderici Medici: omnes hi tres Poloni. Denique duo individui, Uioannes nempe Lado Hispanus, et Ihomos Gallus. Hi omnes simul sunt Individui # sexdecim individui autem sexsus masculin # octo sexsus femini # octo

4. Families mancipiorum ad Ecclesiam, seu patres pertnentum sunt # decem. Individui Sexus masculini sunt # vigintionem. Hi omnes non Catholiki-Ex Catholikus nullum inveni mancipiorum, neque inter ipsos, neque apud alies Religionis alumnos.-

5. Ecclesia Kutaisis Catholicce habet pro redditibus, quidquid percipit a suis mancipiis in Regut constitutis, idest 1. 496 cepos vini; dico quatuorcentum nonaginta sex. 2. Centum viginti octo latinianos frumenti; 3. Agnos #10, Gallinos-# 16 ac in super tenetur tertio quoque mense, octo diebus pro Patribus Laurdotibos operari. 4. Percipit quotannis quinquaginta nullos argenteos ex parva taberna in Bazari posita. 5. Habet circum sei quamdam terram nunc sterilam, cum parvo horba.

Hec sunt omnia bona Ecclesies, et quidem immobilia, ex quibus suos reddibus ostinet supra #4 et 5 enumeratos.

6. Redditus non firmatos nullos habet.

7. nullam habent statutam pensionem sacerdotes, sed in communi substentur ex supra enumeratis reiditibus, (quibus pro videndum est etiam manutentioni Ecclesios) et ex certum viginti rublis argenteois, qui tamen minini, ac etiam auferri possunt ad nutum Patris Superis Prefeqti; quia hoc cum libertate accipit ipse a Iovona.

8. Una tantum est schola Catholica, a nobis in nostra domo grantis, et absque ullo obligatione intitute, eam que nunc frequentant decem circiter pueri, qui grantis erudiartur.

9. Pauperes in mea Parocchia simul spectati sunt jndividui #66 quorum masculini sexus #25 sexus feminini sunt #41 -

Isti dividuntur in familias 18 sunt omnes vere pauperes; sed triplici gradu nempe 1. Pauperes; 2 Pauperiores, 3 Pauperiuiies.

Pauperes sunt families #7 nempe:

1. Familia Elenes vid. coggiuranovi,et sunt in eadem domo persones #3.

2. Ioannis sciminarovi, persones... #1.

3. Melchues Ericovi, person... #8.

4. Antonii Chimiasi, person... #2.

5. Simones Varanovi, viduo persones... #5.

6. Annes Iesasciuiili, vidues person... #3.

7. Stefani Scruteli, persones... #3.

Pauperiores sunt #4 families, idesti:

1. Familia Sofia Naribegovi, vid. pers...#3.
2. Simonis Andriasovi, Person... #4.
3. Casanes Otescheli, person... #3.
4. Filiorum quamdam Piralovi, per... #3.

Families Pauperrimes sunt #7:

1. Iheresies vid. quandan Papasciuii pers...#3.
2. Elenes Cochociovi, person...#3.
3. Annes Dutiasciuii, person...#4.
4. Et Annes = Canuma person.. #3

Tertia et quarta familia in eodem domo ad Ecclesiam Catholicam perinente moracitur.

5. Ioannis Iocomaggi, person...#8.
6. Martes Chertusemi, pers...#4.
7. Maries Ahali Christiani, pers...#2.

Denique quedam mulier nomine Anna Udelianti, a suis expulsa, que moratur apud quemdam piralovi.

Omnes isti vivunt portum proprio labore, portium mendicatione. Fiunt interdum pro ipsis collectes, et aliis etiam modis adsine arturur; verum nilla est satuta cum obligatione subventio.

„თქვენო აღმატებულებავ!

მივიღე შენ მიერ ჩემთვის გამოგზავნილი იმერეთის პროვინციაში მყოფი დიდი მთავრის ბრძანება №2548, რათა ფარულად გამოგიგზავნო ქუთაისში კათოლიკურ ეკლესიათა რაოდენობა, მასში მოღვაწე კათოლიკე მღვდელთმთავართა რიცხვი, ასევე კათოლიკური ეკლესიის შემოსავალი და ა.შ.

ამგვარად, ერთგულად ვასრულებ დიდი მთავრის თხოვნას (რადგანაც უპირველესი ღირსება კეთილსინდისიერება და კეთილშობილებაა), მოგახსენებ შემდეგ ინფორმაციას და ვადასტურებ:

1. ქუთაისში არის ერთადერთი კათოლიკური ეკლესია, რომელსაც ექვემდებარება მასთან არსებული მცირე სამლოცველო ან კაპელა და მისი უფლებები, ფუნქცია და ვალდებულებები შემოიფარგლება მხოლოდ ამ ადგილით.

2. ჩვენს ეპარქიაში მოღვაწეობს სამი კათოლიკე მღვდელი: მე, მამა ემანუელი იტალიიდან და მამა ანტონიუსი, სომეხი მონაზონი.

3. ჩემი სულიერი იურისდიქციის ქვეშ არის 90 ოჯახი.

მათი ზუსტი რიცხვი კი არის 447, აქედან 206 მამაკაცი და 241 ქალბატონი.

ამას გარდა, ჩვენს ეპარქიას ემატება 5 კათოლიკური ოჯახი უცხოეთიდან:

1. ალექსანდრე კამპოკასის ოჯახი, იტალიელი გალიიდან; 2. კაროლინა გამბას ოჯახი გალიიდან; 3. პეტრე კოვაკის ოჯახი; 4. ანტონ ლანშის ოჯახი, სამხედრო პირია; 5. იულიუს ფრედერიკის ოჯახი, ექიმი; ბოლო სამი პოლონელია, ხოლო დანარჩენი ორიდან ერთი ესპანელი და ერთიც ფრანგი. ყველანი ერთად კი შეადგენს 16 სულს, 8 მამაკაცსა და 8 ქალბატონს.

4. კათოლიკურ ეკლესიას ექვემდებარება 10 მსახური, ყველანი მამაკაცები, სულ 29 სული, მათგან არც ერთი არ არის კათოლიკე.

კათოლიკეებიდან არც ერთი არ ემორჩილება მომსახურის რანგში სხვა რელიგიების წარმომადგენლებს.

5. ქუთაისის ეკლესიის შემოსავალს, რასაც ის თავისი მრევლიდან ღებულობს, წარმოადგენს საკუთრება: 1. 496 ჩაფი ღვინო; 2. 130 ბათმანი ხორბალი; 3. 10 ბატკანი, 16 ქათამი; ამას გარდა, დამატებით მათ მართებთ სამი თვე და ათი დღე პატრებისათვის იღვაწონ; 4. ბაზარში მას აქვს მცირე სახელოსნო, საიდანაც ყოველწლიურად ღებულობს 500 ვერცხლის რუბლს; 5. ასევე ეკლესიას თავის ირგვლივ აქვს ამჟამად დაუშუშავებელი (უნაყოფო) მიწა მცირე ქერით.

ყველა ეს არის ეკლესიის საკუთრება და უძრავი ქონება, დამატებით 4-5 შემოსავლის წყარო.

6. შემოსავალი მყარი, სტაბილური არ არის.

7. სასულიერო პირებს არა აქვთ დადგენილი ანაზღაურება, ამიტომ ზემოთ ჩამოთვლილი და დამატებითი შემოსავალი, 120 ვერცხლის რუბლი, მღვდელთმთავრის გადაწყვეტილებით ნაწილდება როგორც სამღვდლოებაზე, ასევე სამოქალაქო პირებზეც.

8. ეკლესიას აქვს მხოლოდ ერთი სკოლა, რომელიც ჩვენს სახელშია განთავსებული. აქ სწავლობს 10 ყმაწვილი. ჩვენ ვაღდებულები ვართ კეთილსინდისიერად აღვზარდოთ ისინი და მივცეთ კარგი განათლება.

9. ჩვენს ეპარქიას ემორჩილება 66 ღარიბი: 25 მამაკაცი და 41 ქალი.

ისინი დაყოფილები არიან სამ კატეგორიად: ღარიბები, უფრო ღარიბები და ძალიან ღარიბები.

ღარიბი არის 7 ოჯახი:

1. ელენე კოგიურანოვის ოჯახი, მათი რაოდენობაა 3 სული;
2. იოანე სკიამინაროვი, 4 სული;
3. მალხაზ ერიკოვი, 8 სული
4. ანტონ ჩინიაზი, 2 სული;
5. სიმონ ვარანოვი, 5 სული;
6. ანნა ზესაშვილი, 3 სული;
7. სტეფანე სკრუტელი, 3 სული.

უფრო ღარიბი არის 4 ოჯახი:

1. სოფია ნარიბეგვი, 3 სული;
2. სიმონ ანდრიანოვი, 4 სული;
3. ცისანა ოტიაშვილი, 3 სული;
4. ვინმე ფირალოვის შვილები, 3 სული.

კიდევ უფრო ღარიბი 7 ოჯახი:

1. იერემია პაპაშვილი, 3 სული;
2. ელენე კოხოკიოვი, 3 სული;
3. ანნა დათიაშვილი, 2 სული;
4. და ვინმე ანნა, 3 სული.

ამათგან მესამე და მეოთხე ოჯახი სახლიდან ეკლესიამდე მოწყვალებისთვის ყოვნდება.

5. იოანა იოკომაგი, 8 სული;
6. მარტა ჩერტუსენი, 4 სული;
7. მარია ახალი ქრისტიანი, 2 სული.

ასევე ქალბატონი, სახელად ანნა უდელიანტი, თავისი სახლიდან იქნა გაძევებული ვინმე ფირალოვთან მსუბუქი ყოფაქცევის გამო.

ყველა ესენი ცხოვრობენ თავშესაფარში, მძიმე პირობებში, ნაწილი არსებობს საკუთარი შრომითა და ჯაფით, ნაწილი კი მათხოვრობით, სხვა არავითარი საშუალება მათ არა აქვთ და არც არავინ იღებს ვალდებულებას მათ დახმარებაზე“.

ეს გახლდათ ლათინურენოვანი პასუხი კომენდანტის თხოვნასა თუ ბრძანებაზე.

ხელნაწერს 1r-ზე აქვს რუსული წარწერა „Описание кутаисского прихода“, ასევე 2r-ზე ამავე პირს, პირველი მინაწერის ავტორის (ჩვენ ასე ვუიქრობთ, რადგან ხელწერა ძალიან ჰგავს ერთმანეთს), ღარიბი ოჯახების ჩამონათვალის გვერდით გაუკეთებია მცირე კომენტარი „То одного разделили на 3 категории“ და მიწერილი აქვს თარიღი „1905 r“. ფაქტია,

ევროპულ-ქართული ურთიერთობა ამ დრომდე უმნიშვნელო არ ყოფილა რუსული ხელისუფლებისათვის.

მსგავსი შინაარსის საპასუხო წერილი ამავე მოძღვრის - ქერუემა სარავეცელისა გურია იმერეთის ეპისკოპოს სოფრონიოსადმი მოჰყავს მ. თამარაშვილს თავის წიგნში „ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის“. სავარაუდოდ, ეს წერილი უნდა ყოფილიყო პასუხი მღვდელ სოფრონიოსის გაგზავნილ შეკითხვაზე. სამწუხაროდ, მ. თამარაშვილს ამავე წიგნში სოფრონიოსის წერილი არ მოჰყავს. შესაძლოა, ის არ იცნობდა მართლმადიდებელი მოძღვრის წერილს, ამიტომ მისი შინაარსი ჩვენთვის უცნობია. მოგვყავს პადრეს პასუხი სრულად:

„ყოვლად უსამღვდელოესობაჲ იმერეთის და გურიის გამგეს ეპისკოპოსს სოფრონიოსს.

ქუთაისის კათოლიკე ეკკლესიის გამგის მღვდელ-მონაზონის მისიონერის პატრი ქერუბინა სარავეცელისაგან.

უპატივცემულეს მოწერილობასა ზედა თქუწნსა მალალყოვლად უსამღვდელოესებასა, 10 აპრილისა ნომერის ქუშშე 413.

მაქეს პასუხის გება, ხოლო ა) ა-დ, ახალი ეკკლესია დაწყებულ არს მალლისა ფილიპესგან წელსა შინა ათას რვას ოცდა ექვსსა: - სიდრძე საძირკვლისა როგორათაც დამარწმუნეს ზოგთა კათოლიკეთაგან ერთს საყენს გარდასცილდება. – შიგნეული სიგრძე კარიდგან მოკიდებუელი ხორნიანათ არის ოცდა თორმეტი არშინი, შუაშიდ ტრაპეზიდგან მოკიდებუელი სამწირველოიანათ და სხვა აქეს სიგრძისა ოცდა თექვსმეტი არშინი. – სიგრძე მრევლისათვის ცარიელი არის ოცდა ოთხი არშინი. – სიგანე თანასწორეთ შიგნით არის ოცი არშინი. – წინა პირის კედლის სიგანე არის ორი არშინი და ათი ვერშოკი – ზემოხსენებული ეკკლესიის შენობა დაყენდა მის მიზეზით რომელ დაწყობა მისი იყო სურვილითა მრევლისათა, რომელნი მზად იყვენენ შეწვენად თვისის ქონებისაგან, გარნა რადგან შემდგომად ჟამში მდგომარეობა მრავალთა მათგანთა შეუარდა სიღარიბესა, ამის გამო მიერ არა შემძლებელ იქმნა რათა ეკკლესია იგი მოეყვანათ სისრულეში. ხოლო თვით ეკკლესიას არავითარი ღონისძიება არა აქენდა რათა სისრულე მიეცა. ბ-დ – ქუთაისსა შინა მოსახლედ მცხოვრებნი მდგომარენი კათოლიკენი არიან ორმოცდა თუთხმეტი. გ-დ – სიგრძე მთლივ შიგნეული ძველის ეკკლესიისა არის ცხრამეტი არშინი–სიგრძე ცარიელი მრევლისათვის არის თოთხმეტი არშინი და ორი ვერშოკი – სიგანე ამისივე არის თვრამეტი არშინი და შვიდი

ვერშოკი – დ-დ. ქუთაისის კათოლიკეთ ეკლესიას ყვანან ყმანი მოსახლენი ათი – ხის ხის ღუქანი ერთი – ყმებისაგან იღებს შემოსავალსა ბეგარისასა ღვინისასა ოთხას ორმოც ჩაფსა – კაკალ პურისასა ასოც ბათმანსა – ქათმისასა ოცსა – ხოლო თვითეულსა მოსახლესა მათგანს გლეხთასა მართებს მუშაობა საღდრისათვის ოცდა ოთრმეტი დღე ყოველს წელიწადში — ღუქნისაგან ახლა იღებს წლიურს ქირასა ორმოცდა ათ მანეთს ვერცხლისასა. შემოსავალი ესე დანწესებული აქვსთ საზრდოდ ქუთაისის ეკლესიის ეკლესიაზე მდგომარეთა პატრებთა: სხვა შემოსავალი ეკლესიას არა აქვს რა. №13 ჭეშმარიტის პატივისცემით დავითები თქვენი მაღალს ყოვლად უსამღვდელოებისა.

„წელსა 1840. აპრილისა 30-სა. ქუთაისით.“

რადგანაც მართლმადიდებელი სასულიერო პირისა და სახელმწიფოს მოხელისადმი მიწერილი პასუხების შინაარსი ემთხვევა, როგორც ჩანს, სრული ინფორმაციის შეგროვება კათოლიკური ეკლესიის მდგომარეობაზე სახელმწიფოსა და მართლმადიდებელი ეკლესიის მხრიდან ერთობლივი „აქცია“ უნდა ყოფილიყო.

აქ დასაფიქრებელი მრავალი ფაქტია: საინტერესოა, რატომ მისწერა პატრმა კომენდატს პასუხი ლათინურად (მ. თამარაშვილს თავის წიგნში წერილი ეპისკოპოსისადმი მოჰყავს ქართულად, ამიტომ ჩვენთვის უცნობია დედნის ენა), მაშინ როცა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, კომენდანტი მათ ორენოვან, ქართულ-რუსულ, წერილს უგზავნის? რატომ არ არის საუბარი ინფორმაციის კონფიდენციალობაზე მ. თამარაშვილთან მოყვანილ წერილსა და კომენდანტის გაგზავნილ წერილებში და ამას აღნიშნავს კათოლიკე მოძღვარი? თუ ეს სიმართლეა, რატომ ითხოვს კომენდანტი ინფორმაციის ფარულად მიწოდებას? რამდენად სარწმუნოა კათოლიკე პატრის მიწოდებული ინფორმაცია და ა. შ.

პატრის არჩეულმა საპასუხო ენამ და შეუსაბამობამ მარტლმადიდებელი მოძღვრისადმი გაგზავნილ პასუხში, გარკვეული ეჭვი გაგვიჩინა მიწოდებული ფაქტების უტყუარობაზე. ამის საილუსტრაციოდ გვინდა მოვიშველიოთ ამავე ცენტრში დაცული სხვა დოკუმენტები. განსაკუთრებით საკამათოა ინფორმაცია მრევლის რაოდენობასა და შემოსავლის წყაროსთან დაკავშირებით. საჭიროა პუნქტობრივად მივყვეთ პატრის პასუხს.

მსგავსი ტიპის რამდენიმე დოკუმენტი აღმოჩნდა ამავე ცენტრში, სადაც კომენდანტი ანალოგიურ დავალებებს აძლევს კათოლიკე მოძღვრებს სხვადასხვა დროს. სამწუხაროდ, მიმოწერის მხოლოდ ერთი „წყვილი“ დოკუმენტი აღმოჩნდა **Qd-304**, 1836 წლის 5 აპრილით დათარიღებული კომენდანტის წერილი და **Qd-308** 1836 წლის 10 აპრილით დათარიღებული პადრეს პასუხი. საილუსტრაციოდ მოგვყავს ორივე დოკუმენტი სრულად:

1. **Qd-304**—ინფორმაციული ცნობა რომის კათოლიკეთა რაოდენობის შესახებ დასავლეთ საქართველოში, მოსამსახურე ანდრეა პაცოვსკისაგან ქუთაისელ პატრ ჩელესტინეს:

„თქვენო სამღვდელოებისაგ მოწყალეო პატრო

განკარგულებისამებრ უპირატესის საქართველოს მართებლობისა ვიცავ ვადლებულ წარგზავნად მართლად ცნობათასა რომის კათოლიკეთა და სომეხთათვის შეერთებულთა რომის ეკლესიასა თანა და ამათ სამღვდელთა, მცხოვრებთა იმერეთსა შინა, გურიასა და მინდრელიასა, მე მაქვს პატივი თხოვნად თქვენ მოწყალეო ხელმწიფეო მაუწყოთ მე, რამდენი არიან აქაურს მხარესა შინა რომის კათოლიკენი და სომეხნი შეერთებულნი რომის ეკლესიასა თანა და სამღვდელონი და ეკლესიანი, მანვენოთ მაინც რიცხვი სულთასა ორივეს სქესისა საკუთრად ქალაქსა ქუთაისსა და მაზრათა და სხვათა ადგილთა.

ჭეშმარიტის პატივითა და სრულიადითა ერთგულებითა მაქვს პატივი ყოფად თქვენის სამღვდელოების მოწყალეს მწყემსმთავარს.

უმორჩილესი მოსამსახურე
ანდრეა პაცოვსკი

აპრილის 5, 1836 წელი
წინამძღვარს ქუთაისის კათოლიკის
ეკლესიის პატრი ჩელესტინეს.
№1676”

როგორც ხედავთ, ეს გახლდათ კომენდანტის შეკითხვა. ახლა გაგაცნობთ პატრის პასუხს: **Qd-308** - ქუთაისში კათოლიკე რომის ეკლესიის მიმდევართა რაოდენობის შესახებ ცნობა, პატრი ჩელესტინესაგან ანდრეი გრიგოლის ძეს:

„თქუზნო აღმატებულებავ
მოწყალეო ჳელმწიფე

ანდრეი გრიგორის ძე

აღსასრულებლად უპატივცემულისა მოწერილობისა თქუჴნის აღმატებულების ე(10)-სა ამა აპრილიდან №ჩქოვ (1836)-თა მოგახსენებ თქუჴნს აღმატებულებას რომელ სამწყოსისა ჩემისანი ა-დ ქუთაისსა შინა მცხოვრებნი მამრნი არიან სით(219) სულნი და მდედრნი არიან სმნ(249) სულნი, ეკლესია ერთი და პატრნი კაპუცინის რიგისანი ორნი და სომხის რიგის კათოლიკე მღვდელი ერთი; ბ-დ სამთავროსა შინა გურიასა მამრნი იდ(14) სულნი და მდედრნი ი(10) სულნი ეკლესია ერთი, და სომხის რიგის კათოლიკე მღვდელი ერთი; გ-დ რედუთ კულევს მამრნი ვ(6) სულნი და მდედრნი ზ(8) სულნი, და დ-დ აფხაზეთსა შინა მამრნი არიან იბ(12) სულნი მდედრნი ი(10) სულნი; ყოველნი ესე მცხოვრებნი არიან რომის კათოლიკე სარწმუნოებისანი; ხოლო რაოდენი არიან აქაურს მხარესა შინა რომის კათოლიკენი და სომხენი შეერთებულნი რომის ეკლესიას თანა მე არა უწყი, ვინაძთგან წინაპარნი სამწყოდსა ჩემისა კათოლიკეთანი ყოფილან მოქცეულნი ვითარცა ცხად არს რაოდენთამე საუკუნობათა უწინ.

ტეშმარიტის პატივისცემითა

და სრულიად ერთგულებითა მაქვს პატივი ყოფად

თქუჴნის აღმატებულების

უმორჩილესი მოსამსახურე და მლოცველი პატრი ჩელესტინე

აპრილი 10 დღესა

ქორონიკონს 1836 წელსა

ქ. ქუთაისსა“

აღნიშნულ დოკუმენტებში მითითებული მონაცემებით Var-53-თან მიმართებაში ეჭვგარეშე მხოლოდ ეკლესიისა და პატრების რაოდენობაა, თუმცა განსხვავებაა პატრების ეთნიკურობაში სომხური და ფრანგული რიტის მიხედვით. ისტორიულად ცნობილია ქართულ-სომხური რელიგიური უთანხმოება. ეს შეეხებოდა კათოლიკე ქართველებსაც კი, როგორც ამას ლუკა ისარლოვი წიგნში „ქართველი კათოლიკენი“ შენიშნავს: „ამ რამდენიმე წლის წინად სომხურ გაზეთებში ბევრი წერილები იბეჭდებოდა საქართველოს კათოლიკეთა და იმათ ეკლესიათა შესახებ. გაზეთები ამ მწერლების შემწეობით ცრუ და სიმართლეს მოკლებულ ამბებს ავრცელებდნენ ხალხში. საქართველოს კათოლიკენი კი, რადგანაც სომხური ენა არ იცოდნენ,

არა კითხულობდნენ სომხურ გაზეთებს. უმთავრესი მიზანი გაზეთისა ის იყო, რომ ყველა ქართველი კათოლიკენი სომხებად გადაექმნათ“. ამ დაპირისპირებას, რა თქმა უნდა, გამოიყენებდა მოწინააღმდეგე პოლიტიკური მხარე. ასეც მოხდა, თუმცა ხშირად ამგვარ შემთხვევებს მ. თამარაშვილი აქ მოღვაწე მისიონერებსაც აბრალეებს: „სამწუხაროდ, თვით იმ დროებშიც ბევრნაირად შევნიშნეთ მათი შეუსაბამო მოქცევა. ისინი მუდამ ისე არ იქცეოდნენ, როგორათაც მოითხოვდა მათი მოვალეობა. ზოგჯერ ერთმანეთში უთანხმოება ჰქონდათ; ზოგჯერაც თავიანთი ცუდი ყოფაქცევით ერს დაბრკოლებას აძლევდნენ“. ამ დაპირისპირებაში, ფრანგულ და სომხურ კათოლიკურ რიტს შორის მ. თამარაშვილი რუსეთის მიზანმიმართულ პოლიტიკურ აქტივობას ასახელებს. იმავე წიგნში იგი შენიშნავს, „1844 წლის 2 ივნისის №105 ბრძანებით: 1) კავკასიაში მყოფი ლათინის მღვდლებს სრულებით აეკრძალოსთ სომეხ-კათოლიკების საქმეში გარევა; 2) ლათინის მღვდლები დაექვევდომონ მოგილვეის კონსისტორიას და რუსეთის ტახტის სამუდამო ქვეშევრდომობა აღიარონ, თუ უნდათ დარჩნენ თავიანთ სამსახურში და განშორებულნი ყოფილიყვნენ რუსეთის საზღვრიდან ყველანი, ვინც ამ პირობას არ აღასრულებდნენ; 3) შესწავიტონ ყველა გვარი მიმართობა საზღვარ გარეთის სასულიერო პირებთან“. აღნიშნავს თამარაშვილი, რომ ეს იყო რუსეთის სამეფო კარის იძულება, კათოლიკური მისიის გავლენის შესავიწროებლად. ამან შედეგი გამოიღო, რომ „ასე სამწუხაროდ დასრულდა საქართველოში კაპუცინების მისიონი, რომელმაც დაიწყო თავისი მოქმედება ქართველთა ერის სასარგებლოდ 1662 წელს“. როგორც ჩანს, რუსული „ოპერაცია“ კათოლიკური ეკლესიის გავლენის შესავიწროებლად საქართველოში ბევრად უფრო შედეგიანი აღმოჩნდა, ხოლო ვატიკანი კი უძლური მის წინააღმდეგ. ერთმორწმუნეობას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ქართულ-რუსულ ურთიერთობაში.

დაეუბრუნდეთ ზემოაღნიშნულ წერილს. სამწუხაროდ, ხეროვიმა კათოლიკური ეკლესიის „დიდ სარგებლობასა და კარგ შემოსავალს“ საკმაოდ დაამცირებს და შენიღბავს, რაზედაც ქვემოთ გვექნება მსჯელობა.

რაც შეეხება კათოლიკე მრევლის რაოდენობას, მხოლოდ ქალაქ ქუთაისში (და არა მთელს იმერეთის გუბერნიაში), 1836 წლის წერილში პატრი 468 კათოლიკე მრევლს ასახელებს. ცდომილება 1839 წლის მონაცემებთან სულ რაღაც 22

სულია, თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ არსებობს 3-წლიანი ქრონოლოგიური სხვაობა, შესაძლოა ასეთი სხვაობა რეალურიც ყოფილიყო, რადგან მრევლად ითვლება საზოგადოების მონათლული ნაწილი, მცირეწლოვანი ბავშვიც კი და სხვადასხვა დროს ახალშობილ მონათლულ კათოლიკეთა რაოდენობაც ვერ იქნებოდა ერთნაირი. საინტერესო სხვა დეტალებია: კერძოდ, განსხვავებით წინამდებარე დოკუმენტისა, აღნიშნული წერილით ირკვევა, რომ კომენდანტი არ ითხოვს ინფორმაციის გასაიდუმლოებას და ასევე, მისი ინტერესი მოიცავს არა კონკრეტულად ერთ ქალაქს, არამედ ქუთაისის გუბერნიას სრულად. თუმცა აქვე აღვნიშნავ, ქუთაისელი საერო ჩინოვნიკები ხშირად ინტერესდებოდნენ კათოლიკური ეკლესიის მდგომარეობითა და მრევლის რაოდენობით. ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში ამის დამადასტურებელი სხვა წერილობითი წყაროა დაცული. ასეთია შემდეგი დოკუმენტები:

1. Qd-301 ქუთაისის კომენდანტის მიწერილობა კათოლიკე პატრ ფრანჩისკოსს 1 იანვრიდან 1 სექტემბრამდე დაბადებულთა და გარდაცვალებულთა ცნობის წარდგენის თაობაზე.

„ქუთაისის კომენდანტისაგან კათოლიკის პატერს ფრანცისკოს №

ზ-სა სეკდემბერის

ჩელზ-სა წელსა

იბ-ის გავლილსა აგვისტოსა იყვნენ უწყებულნი ყოველნი სასულიერონი გვამნი ქუთაისსა შინა მყოფნი ცნობითა რომელთა რიცხვთ შორის თქვენნი ღირსებაცა წარმოდგენისათვის ცნობისა ოცის რიცხვისათვის იმა თვისასა დაბადებულთათვის და გარდაცვალებულთა პირველის იანვრიდან პირველის სეკდემბრამდე ხელწერილითა ყოველნი გვამნი სასულიეროთა, მაგრამ აქამომდე თქვენგან არავითარი ცნობა არა იქონიების, და ამისათვის უმორჩილესად ვსთხოვ მიღ ბისა შემდგომად ამისსა დაუყოვნებლივ წარმოადგინოთ ჩემთანა თხოვნილნი ცნობანი ვითარ საჭირო არს ამა რიცხვს წარუდგინო უფალს იმერეთის მმართველს.“

2. Qd-309 ქუთაისის სამოქალაქო პოლიციაში კათოლიკეთა დაბადებულთა და მიცვალებულთა რაოდენობის შესახებ ცნობის წარდგენის გამო, პოლიციის უფროსისგან ფრანგის პატრს.

„ფრანგის პატრს

სამოქალაქო პოლიცია უგზავნის ყოველ თვე უდომოსტს ქუთაისის უეზდნის ნაჩაღნიკს რიცხვთა ყმაწვილებისა რომელიცა ეჭირვების დაცვისათვის ყვაილისა ასრე როგორც საჭირო არის ეს ვნობა რიცხვთა შობილისა და მიცვლილისა ყოველს თვითეულს თუ რა შინა სამოქალაქო პოლიცია უმორჩილესად სთხოვს თქვენს ღირსებას დაუყოვნებლივ წარმოადგინოს პოლიციასა შინა."

3. Qd-317 ქუთაისის კომენდანტის ცნობა ქუთაისში კათოლიკეთა რაოდენობის და სხვათა ცნობების წარდგენის შესახებ, ქუთაისის კომენდანტისგან ქუთაისის კათოლიკეთა ეკლესიის გამგეს პატრი ჩელესტინეს:

„ქუთაისის კომენდანტისაგან ძალისა გამო მოწერილობის უმაღლესის საქრთველოს შინა მთავრობის საჭირო არს თქვენის ღირსებისისაგან შემდგომნი ცნობანი:

რაოდენნი არიან ქალაქს ქუთაისს კათოლიკეებს და სომეხთ კათოლიკეს მღვდლები რომელნი ასწავლიან ჭაბუკთ;

წოდება და სახელი მათი;

გ. რაოდენნი არიან, ესე უთარნი მასწავლებელნი, რომელთა აქვთ პენსიონერები ანუ ჰყავთ შინ სახლში შაგირდები, გარდა მათს რომელნი დღისით დადიან;

დ. რას სახელდობ თუთოეული ასწავლის;

ე. უკეთუ არის კათოლიკეს მონასტერი მასთან უთარნი სასწავლებელნი არსებობენ;

ვ. რაოდენნი სახელდობ ამა სასწავლებელში რიცხვთ იყვნენ შაგირდნია-ი სექტემბრამდინ ამა წელს არას აძლევეთ ანუ საჯილდაოთი სარგებლობენ მასწავლებელნი საზოგადოებისაგან, სასულიეროს თქვენიუს მთავრობისაგანდა მშობელთაგან შაგირდებს;

ზ. აძლევენაა უთარსამე ანგარიშს ოსტატნი თვს მთავრობას და ეძლევაა უთარიმე ცნობა სომეხთ კათოლიკეს მასწავლებლისაგან კათოლიკეს პატრი უფროსს პატრი ფილიპესს.

წ. რაოდენნი მომდინარეობა შინა ჩყლგ წლის შეკდა თუთოეულის აღწერილის სასწავლებლისაგან სასულიერო კათოლიკეს წოდებაში და რაოდენი ა-იანვრამდინ ამა ჩყლდ წელს დაშოენ შაგირდები.

უთარნი ცნობანი კეთილ ინებეთ თქვენო ღირსებავ მოიტანოთ ჩემთან მოუცილებრივ და არა უმორეს კთ რიცხვს ამა თვის."

4. Qd-319 ქუთაისის კათოლიკეთა, მათი მღვდლებისა და ეკლესიების რაოდენობის შესახებ ცნობების წარმოდგენის გამო, ქუთაისის კომენდანტისაგან ქუთაისის პატრს ჩელესტინეს:

„კომენდანტისაგან

გამგეს კათოლიკეს ეკკლესიისსა

ქ. ქუთაისსა შინა პატრი ჩელესტინეს.

ძალისა გამო მოწერილობისა ჩემდა უფლის მართებლის იმერეთის იბ- თებერულიდგან № ღღბ-თა მოწერილობისამებრ მინისტრის შინაგანთა საქმეთა უფლის მთავარმათებლისადმი საქართველოს საჭირო არს ჩემდა ცნობად თქვენის მაღალ ღირსებისაგან ვითარ შეიძლებოდეს დაშურვებით და საჩქაროდ მდგომარეობა მომდინარეობასა შინა ჩყლდ-ს წლის ქალაქს ქუთაისს რომის კათოლიკეს და შეერთებულის მასთან სომხის მღვდელობას და კუთვნილის თუთოუელის ამათგანისადმი ერისა შემოსავლის და განწესებას რიცხუ სულთა ორისავე სქესის რმის კათოლიკეს და სომეხთ კათოლიკისა მათის მღუდლებს და ეკკლესიებს ვითარი ცნობა გამომიგზავნეთ თქვენო მაღალ ღირსებაგ ხვალინდელს რიცხვადმდე”.

სამწუხაროდ, ჩვენ ვერ მოვიძიეთ აღნიშნული დოკუმენტების საპასუხო წერილები. ამდენად, ფაქტების რიცხობრივი შედარება შეუძლებელია. ეს დოკუმენტები მხოლოდ ერთ საინტერესო ინფორმაციას შეიცავს: კათოლიკე მრევლის რაოდენობა, როგორც ჩანს, საკმაოდ „კონტროლირებადი” ყოფილა რუსული ხელისუფლებისაგან.

კათოლიკე მრევლის რაოდენობის დასაზუსტებლად ჩვენ მოვიშველიებთ კიდევ ერთ საბუთს **Qd-303** - დასავლეთ საქართველოს კათოლიკეთა სიას. იგი, სავარაუდოდ, 1822 წლით თარიღდება.

აქ ცალკეა გამოყოფილი ქუთაისის, გურიის, ყუღვევისა და აფხაზეთის კათოლიკეთა რაოდენობა. მთლიანად მთელი დასავლეთ საქართველოს კათოლიკე ოჯახების რაოდენობაა - 109, ხოლო სულადობრივი რიცხვი - 519, აქედან მამაკაცი - 250, ქალ. - 169. კონკრეტულად ქალაქ ქუთაისში კი დასახელებულია 95 ოჯახი, სულ - 459 სული, მათ შორის მამაკაცი - 218, ხოლო ქალ. 241. აქ აღმწერს მრევლი არ დაუჯგუფებია არც სოციალური და არც ეთნიკური ნიშნით, მოგვიანებით დასმული კათოლიკური ეკლესიის ბეჭდის გარდა, ხელნაწერს არა აქვს სხვა, კონკრეტული ჩინოვნიკის ხელმოწერა ან ბე-

ჭედი, ამიტომ რთული გასარკვევია, თუ ვინ არის მისი ავტორი ან ადრესატი. ეს საბუთი ვერ გვაძლევს შეკამათების საფუძველს იმ კათოლიკე პატრთან, რომლის ინფორმაციულ ობიექტურობასაც ვადგენთ, რადგან მითითებული ორი დოკუმენტის ქრონოლოგიური სხვაობა თითქმის 16-17 წელია.

ჩვენ დავინტერესდით კიდევ ერთი დეტალით, Var-53-ში კათოლიკე პატრი რაოდენობის დასახელების დროს მრევლს განაცალკავებს სოციალური ჯგუფების მიხედვით, რაც ზემოთ დასახელებულ სხვა დოკუმენტებში არ შეგვინიშნავს. საინტერესოა ისიც, რომ ღარიბი ოჯახების დაჯგუფების დროს ის უფრო კონკრეტდება და მათ სამ კატეგორიად ჰყოფს. საინტერესოა, აქ დასახელებული ღარიბი ოჯახების რაოდენობა იმ 90 ოჯახის რიცხვში შედის თუ ცალკეა დასახელებული? თუ იგი ცალკე მოაზრებულია, მაშინ კათოლიკე ოჯახების რიცხვი იქნება 18-ით მეტი, სულ 108 ოჯახი, და შესაბამისად, სულადობრივადაც ქუთაისში უფრო მეტი გამოდის კათოლიკე მრევლის რიცხვი. პატრე 1839 წლის ლათინურ დოკუმენტში არ აზუსტებს, ღარიბი მრევლი საერთო რაოდენობაში იგულისხმება თუ არა.

Var-53 -ის მიხედვით საინტერესოა ღარიბთა ეთნიკური სურათიც. კერძოდ, ღარიბი ქართველი კათოლიკე ყოფილა 4 ოჯახი, სულ 11 სული, აქედან ერთი ოჯახი ღარიბი, ერთიც უფრო ღარიბი და ძალიან ღარიბი 2 ოჯახი, ხოლო დანარჩენი სხვა ერის წარმომადგენლები ყოფილან.

ბოლოს, კათოლიკეთა სულადობრიობის გარკვევისას შევნიშნავთ ერთსაც, ქუთაისური კათოლიკური ეკლესიის დოკუმენტაცია თემატურად მეტად მრავალფეროვანია, მათ შორის არის დაკრძალვის ნებართვა, სხვადასხვა თხოვნა კათოლიკე პატრთან, ასევე, მითითებულია დამნაშავე კათოლიკე ჯარისკაცთა დასჯის სამართლებრივი ნორმებიც. მაგ: **1.Qd-291**— ჯარისკაცი კასტილინსკის მიერ სინანულის აღსრულების თანხმობის წიგნი, ანდრია პაულევსკისაგან პატრი ჩელესტინეს, 1836 წელი;

„თქვენო სამღვდელოებაჲ
მოწყალეო მწყემსო

თანახმად პატივცემულისა წერილის ჩემდა თქვენის სამღვდელოების კე წარსულის იანვრით ე ერთად ამისსა ვქმენ განკარგულება რომელ სალდათი კოსტილიანოვმა აღასრულოს დადებული მასხედა თქვენ მიერ სინანული ესე იგი

ყოველ დილას და საღამოს დროსა ღვთისმსახურებისა მოდიოდეს ეკლესიაზედ სალოცავად.

უფთხოვ როცა სალდათმან კასტილიანოვმა აღასრულა განწესებული სინანული ნუ დამიტევებთ შეუწუხებლად.

ჭეშმარიტი პატივისცემითა და

სრულითა ერთგულებითა პატივი მაქუს გებად.

თქვენო სამღვდელოებაე

მოწყალეო მწყემსო

მორჩილ-მოსამსახურედ

ანდრია პაცოვსკი

№671

11 თებერვალსა ჩეღვ წელსა

მისს სამღვდელოებას მოწყალის

მწყემსს პატრს ცელესტინეს”.

2. Qd-311—პრინც ალბერტის სახელობის პოლკის ჩინოხდილი ჯარისკაცის მიხაილ ბლანერბერგის სინანულის დადებისა და აღსრულების შესახებ, ეკატერინოსლავსკის სასულიერო კონსისტორიისაგან ბლადოჩინის თანამდებობის აღმასრულებელს, 1873 წლის 4 აპრილი;

„უქაზი მისის იმპერატორობის იმპერატორობის დიდებულებისა თვითმპყრობელის სრულიად რუსეთისა ეკატერინოს დაცვის სასულიერო კონსისტორიიდან, ბლადოჩინის თანამდებობის აღმასრულებელს პროტუგრეი იოანე პოდორელოვს, კონსისტორიამა ამან ვასილი კუტანევიჩის, რომელს ეუწყა, რომელი უქაზითა უწმიდეს უმმართველოსი სინოდი კა წარსულის დეკემბრიდან №14850 მიწერილობას კარნეტობას ჩინოხდილი რიადოვოი, კრასირის პრინც ალბერტ პრუსის პოლკის მიხაილ ბლანერბერგი დუელში გასვლისათვის პორუჩიკ იმა პოლკის სინდალევეთან რომელს დაუჭრია იგი დამბაჩის ტყვიით რომლისგან სინდალევევი მამკვდარა რა დღეზედ, კანონისამებრ 59 წმიდის დიდის ვასილის შევრდომილ იქმნეს ეკკლესიურს სინანულში ათს წელს; აღასრულოს იგი ზედამხედველობის ქუეშე პოლკის მღვდლისა თავისუფალ დროში სამსახურისაგან; თხოულობს მყოფობის გამო მღვდლისა კრასირის პრინცი ალბერტ პრუსიის პოლკის უწყებასა ქუეშე ეკატერინოსლავის ეპარხიონალნის მთავრობას ქმნას დამოკიდებულისა განკარგულებისასა დაცვისათვის რათა აღასრულოს რედავოი ბლანერბერგმან დადებული მაზედ სინანული და

შემდგომზედ აეწონ. ვბძანეთ ჯეროვან დაცვისათვის რათა აღასრულოს დადებული სინანული პრაპორშიკობა ჩინმოხდილიმან სალდათმან პრინცის ალბერტ პრუსის პოლკის ბლანერბერდმან თქუენ ბლადოჩინობას თანამდებობის აღმასრულებელს დეკანოზს იოანე პოლორელოვს გამოგეგზავნოს უქაზი და გებრძანოს თვითოეულს ნახევარს წელს მოახსენოთ მახუდ ვითარ განატაროს ესე სინანული რიადავი ბლანერბერდმან კონსისტორიას, ამაზედ ობერ სვიაშენიკის ჯარისას და გემების მიეწეროსთ აპრილის თ. დღეს ჩყლზ. ამდვილზედ ხელმოწერილ არს მღვდელი პეტრე ზასიმოვიჩი, სეკრეტარი იოვანე ოსიპოვსკი, სტოლნაჩაღნიკი სტეცკევეიჩი კოპიოზედ ხელს აწერს ბლადოჩინის თანამდებობის აღმასრულებელი დეკანოზი ივანე პოლორელოვი, კოპიო შეამოწმა უხუცესმან ადუტანტმან იასაულმან ოხრომენკომ და პოლკოვნიკმან კნიაზ აღრუთინცკიმ დოღღორუკოვმა“.

3. Qd-312—მეფის რუსეთის ჯარისკაცის მიხედვით ბლანერბერგის გაგზავნა ქუთაისის კათოლიკურ ეკლესიაში სინანულისათვის პორუჩიკ ხანდალევთან დუელის გამო, ექიმ უსპეხოვისაგან პატრი ფრანჩისკეს, 1838 წლის 3 თებერვალი;

„თქუენო სამღვდელოებაჲ
მოწყალეო მწყემსო

ნებისამებრ უფლის კორპუზის კომანდირის, განცხადებულის მოწერილობასა შინა ჩემდამო ნაჩაღნიკის კორპუზის შტაბის თანამდებობის აღმასრულებელის უფლის დენერალმაიორის ბარონ ფონდერ ხოვენის იგ წარსულის იანვრიდგან №რიგ-თა ჩინმოხდილი ესე კორნეტოვმა კარასირის პრინცის ალბერტ პრუსის პოლკის რიადოვოი მიხაილ ბლანერბერდი გასვლისთვის დუელში პორუჩიკ ხანდალევთან რომელ ესე უკანასკნელ დაჭრილ იყო ტყვიით დამბაჩის სროლით და მოკუდა იმ დღემდინ რადგან მსახურებას იგი ჩერნომორის ლინეიკის №10 ბატალიონში გამოიგზავნელმან ქუთაისის კათოლიკე ეკლესიაში აღსრულებებისათვის დანიშნულის უქაზით ეკატერინესლავცკის სასულიერო კონსისტორიის მიერ ამასთანავე შთადებულის პირით: ათი წლოვანებით საეკლესიო სინანული ოდესცა თავისუფალი დრო ჰქონდეს სამსახურისაგან ამაზედ პატივი მაქუს უწყებულ ვჰყო თქუენო სამღვდელოებაჲ უმორჩილესად გთხოვ თანახმად ზემო თქმულის

უქაზის ამასთანავე შთადებულის მოახსენოთ თქვენს სასულიერო მთავრობას თვითოეულს ნახევარს წელსა რათა მიწერილ იქმნეს მისგან საქართველო – იმერეთის სინოდალნი კანტორას რათა გაატაროს ბლანერბერდმა დადებული მმაზედ სინა-ნული.

ტეშმარიტების პატივისცემით და ერთგულებით პატივი
მაქუს ყოფად
თქვენის სამღვდელოების მოწყალის მწყემსის
მორჩილი მოსამსახურე ექიმ ესპეხო
№ 609

გ თებერვალს ჩყლწ
ქ. ქუთაისს

მინაწერი: მისს სამღვდელოებას ქუთაისის რომის კათო-
ლიკის ეკლესიის პატრი უფროს პატრი ფრანჩსკეს“.

4. Qd-313—ჯარისკაცის გამილვესკის მიერ თოფით მეორე
ჯარისკაცის ვოიდოზა დალაშევესკის შემთხვევით მოკვლის გა-
მო სინანულის დადების შესახებ, ანდრეა პაცოვსკისაგან პატ-
რი ჩელესტინეს, 1836 წლის 23 თებერვალი;

„თქუნო სამღვდელოებაჲ
მოწყალეო მწყემსო

სამართლისამებრ წარმოებულისა კომმისიასა შინა სამხედ-
რო სულის ქალაქსა შინა ქუთაისსა დაწესებულისა სალდა-
თისა ზედა ჩერნომორსკის ლინენის მეექუსე ნომრის ბათა-
ლიონის ივანე კობილიანსკისა. განსჯილისა უეცრად სიკვდი-
ლისათვის თოფით სალდათის ვოიცესა დალაბეკოვისა აღ-
მონდა, რომელ განსჯილმან კაბილინოკიმ კე რიცხვისა, დე-
კემბრისასა წარსულის ჩყლდ წლისა აილო თავისი თოფი გა-
სასინჯავად არ იცოდა სრულიად თუ ის გატენილი იყო და
არცა აქუნდა მიზეზი მისის ფიქრისა, ამისათვის რომ ფალი-
ზედ სრულიად წამალი არ ეყარა დააცემინა ჩახმახი რაისაგან
თვინიერ ყოვლისა ფიქრის წარმოსდგა გასროლა და მოხვდა
მდგომარეს მასთან ზურგით სალდათს ვაიცეზსა მარცხენა
ბეჭზედ რომელიცა იქვე დაეცა და მოკვდა და რომელ ესე სი-
კვდილი მოხვდა სრულიად უგანგებოდ და რომელ შოკი გან-
სჯილისა და მოკლულულისა არა რაიმე ჩხუბი და მტერობა
არა იყო და წინააღმდეგ მისსა იყვნენ იგინი მეგობრულად ესე
დამტკიცებულ არს მოწმეებისა ჩვენებითა რომელთაგან აგ-

რეთვე ჩანს, თუმცა არა დამტკიცებითად ისიცა რომელ თოკი განსჯილისა გატენილ უნდა ყოფილიყო თვით მოკლულისა მიერ რომელიცა დილით იმ კე რიცხვისა დეკემბრისასა მიდიოდა სანადიროდ ხოლო თოფი აღმოჩნდა უფალმან კორპუსის კომანდირმან ვერა იპოვა რა ამისგან ვერარად განზრახვა და გაუფრთხილებლობა განსჯილის კობილიანსკის მხრით წარმოებასა შინა თოფის სროლისასა შემთხვევისათვის ამხანაგისა მისისადმი სიკვდილისა, განუწესა მას კობილიანსკის განთავისუფლება სასამართლოსაგან და ტყვეობისასა ამას საქმისამებრ თვინიერ ყოვლისა შტრაფისა გარნა განსაწმედელად სვინდისისამებრ მის მიერ პერობილსა სარწმუნოებისა განკარგულებისამებრ სასულიერო კათოლიკის მთავრობისსა ქუთაისსა და აღსრულებისათვის მისსა წინა დამიდებს ქმნასა ჩემის დამოკიდებულის განკარგულებისასა რაისთვის მოწერილობისა ძალით ჩემდა მისის მაღალ აღმატებულებისა უფლის კორპუსის კომანდირისა კა დეკემბრით წარსულის ჩყლე წლისა №ჩიდ მაქუს პატივი ვაუწყყო თქუწნსა სამღვდელოებასა უმორჩილესად ვითხოვ მაუწყოთ მე რას სინანულსა და რამდენს ხანს კანონისამებრ კათოლიკისა სარწმუნოებისა თქუწნ დაუდებთ მას სალდათსა კაბილიანსკისა.

ჴემმარიტი პატივისცემითა და სრულიად ერთგულებითა
პატივი მაქუს გებად
თქუწნის სამღვდელოებისა
მოწყალის მწყემსის
მორჩილ მოსამსახირედ
ანდრია პაცოვსკი

იანვრის ჩყლე
ქუთაისს
მისს სამღვდელოებასა მოწყალის მწყემსსა კათოლიკის
კელესიის ქ. ქუთაისის პარტს ჩელესტინეს“.

5. Qd-322—მიწერილობა თურქეთის ქვეშევდრომ კათოლიკე პეტრე მეფისოვის მიერ მთავრობის განკარგულების აბუჩად აგდების დეტალური გამოძიების შესახებ, პოდპოლკოვნიკი მინგრელის ქვეითი ჯარისა ტიხონ ლისავეიჩისაგან პატრი ჩელესტინეს, 1828 წელი;

„თქვენო ღირსებაჲ
პატიოსნესო მამაოო ჩელესტინე

ქუთაისის კამენდათის თანამდებობისა აღმასრულებელმა უფალმა კაპიტანმა გრიშკოვმნა რაპორტითა ით-ს ამა ივლისი-დამ ნომრითა 742-თა მოახსენა იმერეთის მმართველს ღენერალ-მაიორს და კავალერს ღესსეს, რომელ ძალისა გამო მოწერილობისა გ-ს რიცხვიდამ ამა ივლისისთვისა ნომრითა 3183-თა მისდამი აღსასრულებელად განჩინებისა მის მმართველობისა საქმისა გამოლოძიებისა კათოლიკე ანტონა ბაღდამსკისაგან ოსმალთ ქუეშევრდომით კათოლიკეს პეტრე და იოსებ მეფისოვთაგან ფულისა ვითართაცა განჩინებითა დაეღვათ მათ ფიცი განწმენდისა, რომელიცა უნდა აღესრულებინათ მათ ეკკლესიასა შინა ხალხისა თანდასწრებით მღუდლის შეგინებით და დარიგებით, და ამისთანა განჩინებისა აღსრულებას შეუდგა ისი გრიშკოვი, სახელდობ იმ-სა რიცხვი ამა თვისასა საღამოს ხალხის მოგროვებისა და შებრძანებისა შემდგომ თქუწნისსა ეკკლესიაში სალოცავად მწუხრისა გამოვიცხადათ თქუწნ და ხალხს მეფისოვებისთან და შემდგომ გთხოვათ თქუწნ რაითამც დაწერილი ქართულის ენაზედ შეგონების წერილი წარუკითხოთ მეფისოვებს და ეგრეთვე სიტყვიერათაცა უყოთ მათ დარიგება რომელზედაც თქუწნ გიპასუხინიათ კამენდანთისათვის, რომელ ქართულის წერილის წაკითხუა კარგათ არ შეგიძლიანთ და ამისთვის დარიგება ისი ქართულათ დაწერილი უბრძანა მან წაკითხვად მყოფსა მასთან პერეოჩიკისა მაგიერათ თავისას პისმოვოდიტელს ღოღაბერიძეს, ხოლო მეფისოვებს უბრძანა, რათამცა მათ მოესმინათ ისი ყურადღებით, გარნა მეფისოვებით მაგიერ მათსა დაუწყეს სიცილი ღოღაბერიძეს და არა თუ მოისმინეს ყურადღებით კითხვა მისი, არამედ ამაყის ღექსით და ხმითა მბობდენ ჩუენ დარიგება არ გვინდაო, ჩუენ თვითონ სხუებს ვარიგებთო და მათგანი პეტრე ამაყად უძახდა ღოღაბერიძეს, რათამცა მან არ წაკითხოს დარიგების ფურცელი, არამედ გავიდეს ეკკლესიისგან შემდგომ გათავებისა ღოღაბერიძისაგან კითხვისა, კაპიტანმა გრიშკოვმა გთხოვათ თქუწნ შეგონება მეფისოვებთა, გარნა პეტრე მეფისოვმა კუალად ამაყურათ და ხმამაღლად იწყო ღაპარაკი ჩუენ არ გვეჭიერება დარიგება ჩუენ თვითონ ვიციოთ სხუაზე უფრო და თვითონ ვარიგებთ სხუასა და არ სურდა მოსმენა თქუწნის დარიგებისა და ამის გამო ვერც თქუენ შეიძელით მისდამი დარიგებისა და შეგონებისა მიცემა, და ამის გამო ითხოვს უფალი კამენდანთი გარდახდევინებასა მათგან კანონთასა. მისგან აღმატებულებათგან მიწერილობისა

თანა თვისისა კა-სა ამა ივლისსა ნომრითა ჩღზ-თა წარმო-
მიგზავნა რამე განცხადებული რაპორტის პირი წარმომიწერა
მე ჰქმნა ყოვლითა გარემოებათა ზედა დაწვლილებითა გამო-
ძიება ერთად კაპიტნის გრიშკოვითურთ და შემდგომ შესრუ-
ლებისა მათისა წარუდგინოთ მას განსახილველად.

ვითარისა მოწერილობისამებრ მე შეუდექ რა ამგვარსა გა-
მოძიებასა გთხოვთ თქუენო ღირსებავ მაუწყოთ მე ამასაგანსა
ზედა ვინ სახელდობ ჩინებულნი მოქალაქენი იყვნენ ეკკლე-
სიასა შინა დროსა კითხვისასა მეფისოვებითადმი შეგონებისა-
სა და ვითარის სახელდობ გამოხატულებასა შინა მდგომარე-
ობდა მათი უშუერი სიტყვები.

ჭეშმარიტითა პატივისცემითა და ქუჭშევრდომილებითა მა-
ქუს პატივი გებად.

თქუენი ღირსების
მორჩილი მოსამსახურე

მინგრელიის ქუეითის ჯარის პოდპოლკოვნიკი ტიხონ ლი-
ნასევიჩი ბ კამენდათის თანამდებობის აღმასრულებელი კაპი-
ტანი პეტრე გიშკოვი

№გზ

ივლისის კდ დღესა

ჩყლწ წელსა

ქუთაისი.

მინაწერი: უსაჭირო წიგნები რუსების გამოცხადებისა თუ
სხუა.

6. Qd-333—მიწერილობა საავადმყოფოში გარდაცვალებული
ჯარისკაცთა კათოლიკეთა დასაფლავების შესახებ, ქუთაისის
კომენდანტისაგან პეტრი ჩელესტინეს, 1835 წელი.

„ქუთაისის კომენდანტისაგან

გამგებელს კათოლიკის სამღვდელოებისა ქალაქსა ქუთაის-
სა შინა პარტს ჩელესტინეს.

კანტორამ ქუთაისის ვოენნის ღოშპიტლისა ოტნოშენითა კ
ამა მაისიდამ №411 მაუწყა რა მე რომელმან გთხოვათ თქუენს
მაღალ ღირსებავ განკარგულება გამოგზავნასა ზედა სამღვდე-
ლოებისა კაცის აღსრულებისათვის საჭიროისა წესდებისა
დამარხვაზედ თანახმად კათოლიკის სარწმუნოებისა, მაგრამ
თქუენ გარდაწყუეტილებითად უარჰყავთ რა მისვლად ღოშპი-
ტალში განსუენებულისათვის მიცვალებულის ითხოვთ თქუე

მოუტანოს მათსა კათოლიკის ეკკლესიაზედ, ითხივი ჩემსა განკარგულებასა რათამცა გვამნი გარდაცვალებულთაცა იყავნ დამარხულ საზოგადოს სასაფლაოზედ ქალისა გამო რადსა მე გთხოვ თქუენო მაღალ ღირსებაჲ მაუწყოთ მე გვამნი გარდაცვალებულთანი მდაბალთა ჩინთანი კათოლიკისა სარწმუნოებისანი შეიძლება დამარხვად საზოგადოს ღოშპიტლის სასაფლაოზედ მიცემულსა განკარგულებისამებრ მთავრობის მით მეტადრე ზაფხულის დროს, როდესაც მაღიად განსრწნადი გვამნი განტარებასა შინა მათსა ქალაქით შეიძლება იმექონიოს სავენებელი მხედულობა მაცხოვრებელთასა და თუმცა არა, მაშ რაისათვის თანასწორე ამისასა ნუ დუტყვებთ განუკარგველად დაუყონებელ გამოგზავნისათვის სამღვდელოებასა გვამისა აღსრულებისათვის საჭიროების მოთხოვნისამებ კანტორისა.

ქუთაისის კომენდათი.”

როგორც ვხედავთ, ამ დოკუმენტების ქრონოლოგიური ჩარჩო 1828-1873 წლებია, საიდანაც ნათელი ხდება, რომ რუსულ არმიას ჰყავდა სხვადასხვა კონფესიის აღმსარებელი, მათ შორის კათოლიკე მრევლი, რომელიც არ ყოფილა დამალული. აღნიშნულმა წერილებმა ჩვენი ყურადღება ამ შემთხვევაში მიიქცია ერთი თვალსაზრისით, პატრე იმ ლათინურ დოკუმენტში არც ცალკე ჯგუფად გამოყოფს მათ და არც უცხო ტომთა რაოდენობაში მიუთითებს. რატომ? იქნებ მან ჩათვალა, რომ საერო ხელისუფლისათვის მათი რაოდენობა ისედაც ცხადი იყო და არ მიიჩნია საჭიროდ მათი მითითება? ერთი კი ფაქტია, იმ დროის ქუთაისში მცხოვრებ კათოლიკეთა ზუსტ რაოდენობას კათოლიკე მისიონერები ან არ იცნობდნენ, ან შეგნებულად მაღავდნენ, კონკრეტული, გასაგები მიზეზების გამო. აქვე დავუმატებთ ერთ მოგვიანო ცნობასაც, 1903 წელს საქართველოში უმოგზაურია ტირასპოლის ეპარხიის ეპისკოპოსს ედუარდ ბარონ-დე როპპს და ქალაქ ქუთაისში მას 500-600-მდე კათოლიკე უზიარებია და „მირონი უცხია“. „საქართველოს ისტორიის ნარკვევების“ V ტომში აღნიშნულია ქუთაისის 1865 წლის მოსახლეობის რაოდენობა -- 11807, აქვე ავტორს მითითებული აქვს, რომ „დასავლეთ საქართველოს ქალაქების მოსახლეობაზე სრული ცნობები არ აქვთ“. მართალია, როპპის მოგზაურობასა და აღნიშნულ პერიოდს შორის დაახლოებით 40 წელი, მაგრამ როგორც წესი, ძნელბე-

დობის ჟამს ერის დემოგრაფიული სურათი რთულად იცვლება, ასე რომ, დიდი სხვაობა ქუთაისელთა რაოდენობაში, სავარაუდოდ, ვერ იქნებოდა, აქედან გამომდინარე 500-600 კათოლიკე, ქუთაისის მოსახლეობის 4-5 % შეადგენდა. თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, შესაძლოა ქალაქში ეცხოვრა სხვა რელიგიის აღმსარებლებსაც, მივალთ ერთ დასკვნამდე, მცირერიცხოვანი ერის ერთი პატარა ქალაქისთვის ეს ციფრი არც თუ ისე სახარბიელო იქნებოდა. კიდევ უფრო საგანგაშო ინფორმაციას შეიცავს Сворн. статист. свед. о Кавказе, т. I. отд. 2 გვ. 63, რომლის მიხედვით: კათოლიკენი ქუთაისის მოსახლეობის, დაახლოებით, მეოთხედს შეადგენენ. სწორედ ამიტომ შემოთვლილებოდა მართლმადიდებელი მოძღვარი და გასაგებია მათი სურვილიც, დაეზუსტებინათ კათოლიკეთა რიცხვი ქუთაისში.

ბევრად უფრო საკამათო აღმოჩნდა პატრის ცნობა ეკლესიის შემოსავლისა და საარსებო წყაროს შესახებ. კათოლიკური ეკლესიის კაპიტალი საკმაოდ მწირად გამოიყურება პატრეს მონაცემებით. პატრე აზუსტებს, რუსული მმართველობის შიშით ქართველები ერიდებოდნენ კათოლიკე პატრებისა და ეკლესიების დახმარებას. ფაქტია, ტაძრის ქონების გადარჩენის მიზნით, რაც ეკლესიის, როგორც სახელმწიფოში არსებული ერთ-ერთი ორგანიზმის აუცილებელი პირობაა, ის იძულებული გახდა, სწორი მონაცემები დაემალა ან შეენიღბა.

ამ ფაქტების გასარკვევად ჩვენ მოვიშველიებთ ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულ ერთ ხელნაწერს -529 „დავთარი ქუთაისის პრემის კათოლიკეთ ეკკლესიისა, რომელსა შინა იწერების ყოველი შემოსავალი და გასავალი ამავე ეკკლესიისა. დაწყობილი 1845-სა წელსა იანვრის 14-სა დღესა. და არს წელთათვის. 1845-სა და 1846-სა“. აღნიშნულ ხელნაწერსაც აქვს კათოლიკური ეკლესიის ბეჭედი. ხელნაწერი დაყოფილია ორ ჯგუფად „შემოსავალი და გასავალი და ხარჯი“. როგორც ხელნაწერის ანოტაციიდან ჩანს, მსგავსი დავთარი ეკლესიას უნდა ეწარმოებინა ყოველ წელს, სავარაუდოდ, ასე იქნებოდა 1839 წელსაც. სამწუხაროდ, ამ ეტაპზე ჩვენ აღნიშნული ჟურნალი ვერ მოვიძიეთ, მაგრამ ეს დავთარიც ბევრ საინტერესო ფაქტს ჰყვენს ნათელს. კერძოდ, პატრი არსად ახსენებს ტაძარში გაყიდული საეკლესიო ნივთების შემოსავალს, არადა აღნიშნული ხელნაწერი სავსეა მსგავსი შემთხვევების დასახელებით, პირველივე ფრაზა სწორედ ამით იწყება: „საღღარში

გაყიდული სანთლისა და განზანაქისა შემოვიდა 1 მანეთი და 68 თეთრი“ (2r).

თუმცა აღენიშნავ, რომ Var-53-ში მას მოჰყავს ერთი საინტერესო და ორაზროვანი ფრაზა, რომ ტაძრის შემოსავალი არ არის სტაბილური და რომ მას ჰქონია დამატებით 4-5 შემოსავლის წყარო. თუ რა დამატებით „კაპიტალზე“ საუბარი ის არ აკონკრეტებს. ვივარაუდოთ, რომ ეს შეიძლება იყოს სწორედ ეკლესიის მაღაზიიდან მიღებული თანხა. ასევე არ არის ყურადღება გამახვილებული შესაწირავებზე მრევლისა და ჩამოსული სტუმრების მხრიდან, არადა ქართული ხელნაწერი სავსეა მსგავსი ფაქტებით: 7r-ზე წერია: „1846 წლის იანვრის 6-სა დღესა დღესასწაულისა შინა ნათლის-ღებისა შემოვიდა ჯვრის შესაწირავი ფულათ თუ კაცებში და თუ ქალებში ერთიანათ ოცდა ჩვიდმეტი მანეთი და თორმეტი კაპიეკი“, არის შესაწირავები საეკლესიო ინვენტარისა და ნივთების შესაძენად: „იაკობ ზუბალოვის მეუღლემ შესწირა ზეთისათვის სამი მანეთი“ (8r);

არის საუბარი სხვა ტიპის ფულად შემოწირულობასა თუ დაწესებულ გადასახადზე, ამავე წლის „იანვრის 15-სა დიმიტრი თუმანოვმა ნათლობისა 1 მანეთი გადაიხადა“ (7v); ამ ხელნაწერის მიხედვით, შესაწირავებს არ აკლებდა მრევლი ტაძარს სხვადასხვა დღესასწაულებზე, რელიგიური რიტუალების აღსრულებისას, აქვე წავაწყდით ერთ საინტერესო ფაქტსაც: „1846 წელსა აპრილის 7-სა დღესა ქუთაისის კათოლიკე ეკლესიასა შეწირულის ვექსილისათვის იოსებ ზუბალოვისაგან სარგებელში მიიღო დღეის ამა ქუთაისის კათოლიკეთა ეკლესიის დეკანოზმან დონ ანტონ გლახოვმან ქუთაისის უეზდნის კაზნაჩეისტიკიდან სამოცდახუთი და ოცდაათი კოპიეკი ვერცხლისა“ (9v). თამამად შეგვიძლია ვადიაროთ, რომ ეს იმ დროისთვის საკმაოდ დიდი თანხაა. ეს ფაქტი საინტერესოა პოლიტიკური თვალსაზრისით. თუ გავითვალისწინებთ, რომ საუბარია კათოლიკური ეკლესიისათვის საკმაოდ მძიმე, რეპრესირებულ პერიოდზე, სახელმწიფო მოხელის მხრიდან ან გაბედულებათა ეს ქველმოქმედება, ან აკრძალვა არ უნდა ყოფილიყო ისეთი კატეგორიული, როგორც კათოლიკე პადრე მიუთითებს.

ამავე ხელნაწერში წავაწყდით ასეთ ფაქტსაც: „1846 წლის ივლისის 21-სა შთაწერილ არს შემოსავლად ეკლესიისა რვა მანეთი ვერცხლისა მოცემული ანგლიჯანის მარისაგან, მის

მიერ წადებულის კირისა ამა თვეში რომელიც იყო ოთხმოცი კოდი, კოდი ორ შაურათ (დონ ანტონის ნებით ესე)“ (10v), სულ საუბარია 8 მანეთზე, მეორე დღეს ხდება ერთი საინტერესო ფაქტი, რომელიც სხვა ინფორმაციასაც აცხადებს, კერძოდ: „პეტრე მღებროვისაგან მიღებული იქმნა ერთი წლის სრული ქირა ორმოცდა თუთხმეტი მანეთი ვერცხლი იმ დუქნისა რომლისა შინაცა თვითონ დგას ეკკლესიის დუქანში, ამა რაოდენობასა შინა ფულისა შერიცხულ იქმნა ხუთი კვიტანცია შემადგენელი რვა მანეთისა და თუთხმეტი შაურის ვერცხლისა 1845-ისა და ამა წლის 1846 –ის წლისათვის პოლიციის და მის მიერ მიცემული; და ესრედ ამის გამორიცხვით დღეს მიღებულ იქმნა ორმოცდა ექვსი მანეტი და ხუთი შაური ვერცხლია (ამასა ზედა მიღების წერილი მისცა უფალმან დონ ანტონ გლახოვმან ამავე რიცხვში დაწერილი)“ (იქვე), ე. ი. ტაძარს ჰქონია დუქანი, საეჭვოა, ეს 1839 წლის შემდეგ გაეხსნათ, რადგან სწორედ ამ პერიოდში ძლიერდება წნეხი კათოლიკურ ეკლესიაზე, განსაკუთრებით ისეთ რეგიონებში, სადაც ის ძლიერი გახლდათ, როგორც ჩანს, ქირის აღებაში ეკლესიას ეხმარება პოლიცია. ისიც ჩანს, კათოლიკურ ეკლესიას უფრო მეტი მატერიალური ბაზა ჰქონია და უფრო დაცულიც ყოფილა სახელმწიფო კანონმდებლობით, ვიდრე ამას ოფიციალურად აცხადებს ტაძრის წინამძღვარი.

1846 წლის 12 საქტემბერს ხდება ჩვენთვის ერთი მეტად საინტერესო ფაქტი, „ერთი ტრეტისა ამა სეკტებრისათვის პირველამდი მხვედრსა გამორიცხულის ლომინ ერისთავის პენციისაგან რომელიც ეძლევის ამა ქუთაისის კათოლიკეთ ეკკლესიასა შეწირული ვექსილისათვის იოსებ ზუბალოვისაგან; სარგებელში მიიღო დღეს ამა ქუთაისის კათოლიკე ეკკლესიის დეკანოზმან დონ ანტონ გლახოვმან ქუთაისის უეზდნის კახნაჩისტკიდამ სამოცდა სამი მანეთი და ოცდაათი ვეცლისა ხოლო ორი მანეთი მიცემული იქნა იმავე კახნაჩისადმი“ (11v), ე. ი. ეკლესიის მსახურები გარკვეულ ანაზღაურებას თუ „სარგებელს“ ღებულობდნენ სხვადასხვა მომსახურებისათვის და არც თუ მწირს. ლათინურ Var-53-ში კი რატომღაც სასულიერო პირების ამგვარი ფინანსური სარგებელი აღნიშნული არაა, პირიქით, საუბარია მეტად „შეიწროებულ“ მატერიალურ შესაძლებლობებზე.

გვინდა აღვნიშნოთ ერთი ფაქტიც: 1846 წლის 13 დეკემბერს საეკლესიო ჟურნალში ჩაუწერიათ: „შთაწერილ არს შემოსა-

ვალად ჩვიდმეტი მანეთი და ათი შაური ვეცხლისა შეწირული გარდაცვალებულის ტერ ანტონ თუმანოვის მიერ, რომელიცა ანდერძითა თვისითა დაეტოვებინა, რომელ დაშთა რა მას საათი, გაყიდვისა თანა მისისა მიეცათ ეკლესიისათვის ნახევარი ფასი, მამისათვის ძმამან მისმან გასპარ თუმანოვმან დღეს მისცა 17 მანეთი და 50 კაპიკი“ (14v), ანუ მრევლი ანდერძსაც კი ტოვებდა, რომ მის ოჯახს მისი გარდაცვალების შემდეგ რამე ნივთი ან შესაბამისი თანხა შეეწირათ ეკლესიისათვის.

როგორც ვხედავთ, ამ ჟურნალმა პატრის მიერ მიწოდებულ ინფორმაციაზე ბევრი ეჭვი გააჩინა.

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საბუთი, **Qd-977 კათოლიკური ეკლესიის დანახარჯისა და გასაფლის წიგნი, 1839 წელი**. თუმცა მას ახლავს გრაფა: „ამას ქვემო სწერია რაც ეკლესიის ფულები არს ჩემოწ. ხარების საქმეზე“.

ამ დოკუმენტშიც შემოწირულობების სხვადასხვა ვარიანტია ჩამოთვლილი, კერძოდ, სხვადასხვა მოხელეთა სავალდებულო გადასახადები. Var-53-ში პადრე ახსენებს მოჯამაგირეებს, როგორც მათდამი დაქვემდებარებულ პირებს და არა მრევლს, სხვა არაფერია ნათქვამი მომსახურე პირებზე, თუმცა მათდამი გაფორმებულ ხელშეკრულებებში გამოჩნდა კათოლიკური ეკლესიის შემოსავლის სხვაგვარი წყაროც. ეს საბუთებია:

1. D-316—ეკლესიის მოჯამაგირის გრიგოლას ჯამაგირის 9 მანეთის გარდაწვევტილების წიგნი, პატრე ბონავენტურასგან ნამოჯამაგირად გრიგოლას, 1839 წლის 13 ივლისი

„1838-სა წელსა აგვისტოს 13-სა ეს წერილი მოგეცი მე ამის ქვემოთ ხელის მომწერელმა შენ გრიგოლას რომელიც ერთ წელიწადს იყავი ჩემთან ეკლესიისათვის მოჯამაგირეთ და გაგითავდა მაისის ჩვიდმეტსა და ამ წელშიდ გერგებოდა ოცდათექვსმეტი მანეთი და სხვა გასტუმრებული ხარ და დარჩა ცხრა მანეთი და მე უნდა მოგცე.

პ. ბონავენტურა.

ამ ცხრა მანათსი უნდა ავიღოთ ერთი ხარი რომ დაკარგეთ იმისი და რაც რომ ერთი კაცი დააფასებს მესამედი უნდა გადახდეს ამ ცხრა მანათიდაშ“.

2. D-972—წერილი კათოლიკეთა რვა ხარისა და ორი კამბაჩის მიბარების შესახებ, ანდრია ვარდანიძისაგან პატრს ქეროვიმას, 1840 წელი 22 ოქტომბერი.

„წელსა 1840-ს ოქტობრის 22-სა დღესა მე ქვემორე ამისა ჳელისა მომწერელი ვარციხეს მცხოვრები სახაზინო ყმა ანდრია ვარდანძე გაძღვე ამ წერილსა, თქვენ უსამღვდელოეს პატრი ქერუბინე სარავეცელს, მას შინა რომელ შენ მომაბარე თქვენის ეკლესიის რვა ხარი და ორი კამბეჩი შესანახვით დღეი-დამ მომავლის 1841-ის წლის აპრილის პირველამდი, რომელთ მოვლისა და შენახვისათვის უნდა მომცე თვეში სამიმანეთი და ნახევარი და ერთი თვის ქირა წინდაწინ მივიღე, კარგათ ერთგულებით უნდა მოუარო, და ვინ იცის თუ რომელიმე ჭირით ანუ სხვა ანაზდის შემთხვევით მოკვდეს, მაშინ უნდა შეგატყობინო გაჩვენო, და მე იმაში არაფერი ზარარი მექნება და თუ ჩემის ყურის უგდებლობით დაგვარგო, და ან მიუვ-ლელობით გაუჭირვო რამე, მაშინ უნდა გარდავიხადო. ამას-თანავე არის დაკარგული ერთი ხარი ტყეში თუ იპოვნე საპოვნელა უნდა მომცე, და ისივ ამ რვა ხართან და ორ კამ-ბეჩთან შევინახო. რასა შინა ჳელს ვაწერ (აქ არის ხელწერა)“.

ამავე ტიპისაა სხვა დოკუმენტებიც, 3. II- 973—მოჯამა-გირეობის წიგნი ქუთაისის ეკლესიის პატრი ბერნარდე ბოლონიელისაგან ს. შხეფს მცხოვრებს ივანე შაფათავას, 1841 წლის 21 მაისი;

„წელსა 1841-სა მაისის 21-ას დღესა, ეს წერილი მოგეცი მე ქვემორე ამისა ხელის მომწერელმა ქუთაისის კათოლიკეთა მღვდელ მონაზონმა პატრი ბერნარდე ბოლონიელმა შენ შხეფს მცხოვრებს ნიკოლაე გრიგოლის ძეს დადიანოვის კაცს იოვანე შაფათავას, მას შინა რომელ შენის ნებით დამიდექი მოჯამაგირეთ ამ პირობით რომ თუ ერთს უღელს კამბეჩს და ერთ უღელ ხარს მოუარე თვის თავზედ უნდა მოგცე ცამეტი აბაზი და ერთი ქალაბანი, და უკეთუ ვერ მოუარე, მარტო, მაშინ ერთი თვის თავზემოგცე თერთმეტი აბაზი და ერთი ქალაბანი ყოვლის უმიზეზოთ, და თუ რამე დამიშავე ან დამაკლე, ან ცხეფვრ, ყოველა უნდა შემისრულო, რომლისა ზედაც ჩემს საკუთარს ხელს ვაწერ დ. ერნადო ლა ალოგნა.

ბატონი პატრი ბერბარდესი და ივანიკა შაფათავას თხოვ-ნით ვწერ და მოწამეც ვარ სიმონ ყაუხჩოვი.“

4. II-976—პირობის წიგნი კათოლიკეთა 7 ხარისა და 2 კამეჩის მიბარების გამო, ივანე წულაიასაგან კათოლიკური ეკლესიის გამგეს, 1843 წლის 11 ნოემბერი.

„წელსა 1843-სა ნოემბრის 11-სა დღესა 3 ქვემორე ამისა ჳელის მომწერელი, სკურალს მცხოვრები ნიკოლაე დადია-

ნოვის ყმა, ივანე წულაია ამ წერილს გაძღვევ, თქვენ ქუთაისის კათოლიკეთ ეკლესიის გამგეს და უფროს უსამღვდელოეს პატრი პალისანცილას, მას შინარომელ თქვენ მომხარე ეკლესიის **შვიდი ხარები და ორიკამბები**, ამ ზამთარში შესანახავათ და მოსავლელათ და თქვენ უნდა მამცეთ თვეში ორი მანეთი ქირა, ერთი ქალაბანი და რვა აბაზი თვეში სასმელ საჭმელისათვის, და ორი კვირას სასმელ-საჭმელისა 4 აბაზი წინდაწინ მივიღე; კარგათ ერთგულობით უნდა მოუარო და ვინ იცის თუ რომელიმე ჭირით ანუ სხავ ანაზღის შემთხვევით მოკვდეს, მაშინ უნდა შეგატყობინო და გაჩვენო და მე იმაში არაფერი ზარარი მექნება და თუ ჩემის ყურის უკლებლობით დაგკარგო და ან მოუფლევლობით დაუშავდეს რამე, მაშინ უნდა გარდავისადო რასა შინა ხელს ვაწერ და ყაბული მაქვს ამ პირობის ივანე წულაია, და რადგან ივანემ წერა არ იცოდა და იმას თხოვნით დაწერილი ჩამოვართმევით ხელს ვაწერ და მოწამეცა ვარ სილვა ავშილავა.

ივანე წულაიას თხოვნით ვწერ წერილსა ამას და მოწამეცა ვარ სიმონ ყაუხჩოვი.

ამის სასმელ-საჭმელში მივეციოთ რვა აბაზი კიდევ, რომ შევეუსრულეთ თვე ნახევარი საჭმელისა 20 ნოემბერს.

ამ თვეს მივეციოთ დეკემბრის 19-სა დღესა ერთი თვისა რვა აბაზი, რომ შევეუსრულეთ მომავალ წლის თებერვლის 5-ამდე. იანვრის 31-ს დღესა მივეციოთ რვა აბაზი კიდევ მომავალი მარტის 5-ამდე შევეუსრულეთ.

ამ იოვანეს წულაიას ანგარიში გაუსწორეთ 1844-ის წლის აპრილის 6-ს დღესა, რომელმანაც სრულეებით ჩაგვაბარა ხარკამეჩი და მივეციოთ სულ ერთიანათ 10 მანეთი 60 კაპეიკი (აქ არის ხელწერა, გაურკვეველია ვისია)“.

საბუთში დასახელებული რაოდენობა ჩამოუვარდება ლათინურ საბუთში მოყვანილ პირუტყვის რაოდენობას. ქრონოლოგიური სხვაობა დოკუმენტებს შორის უმნიშვნელოა.

არის რამდენიმე დოკუმენტი, რომლებშიც ჩამოთვლილია მიბარებული ნივთების სია და აღნუსხულია პირთა ვალი ეკლესიისა თუ პატრის წინაშე.

5. II-956—დათიკა ქორქაშვილთან მიბარებული ნივთების სია (თარიღი მითითებული არ არის).

„დათიკა ქორქაშვილთან არის ორი ბაჯადლის ოქრო გაბრიელის ხელით წადებული ოცი ცხვარი და თხა სამოცდაათ მარჩილათ გამოართვა ცაგერელს.

ორას ორმოცდათოთხმეტი მარჩილი ცაბერლიც ერთი სატევარი, ერთი კუდა ხარი, (ერთი ცხენი ერთი-ორი ყავს-ეს წაუშლია), სხვა წერილი ნახარჯი თითონ უწერია და ზოგი ჩანს დავთარზე სწერია და თითონაც აქ იმ ცხრა სხმალს ქესას გარედა შემოტანილი რომელიც თითონ გითხრა გიწერია და მე კი არ ვიცი ერთი ვიცი ოცი მარჩილი ყასბებსათ ვინ გამოერთმია ვნა ასორმოცდაათ მარჩილათ ჯორის ფასად

ქ. ერთი ცხენი გიორგი გელოვანმა გამოგზავნა ასორმოცდაათ მარჩილათ ჯორის ფასად.

დათიკას ანაწერი ქორქაშვილისა“.

6. II-959 – ვალის წიგნია, სია დასავლეთ საქართველოდან, (აქ მითითებულია საუკუნე 18-19);

„ქ. ბიჭია დოისყულს მართევს ცხრამეტი ყურუში კიდევ მართებს ოცდაექვსი ყურუში

ქ. ვახტანგა ვავალაშვილს მართებს ცხრა ყურყში და ექვსი ფარა

ქ. მაშეიას აფხანაკს მართებს ათი ყურუში

ქ. ქიხოსრო ქორქიას მართებს ხუთი რემა ერთი ორი ყურუში

ქ. რვა მარჩილი წულაია ახტოულას მართებს რვა მარჩილი

ქ. ბებუია წულაიას მართებს ცხრა ყურუში

ქ. ვახტანგას ძმას კაკალაშვილს მართებს ათი რემი ჩითის

ქ. გაბუციას მართებს რემი ჩითის სამოცი ფარა. სასწროფოსი ხუთი მარჩილი ჩითის

ქ. ბეჟანკა გეგეჭკორს მართებს სამი ყურუში ლაფჩინის სამი ლადარიკონი რკინა

ქ. ივანიკა გოგიჯანაშვილს მართებს ორმოცდაერთი ყურუში და ნახევარი

ქ. ათი რემი გოგიას ცოლს მართებს

ქ. კაცია დისაძეს მართებს ოცდასამი ყურუში

ქ. გიორგი ქორთეს გურულს მართებს ოცდათრამეტი ყურუში

ქ. როსტომა ჩანჩკას მოყვარე ჯაყელს მართებს თორმეტი ყურუში

ქ. ნიკოლოზ წინამძღვარს მათ წადებინა ექვსი ლადარიკი მატყელი ერთი სასწრაფო სასწრაფოს ფასი ოთხი ყურუში კიდევ ერთი ლინი ოთხი ყურუში კიდევ სამი მანათათ გამოგიგზავნენიკილოზ არქიმანდრიტს მართებს თერთმეტი ყურუში

ქ. ნიკოლოზს ერთი ცხენი აბარია თეთრი ცხენი

- ქ. როსტომა მოურავს აქ ერთი ხარის კაბა
- ქ. როსტომას აქ ერთი კარგი ლეკური
- ქ. მოურავს ყავს სინო ცხენი დედა-შვილს აბარია
- ქ. ერთი ცხენი წყალთა შუა იყო და წაიყვანა მოურავმა
- ქ. ერთი ცხენი ჩოხა რომ მისცა იმას ყავს“.

7. D-964 – ხალხის აღწერის ნუსხის ნაწილები (აქ მითითებულია ჩამოთვლილი ხალხის ვალი);

დოკუმენტში ჩამონათვალი შეადგენს 125-ს, მაგრამ რომელ ერთეულზეა საუბარი ან რა მართებს აქ დასახელებულ ხალხს, გაუგებარია.

- 8. D-982** – ვალების ნუსხა (აქაც მითითებულია 19 საუკუნე)
 - „ქ. ვასილ ივანიჩ კაპიტანს მართებს ათი ასფარკანი
 - ქ. ერშოს აქ ოცდა რუა ასფარკანი
 - ქ. ივან პეტროვიჩს მართებს ექვსი ასფარკანი და ოთხ-მოცდა თერთმეტი ფარა
 - ქ. ბულაკოვიჩს მართებს სამი ბაჯადლო
 - ქ. არევიანცკს მართებს თურამეტი ასფარკანი
 - ქ. ანჯინერს მართებს ოცდათუთხმეტი ასფარკანი და სამოცდაათოთხმეტი ფარა
 - ქ. ცურკოვს კაპიტანს მართებს ოცდაერთი ასფარკანი და ათი ფარა
 - ქ. ორმოცი ყურუში მიქელა აფცრის მართებს
 - ქ. ცურკოვ კაცი (დაწვა) მაგცა“.

გაურკვეველია ამ დოკუმენტებში მითითებული ნივთები და თანხა რატომ „მართებს“ აქვე ჩამოთვლილ ადამიანებს. შესაძლოა, ეს არის ხარკის მსგავსი სავალდებულო გადასახადი. ერთი კი ფაქტია, ყველა ეს ნივთი თუ თანხა ეკლესიის ყულაბას მნიშვნელოვნად ავსებდა.

მ. თამარაშვილს თავის წიგნში „ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის“ მოჰყავს პატრი ფილიპეს წერილი პროპაგანდის წინაშე, რომელიც 1815 წლით თარიღდება და საკმაოდ ვრცელია, სადაც საუბარია ზოგადად საქართველოში არსებულ მდგომარეობაზე და ქუთაისთან მიმართებაში აღნიშნავს: „იქაური ეკლესია ხისაა, მაგრამ სუფთა და ადამიანს ღვთის სასოებას უნერგავს გულში. სახლის კედლები ზოგი ხისაა, და ზოგიც ქვისა; იქვე საბაღო ადგილი აქვს. გარდა ამისა, იმ მონასტერს აქვს ერთი პატარა სოფელი შვიდი ანუ

რვა მოსახლით, რომელიც სოლომონ მეფემ მიცვალებულ პატრი ნიკოლას აჩუქა. რუსის მთავრობამ დღევანდლამდე შეგვარჩინა. იმ სოფლიდან მთელი წლის საყოფი ღვინო შემოდის და ეგრეთვე სხვა რამეებიც“. იგივე პატრი 1822 წელს აღნიშნავს: „ქუთაისის მონასტერი ხისაა და აქვს ორი ბაღი, რომელიც ეკლესიას და მონასტრის მოშორებით არის. ეგრეტვე ქუთაისის ახლოს აქვს ერთი ხუთ-კომლიანი სოფელი. ეს სოფელი სოლომონ უკანასკნელმა მეფემან აჩუქა მიცვალებულ პატრი ნიკოლა ლუთილიანელს. ის ხუთი მოსახლე ჭირნახულის ერთ ნაწილს პატრებს აძლევს, რა შემოსავალიც ღიდი არაფერია, რადგან იმერლებმა ხვნა-თესვისა ხელობა არ იციან, მასთანავე საკმაოდ ზარმაცნიც არიან“. 1839 წელს კი პატრი ხეროვიმა აღნიშნულ სოფლებსა და იქიდან შემოსავალზე არაფერს ამბობს.

როგორც ვხედავთ, არც ერთ დოკუმენტში არც ერთი პატრე არ საუბრობს იმ „ღიდ სარგებელსა და კარგ შემოსავალზე“, რაზედაც ინდოეთიდან მიანიშნებდა საქართველოში ნამყოფი კაპუცინი იოსებ-ანტონ ლივორნელი რომში გაგზავნილ წერილში 1841 წელს, რომელიც სომხური და ფრანგული კათოლიკური რიტის დაპირისპირებას შეეხება. ის წერს: „სომხის კათოლიკე მღვდლებს უნდათ, არა მარტო იუფლონ ულათინოდ, არამედ ეგრეთვე უნდათ, რომ კაპუცინების ეკლესიები და მონასტრებიც თვით დაიპყრან, მარტო იმიტომ იქ ღიდი სარგებლობა და კარგი შემოსავალია“.

აღნიშნული დოკუმენტის, კერძოდ Var-53-ის, განხილვისას ჩემი დაეჭვება კომენდანტის თხოვნამ ინფორმაციის ფარულობასა და მოპასუხის არჩეულმა ენამ გამოიწვია, რატომ აირჩია პატრე ხეროვიმამ საპასუხოდ „მკვდარი“ ენა – ლათინური? იქნებ საერო მოხელეებსაც აწყობდათ ინფორმაციის გაჟალბება, ან ადგილი ჰქონდა კორუფციულ გარიგებას? ეს საკამათოა. ერთი კი ცხადია, პატრემ არაჩვეულებრივად იცოდა, სახელმწიფოს მართავს ორი უდიდესი ძალა – ადამიანი და კაპიტალი. სწორედ ამ რესურსების მართებული განკარგვაა სახელმწიფოს შენებაში უმთავრესი, ამიტომ ასეთ საიდუმლოს გონიერი მმართველი არ გასცემდა. ეს არის დოკუმენტურ მასალებში ამგვარი უზუსტობების უმთავრესი მიზეზი. ამავე მიზეზით პადრე ხეროვიმამ, რომელიც, სხვათა შორის, კარგად ფლობდა ქართულ ენას, სახელმწიფო მოხელეს თავის ქვეყანაში ოფიციალურ მითხოვნაზე უპასუხა არა

სახელმწიფო ერთ, არამედ იმ ერთ, რომელიც რამდენიმე მწიგნობარმა თუ გიმნაზიელმა იცოდა ქუთაისში. ყოველივე ეს, კერძოდ, დაპირისპირება ორ უდიდეს ძალას შორის, იდეოლოგიური ჭიდილი იყო თუ პოლიტიკური, სახს უსვამს საქართველოს მნიშვნელობას მაშინდელი მსოფლიო თანამეგობრობაში, პოლიტიკურ ცხოვრებაში, რასაც, როგორც ჩანს, ჩვენი უცხოელი „სტრატეგიული პარტნიორები“ უფრო ობიექტურად ხედავდნენ და აფასებდნენ, ვიდრე მაშინდელი ქართული პოლიტიკური თუ არაპოლიტიკური ელიტა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

არქანჯელო ლამბერტი, 1901: არქანჯელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა, ტფ., 1901.

ბარონ-დე როპპი, 1903: ყოვლად სამღვდელო რომის კათოლიკეთა, ტირასპოლის ეპარხიის ეპისკოპოსი ედუარდ ბარონ-დე როპპი და მისი მოგზაურობა საქართველოში, თბ., 1903.

გულანი, 1989: გულანი, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი, თბ., 1989.

თამარაშვილი, 1902: თამარაშვილი მ., ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის, თბ., 1902 წელი.

ისარლოვი, 1898: ლ. ისარლოვი, ქართველი კათოლიკენი, ტფ., 1898.

ნარკვევები, 1970 – საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. V, თბ., 1970.

ოგიცკი, 2000: დ. ოგიცკი, მდ. მაქსიმ კოზლოვი, რომაული კათოლიციზმი, თბ., 2000.

პავლიაშვილი, 1990: ქ. პავლიაშვილი, კათოლიკური ეკლესია და საქართველო, XVIII საუკუნის I ნახევარი, თბ., 1990.

ტაბალუა, 1962: ი. ტაბალუა, საქართველო-საფრანგეთის ურთიერთობა, თბ., 1962.

ჭიჭინაძე, 1905: ზ. ჭიჭინაძე, ქართველ კათოლიკეთა ვაჭრობა, ტფ., 1905.

**CHRONICLES OF KUTAISI CATHOLIC CHURCH
(XIX CENTURY, 30S)**

Summary

The history of Georgia in XVIII-XIX centuries stands out by the significant changes. The search for the strategic partner finally turned Georgia into governorate to the Coreligionist Russia de jure under “Georgievsk Treaty”. Though, the struggle for the influences on this most significant and strategic country continued between Coreligionist Russia and Catholic Europe.

In the mentioned article, we are talking about the Catholic Church history of one of the cities and namely Kutaisi where, under the factual materials, the struggle for influence between Russia and the West is proved. It is well-known fact that the state stands on two resources – human and capital. The main thing in construction of a state, the main thing is the right management of the resources. So, the wise ruler does not release such a secret. This is the main reason for the fact that the written sources kept at Manuscripts national Center contain controversial information. The fact is one, Georgia, despite the little geographic scale, presented interesting political territory for the great states and the interest towards it was not so minor.

**მესხეთის თანამედროვე სოფლის
ეთნობრაზიული ყოფა**

ცნობილია, რომ მესხეთი ძველი დროიდანვე საქართველოს ერთ-ერთი განვითარებული ეკონომიკური ერთეული იყო, მდიდარი ბუნებრივი პირობებითა და განვითარებული მიწათმოქმედებით. ჩვენი მიზანია თანამედროვე სოფლის ეკონომიური და სხვა ცხოვრებისეული პრობლემების კვლევა, მაგრამ ფიქრობთ მოკლე ისტორიული ექსკურსი დაგვეხმარება ჩვენი მიზნის უკეთ წარმოჩენაში.

მესხეთს სამხრეთ საქართველოს პლატოს დასავლეთი და ცენტრალური ნაწილი უკავია. მასში შედის ახალციხის, ადიგენის, ასპინძის, ახალქალაქისა და ნინოწმინდის რაიონები. რეგიონი ზღვის დონიდან დაახლოებით 1000-დან 2100 მეტრამდე სიმაღლეზე მდებარეობს, ამის გამო გამოირჩევა მიკროკლიმატური ოლქების მრავალფეროვნებით, ნაყოფიერი ნიადაგებით, მდინარეებისა და ტბების სიუხვით, მდიდარი ფლორითა და ფაუნით, რამაც ხელი შეუწყო ცალკეული სამეურნეო უბნების თავისებურებათა ჩამოყალიბებას. აღნიშნული ხელსაყრელ პირობებს ქმნიდა აგრეთვე ადამიანთა ადრეული დასახლებებისათვის ამ ტერიტორიაზე, რასაც აქ ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილი არქეოაქტები ადასტურებენ.

ვახუშტი ბატონიშვილი ასე ახასიათებს სამცხე-საათაბაგოს: „ხოლო არს ქუეყანა ესე ფრიად მრავალ და დიდროვან მთიანი, კლდიანი, ჴევიანი, ღრატოიანი, ტყიანი, შამბ-შროშნიანი, მდინარიან-წყაროიან-ტბიანი და მცირედ ველოვანი. ზამთარ ადგილ-ადგილ ცივი და დიდთოვლიანი და ადგილ-ადგილ ფრიად ტფილი, ზაფხულს შეზაგებული, რამეთუ აქუს მთანი და აგარაკნი ფრიად ახლოს, ხოლო ადგილს ფრიად ცხელი და გაუსაძლისი, თუნიერ აგარათა. ჰავით მშუენი და კეთილი, არამედ ზღვის კიდეთა არა ეგრეთი. ნაყოფიერებს ქუეყანა ესე ყოვლითა მარცვლითა და არა ყოველგან...და ხილნი...არიან

მრავლად და კეთილნი. ...პირუტყუნი ყოველნი მრავალნი და ნადირნი მრავლად...“ (ბატონიშვილი, 1973: 659-660).

„გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთრ“-ის მიხედვით მესხეთის მეურნეობის დარგები შესწავლილი აქვს გ. ტივაძეს, საიდანაც ვიგებთ, რომ მესხეთში განვითარებული იყო – მევენახეობა-მებაღეობა, მემინდვრეობა, მებოსტნეობა, სელის ზეთის წარმოება, მეცხოველეობა, განვითარებული იყო საირიგაციო სისტემა და სხვ. (ტივაძე, 1946: 117-145)

მესხეთის ფიზიკურ-გეოგრაფიულ გარემოსთან მისადაგებული სამეურნეო საქმიანობა სხვადასხვა დროს შეისწავლეს ქართველმა ეთნოლოგებმა: „სამცხე-ჯავახეთი წარმოადგენს საქართველოს იმ შესანიშნავ კუთხეს, სადაც კლიმატურ-გეოგრაფიულმა გარემომ ადამიანს უბიძგა მრავალდარგოვანი მეურნეობისაკენ. აქ ყველა პირობა არსებობდა იმისათვის, რომ ველური ჯიშებიდან ხორბლის კულტურული ჯიშები გამოეყვანათ. აქ უნდა ჩაყროდა საფუძველი „დაკიბულ მევენახეობას“.. ამ ბარაქიან მიწაზე არსებობდა და არსებობს კულტურული მიწათმოქმედების ყველა ფორმა და მათ შორის გამოსარჩევია სარწყავი მიწათმოქმედება და ტერასული მიწათმოქმედება“.. (მიმინოშვილი, 1998: 88-89).

გ. ჯალაბაძე წერდა, რომ სამცხე-ჯავახეთის კლიმატურ გეოგრაფიულმა გარემომ საშუალება მისცა მის მაცხოვრებელს მრავალდარგოვანი მეურნეობა ჩამოეყალიბებინა. აქ უნდა ჩაყროდა საფუძველი დაკიბულ მეხილეობა-მევენახეობას (ჯალაბაძე, 1972: 5).

ძველად განსაკუთრებით ბევრი ტერასები ჰქონიათ ხიზაბავრასა და საროში. ახლა რადგან წყალი ნაკლები აქვთ და მოსარწყავად არ კმარა, მიტოვებული აქვთ.

თერასების დანიშნულების შესახებ აკად. ჩიტაია წერდა: „ტერასებზე მარტო ვენახები იყო მოწყობილი, საერთოდ ვენახს აქ ხეხილის ბაღებს ეტყვიან, შეიძლება ვაზიც არ იყოს“ (ჩიტაია, 1997: 35).

მესხეთში, ფერდობებზე ტერასების მოწყობა მ. გეგეშიძეს ერთ-ერთ უძველეს სამეურნეო წესად მიაჩნია, რაც მიზნად ისახავს ამ ფერდობების უკეთ გამოყენებას სასოფლო-სამეურნეო თვალსაზრისით (გეგეშიძე, 1961: 96).

ბუნებრივია ისტორიის მანძილზე ბევრი რამ შეიცვალა, რამაც მესხეთის სოფლის ყოფაზე გარკვეული გავლენა იქონია. ამიტომ „მესხეთის მრავალდარგოვანი მიწათმოქმედებიდან

ჩვენამდე ყველა დარგმა ერთნაირი სისრულით ვერ მოაღწია. ზოგი მათგანი სრულიად მოისპო და ამოვარდა. ამ თვალთახედვით შედარებით უკეთესი მდგომარეობაა მემინდვრობაში, რადგან მესხი მეურნისთვის არსებობის მთავარი წყარო ხენა-თესვა იყო“ (ბერიაშვილი, 1973: 22)

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ჩვენი მიზანია ვაჩვენოთ მესხეთის თანამედროვე სოფლის ეთნოგრაფიული ყოფა, რა ცვლილებები განიცადა, რა შეინარჩუნა და რა დაკარგა, რა უჭირს და რა უღხინს დრეს სოფელს. აღნიშნულიდან გამომდინარე განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს არქეოლოგიური გათხრების შედეგად სამცხე-ჯავახეთში ადრე სამიწათმოქმედო კულტურის დასახლებებისა და ნასახლარების აღმოჩენებს და მათ შედარებას თანამედროვე სოფლის (საცხოვრებელი, კარმიდამო, დასახლება, სამეურნეო საქმიანობა და ა.შ.) ეთნოგრაფიულ ყოფასთან.

ირკვევა, რომ ტერასული დასახლებები ერთ-ერთი ძირითადი მახასიათებელია სამცხის უძველესი არქიტექტურისათვის (ფხაკაძე, №5, 2009: 224), რომელსაც დღევანდელ ეთნოგრაფიულ ყოფაშიც კი არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა. მესხური სოფლების განლაგება უმთავრესად დაფერდებულ, დამრეც კლდოვან ადგილებზე მოდის. ჰორიზონტალურ განფენილობაში გაშენებული კომპლექსები ერთიმეორეზეა მიდგმული და მთიანი რელიეფის გამო ერთის სახლის ბანი მეორის ეზოს წარმოადგენს. ერთიმეორის სიახლოვეს ცხოვრება მოსახლეობას საშუალებას აძლევდა, მტრის შემოსევის დროს ადვილად დაეღწია თავი საიდუმლო კარებით, რომელიც ერთი სახლიდან მეორეში გადიოდა (მოხევიშვილი, 1990: 22).

მესხეთის სოფლებში თანამედროვე საცხოვრებელი სახლების მშენებლობა XX საუკუნის 60-იანი წლებიდან დაიწყო. ასე მაგ. 60-იანი წლებიდან „ხიზაბავრამ სრულად იცვალა სახე. სოფელში აიგო მრავალი ახალი თანამედროვე ტიპის საცხოვრებელი სახლი, სოფელში აშენდა საბავშვო ბაღი, სკოლა-ინტერნატი, ბიბლიოთეკა, კლუბი, სამედიცინო პუნქტი, მაღაზიები, ფურნე, ელ. წისკვილი. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო სოფ. ხიზაბავრაში სასმელი წყლის გამოყვანა თეთრობ-ჭობარეთიდან, ხოლო მდინარე მტკვარზე კი სარო-ხიზაბავრის ტერიტორიების გასარწყავებისათვის დიდი წყალსატუმბის აშენება-დამონტაჟება“ (ქუჭიშვილი, 1997: 36).

ძველი ჭობარეთი მტერს აუოხრებია, რის გამოც ხალხს „ვერანა“ შეუტყვევია. გადარჩენილ მოსახლეობას გავერანებული სამოსახლო მიუტოვებია და სამოსახლოდ დღევანდელი ჭობარეთის ტერიტორია აურჩევია, რომლისთვისაც ჯერ „მზინეთი“ უწოდებია, ხოლო შემდეგში ისევ ჭობარეთი უწოდებია.

სოფელი გაშენებულია ჭობარეთის ხევის ორივე მხარეს. დასახლების ძველი ნაწილი შეფენილია კლდოვან ფერდობზე, რაც შეეხება ახალს, იგი ხევის მარცხენა ნაპირზე, ვაკე ადგილზეა გაშლილი (მოხევიშვილი, 1990: 23)

მნიშვნელოვანია, რომ, როგორც არქეოლოგები მიუთითებენ, სამცხე-ჯავახეთის ადრემიწათმოქმედება იყო ორგანული შემადგენელი ნაწილი მთლიანად საქართველოში გავრცელებული ადრესამიწათმოქმედო კულტურისა, მაგრამ ვინაიდან ის იყო საკონტაქტო ზონა სადაც ვრცელდებოდა როგორც დასავლური, ისე აღმოსავლური კულტურის საგრძნობი გავლენები და მათი ურთიერთმოქმედება, გამოიკვეთა ამ რეგიონის კულტურის სიმბოლური ხასიათი (ფხაკაძე, №5, 2009: 230). არქეოლოგები სამცხეში ადრესამიწათმოქმედო კულტურას ძვ. წ. აღ-ით IV ათასწლ. I ნახევრის დასასრულს მიაკუთვნებენ (ფხაკაძე, №5, 2009: 230). აქვე აღვნიშნავთ, რომ ეს როლი როგორც ჩანს ისტორიულად ერგო მესხეთს, ვინაიდან სხვადასხვა ისტორიული აუცილებლობიდან გამომდინარე, XX ს-ის 40–იანი წლებიდან აქ თავი მოიყარა საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებიდან ჩამოსახლებულებმა, ბუნებრივია თავიანთი კუთხისათვის დამახასიათებელი სამეურნეო გამოცდილებით, რაც ადგილობრივ ტრადიციასა და გეოგრაფიულ პირობებს შეუხამეს.

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ დღეს საქართველოს სამთავრობო პოლიტიკის ერთერთ პრიორიტეტს სოფლის აღორძინება წარმოადგენს, 2014 წლის ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით ამისი ნიშნები უკვე ჩანს მესხეთის სოფლებში. სტრატეგიის ნაწილი ითვალისწინებს სოფლის მეურნეობაში კონკურენტული გარემოს შექმნას პროდუქციის წარმოების სტაბილური ზრდისათვის და სიღარიბის აღმოსაფხვრელად, მაგრამ ამ პროგრამის სრულყოფილ განხორციელებას, როგორც გვარწმუნებენ „წვრილ ფერმერული მეურნეობები აფერხებს“, რაც გლეხების ბრალი ნამდვილად არ არის, ის არც მათი „სიზარმაცის“ ბრალია. ეთნოგრაფიული მასალა ცხადყოფს, რომ სოფლის მაცხოვრებელთა უკმაყოფილებას იწვევს მიწების პრივატიზაციის დროს დაშვებული შეცდომები, მისი

არასამართლიანი ხასიათი, კერძოდ, როგორც მოხრობელები გადმოგვცემენ კოლექტივიზაციის დროს მათ ჩამოართვეს ბევრად მეტი მიწა (2;3;4;5...20 ჰა), პრივატიზაციისას კი დაურიგეს ნაკლები (0,75- ერთ ჰ-დე) და 25 მემასედი სათიბი, რაც არ არის საკმარისი და არ იძლევა მეურნეობის ინტენსიური განვითარების შესაძლებლობას. არ არის მიწის სასოფლო ფონდი შენარჩუნებული, რომ ოჯახის გაყრის შემთხვევაში მიეცეთ ახალ მეკომურს მიეცეს საკარმიდამო ნაკვეთი სახლის ასაშენებლად და ამ დროს მათი „მამაპაპეული მიწები შეიძლება უცხოელებმა იყიდონ“.

გასათვალისწინებელია, რომ საბჭოთა სისტემის აგრარულ-მა პოლიტიკამ, სახე უცვალა სოფელს და შეცვალა ქართველი გლეხის მენტალიტეტი. ამის ნათელი დადასტურებაა ჩვენს მიერ მოპოვებული ეთნოგრაფიული მასალა, რომლის მიხედვითაც თითქმის ყველა სოფელში არიან ძლიერი ოჯახები ვისაც ათი, თხუთმეტი და მეტი მეწველი ძროხა ჰყავს, მაგრამ თავს დასაქმებულად მანც არ თვლიან. ვუიქრობთ ეს საბჭოური გადმონაშთია, როცა დასაქმებულად მხოლოდ ფაბრიკა-ქარხანაში, ან კოლმეურნეობაში მომუშავე ითვლებოდა.

ქართულ სოფელს საბჭოთა პერიოდში აგრეთვე შინაგანად არღვევდა კოლექტიურ მეურნეობას შეხამებული კერძო საკარმიდამო მეურნეობა, რაც ერთმანეთს უპირისპირებდა კერძო და საზოგადოებრივ ინტერესებს. ტოტალური რეჟიმის მისუსტების კვალდაკვალ კერძო სექტორის ადგილი და როლის ზრდა აშკარაა. თუმცა მოხრობელთა თქმით საბჭოთა სისტემას ჰქონდა „უპირატესობები“-ც: „იაფი ენერგორესურსები, ტექნიკა-ზე ხელმისაწვდომობა, შედარებით მოწესრიგებული სოციალური სფერო“ XX საუკუნის 80-90-იან წლებში თითქმის ყველა სოფელში იყო: სკოლა, სამედიცინო პუნქტი, საბავშვო ბაღები და ა.შ. რაც დღეს არა მარტო მესხეთის, არამედ საქართველოს ბევრ სოფელში სანატრელია და ეს ინფრასტრუქტურა ახლიდან არის ასაშენებელი.

საბჭოთა სისტემის კრახის შემდეგ კოლმეურნეობები და საბჭოთა მეურნეობები ისევე, როგორც მთელ საქართველოში, მესხეთშიც მოისპო, მათ შორის, როგორც მოხრობელები გადმოგვცემენ ბევრი ეკონომიკურად მომგებიანი იყო. მაგ: ხიზაბავრის კოლმეურნეობა 1997 წელს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივად გადააკეთეს. კოლმეურნეობას, რომელსაც ჰქონდა დიდი რაოდენობით როგორც წარმოების საშუალებანი,

ასევე გააჩნდა საკმაო რაოდენობის საწარმოო ძალები, ფაქტიურად დაიშალა, მიწების დიდი ნაწილი გადაეცა მოსახლეობას..., ხოლო წარმოების საშუალებათა დიდი ნაწილიკი მიეყიდა“ (ქუქჩიშვილი, 1937: 35).

სოფლად დაბრუნდა ერთპიროვნული გლეხური მეურნეობა, რომელმაც ახალ ვითარებაში ახლო ვერ აუღო აგრარულ ურთიერთობებს, განვითარდა სტიქიური პროცესები, რომლებიც დასარეგულირებელია, მოიშალა სოფლის ინფრასტრუქტურა, ფართო მასშაბი მიიღო მოსახლეობის, განსაკუთრებით ახალგაზრდობის, გადინებამ, უმუშევრობამ, სიღარიბემ და სხვ.

მშობლიური სოფლის მიტოვება და სხვაგან ბედის ძიება მარტო მესხეთისთვის არ არის დამახასიათებელი, პირიქით შეიძლება ითქვას რომ ზოგიერთი კუთხის დაცარიელების ხარჯზე მესხეთის სოფლები სოლიდურადაც კი გამოიყურება, მაგრამ თუ მაგ. რაჭის დაცლა XX ს-ის 50-იანი წლებიდან იწყება, მესხეთის სოფლებს ეს პრობლემა დღეს აქვთ, ამიტომ ყველა ღონე უნდა იხმაროს მთავრობამ (ადგილობრივმა თუ ცენტრალურმა) რომ ეს პროცესი რაც შეიძლება ნაკლებ მტკივნეული იყოს. ინფრასტრუქტურის მოწესრიგების დაწყებული პროცესი მეტი ინტენსივობით უნდა გაგრძელდეს და რაც მთავარია როგორი პატარა სოფელიც არ უნდა იყოს აუცილებელია იქ სკოლის შენარჩუნება, დრევიანდელ პირობებში სკოლა და სოფლის არსებობა თითქმის იდენტურია.

ჩვენს მიერ მოპოვებული ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით შეგვიძლია გამოვთქვათ მოსაზრება, რომ გლეხები კარგად ერკვევიან ამა თუ იმ სისტემის აკარგვიანობაში, ასე მაგ. ზოგიერთი მთხრობელი კმაყოფილებას გამოთქვამდა კოლმეურნეობაში მუშაობისას მიღებულ შემოსავალზე. „შრომადღეზე ნაწილდებოდა ორი კილო ხორბალი, ასევე ყველაფერი რაც ამ სოფელში მოდიოდა: ყველი, ერბო, თაფლი. მაგ 200 შრომადრეზე მივიღებდით 400 კილო ხორბალს, 400 კგ, კარტოფილს, ყველსაც, თაფლსაც. ერთ დღეში შეიძლება სამი შრომადღე გამოგემუშავენბინა, საქმეს გააჩნდა“. მაგრამ, აქვე აღნიშნავენ უარყოფით დამოკიდებულებას კოლმეურნეობების მიმართ, იმ ძალადობას რომელიც მისი შექმნის დროს ხორციელდებოდა, სხვადასხვა იძულებითი ღონისძიებით (გადასახადის გაზრდა, სარწყავი წყლის ჩაკეცვა სათიბ-საძოვრების შემცირება და სხვ.) აიძულებდა სოფლის მოსახლეობას შესულიყო კოლექტივში.

როგორც ეთნოგრაფიული მასალიდან გლახობა დაზარალდა როგორც კოლმეურნეობების შექმნისას, ისე მისი დაშლისა და მიწების ხელახალი პრივატიზაციის დროს. რადგან კოლმეურნეობის შექმნამდე, „კერძობის დროს“, „სოფლის მაცხოვრებლებს მიწის სხვადასხვა რაოდენობა ჰქონდა, ზოგს 20 ჰექტარიც ჰქონდა, 5 ჰექტარი ჰქონდა უმრავლესობას, ზოგსაც ნაკლები“. ეხლა ყველას ჰექტარი და ოცდახუთი მეასედი აქვს სათიბიანად, მთიან სოფლებში უფრო ნაკლები, ერთ ჰექტრამდე. ასევე, როგორც ჩანს თანაბრად განაწილება მიწისა სოფლებში მაინც ვერ მოხერხდა, „სათიბი ზოგმა ბევრი აიღო, ვინც რა მოასწრო, იმდენი აიღო“-ო.

სოფლის მაცხოვრებლებს უარყოფითი დამოკიდებულება აქვთ მიწების უცხოელებზე გაყიდვასთან დაკავშირებით „უცხო ვერ მოვა აქ, არ მივეყიდით მიწას“-ო, თან დასძენენ იმათ დიდი ნაკვეთები უნდათ, ჰექტარსა და ოცდახუთ მეასედზე ვინ მოვა, ისევ ადგილობრივები ყიდულობენ-ო. აქედან გამომდინარე აშკარაა რომ, როგორც ჩანს ზოგიერთი სამუდამოდ ტოვებს სოფელს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სოფელში ახალშექმნილი ოჯახისთვის მიწის ფონდი არ არსებობს, გაყრის დროს ოჯახის კუთვნილი მიწა იყოფა, რაც სოფლის დაცლის კიდევ ერთ მიზეზად შეიძლება დასახელებს.

დღევანდელი სოფლის პრობლემებზე მსჯელობისას ზოგიერთი მთხრობელი თვლის რომ კოლმეურნეობები კარგი იყო, რადგან ერთად გვარდებოდა სასოფლო საქმეები, დღეს კი ცალცალკე ამას ვეღარ ახერხებენ. თუმცა ბოლო დროს სოფლისადმი მთავრობის მიერ გამოჩენილ ყურადღებას დადებითად აფასებენ. ასე მაგ. ხიზაბავრაში ბოლო წლებში სოფლის დახმარების პროგრამის ფარგლებში ბევრი სასიკეთო საქმე გააკეთებულა, – გააკეთდა გზა, აქვთ ბუნებრივი აირი (წელს ჩაურთეს), გააკეთდა სასმელი და სარწყავი წყლის სისტემა. სოფლის მაცხოვრებელთა სურვილია აღდგეს ის ინფრასტრუქტურაც რაც „კომუნისტების დროს იყო“, მაგ. სოფლის კლუბი და სხვ. ასეთი სასიკეთო ძვრები შეინიშნება სხვა სოფლებშიც.

ერთი ყველაზე დიდი პრობლემა მესხეთის სოფელში სადაც ჩვენ ვიმუშავეთ (ზველი, ჭობარეთი, ორგორა, საყუვდაბელი, ხიზაბავრა, მუსხი) არის ის, რაც მთელ საქართველოს აწუხებს, უმუშევრობა და ახალგაზრდების მიერ სოფლის

მიტოვებაა. არ შეიძლება არ ავღნიშნოთ, რომ ამაში თავად მშობლებიც აქტიურობენ, „არ მინდა ჩემმა შეილმაც ისე იწვალოს, როგორც მე ვწვალობო“, – გვეუბნება ზოგიერთი მთხრობელი.

გულისტკივილით აღნიშნავენ, რომ კოლექტივში უფრო მეტი მიწა შეიტანეს, ესხა კი ნაკლები შეხვდათ. „შევიტანე ერთი უღელა ხარი, ორი ჰექტარი მიწა, იყო კაცი 5, 20 ჰექტარი ჰქონდა, იყო კაცი ნახევარ ჰექტარი ჰქონდა. ესხა დაგვირიგეს ჰექტარი და 25 მეასედი“.

ძველი და ახალი საცხოვრებელი სახლის შერწყმის შესაწინააღმდეგოთი ვნახე სოფელ ხიზაბავრაში, ჩემს მთხრობელს შენარჩუნებული აქვს ძველი მიწურბანიანი საცხოვრებელი (რომელშიც თანამედროვე სტილით აშენებული სახლიდან შედის), მესხეთისათვის დამახასიათებელი „მერცხლის-ბუდურა“ გადახურვის მქონე დარბაზითა და ყველა საჭირო სათავსებით. მას დღეს იყენებს პროდუქტის შესანახად, საქონლის სადგომად, უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთ სახლებში ყველაზე დიდი სწორედ ბოსელია, რადგან ძველი დროიდანვე მესაქონლეობა მეურნეობის განვითარებულ დარგს წარმოადგენს მესხეთში.

სოფ. საყუდაბელი პატარა 40-50 კომლიანი სოფელია, ცხოვრობენ ჩამოსახლებული მთიულები, სოფლის მაცხოვრებლები ძირითადად მესაქონლეობას მისდევენ, ზაფხულში მიჰყავთ ნიალის ველზე, როგორც აღმოჩნდა ზოგს ზამთარშიც არ ჩამოჰყავს, ვისაც ბევრი საქონელი ჰყავს, რადგან „იქ იაფი ჯდება საქონლის შენახვა, აქ რომ სამი-ოთხი მანქანა თივა მინდა იქ ერთიც საკმარისიაო“. სოფელს არც სათიბის და არც საძოვრების ნაკლებობა არ აწუხებთ, ოღონდ „უშუშევრობა“-ს უჩივიან. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ამ სოფელში ყოფილა ერთი ისეთი ფერმერი, რომელსაც რვა კაცი ჰყავს დასაქმებული, სოფლელებისათვის საკმაოდ მისაღები პირობები. იმედია მას ბევრი მიმბაძველი გაუჩნდება და სოფელს „უშუშევრობა“ აღარ შეაწუხებს.

როგორც აღვნიშნეთ, ადრე სოფელი ბევრ ცხოვრებისეულ პრობლემას თვითონ აგვარებდა, საერთო სასოფლო გზების მოვლა იქნებოდა თუ სასმელი ან სარწყავი არხების მოვლა. დღეს კი ასეთი „საერთო საქმე“ სოფლისთვის თითქოს არ არსებობს, იმედია ასეთი დამოკიდებულება შეიცვლება და ტრადიცია აღდგება, მაგრამ მთავრობასთან კი გვაქვს თხოვნა

(შეიძლება დავარქვათ მოთხოვნა!), რომ ყველაზე პატარა სოფელშიც კი შეინარჩუნონ სკოლა. რადგან სკოლის არსებობა დღეს სოფლის შენარჩუნების ტოლფასია. იმ სოფლებიდან რომლებშიც ჩვენ ვიმუშავეთ, სოფელი ორგორა არის პირველი რომელიც შეიძლება მალე აღარ იყოს, რადგან სკოლა დაუხურეს და ბავშვიანი ოჯახი ყველა ფიქრობს იქიდან გადასახლებაზე, რომ შეიძლება უსწავლელი არ დარჩეთ. იმისაანა ქვეყნისათვის როგორც საქართველოა სოფლების დაცარიელება კატასტროფის ტოლფასია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბატონიშვილი ვახუშტი, 1973: ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, თბ., 1973.

ბერიაშვილი, 1973: ლ. ბერიაშვილი, მიწათმოქმედება მესხეთში (ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით) თბ., 1973.

გუგუშიძე, 1961: მ. გუგუშიძე, სარწყავი მიწათმოქმედება საქართველოში, თბ., 1961.

მიმინოშვილი, 1998: ო. მიმინოშვილი, ეთნოგრაფიული მოგზაურობა საქართველოში, თბ., 1998.

ფხაკაძე, 2009: გ. ფხაკაძე, სამხრეთ საქართველოს ადრესამიწათმოქმედო კულტურის შესახებ (სამცხე-ჯავახეთი), „ანალები“. №5, 2009.

ქუჭიშვილი, 1997: ზ. ქუჭიშვილი, სოფელი ხიზაბავრა, თბ., 1997.

ლაფანი, 1990: ც. ლაფანი, სოფელ ჭობარეთის ისტორიულ გეოგრაფიული მიმოხილვა. კრბ. ძველი და ახალი ჭობარეთი, რედაქტორი გ. ჯალაბაძე, თბ., 1990.

მოსევიშვილი, 1990: ნ. მოსევიშვილი სოფელ ჭობარეთის განსახლება; საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობანი, კრბ. ძველი და ახალი ჭობარეთი, რედაქტორი გ. ჯალაბაძე, თბ., 1990.

ჯვარიძე, 1990: გ. ჯვარიძე, მემინდვრეობა ჭობარეთში, კრბ. ძველი და ახალი ჭობარეთი, რედაქტორი გ. ჯალაბაძე, თბ., 1990.

ჯალაბაძე, 1972: გ. ჯალაბაძე, მასალები მესხეთ-ჯავახეთის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, თბ., 1972.

ჩიტაია, 1997: გ. ჩიტაია, ეთნოგრაფიული მასალები ტერასული მიწათმოქმედებისათვის ჯავახეთში, „შრომები“, ტ. I. თბ., 1997.

ტივაძე, 1946: გ. ტივაძე, სამცხე-საათაბაგო „ბ. ვ. დ. დ.“ მიხედვით, „მნათობი“, თბ., 1946.

ETHNOLOGICAL STATE OF MESKHETI MODERN VILLAGE

Summary

It's well known fact that Meskheti was one of the developed economical units of Georgia from the ancient time. It was rich with its natural conditions and developed agriculture.

Our aim is to show the ethnological state of the modern village in Meskheti, to show the changes it has overcome what it has preserved and what it has lost.

The building of the modern houses in the villages of Meskheti has started since 60s of XX c. A kindergarten, boarding school, library ,club, medical service centre, shops and many new modern houses have been built in the village.

According to the Ethnological material, villagers are dissatisfied with the mistakes done in the period of the land privatization. They say that more lands were confiscated during the collectivization, than they were given during the privatization, which is not enough for intensive development of agriculture.

The village fund which supports new households with enough land for building the house and farming is not preserved as well.

One of the biggest problems in the Meskheti villages-(Zveli, Chobareti, Orgora, Sakudabeli, Khizabavra, Muskhi) is unemployment and migration of rural youth.

From the villages we worked Orgora is the first in the list which may no longer exist in the near future, as the school is closed and all the families with children think to leave the village in order not to leave their children without education.

The problem of migration from villages is a disaster for Georgia.

საკვები ველური მცენარეები სამცხე-ჯავახეთში

სადღეისოდ მატერიალური და ყოფითი კულტურის სხვა სფეროსთან შედარებით ხალხურ სამზარეულოში ეთნოგრაფიული სპეციფიკა უფრო მეტადაა შემონახული. ველური მცენარეებისაგან დამზადებული ტრადიციული ხალხური კერძების შესწავლა იმ სახით, რა სახითაც არსებობს ამა თუ იმ ხალხში, საშუალებას იძლევა განვსაზღვროთ, თუ რა სახით პროდუქტებით იკვებებიან სხვადასხვა გეოგრაფიული კლიმატის მქონე რეგიონში მცხოვრებნი, რა არის მათთვის საერთო და რა სპეციფიკური.

წარსულში და დღესაც მრავალი სახის გარეული მცენარეები გამოიყენება საკვებად თუ დასამწნილებლად. მათგან ზოგს მხოლოდ უმად მიირთმევდნენ, ზოგს უმადაც ჭამდნენ და ამწნილებდნენ კიდევ, ზოგისგან კი მხოლოდ საჭმელს ან მხოლოდ მწნილს ამზადებდნენ. შევეხებით ზოგიერთ მათგანს.

1. აკაციის ყვავილი. მოტკბო გემო აქვს. მას მიირთმევდნენ ყოველგვარი დანამატის გარეშე უმად. წარსულში განსაკუთრებული ნუგბარი იყო ბავშვებისათვის.

2. არჯაკელი. „არჯაკელი მხალია“ (ორბელიანი, 1955: 603). „არჯაკელი ტყის მრავალწლიანი ბალახოვანი მცენარე, პარკოსანთა ოჯახისა, ხმარობენ მხლად“ (ქ.ე.გ. 1986: 38). მის ნედლ ღეროებს ფოთლებიანად კრეფდნენ, გაასუფთავებდნენ, გარეცხავდნენ და მღუღარე წყალში მოთუთქავდნენ. მიღებულ მასას ხახვთან ერთად ერბოში მოშუშავდნენ და საჭმელად მზად იყო. როგორც დელიკატესს, არჯაკელისაგან მხალს დღესაც ამზადებენ.

3. ასკილი. „ეკლიანი ველური ბუჩქი, ისხამს თეთრ ან მოყვითალო ყვავილს“ (ქ.ე.გ. 1986: 40). საკვებად იყენებდნენ ყვავილსა და მწიფე ნაყოფს, რომელსაც კურკისაგან გაწმენდნენ და უმად მიირთმევდნენ. გამხმარ-გამომშრალ ნაყოფს ჩაის დასაყენებლადაც იყენებდნენ; მისი ყვავილისაგან კი მურაბას ამზადებდნენ.

4. ატოლა. წარმოადგენს ბოლქვს, კარგად ხარობს ფხვიერ და დამუშავებულ მინდორში, განსაკუთრებით პურის ყანებში. საკვებად გამოიყენება ნედლი გაუღივებელი ბოლქვი. მას

მიერთმევენენ კანგაცლილს უმად. მოტკობო-მოძწარო გემოსია. ატოლადან იზრდება შემდეგ სარეველა საკვები ბალახი ღიმი, რომელიც პურის ნათესს ანაგვიანებდა, ამიტომ გაზაფხულზე მოხენის შემდეგ მისგან საგანგებოდ ასუფთავებდნენ ყანებს (რა თქმა უნდა, კრეფდნენ იმ ნაწილს, რაც მოხენის დროს ზედაპირზე ამოვიდოდა). ატოლას როგორც საგაზაფხულო ხილს, უმთავრესად ბავშვები და ხანდახან ქალებიც ჭამდნენ.

5. აჭრა-უჭრა. იზრდება ძირითადად პურის ყანებში. საჭმელად იყენებდნენ მის ყვავილებსა და ახალ ნედლ ყლორტებს. ჭამდნენ უმად. მისგან ამზადებდნენ კერძსაც. ახალ ყლორტებსა და ყვავილებს გარეცხავდნენ, მოხარშავდნენ (წამოადულებდნენ) და ამოწურავდნენ. ტაფაში თუ ქვანახშირში ერბოში მოშუშავდნენ ხახვს, მასში ჩაყრიდნენ ამოწურულ აჭრა-უჭრას, გემოვნებით დაამატებდნენ მარილს, აურევდნენ და ხელახლა მოშუშავდნენ.

6. ბალბა. იზრდება ფხვიერ და ნოყიერ ნიადაგში. მიწაზე გართხმული მცენარეა. საკვებად იყენებდნენ მის ახალ და ნედლ ყლორტებს ფოთლებიანად. გასუფთავებულ-გარეცხილ ღეროებს მოხარშავდნენ წყალში, გადაწურავდნენ, ჩაყრიდნენ წინდაწინ ერბოში მოშუშულ ხახვში, გემოვნებით მარილით შეზავებდნენ და ცეცხლზე შემოდგამდნენ მოსაშუშად.

7. ბია (კომში). საკვებად გამოიყენებოდა არა მარტო მისი მწიფე ნაყოფი (ჭამდნენ როგორც ახალ ხილს, ასევე, შემწვარსა და მოხარშულს, ამზადებდნენ მურაბასა თუ კომპოტს), არამედ ჭამდნენ მისი ყვავილის ფოთლებს, რომელსაც სასიამოვნო მოტკობო გემო აქვს. მას განსაკუთრებით ბავშვები ეტანებოდნენ. წარსულში ამ მცენარის ფოთლებსა და ქერქს ჩაის დასაყენებლად იყენებდნენ. ბიის ახალ – მწვანე ფოთოლს მოკრეფენ, ჩრდილში გაახმობენ და საზამთროდ ჩაისთვის შეინახავენ. როცა ჩაის დაყენება უნდათ, ადუღებულ წყალში რამდენიმე ფოთოლს ჩააგდებენ და 5-10 წუთს კიდევ ადუღებენ და სვამენ. ფოთლები თუ შემოვლეოდაათ, ხეს მცირეოდენ ქერქს აათლიდნენ და მას აყენებდნენ. მისგან დამზადებულ ჩაის ბიის სურნელება აქვს.

8. გარეული პრასი (ნიორი). იზრდება მინდორში, სათიბ ადგილებში. ჭამდნენ ახალ ღეროს ფოთლებთან ერთად პურისა და მარილის მიტანებით. აქვს ნიორის გემო. გარეულ ნიორს მწინილადაც დებდნენ. მწვანე ღეროებს მოკრეფდნენ ფოთლებიანად, გარეცხავდნენ, გაასუფთავებდნენ, ამოთუთ-

ქავდნენ მდუღარე წყალში და გემოვნებით მარილს დააყრიდნენ. ცოტახანს დატოვებდნენ ასე, რათა მარილი „აიღოს“, შემდეგ ჩადებდნენ ჭურჭელში (ქილაში ან ემალის ქვაბში) და წყალს დაასხამდნენ, გარკვეული ხნის შემდეგ მწნილი მზად იყო. გარეული ნივრის მწნილი საკმაოდ გამძლეა და საზამთროდ ინახავდნენ.

9. გორგოშინა. მიწაზე გართხმული წვრილფოთლება მცენარეა. ყვავილობის შემდეგ იკეთებს პატარა ღილისმაგვარ ნაყოფს, რომელსაც ძირითადად ბავშვები ჭამდნენ ახალ-ახალს, ნედლს, უმად.

10. დანდური. წვრილფოთლება, მიწაზე გართხმული ბალახია, რომელიც იზრდება მდინარის პირას რიყეზე. მისგან ამზადებენ საჭმელსაც, მწნილსაცა და მარინადასაც. საჭმლისათვის გასუფთავებულ გარეცხილ დანდურის ახალ-ახალ ღეროებს ფოთლებითურთ მდუღარე წყალში მოთუთქავდნენ, ამოიღებდნენ წყლიდან, შეაზავებდნენ მარილით და ერბოში მოშუშულ ხახვთან ერთად მოათავსებდნენ ქვაბში თუ ტაფაზე, დაატრიდნენ მწვანილს (ქინძი, კამა) და ნელ ცეცხლზე მოშუშავდნენ. სამწნილედ მოთუთქულ დანდურს დააყრიდნენ მარილს, ქილაში ჩადებდნენ და წყალს დაასხამდნენ. იგი მალე მჟავდება, ამიტომ სახელდახელოდ მოსამზადებელია. ზამთრისთვის არ ინახავდნენ, რადგან ამგვარი ტექნოლოგიით დამზადებული ღიღახანს ვერ ძლებს.

11. დიყა. იზრდება ხევებში, წყლისპირს ნესტიან ადგილებში. ჭამენ მის ახალ კანგაცლილ ღეროს მარილით და მარილის გარეშეც. აქვს მოტკბო, ოდნავ მომწკლარტო გემო. ეს მცენარე საკვებად გამოიყენებოდა საქართველოს სხვა კუთხეებშიც. ივ ჯავახიშვილის მითითებით: „ფშავ-ხევსურეთში ხალხი ეტანება და სჭამს ერთ მცენარეს, რომელიც გავრცელებულია მწვანილის სახით და სახელად „დიყი“ ეწოდება. უეჭველია, ამისავე რაჭული შესატყვისობა უნდა იყოს „მდიყი“. ეს მწვანილი საქართველოში ძველადაც ცნობილი ყოფილა, რადგან „დიყა“ ს. ორბელიანსაც მოეპოვება მცენარის პირობითი ნიშნითურთ“ (ჯავახიშვილი, 1986: 237).

12. ღუცი. არის ერთგვარი თითქოსდა ბამბა შემოხვეული მსხვილღეროიანი ველური მცენარე (ამიტომ მას ზოგჯერ ბამბის ქულასაც ეძახიან), რომელიც დაუხნავ მინდვრებში იზრდება. საჭმელად ვარგისია მისი ნედლი, კანგაცლილი ღერო.

13. ეკალი. იზრდება მიტოვებულ, დაუხნავ მინდორში. ჭამდნენ მის ახალ ნედლ, კანგაცლილ ღეროს მარილის გარეშე, აქვს მოტეხო გემო.

14. ბალის გარეული ვარდი. აყვავებულ ვარდს ყუნწიანად მოკრეფენ და ჩრდილში გაახმობენ. ჩაის დასაყენებლად ორსამ თავ ვარდს ჩაყრიან ადულებულ წყალში და ცოტა ხანს კიდევ ადულებენ. აქვს ვარდის სურნელება და არომატი. სვამენ იმგვარადვე, როგორც სხვა მცენარეებისაგან დაყენებულ ჩაის. ვარდის გაშლილი ყვავილის ფოთლებისაგან ხშირად მურაბას ხარშავენ. ყვავილის ფოთლებს ყუნწებისაგან გააჩრევენ, მოაყრიან შაქრის ფხვნილს და რამდენიმე საათით გააჩერებენ, შემდეგ დაამატებენ გარკვეული რაოდენობის წყალს და იქამდე ადულებენ, ვიდრე მურაბის სახეს არ მიიღებს.

15. თელახარში. თელახარში დიყის მსგავსი ერთწლიანი მცენარეა. იზრდება ხევებში – ნაკადულის პირზე. იგი კერძის დასამზადებლად არ გამოიყენება და არც უმად იჭმევა. მისგან მხოლოდ მწნილს ამზადებენ. თელახარშს (უფრო სწორედ მისი ფოთლების ღეროებს) დანით მოჭრიან ახალ-ახალს, ფოთლებისაგან გაათავისუფლებენ, ღეროებს გარკვეულ ზომაზე დაჭრიან. მოჭრისას თელახარშის ღეროდან გამონადენი წვენი კანს წვავს, „აიპეკება“, როგორც მდუღარე წყლით დამწვარი, ამიტომ ხელშეხვეულნი ჭრიან. თელახარშის მოსატანად სპეციალურად მიდიან ვარძიისკენ და სოფელ ჩუნჩხაპტენის ბაღებისაკენ (ყველგან არ არის). ამ ხევებში არის ადგილები, სადაც ეს მცენარე უხვად მოიპოვება. ერთ ჯერზე სულ ცოტა ერთი-ორი ტომარა მაინც მოაქვთ. თელახარშის ღეროებს ათი-თხუთმეტი სანტიმეტრის სიგრძეზე დაჭრიან, მდუღარე წყალში ჩაყრიან, სამ-ოთხ წუთს წამოადულებენ, ამოწურავენ, დააყრიან მარილს გემოვნებით და ცოტა ხანს გააჩერებენ, რომ მარილი „აიღოს“, შემდეგ ჩადებენ ქოთანსა თუ ხის კასრში (გააჩნია რა რაოდენობითაა) და დაასხამენ ცივ წყალს. ოთხი-ხუთი დღის შემდეგ მჟავე საჭმელად მზად არის (იველაშვილი, 1991: 72).

16. კვრინჩხი. მრავალწლიანი ბუჩქოვანი მცენარეა, რომელიც იზრდება უმთავრესად ველის სარტყელსა და ტყისპირებში. კვრინჩხის ბუჩქები განსაკუთრებით მრავლადაა ადიგენის რაიონში. საჭმელად გამოიყენება მისი მწიფე ნაყოფი. ამზადებენ მურაბებსა და კომპოტს, რომელიც სასიამოვნო არომატით ხასიათდება.

18. კოფრჩილა. ერთწლიანი მცენარეა. იზრდება ყანისპირებში, ზღვრებსა (ყანასა და ყანას შორის მოუხნავად დარჩენილ დამრეცი ადგილი) და ნაწილობრივ ბაღებში. ჭამენ მის ახალ, კანგაცლილ ღეროს. აქვს ოდნავ მომწარო გემო, ფოთლებიანად კი ამწნილებენ. დამჟავება ისევე ხდება, როგორც ღიმისა. წარსულში კოფრჩილის მჟავე ღიმის მჟავეს ტოლს არ უდებდა. შემდეგ თანდათან პოზიცია დათმო და ახლა მას იშვიათად თუ ამჟავენ ვინმე (იველაშვილი, 1991: 72).

19. კორკოტინა. ერთწლიანი მრგვალფოთლიანი ჯუჯა ბალახია, რომლის ახალ ნაყოფს – თესლს (პატარა მრგვალი ღილის ფორმისაა) უმად ჭამენ. მისი ახალი ღორქო ფოთლებისაგან კი შეჭამანდსაც აკეთებენ, იმგვარად როგორც ჭინჭრისაგან.

20. კოწახური. დაბალტანიანი მრავალწლიანი ბუჩქოვანი მცენარეა. ჭამენ მის ახალ – ღორქო ფოთლებს, აქვს მოშაო-სასიამოვნო გემო. კოწახურის მწიფე ნაყოფს კი იყენებენ კუპატისა და, საერთოდ, ხორცისაგან ზოგიერთი კერძის მომზადების დროს.

21. მარმიჭი. ერთგვარი სურნელოვანი ბალახია, რომელიც უფრო მეტად მთაში ხარობს. მას ყვავილობის დროს კრეფენ, კონებად კრევენ და ჩრდილში აშრობენ, მისგან ჩაის ისევე აყენებენ, როგორც კომშის ფოთლებისაგან. მარმიჭის ჩაი განსაკუთრებული სურნელებითა და არომატით გამოირჩევა. მცენარე „იზრდება მორენებზე, კლდეთა ნაპრალებში, ქვიან ჩამონაზვავებზე და მდელოებზე, ზედა ალპურ, უფრო იშვიათად ქვედა ალპურ სარტყელში“ (საქართველოს ფლორა, 1949: 431).

22. მინდვრის მარწყვი. იზრდება ტყისპირში, მდელოებსა და ბალახოვან ფერდობებზე. მის მწიფე ნაყოფს ყოველგვარი მისატანებლის გარეშე ხილად მიირთმევენ. არის მეტად არომატული, მისგან მურაბასაც ამზადებენ.

23. მატიტელა. ერთგვარი სტაფილოს მოყვანილობის მოყვითალო ფერის ბოლქვიანი მცენარეა. იზრდება მდელოებზე და მთაში ალპურ საძოვრებზე. მის ბოლქვებს კანს მოაცლიან და ჭამენ უმად ახალ-ახალს.

24. მჟაუნა. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით „მჟაუნა ბოსტნეული მატიტელთა ოჯახისა; აქვს მოგრძო მჟავე ფოთლები, რომელიც იხმარება საჭმელად“ (ქ.ე.გლ. 1986: 341). სამცხე-ჯავახეთში იგი იზრდება ველურად ხევებში, წყლისპირას, ნესტიან ადგილებში, არის მომრგვალო

ფორმის მომცრო ფოთლებით. ჭამენ უმად მის ახალ ფოთლებსა და ნედლი ღეროს თავებს, რომელიც მომჯაო-მხე გემოსია.

25. ნაცარქათამა. „ერთწლოვანი სარეველა ბალახი, აქვს მონაცრისფერო-მწვანე ფოთლები და ძალიან წვრილი ყვითელი ყვავილი. ფოთლებს მხალად ხმარობენ“ (ქ.ე.გ. 1986: 341). იზრდება ნოყიერ რბილ (ძირითადად საბოსტნედ გამზადებულ) ნიადაგში. ახალ-ახალ ყლორტებს იყენებენ ფხალეულისა და წვნიანი შეჭამანდის მოსამზადებლად. ნაცარქათამის ახალ ყლორტებს მოკრევენ, გარეცხავენ და მოხარშავენ. მოხარშულს გადაწურავენ, ჩაკეპავენ ასტმით და ერბოში შემწვარ ხახვში ჩაყრიან, შეაზავენ მარილით და ამგვარად ჩახრაკავენ-ჩაშუშავენ. ცოტა ხნის მერე დაასხამენ რამდენიმე ათქეფილ კვერცხს. კარგად აურევენ და როცა კვერცხიც შეიწვება, საჭმელი მზადაა. აკეთებენ ნაცარქათამას წვნიანსაც. მოხარშავენ და შემდეგ წვენშივე ჩაასხამენ ერბოში მოხრაკულ ხახვს, ჩაახლიან რამდენიმე კვერცხს (გემოვნების მიხედვით), შეაზავენ მარილით და ამგვარ წვნიანს მიირთმევენ.

26. პანტა. იზრდება ველურად ტყეში. მწიფდება შემოდგომით. სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის რაციონში მის ნაყოფს საკმაოდ დიდი გამოყენება ჰქონდა. ყოველი ოჯახი საზამთროდ საგანგებოდ იმარაგებდა რამდენიმე ტომარას. ამისათვის შემოდგომით ტყეში ცხენებით მიდიოდნენ და ჯერაც დაუმწიფებულ პანტას დაკრეფდნენ, რამდენიმე ტომარას გაავსებდნენ (რამდენსაც ცხენი ზიდავდა), მოიტანდნენ და სახლის ბნელ კუთხეში თივაზე გაშლიდნენ. პანტა ნელ-ნელა მწიფდებოდა და როგორც ახალ ხილს ისე მიირთმევდნენ.

პანტას არა მხოლოდ ხილად მიირთმევენ, არამედ მისგან ჩირისა (პანტის ხმელის) და მწნილის სახით საზამთრო მარაგსაც აკეთებდნენ. დაუმწიფებულ პანტას ნელ-თბილ (პურგამოვლილ ფურნეში შეყრიდნენ და რამდენიც უნდათ, იმდენს ერთ ღამეში გაახმობდნენ. გამხმარ პანტისხმელს ინახავდნენ საზამთროდ. გარდა ამისა, მწიფე პანტას მზეზეც აშრობდნენ საღათებზე დაყრილს თუ ძაფზე ასხმულს, მაგრამ ამგვარად გამოშრობას დიდი დრო უნდა (ერთი-ორი კვირა), ამიტომ ფურნეში გამოშრობას ამჯობინებდნენ.

დასამწნილებლად გასუფთავებულ გარეცხილ შემწიფებულ პანტას ჩააწყობდნენ დიდი ზომის ქოთანში, მარილიან წყალს დაასხამდნენ, თავს დაახურავენ და დადგამდნენ. პანტა გვიან მჟავდება, ამიტომ მისგან შემოდგომით ჩადებულ მჟავე გვიან

გაზაფხულამდე გაჰყვებოდა ოჯახს. წარსულში ყველა ოჯახი ეზიდებოდა ტყიდან პანტას ტომრებით და ბუნებრივია, ბევრი ოჯახი ამჟავებდა კიდევ. დღეისათვის პანტის მჟავე რამდენადმე იშვიათობას წარმოადგენს, რადგან მოსახლეობის მიერ ტყეში პანტის დარხევა და კრეფა ისეთი ინტენსიურობით აღარ ხდება, როგორც ეს წარსულში იყო.

27. პიტნა. გარეული პიტნა ხევის პირებზე ნესტიან ადგილებში იზრდება. წარსულში მას ფართოდ იყენებდნენ სხვადასხვა სახის კერძის შეზავებისას. განსაკუთრებით მირებული იყო და მოწონებით სარგებლობდა პიტნაში გადახეული იყვლი. მას ჩაის დასაყენებლადაც ხმარობდნენ. პიტნის ჩაის ისევე აყენებდნენ, როგორც ბიის ფოთლებისას, მაგრამ პიტნას შედარებით ნაკლებს ყრიდნენ, რადგან მწარეა. ამ ჩაის ორ-სამ დღეში ერთხელ სვამდნენ. მას სასიამოვნო სუნი და არომატი აქვს. პიტნას არა მარტო ნედლი, არამედ, განსაკუთრებით ზამთარში გამშრალი სახითაც მოიხმარდნენ. მარაგის შექმნის მიზნით ნედლ და ახალ ყლორტებს მოკრეფდნენ, კონებად შეკრავდნენ და გასაშრობად ჩრდილში ჩამოჰკიდებდნენ.

28. სვინტრი-სატაცური (მელიკუდა). იზრდება ნესტიან ადგილებში. მისი ნედლი მოხარშული ღეროებისაგან ამზადებენ სხვადასხვა სახეობის შეზავებულ ფხაღეულს. ასევე მოხარშულ სატაცურს კვერცხთან და ხახვთან ერთად ერბოში ჩაშუშავენ-ჩახრაკავენ. მოკრეფილ სვინტრს დაამტვრევენ წვრილად, გარეცხავენ. მოხარშავენ, გადაწურავენ საწურში და დაკეპავენ. ხახვს შეწვავენ ერბოში და შემდეგ დაკეპილ სვინტრს ჩააყრიან, ზომაზე მარილს მოაყრიან, ერთ-ორ ათქვეფილ კვერცხს მოასხამენ და კარგად მოურევენ. ცოტა ხანს კიდევ გააჩერებენ ცეცხლზე და საჭმელიც მზადაა. შეიძლება ითქვას, რომ სვინტრის საჭმელი გაზაფხულზე თითქმის ყოველდღიურად ერთ-ერთი კერძია სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობისათვის (იველაშვილი, 1991: 67-68).

29. სოკო. სამცხე-ჯავახეთის მთასა თუ ბარში მრავალი სახის სოკო იცის, მაგრამ, ძირითადად, ქამა სოკოს იყენებენ საკეებად. ქამა სოკო არის საჭმელი და შხამიანიც, რომლის ჭამაც არ შეიძლება. ხალხის დაკვირვებით, შხამიან ქამა სოკოს ზემოდან ქუდის ნაპირები ჩაყვითლებული აქვს, ხოლო საჭმელი სოკო კი ერთნაირი თეთრი ფერის ქუდითაა. რომ დათბება და წვიმები დაიწყება, სოკო მაშინ იზრდება საძოვ-

რებსა და ყიშლებში. განსაკუთრებით ბევრია ცხერის სადგომის ახლო-მახლო. სოკოს კრეფა მაისიდან იწყება და ივლისის ბოლომდე გრძელდება. მართალია, მერეც თბილა, მაგრამ ასე უხვად აღარაა და თუნდაც იყოს, ხალხი აღარ კრეფს.

სოკოსაგან, ძირითადად, ერთი სახის საჭმელი კეთდება. მოკრეფილ სოკოს გაარჩევენ (ჭიანი არ შეყვებს), ქუდს სამ-ოთხ ნაწილად დატეხავენ და წყალში ჩაყრიან გასარეცხად. ერბოში ჩახრაკავენ ხახვს და მასში ჩაყრიან გარეცხილ სოკოს, მოაყრიან მარილს, ქვაბს თუ ტაფას თავსახურს დაახურავენ და ჩაშუშავენ.

სოკოს ჩახრაკვისას ჩაახლიან რამდენიმე კვერცხს და კარგად აურევენ. კვერცხი რომ შეიწვება, სოკოს საჭმელი მზად არის. ამგვარად მომზადებული კერძი ძალიან არომატული და გემრიელია, ოდნავ გაკრავს შემწვარი ბატკნის ხორცის გემო.

სოკოს ყოველგვარი დამატების გარეშეც წვავენ ცეცხლზე. ქუდს ძირში მოატეხავენ ფეხს - ღეროს. მონატეხზე დაკვირვებით შეამოწმებენ, ჭია ხომ არ არის შესული. სუფთა სოკოს ქუდს გულში (ფირფიტების მხარეს) ჩაყრიან მარილს და ნაკვერჩხალებზე დადებენ შესაწვავად. შეწვის დროს გულში წვენი ჩადგება, როცა შეიწვება გადმოიღებენ ცეცხლიდან, ჯერ წვენს დალევენ (რომელიც სხვათა შორის ძალიან არომატულია) და მერე შემწვარს შეჭამენ. ამგვარად შემწვარ სოკოს ყოველგვარი მისატანებლის გარეშე ჭამენ.

სხვა სახის სოკოებიდან **ხის სოკოს** სამწნილედ იყენებენ ამ მხარეში რუსეთიდან მოყვანილი რძლები, ხოლო ტყიან ადგილებში (განსაკუთრებით ადიგენისა და ბორჯომის რაიონებში) ხალხი სხვა სახის ტყის სოკოებსაც იყენებს საკვებად (იველაშვილი, 1991: 69).

30. ტიტა. ყვითელ ყვავილიანი ოვალური მოყვანილობის ფოთლებიანი მცენარეა. იჭმევა მისი კანგაცლილი ღერო, ვიდრე ახალია (ნედლია), ოდნავ მომწარო გემოსია, ჭამენ მარილის მიტანებით.

31. ფამფარა. „ფამფარა მცენარეა, იჭმევა“ (ბერიძე, 1981: 127). ვიწრო, გრძელფოთლიანი რძიანი ბალახია. იზრდება მინდორში, სათბო ადგილებსა და ყანებში. იჭმევა ახალი, ღორთქო ღერო ფოთლებიანად; ჭამენ მარილთან ერთად. როდესაც „აიღერება“ (ღეროსა და საყვავილედ თავს გაიკეთებს), უკვე დაბერებულია და საჭმელად აღარ ვარგა (იველაშვილი, 1991: 92) გარდა საკვებად გამოყენებისას, მისგან კევისაც ამზადებენ.

ფამფარა ხმობას რომ დაიწყებს, ღეროდან „რძე“ გარეთ გამოდის და ზედ ახმება ყავისფრად. ამ ყავისფერ მასას შეაგროვებენ და დაღუჭავენ. უმეტესად ბავშვები აგროვებენ და კეკად ღუჭავენ. ღუჭვის პროცესში ეს ყავისფერი მასა ფერს იცვლის – თეთრდება და თან იწელება. ფამფარის კევი ხანმოკლე, ფაქტობრივად ერთჯერადი ღუჭვისთვისაა განკუთვნილი და მეორედ დასაღუჭად აღარ ვარგა.

32. ღიმი. ღიმი პურის ყანებში იზრდება. ძალიან კარგი სამწინილე ბალახია (მცენარეა). მისი მოკრეფა იწყება, როცა ნიდაგიდან ღერო თავს ამოყოფს და ერთ ციდაზე ან მტკაველზე წამოიზრდება. ღიმს და მის მიწისქვეშ მყოფ ღეროსაც ფოთლებს გააცლიან, ბოლოს წააჭრიან, გარეცხავენ და მღუღარეში ამოთუთქავენ, ხუთ წუთს გააჩერებენ. გათუთქულ ღიმს მარილს ზომაზე დააყრიან და აურევენ, მერე ჩადებენ ქოთანსა თუ ემალის ვედროში, დაახსამენ ცივ წყალს (წყალმა ღიმი უნდა დაფაროს). დაახლოებით ცხრა-ათი დღის შემდეგ დამჟავებულია და მისი ჭამა შეიძლება. ღიმის მჟავე საზაფხულოა, მაგრამ ზამთრისთვისაც ინახავენ. მის ნედლ ღეროებს ჭამენ უმაღაც და ერთგვარ ფხალსაც ამზადებენ (იველაშვილი, 1991: 71).

33. ღოღო. „მრავალწლიანი მცენარე მატიტელასებრთა ოჯახისა: იზრდება ნათესებში, ვენახებსა და ბაღებში იჭმება“ (ქე-გლ. 1986: 462). მისი ფოთლები საკმაოდ ფართეა, დაახლოებით 5-8 სანტიმეტრის სიგანის. საკვებად გამოიყენება ნედლი ფოთლები. მისგან ამზადებენ სხვადასხვა სახის კერძებს (ჩახრაკული, წვნიანი და სხვა). გარეცხილ-გასუფთავებულ ფოთლებს მოხარშავენ, წყლიდან ამოწურავენ, დაკეპავენ და ერბოში მოშუშულ ხახვთან არეულს ჩაყრიან ჭურჭელში, შეზაფხებენ მარილით, ჩაახლიან კვერცხს და მოხრაკავ-ჩაშუშავენ ნელ ცეცხლზე.

ღოღოს წვნიანს აკეთებენ ხორბლის ფქვილთან ერთად. მოხარშულ ფოთლებს კარგად გაქნიან თავისსავე ნახარშ წვენში, დაამატებენ ერბოში მოშუშულ ხახვს, გემოვნებით მარილს და ხელახლა წამოადუღებენ. დუღილის დროს გარკვეული რაოდენობის ხორბლის გაცრილ ფქვილს ნელნელა ამოუკიდებენ ისე, რომ არ დაიმურკლოს. ამ ნაზავს რამდენიმე წუთს კიდევ ადუღებენ და საჭმელი მზად არის.

ღოღოს ნედლ ფოთლებს საზამთროდაც იმარაგებენ. დაკრეფილ ფოთლებს დაწნავენ თმასავით და ჩრდილში გამჭოლ

ჰაერზე გასაშრობად ჩამოჰკიდებენ. გამომშრალ ფოთლებს ტილოს პარკში ჩააწვობენ და შეინახავენ. მისგან საჭმელს იმავე წესით ამზადებენ, როგორც ნედლისაგან.

34. ყაყაჩო. მინდვრის ყაყაჩოს (პურის ყანებში ამოსული) გაუშლელ ყვავილებს იყენებდნენ საჭმელად. მას ძირითადად პატარები მიირთმევდნენ.

35. წიწმატურა. გარეული წიწმატი ამ სახელითაა ხალხში ცნობილი. მის ახალ-ახალ ნედლ ღეროებსა და ფოთლებს მარილის მიტანებით ჭამენ.

36. ჭინჭარი. მის ღორთქო ფოთლებს და ღეროებს ფხალეულის მოსამზადებლად იყენებენ. გარდა ამისა, მისგან წვნიან და შედარებით მშრალ (ჩაშუშულ) კერძებსაც ამზადებენ. ჩაშუშული ჭინჭარი ისევე კეთდება, როგორც სვინტრი. წვნიანი შეჭამანდის გაკეთებისას მოხარშულ ჭინჭარს თავის ნახარშ წვენში გააჩერებენ, ცალკე, ერობში მოწალავენ ხახვს და ამ ნახარშზე დაასხამენ, შეაზავებენ მარილით, რამდენიმე ათქვეფილ კვერცხს დაახლიან, მოურევენ, ცოტა ხანს კარგად ადუღებენ და შეჭამანდი მზადაა. გაზაფხულის მარხვის დროს სვინტრისა და ჭინჭრის შეჭამანდი ზეთზე კეთდება.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის ტრადიციული ხალხური სამზარეულო სეზონურად სხვადასხვა სახის გარეული მცენარეული კერძებით მეტად მრავალფეროვანი იყო, რომელიც კარგი გემოვნებით გამოირჩეოდა. საერთოდ, ველური ფხალეულისაგან დამზადებულ კერძებს არა მარტო სამცხე-ჯავახეთის, არამედ საქართველოს სხვა კუთხეების მოსახლეობის სეზონური კვების რაციონში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა.

აქვე უნდა აღინიშნოს ძველ წყაროებში დაცული ცნობების ღირებულება კვების შესახებ. ქართული ჰაგიოგრაფიული ძეგლები, კერძოდ, გიორგი მერჩულის „წმ. გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“ მოწმობს, რომ ბერმონაზვნები საკვებად დაუშუშავებელ, მოუხარშავ და ჩაუშუშავ მცენარეებს იყენებდნენ, რასაც მოწმობს ტექსტში მათ შესახებ გამოყენებული ტერმინი „მძოვარი“. ამგვარი ფაქტები ბიზანტიურ, სირიულ და სხვა ენებზე შემონახულ თხზულებებშიც არის დაცული, რადგან შავი სამღვდელთა ძირითადად ბუნების წიაღში ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა, საკვებიც, შესაბამისად, მხოლოდ უმი მცენარეულობა იყო.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბერიძე, 1981: ვ. ბერიძე, ჯავახური დიალექტის სალექსიკონო მასალა, თბ., 1981.

იველაშვილი, 1991: თ. იველაშვილი, ხალხური სამზარეულო, თბ., 1991.

სულხან-საბა ორბელიანი, 1966: სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, I, თბ., 1966.

ქ. ე. გ. ლ., 1986: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული, 1986.

საქართველოს ფლორა, 1949: საქართველოს ფლორა, ტ. 5, თბ., 1949.

ჯავახიშვილი, 1986: ივ. ჯავახიშვილი, თხზ. ტ. 5, თბ., 1986.

Tina Ivelashvili

EATABLE WILD PLANTS IN SAMTSKHE-JAVAKHETI

Summary

Studying traditional folk dishes made of wild plants gives us an opportunity to define how people living in different geographical regions are being fed, what is common for them and what is specific. A lot of wild plants were used in the past and are still used today as a food in Samtskhe-Javakheti. Some of them are eaten raw, others are eaten pickled. Studied material shows us that Samtskhe-Javakheti kitchen is rich in traditional, folk plant dishes which contain high calories and are very delicious.

**სოციალური სტრუქტურის ბავლენა ალტერნატივითა
ბაღაფასეპაჰე ბაღაფხვეტილების მიღების დროს და
ფიქსირებულ განწყობაზე**

პიროვნების ქცევაზე სტრუქტურის გავლენით ბევრი თანამედროვე ფსიქოლოგია დაინტერესებული. სტრუქტურის ცნება ფსიქოლოგიაში პირველად შემოიტანა კანადელმა მეცნიერმა პ. სელიემ. მისი აზრით, „სტრუქტურის არის ორგანიზმის არასპეციფიკური პასუხი მის მიმართ წაყენებულ მოთხოვნებზე“ (სელიე, 1982: 27). სამეცნიერო ლიტერატურაში პიროვნების სტრუქტურული მდგომარეობის დასახასიათებლად ცნება „სტრუქტურის“ გარდა, გამოიყენება ისეთი ცნებები, როგორებიცაა: „ექსტრემალური“, „კრიტიკული“, „განსაკუთრებული“, „გართულებული“, „ემოციური“, „უნეულო“, „დაძაბული“. სტრუქტურის გამომწვევ ფაქტორს სტრუქტურული ეწოდება. სტრუქტურული, ანუ სტრუქტურის გამომწვევი მიზეზი, შეიძლება იყოს ფიზიკური, ბიოლოგიური და ფსიქოლოგიური, ხოლო ფსიქოლოგიური ფაქტორი შეიძლება იყოს ჯგუფური ან ინდივიდუალური, ანუ სოციალური ან პიროვნული. სტრუქტურის ფსიქოლოგიაში გავრცელებული სტრუქტურული მდგომარეობის დასახასიათებაში, როგორც წესი, ხაზგასმით არის აღნიშნული, რომ სტრუქტურული მდგომარეობა ხასიათდება რომელიმე, მათ შორის შფოთვის, ემოციის აღმოცენებით და გაზრდით, გარემოსთან ადამიანის /ან ცხოველის/ ადაპტაციის გაძნელებით; ხოლო სტრუქტურული სიტუაცია ისეთი სიტუაციაა, რომელიც აღნიშნულ ძვრებს იწვევს ადამიანში /ან ცხოველში/. მასთან ახლავს ძალიან ძლიერი ემოცია - დადებითი ან უარყოფითი. სტრუქტურული მდგომარეობას, როგორც წესი, იწვევს როგორც უარყოფითი ფაქტორები, აგრეთვე ძლიერი დადებითი ემოციაც. მაგალითად, ფრანგ ფსიქოლოგს, პ. ფრესს, აღწერილი აქვს შემთხვევა თავის ერთ-ერთ პაციენტ ქალბატონთან, რომელსაც გამოწვევრილი ჰქონდა ავეჯი მალაზიიდან და ავეჯი მასთან უნდა მოეტანათ მეორე დღეს; მას ეს ავეჯი მოულოდნელად მოუტანეს ერთი დღით ადრე. იმდენად ძლიერი იყო ავეჯის მოტანით გამოწვეული სიხარული, რომ ქალბატონმა მიიღო ნერვული სტრუქტურის და აღმოჩნდა პ. ფრესის

კლინიკაში სამკურნალოდ. ზოგიერთ შემთხვევაში სტრესის გამომწვევი მიზეზი არის უშუალოდ ის საქმიანობა, რომელსაც ახორციელებს პიროვნება, ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში ადამიანის საქმიანობა არ არის სტრესის გამომწვევი, მაგრამ მიმდინარეობს სტრესის პირობებში. მივაქციეთ რა ყურადღება სტრესულ მდგომარეობაში ადამიანის ფსიქოლოგიური დახასიათების მნიშვნელობას, ჩვენ დავინტერესდით ისეთი საკითხებით, როგორებიცაა გადაწყვეტილების მიღების დროს ალტერნატივათა მიმზიდველობების ცვლილება /რაც ფსიქოლოგიაში ცნობილია ალტერნატივათა გადაფასების სახელწოდებით/ და ფიქსირებული განწყობა. აღნიშნული საკითხების აქტუალობა გამომწვეულია მათი ფუნქციების აქტუალობით, რადგან ადამიანის ყოველგვარი საქმიანობა როგორც ნეიტრალურ, ასევე სტრესულ მდგომარეობებში გულისხმობს გადაწყვეტილების მიღებას, აგრეთვე გარემო სინამდვილეში მიზანშეწონილი აქტივობის განხორციელებას.

გადაწყვეტილების მიღების ფსიქოლოგიური მექანიზმის შესწავლისას 1956 წელს კოგნიტური დისონანსის თეორიის ავტორმა ლ. ფესტინჯერმა პირველმა მიუთითა იმ ფაქტზე, რომ გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, ამორჩეული ალტერნატივის მიმზიდველობა იზრდება და უკუგდებულ ალტერნატივის მიმზიდველობა მცირდება. ამ ფაქტმა გამოიწვია კვლევების მთელი რიგი, რომელთა დროს გამოვლინდა გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ ალტერნატივათა გადაფასების აღმოცენება საპირისპირო სახითაც, ანუ ამორჩეული ალტერნატივის მიმზიდველობის შემცირება და უკუგდებულ ალტერნატივის მიმზიდველობის გაზრდა; გარდა ამისა, გამოვლინდა ალტერნატივათა გადაფასების აღმოცენება არა მხოლოდ გადაწყვეტილების შემდეგ, არამედ გადაწყვეტილების წინაც – ანუ გადაწყვეტილების მოსამზადებელ პერიოდში. თანამედროვე ფსიქოლოგიაში არ არის მიღწეული თანხმობა ალტერნატივათა გადაფასების ფსიქოლოგიური მექანიზმის და მისი აღმოცენების სტადიის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების დროს. გადაწყვეტილების მიღების დროს ალტერნატივათა გადაფასების აღმოცენების სტადიის და მისი ფსიქოლოგიური მექანიზმის საკითხს ჩვენ განვიხილავთ დ. უზნაძის განწყობის ზოგადფსიქოლოგიურ თეორიასთან კავშირში, ნებელობითი პროცესების კონტექსტში, სადაც მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ინტექტუალური და მოტივაციური პროცესები. სტრესულ მდგო-

მარეობაში, როცა ალტერნატივები არ წარმოადგენენ სტრესორებს /დამაზიანებელ ფაქტორებს/, ინტელექტუალური და მოტივაციური პროცესები მიმდინარეობენ ხარვეზებით, როგორც გადაწყვეტილების წინ, ისე მის შემდეგ, რაც თავისებურ გავლენას ახდენს ალტერნატივათა გადაფასებაზე. დ. უზნაძის განწყობის ზოგადფსიქოლოგიური თეორიის მიხედვით, პიროვნების მიზანშეწონილი აქტივობის საფუძველს წარმოადგენს პიროვნების განწყობა. სტრესული მდგომარეობის გავლენას ფიქსირებულ განწყობაზე ჩვენ განვიხილავთ გარემოსთან ადამიანის ადაპტაციასთან კავშირში, რადგან ადაპტაციური აქტივობის ერთადერთ მექანიზმს პიროვნების განწყობა წარმოადგენს. ჩვენ დავინტერესდით, გამოგვეკვლია სტრესულ სიტუაციაში გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ალტერნატივების გადაფასების საკითხი, როდესაც პიროვნების საქმიანობა არ წარმოადგენს სტრესის გამომწვევ მიზეზს. ამ მიზნით დავგეგმეთ და ჩავატარეთ ექსპერიმენტების 6 სერია: 4 სერია წინა საგამოცდო სიტუაციაში საგაზაფხულო სესიის დროს და საკონტროლო ექსპერიმენტის 2 სერია ჩავატარეთ ზაფხულის პრაქტიკის პერიოდში. ორივე შემთხვევაში ჩვენ ცდის პირებს ვაძლევდით 6 საფეხურიან სკალას 0-დან +5-ის ჩათვლით და ვავალდებდით მათ, რომ 6 საფეხურიან სკალაზე აღენიშნათ, ღელავდნენ თუ არა – და თუ ღელავდნენ, რამდენად, ანუ რომელი რიცხვით აღნიშნავდნენ თავიანთი შფოთვის დონეს; აგრეთვე ვავალდებდით ცდის პირებს, დაესახელებინათ თავიანთი შფოთვის მიზეზი. როგორც წესი, წინა საგამოცდო სიტუაციაში ცდის პირები აღნიშნავდნენ, რომ მათ ჰქონდათ მაღალი შფოთვის დონე გამოცდის გამო, ხოლო საზაფხულო პრაქტიკის პერიოდში ცდის პირები აღნიშნავდნენ, რომ მათი შფოთვის დონე იყო 0 – ნულოვანი. მაშასადამე, ექსპერიმენტების სერიებში ვახდენდით ორი ფაქტორის ვარირებას: სიტუაციის და გადაწყვეტილების მიღების სტადიის. ექსპერიმენტი მდგომარეობდა შემდეგში: ჩვენ თითოეულ ცდის პირს გამოცდაზე შესვლის წინ ვაძლევდით 20 პიროვნული თვისების სიას და შემდეგ ინსტრუქციას: „თქვენ გეძლევათ იმ 20 პიროვნული თვისების სია, რომლებიც ჩვეულებრივ გამოიყენებიან ხოლმე ადამიანის დასახასიათებლად. შეაფასეთ თითოეული ეს თვისება თერთმეტსაფეხურიან სკალაზე (-5 –დან +5 –მდე, 0-ის ჩათვლით) იმის მიხედვით, თუ რამდენად უნდა ახასიათებდეს იგი, თქვენის აზრით, ლექტორს – გამომ-

ცდელს. მაქსიმალურად სასურველ თვისებას მიანიჭეთ შეფასება „+5“, მაქსიმალურად არასასურველს - „-5“, ხოლო „0“ კი მიანიჭეთ ისეთ თვისებას, რომელიც, თქვენის აზრით, სულ ერთია, ექნება ლექტორს-გამომცდელს, თუ არა“. ამ დავალების შესრულების შემდეგ ცდის პირი შედიოდა გამოცდაზე.

7-10 დღის შემდეგ ჩვენ კვლავ ვხვდებოდით იმავე ცდის პირებს, რომელთაც ისევ ჰქონდათ გამოცდა. ჩვენ მათ ისევ ინდივიდუალურად, გამოცდაზე შესვლის წინ, ვუტარებდით ექსპერიმენტის შემდგომ პროცედურას, მაგრამ ჯერ ვავალბდით თითოეულ ცდის პირს, 6 საფეხურიან სკალაზე (0-დან +5-ის ჩათვლით) შეეფასებინა საკუთარი შფოთვის დონე იმ მომენტში. თითქმის ყველა ცდის პირს შფოთვის დონე მაქსიმალური ჰქონდა. ამის შემდეგ ჩვენ თითოეულ ცდის პირს ვაძლევდით ორ ბარათს, რომლებზედაც მოცემული იყო ოთხ-ოთხი პიროვნული თვისება. ცდის პირს ვაძლევდით ინსტრუქციას: „მოცემული თვისებების მიხედვით წარმოიდგინეთ ორი სხვადასხვა ლექტორი და წარმოიდგინეთ, რომ მათ წაიყვანეს სტუდენტთა ჯგუფი ექსკურსიაზე. თქვენი აზრით, როგორ მოიქცევა თითოეული ლექტორი ექსკურსიაზე? დაახასიათეთ მათგან მოსალოდნელი ქცევა!“ პირველი ლექტორის დამახასიათებელი თვისებები იყო: კეთილი, ოპტიმისტური, მომხიბვლელი და დამთმობი; მეორე ლექტორის თვისებები იყო: ყურადღებიანი, პრინციპული, მშვიდი და მკაცრი. ეს თვისებები აღებული გვქონდა იმ 20 თვისებიდან, რომელთაც ცდის პირები აფასებდნენ ექსპერიმენტის დასაწყისში. ცდის პირებს დავალების შესასრულებლად სჭირდებოდათ დაახლოებით 4-5 წუთი. ამის შემდეგ ჩვენ თითოეულ ცდის პირს ვაძლევდით შემდეგ ინსტრუქციას: „წარმოიდგინეთ, რომ ამ ორივე ლექტორმა მოგცათ სამეცნიერო ხასიათის დავალება, რომელიც ვერ შეასრულეთ მოცემულ ვადაში და არც საპატიო მიზეზი გაქვთ თავის გასამართლებლად. თქვენის აზრით, როგორ მოიქცევა თითოეული მათგანი? დაახასიათეთ თითოეული ლექტორისაგან მოსალოდნელი ქცევა!“ ამ დავალების შესრულების შემდეგ ჩვენ ცდის პირებს ვაძლევდით მესამე დავალებას: „წარმოიდგინეთ, რომ ეს ორივე ლექტორი ატარებს გამოცდას. საგამოცდო პროგრამა ძალიან კარგად იცით, მაგრამ გაქვთ ძალიან ბევრი გაცდენა არასაპატიო მიზეზით. თქვენი აზრით, როგორ მოიქცევა თითოეული მათგანი?“ მესამე დავალების შესრულების შემდეგ ჩვენ თითოეულ ცდის პირს ვავალბდით

მიეღო გადაწყვეტილება, გაეკეთებინა არჩევანი ამ ორ პიროვნებას შორის, თუ რომელი უნდოდა, რომ ყოფილიყო მისი ლექტორი - გამომცდელი და რატომ. უპირატესად, რომელმა თვისებამ განაპირობა მისი არჩევანი. გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ ცდის პირს ისევ ვაძლევდით 20 პიროვნულ თვისებას და ვავალბდით, ხელახლა შეეფასებინა იგივე 20 თვისება თერთმეტ საფეხურიან სკალაზე იმის მიხედვით, თუ რამდენად უნდა ახასიათებდეს ისინი, მისი აზრით, ლექტორს-გამომცდელს. ამ დავალების შესრულების შემდეგ ცდის პირი შედიოდა გამომცდაზე. ექსპერიმენტის მეორე სერიას ჩვენ ვატარებდით პირველი სერიის ანალოგიურად, თსუ სტუდენტებზე, აგრეთვე წინასაგამოცდო, ე.ი. სტრესოგენულ სიტუაციაში იმ განსხვავებით, რომ სამ სხვადასხვა სიტუაციაში ორი განსხვავებულ ლექტორისაგან მოსალოდნელი ქცევის დახასიათების შემდეგ ცდის პირს ჯერ ვავალბდით ხელმეორედ შეეფასებინა თერთმეტ საფეხურიან სკალაზე 20 პიროვნული თვისება. ცდის პირებმა არ იცოდნენ, რომ ჩვენ მათთვის უნდა დაგვევალებინა გადაწყვეტილების მიღება. მხოლოდ ამის შემდეგ ვავალბდით მას, მიეღო გადაწყვეტილება ანუ აერჩია ერთ-ერთი ლექტორი თავის ლექტორ-გამომცდელად და აღენიშნა, თუ რომელმა თვისებამ განაპირობა მისი არჩევანი. ამ დავალების შესრულების შემდეგ ცდის პირი შედიოდა გამომცდაზე.

ექსპერიმენტის მესამე სერია ჩავატარეთ თსუ სტუდენტებზე პირველი სერიის ანალოგიურად, მაგრამ ნეიტრალურ სიტუაციაში, საზაფხულო პრაქტიკის პერიოდში. სიტუაციის ნეიტრალობას ადასტურებდნენ ცდის პირთა მონაცემები საკუთარი შფოთვის დონის შესახებ. ექსპერიმენტის მეოთხე სერია ტარდებოდა თსუ სტუდენტებზე მეორე სერიის ანალოგიურად, მაგრამ ნეიტრალურ სიტუაციაში, კერძოდ, საზაფხულო პრაქტიკის პერიოდში. სიტუაციის ნეიტრალობა დასტურდებოდა ცდის პირთა მონაცემებით საკუთარი შფოთვის დონის შესახებ.

ექსპერიმენტის მეხუთე და მეექვსე სერიები საკონტროლო ხასიათის იყო. მეხუთე სერიას ჩვენ ვატარებდით წინასაგამოცდო, ანუ სტრესოგენულ სიტუაციაში; ექსპერიმენტის პროცედურა მდგომარეობდა 20 პიროვნული თვისების ორჯერად შეფასებაში გადაწყვეტილების აქტის გარეშე: ჩვენ თსუ სტუდენტებს წინასაგამოცდო, ე. ი. სტრესოგენულ სიტუაციაში ვავალბდით თერთმეტ საფეხურიან სკალაზე შეეფასებინათ 20 პიროვნული თვისება იმის მიხედვით, თუ რამდენად უნდა

ახსიათებდეს იგი ლექტორს-გამომცდელს. 7 – 10 დღის შემდეგ ჩვენ იმავე ცდის პირებს ისევ წინასაგამოცდო, ე. ი. სტრესოგენულ სიტუაციაში კვლავ ვავალდებით გაემეორებინათ იგივე პროცედურა. გარდა ამისა, თითოეულ ცდის პირს ვავალდებით აღენიშნა საკუთარი შფოთვის დონე 6 საფეხურიან სკალაზე. ექსპერიმენტის მეექვსე სერია ჩავატარეთ თსუ სტუდენტებზე მეხუთე სერიის ანალოგიურად, მაგრამ ნეიტრალურ სიტუაციაში, საზაფხულო პრაქტიკის პერიოდში. სიტუაციის ნეიტრალობას ადასტურებდნენ ცდის პირთა მონაცემები საკუთარი შფოთვის დონის შესახებ.

საკონტროლო ექსპერიმენტებში გამორიცხული იყო გადაწყვეტილების მიღება და ორი სხვადასხვა ლექტორის დახასიათება ზემოთ აღწერილ სამ განსხვავებულ სიტუაციაში; ორი სხვადასხვა პიროვნების მოსალოდნელი ქცევის დახასიათება და გადაწყვეტილების მიღება განაპირობებდნენ ცდის პირის მიერ თითოეული მოცემული პიროვნული თვისებისა და მისგან გამომდინარე შედეგების მაქსიმალურ გაცნობიერებას და ასეთი გაცნობიერების საფუძველზე ალტერნატივათა გადაფასების აღმოცენებას. საკონტროლო ექსპერიმენტებში მოცემული პიროვნული თვისებების მიმზიდველობათა შეცვლაზე მოქმედებდა სიტუაცია (მისი სტრესოგენობის მიხედვით). სტრესოგენული სიტუაცია, როგორც ფაქტორი, არ იწვევდა ალტერნატივათა გადაფასების აღმოცენებას.

გარდა ზემოთ აღწერილი შემთხვევისა, ადამიანის ყოველდღიურ საქმიანობაში ხშირად ადგილი აქვს ისეთ საქმიანობას, რომელიც თვითონ არის სტრესის გამომწვევი. ასეთი შემთხვევის მაგალითს წარმოადგენს პიროვნების ინტელექტუალური საქმიანობა, როდესაც პიროვნება ორიენტირებულია მიღწევაზე; ასეთი მოვლენის შესასწავლად ჩავატარეთ ექსპერიმენტის მე-7 სერია, სადაც ვიკვლიეთ სტრესული მდგომარეობის გავლენა ინტელექტუალურ საქმიანობაზე და ფიქსირებულ განწყობაზე, როდესაც ინტელექტუალური საქმიანობა თვითონ წარმოადგენდა სტრესორს; ექსპერიმენტში გამოვიყენეთ: 1. ჰ. აიზენკის ზოგადი ინტელექტის დონის საკვლევი ტესტის ზოგიერთი ამოცანები, დაჯგუფებული სამად და აკინძული ცალ-ცალკე, რომელთაც ჰქონდათ სამი დამოუკიდებელი ტესტის სახე; 2. 30 მმ. და 60 მმ. დიამეტრის მქონე საგანწყობობურთები და 3. წამმზომი. ექსპერიმენტი ტარდებოდა ინდივიდუალურად, ჩვენ ცდის პირებს ვაძლევდით ზოგადი ინტე-

ლექტის საკვლევე 3 ტესტს და შემდეგ ინსტრუქციას: „ჩვენ ვიკვლევთ მოსახლეობის ინტელექტის დონეს. თქვენს წინაშეა ინტელექტის დონის გასაზომი 3 ტესტი, რომლებიც შეადგინა ინგლისელმა მეკვლევარმა. ეს ტესტები სხვადასხვა სირთულისაა. პირველი – ყველაზე მარტივია, მეორე – შედარებით რთული, ხოლო მესამე – ყველაზე რთული. თქვენ გევალებათ, ამოირჩიოთ ერთ-ერთი მათგანი და ამოხსნათ მასში მოცემული ყველა ამოცანა. თითოეული ტესტისთვის განკუთვნილია განსაზღვრული დრო. მე თქვენ არ გეტყვით, თუ რამდენია ეს დრო, მაგრამ თვალს ვადევნებ წამმზომს და გეტყვით, როდესაც გაივლის დროის ნახევარი, როდესაც დარჩება დროის 1/3 და როდესაც დარჩება უკანასკნელი წუთი. თქვენი ინტელექტის დონე განისაზღვრება იმის მიხედვით, თუ რამდენი ამოცანის სწორად გადაწყვეტას შეძლებთ ამ დროში და, აგრეთვე, იმის მიხედვით, თუ რამდენად სწორად ამოირჩევთ ტესტს, ე. ი. რამდენად კარგად იცნობთ საკუთარ ინტელექტუალურ შესაძლებლობებს. მაშ, აირჩიეთ!“ როდესაც ცდის პირი ამოირჩევდა ტესტს, ტესტში მოცემული ამოცანების გადაწყვეტის დაწყებამდე ჩვენ მას ვავალებდით, აღენიშნა საკუთარი შფოთვის დონე 6 საფეხურიან სკალაზე /0-დან +5-ის ჩათვლით/. ამის შემდეგ იგი იწყებდა ტესტის ამოცანების გადაწყვეტას. ჩვენ ვრთავდით წამმზომს და თითოეულ ცდის პირს ვაძლევდით 15 წუთს, მიუხედავად იმისა, თუ რომელი ტესტი ჰქონდა მას ამორჩეული. ტესტები შედგებოდა მსგავსი შინაარსის /ვერბალური, მათემატიკური და სივრცითი/ ამოცანებისაგან. ტესტები ერთმანეთისაგან განსხვავდებოდა მხოლოდ ამოცანათა რაოდენობით და ჩვენ შედეგების დამუშავებისას ვითვალისწინებდით სწორად გადაწყვეტილ ამოცანათა რაოდენობას, მიუხედავად ცდის პირის მიერ ამორჩეული ტესტის სირთულისა. როდესაც ცდის პირის მიერ ტესტის ამოცანების გადაწყვეტის დაწყებიდან გავიდოდა 7,5 წთ. ჩვენ ვეუბნებოდით ცდის პირს, რომ გავიდა დროის ნახევარი; როდესაც გავიდოდა 10 წთ. ჩვენ მას ვეუბნებოდით, რომ დარჩა დროის 1/3 და როდესაც რჩებოდა უკანასკნელი წუთი, ჩვენ მას ამასაც ვატყობინებდით. 15 წუთის გასვლის შემდეგ ჩვენ ცდის პირს ვაწყვეტინებდით ტესტის ამოცანების გადაწყვეტას მიუხედავად იმისა, თუ რამდენი ამოცანის ამოხსნა მოასწრო მან. ამის შემდეგ ჩვენ კვლავ ვავალებდით ცდის პირს, აღენიშნა საკუთარი შფოთვის დონე ექვს საფეხურიან

სკალაზე. ჩვენ გვანტერესებდა, შეიცვალა მისი შფოთვის დონე თუ არა. როგორც წესი, შფოთვის დონე იზრდებოდა, რის მიზეზადაც თითქმის ყველა ცდის პირმა დაასახელა ექსპერიმენტის პროცედურა, ანუ ინტელექტუალური საქმიანობა, ხოლო ზოგიერთმა ცდის პირმა სინანულიც კი გამოთქვა იმის გამო, რომ აირჩია რთული ტესტი. ამის შემდეგ ჩვენ ცდის პირს ვაძლევდით ფიქსირებული განწყობის ცდების ინსტრუქციას და ვუტარებდით მას ფიქსირებული განწყობის ცდებს მოცულობაზე ჰაპტურ არეში. ასიმეტრიას ვზომავდით ვექსპოზიციით, გადაფასების მხარეს ვაწვდიდით დიდ ბურთს, საფიქსაციო ცდა შედგებოდა 15 ექსპოზიციისაგან. კრიტიკულ ცდას ვატარებდით მანამ, სანამ ცდის პირი მოგვცემდა ხუთ ტოლობას. გამონაკლისს წარმოადგენდნენ სტატიკური განწყობის მქონე ცდის პირები, რომელთაც კრიტიკულ ცდაში ჩავუტარეთ ოცდაათი ექსპოზიცია. მაშასადამე, ფიქსირებულ განწყობაზე სტრესული მდგომარეობის გავლენის საკვლევად ჩვენ ვისარგებლეთ ცდის პირთა ინტელექტუალური საქმიანობის გამო შექმნილი სტრესული მდგომარეობით.

აღტერნატივათა გადაფასებაზე სტრესული მდგომარეობის გავლენის საკვლევად ჩატარებულ ექსპერიმენტთა 6 სერიის შედეგები დავამუშავეთ სტიუდენტის კრიტიკერიუმებით. დამუშავების შედეგად გამოვლინდა შემდეგი: ორივე შემთხვევაში აღტერნატივათა საერთო გადაფასება აღმოცენდებოდა ძირითადად ამორჩეული აღტერნატივის მიმზიდველობის გაზრდის გზით და არა უკუგდებულ აღტერნატივის მიმზიდველობის შემცირების გზით. ეს ფაქტი იმაზე მიუთითებს, რომ ექსპერიმენტში გადაწყვეტილების მიღება ხდებოდა ამორჩეული აღტერნატივის მიმზიდველობის გაზრდის შედეგად და არა უკუგდებულ აღტერნატივის მიმზიდველობის შემცირების შედეგად.

იმ 12 პიროვნული თვისების გადაფასება, რომლებიც არ მონაწილეობენ გადაწყვეტილების აქტში - მცირე იყო როგორც გადაწყვეტილების მოსამზადებელი პერიოდში, ისე გადაწყვეტილების შემდეგაც, როგორც სტრესულ, ისე ნეიტრალურ მდგომარეობაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ანდრეევა ... 1978: Андреева Г. М., Богомолова Н. Н., Петровская Л. А., Современная социальная психология на западе. М., 1978.
- არონსონ, 1984: Аронсон Э., Теория диссонанса: прогресс и проблемы. В сб.: Современная зарубежная социальная психология. Тексты, М., 1984.
- ბაღიაშვილი, 1975: ბაღიაშვილი მ., სოციალური განწყობის ჩამოყალიბება და პიროვნების აქტივობა, თბ., 1975.
- თაგაური, 1985: თაგაური ბ., არჩევანი და ალტერნატივითა გადაფასება, მაცნე, ფილოსოფიის და ფსიქოლოგიის სერია, 1985, 4.
- კიტაევ-სმიკ, 1981: Китаев-Смык Л. А., Психология стресса., М., 1981.
- მანი... 1969: Mann L., Taylor V. – “The effects of commitment and choice difficulty on pre-decisional process“. In Journ. of soc. Psychol. 1970., 82.
- მანი... 1970: Mann L., Janis I.L., Chaplin R. - `Effect of anticipation of forth-coming information on pre-decisional process“. In Journ. Of pers. And soc. Psych., 1969., 11.
- ნადირაშვილი, 1975: ნადირაშვილი შ., პიროვნების სოციალური ფსიქოლოგია, თბ., 1975.
- ნადირაშვილი, 1983: ნადირაშვილი შ., განწყობის ფსიქოლოგია, ტ.1, თბ., 1983.
- სელიე, 1982: Селье Г. Стресс без дистресса. М., 1982.
- უზნაძე, 1964: უზნაძე დ., ზოგადი ფსიქოლოგია, შრომები, ტ. 3-4, თბ., 1964.
- ფრესი, 1975: Фресс П., Эмоции., Вкн.: Экспериментальная психология. Подред.: Фресса П., Пиаже Ж., т.5., М., 1975.
- ყვავილაშვილი, 1974: ყვავილაშვილი ჯ., სტატისტიკური მეთოდების გამოყენება ფსიქოლოგიაში, თბ., 1974.
- ჰეკჰაუზენი, 1986: Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность, т. 1. М., 1986.
- ჰეკჰაუზენი, 1986: Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность, т. 2. М., 1986.

**ATTRACTIVENESS CHANGE IN A DECISIONAL
PROCESS UNDER A SOCIAL STRESS SITUATION
FIX ATTITUDE CHANGE UNDER SOCIAL STRESS SITUATION**

Summary

The term “stress” in the science is introduced by the Canadian scientist H. Selje, in 1936. After this scientist, many contemporary psychologists are interested in study stress phenomena and an influence of stress situation on a various human`s activity. In the special literature about human`s stress condition, except the term “stress”, are used such terms, which are: “extreme”, “critical”, “particularity”, “especially”, “difficulty”, “emotional”, “unusually”, “strained”, “tense”.

We researched change of attractiveness in decisional process under stress situation and we also researched a change of fix attitude under stress situation. The students of Georgian State University of Tbilisi participated in our experiment; we made experiments in stress situations before students exams and also made experiment in neutral situations – in the period of students summer practice.

Our experiment showed, that the attractiveness of the choice alternative increased, but the attractiveness of the thrown of alternatives reduced. We used distinguish features of humans, such as: “kind”, “optimistic”, “fascinating”, “complaining”; and “attentive”, “principal”, “calming”, “severe” and other features the whole of 20.

We also researched a fix attitude change under stress situation. We used D. Uznadze`s phenomena and his theory of human`s attitude. We made our experiment in situation, when human was in a hurry, because human was solving intellectual tests and human had high level of achievement. We made fix attitude experiment with D. Uznadze`s balls of 30mm. and 60 mm. diameter. Experiment of fix attitude showed, that under stress situation human`s disturbance gave rise to increase number of contrasting illusion. We think this issue is very important for stress psychology.

ზოგიერთი საკითხი ეფექტიანი სწავლის შესახებ

დიდაქტიკის უზოგადეს ცნებებს განათლება და სწავლება წარმოადგენს. ამ ძირითად ცნებებთან დაკავშირებულია ისეთი ცნებები, როგორცაა: სწავლა, შეთვისება, დასწავლა, ცოდნა, უნარი, ჩვევა (მაღაზონია, 2001).

თანამედროვე ეტაპზე სწავლების პროცესი საჭიროებს გაკვეთილის პროცესში სწავლების ახალი სტრატეგიებისა და შეფასების ახალი ხერხების დანერგვას. შესაბამისად, სწავლების მიზანიც იცვლება. იგი ორიენტირებულია ცოდნაზე და უნარ-ჩვევების გამოქვეყნებაზე.

სწავლა მოსწავლის ქცევის წამყვანი ფორმაა. სწავლის პროცესში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ახალ გამოცდილებას და პრაქტიკას, ინდივიდუალურ და ასაკობრივ თავისებურებებს, მოსწავლის შესაძლებლობებს. სწავლის საფეხურებია აღქმა, გააზრება, დასწავლა.

აღქმა (წარმოდგენა, ლათ. - *perceptio* - პერცეფცია) არის კოგნიტური (შემეცნებითი) პროცესი, რომლის დროსაც ხდება ფსიქიკაში რეალური სინამდვილის ასახვა, საგნის ან მისი ცალკეული თვისების უშუალო განცდა; გააზრებასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია აზროვნების დონეები, რომლებიც საფეხურებს ქმნიან, სადაც ყოველი მომდევნო საფეხური უფრო რთულდება და მოიცავს ერთ ან რამდენიმე წინა საფეხურს; დასწავლა გულისხმობს მოსწავლის მიერ სასწავლო მასალის საფუძვლიანად დაუფლებას ისე, რომ ხანგრძლივად შემორჩეს მის მეხსიერებას. ამავე დროს, დასწავლის მთავარი საშუალება შესასწავლი მასალის მრავალგზის განმეორებაა.

ეროვნული სასწავლო გეგმის მიხედვით, სწავლა ნიშნავს ინფორმაციის შექმნას, უნარ-ჩვევებისა და დამოკიდებულებების განვითარებას (ესე, 2011-2016). ძირითადი აქცენტი მიმართულია სააზროვნო, კომუნიკაციური, სოციალური და თვითმართვის უნარ-ჩვევების განვითარებაზე. სწავლა სწორედ რომ აზროვნების შედეგია. აზროვნების დროს მოსწავლე გააზრებულად სწავლობს და უფრო გამჭრიახი ხდება. სხვა შემთხვევაში, მოსწავლე პასიურია და შესაბამისად, უჭირს რაიმეს სწავლა. გარვეული სახით მიწოდებული ინფორმაცია მოსწავლეს ეხმარება აზროვნების ამოქმედებაში.

სასწავლო პროცესზე ჩვენი მრავალწლიანი დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ მოსწავლეებში ხშირია დასწავლასთან დაკავშირებული პრობლემები. პრობლემები შეინიშნება როგორც ტიპური განვითარების, ისე სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეებთან (დასწავლის უნარის დარღვევის დროს მოსწავლეს აქვს საშუალო ან საშუალოზე მაღალი ინტელექტი; ინტელექტსა და აკადემიურ მიღწევებს შორის (წერა, კითხვა, თხრობა, ანგარიში) განსხვავება დიდია.

გთავაზობთ ეფექტური სწავლის ზოგიერთ გზას.

სკოლის თითოეულ მასწავლებელს უნდა ახსოვდეს, რომ მოსწავლის მიღწევების შეფასება არის საკმაოდ მნიშვნელოვანი და სწავლების შემდგომი ეტაპი მხოლოდ მიღებულ შედეგებზე უნდა იყოს დაფუძნებული. მოსწავლის მიერ ერთი უნარის განვითარება და დახვეწა არ ნიშნავს, რომ მასწავლებელი გადავიდეს სხვა უნარის განვითარებაზე. ამ ეტაპზე პედაგოგი უნდა შეეცადოს ათვისებული უნარის გავარჯიშებას შემდგომი უნარის განვითარებისთვის. წინააღმდეგ შემთხვევაში ეს უნარი ვერ იქნება მომდევნო, ახალი უნარის დასაყრდენი. რაც შეეხება სწავლის უნარის დარღვევის მქონე მოსწავლეს, დასწავლის უნარის დაქვეითება სმენითი ინფორმაციის (მეტყველების გადამუშავების), ვიზუალური/არავერბალური გადამუშავების და ვიზუალური-მოტორული ინტეგრაციის დარღვევის შედეგია. მისთვის საჭიროა განსხვავებული მიდგომა, კერძოდ: დიდი ძალისხმევაა საჭირო ახალი უნარის ასათვისებლად; ათვისებულ უნარში საჭიროა გაწაფვა და მისი შენარჩუნება, რისთვისაც მნიშვნელოვანია, რომ ახალი უნარის ათვისება მოხდეს პრაქტიკაში. ამდენად, პრაქტიკას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

რას ნიშნავს ათვისებულ უნარში გაწაფვა და მისი შენარჩუნება? ხშირია შემთხვევები, განსაკუთრებით, სწავლის უნარის დარღვევის მქონე მოსწავლეებში, რომ ავიწყდებოდათ ათვისებული უნარები. ამას ადგილი აქვს იმ შემთხვევაში, როდესაც პედაგოგი წყვეტს უნარზე ინტენსიურ მუშაობას. ამ დროს მოსწავლეებში ეს უნარი ნელ-ნელა ქრება. თუ მოსწავლე ავადაა და ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო სკოლაში ვერ ახერხებს მოსვლას, მაშინ მშობელს უნდა ახსოვდეს, რომ ათვისებულ უნარს სჭირდება გავარჯიშება და შესაბამის სიტუაციაში გამოყენება.

აქედან გამომდინარე, ცხადია, რომ ეფექტური სწავლისათვის აუცილებელია სასწავლო პროცესში მასწავლებელთან ერთ-

თად ჩართული იყოს მშობელიც; საჭიროა მოსწავლის მიერ ათვისებული უნარის სხვადასხვა დროსა და სიტუაციაში გამოყენება (რასაც გენერალიზებას უწოდებენ). მან უნდა შეძლოს ათვისებული ცოდნის განსხვავებულ სიტუაციაში გამოყენება, რისთვისაც აუცილებელია ახალი უნარების სხვადასხვა კონტექსტში გავარჯიშება, ახალ სიტუაციასა და ნაწილად უნარს შორის კავშირის პოვნა. შემდეგ უკვე მოსწავლე ყოველგვარი შეხსენებისა და კარნახის გარეშე მოახერხებს ათვისებული ცოდნის სხვადასხვა სიტუაციაში მოდიფიცირებულ გამოყენებას (ამ პროცესს ადაპტაციას უწოდებენ). თუმცა, ამ ეტაპზე გადასვლას სწავლის უნარის დარღვევის მქონე ყველა მოსწავლე ვერ მოახერხებს და ეს პედაგოგთა მხრიდან გასათვალისწინებელია. მასწავლებელმა უნდა განსაზღვროს მოსწავლისთვის დახმარების დონე და შეარჩიოს მისი ხანგრძლივობა, მოსწავლესთან აუცილებელად და დროულად გამოიყენოს დადებითი განმტკიცება.

სკოლაში სწავლის პერიოდში მოსწავლეებს უნდა ჰქონდეთ მარიტების გარკვევისა და დასკვნების გაკეთების საჭიროება რეალური ცხოვრებისეული სიტუაციების გაანალიზებისას, დიალოგისა და კამათის დროს. კამათის დროს აუცილებელია გაირკვეს, თუ რომელი აზრები ეწინააღმდეგება ერთმანეთს და რომელი აზრები შეიძლება იყოს ერთდროულად ჭეშმარიტი ან ერთდროულად მცდარი, რომელი აზრები არ ეწინააღმდეგებიან ერთმანეთს. საჭიროა წერისა და მეტყველების სიზუსტე, წინადადების თითოეულ სიტყვასთან დაკავშირებული აზრის წვდომა და წინადადიდან აზრის გამოტანა, მსჯელობებში შეცდომების პოვნა და მათი შესწორება სწორი მსჯელობებით. ასევე საჭიროა დიდი ინფორმაციის გადაამუშავებისას რთული დასკვნების გაკეთება. ყოველივე ამით ისინი ეჩვევიან კრიტიკულ აზროვნებას, ანუ შეუძლიათ ერთმანეთისაგან განასხვავონ წარმოდგენილი აზრები, გაარკვიონ რომელი მათგანს აქვს იგივე შინაარსი, რომელია სხვადასხვა აზრის გამომხატველი.

გსაუბრობთ რა ეფექტური სწავლის გზებზე, აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოთ მოსწავლის სწავლის სტილი.

სწავლის სტილის კლასიფიკაციის სხვადასხვა მოდელი და თეორიები არსებობს. ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული კლასიფიკაციის მიხედვით, შესაძლებელია სწავლის ოთხი ძირითადი ტიპის გამოყოფა. ამ კლასიფიკაციის ძირითადი პრინციპია ის შეგრძნებითი მოდალობა (მხედველობა, სმენა, შეხე-

ბა, მოძრაობა), რომელსაც ადამიანი უპირატესობას ანიჭებს ინფორმაციის გადამუშავებისას. მნიშვნელოვანია, რომ სწავლის სტილი შეიძლება შეიცვალოს დროისა და კონტექსტის მიხედვით და მოსწავლემ უფრო მეტ შედეგს მიაღწიოს.

ამავე დროს, შეიძლება მოსწავლე სწავლის რომელიმე ერთ ტიპს ან რამდენიმეს ერთად (იგივე „მულტიმოდალური სტილი“) განეკუთვნებოდეს. მულტიმოდალური სტილის დროს მოსწავლე უპირატესობას ანიჭებს სწავლის რამდენიმე სტილს ერთად. მასწავლებელმა სწავლების პროცესში უნდა გამოიყენოს სხვადასხვა მეთოდი, რათა სწავლება ყველა სტილის მოსწავლეზე იყოს ორიენტირებული.

გამოყენებული ლიტერატურა:

მალაზონია, 2001 - მალაზონია, შ., პედაგოგიკა, თბილისი, 2001.
ესგ, 2011-2016, – ეროვნული სასწავლო გეგმა, თბილისი, 2011-2016.

Marekh Natenadze

SOME ISSUES ABOUT THE EFFECTIVENESS OF LEARNING

Summary

The most general concepts of didactics are education and teaching. These basic concepts are linked with such concepts as learning, assimilation, knowledge, skill and habit.

At the modern stage, the process of teaching requires the implementation of new teaching strategies and assessment tools in the process of lesson. According to this, the aim of teaching is changing. It focuses on knowledge and developing of skills.

Our long-term observation on the study process has shown that students often have the learning problems. These problems are seen with both typical developed students and the students with special educational needs.

The work presents some ways of effective elearning.

**კლასგარეშე მუშაობა მათემატიკაში აკადემიურად
მოწინავე მოსწავლეებთან**

ორ ათასწლეულზე მეტი ხნის განმავლობაში მათემატიკის დარგიდან ზოგიერთი, არა მეტისმეტად ზედაპირული ცოდნა, ყოველი განათლებული ადამიანის ინტელექტუალური დონის აუცილებელი განმსაზღვრელი იყო. დღეისათვის ტრადიციით დადგენილი მათემატიკის აღმზრდელობით მნიშვნელობას სერიოზული საფრთხე ემუქრება. მათემატიკის სწავლება ხშირად იღებდა შაბლონური შინაარსის ამოცანების ამოხსნაში ერთფეროვანი ვარჯიშის ხასიათს, რასაც, შესაძლოა, რაღაც ფორმალური ჩვევების განვითარებისკენ კი მიგყავართ, მაგრამ შესასწავლ საგანში ღრმად ჩაწვდომისაკენ არ მოუწოდებდა და ხელს არ უწყობდა ნამდვილად თავისუფალი აზროვნების განვითარებას. მეცნიერული გამოკვლევები იხრებოდნენ მეტისმეტი აბსტრაქციისა და სპეციალიზაციისაკენ. გამოყენებებსა და სხვა დარგებთან ურთიერთდამოკიდებულებებს საკმარისი ყურადღება არ ექცეოდა. ეს არახელსაყრელი პირობები არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება გამოდგეს დათმობის პოლიტიკის გასასამართლებლად. პირიქით, მიზანს უნდა წარმოადგენდეს მათემატიკის ნამდვილი არსის გაგება, როგორც ორგანულად მთელისა და როგორც მეცნიერული აზროვნების საფუძვლისა.

არაფერი შეუძლებელი არ არის იმაში, რომ ელემენტებისაგან თუ დავიწყებთ და პირდაპირ ვივლით, ისეთ სიმალღევებს მივალწევთ, საიდანაც ნათლად შეიძლება დაინახოთ თანამედროვე მათემატიკის არსი და მამოძრავებელი ძალები.

აზროვნება, როგორც პროცესი, რომელიც ახასიათებს პიროვნების აქტიურობას, თავის განვითარებას იღებს საქმიანობა-მოქმედებაში. მათემატიკის სწავლებისას ასეთი საქმიანობა-მოქმედებაა სასწავლო ამოცანათა ამოხსნის პროცესი, ე. ი. სუბიექტისა და ობიექტის - შემმეცნებლისა და შესამეცნებლის უწყვეტი ურთიერთმოქმედების პროცესი. მათემატიკური აზროვნება არის ზოგადად აზროვნების შემადგენელი ნაწილი. მიუხედავად ამისა, იგი ფლობს ზოგიერთ თავისებურებას, რომელიც უპირველეს ყოვლისა დაკავშირებულია სინამდვილის მათემატიკური ასახვის სპეციფიკასთან. თუ საბუნებისმეტყვე-

ლო მეცნიერებებში, რომელთანაც მათემატიკა ორგანულადაა დაკავშირებული, შედეგები მიიღება ექსპერიმენტების საფუძველზე, მათემატიკაში ექსპერიმენტები მეორეხარისხოვან როლს თამაშობს. იგი ჰიპოთეზების აგების საშუალებაა. მათემატიკა აბსტრაქტული მეცნიერებაა და ზოგადობის უმაღლეს ხარისხს იძენს მრავალსაფეხურიანი აბსტრაქციების წყალობით. ამიტომ მათემატიკური აზროვნება აბსტრაქტული აზროვნებაა. მათემატიკური აზროვნება მხოლოდ მაშინაა სრულყოფილი, როცა მასში თავისი კუთვნილი ადგილი უჭირავს ინტუიციურ, შემოქმედებით და კრიტიკულ აზროვნებას.

თანამედროვე სწავლების მთავარი ხაზია მოსწავლის გამოცდილების მიზანმიმართული გამდიდრება და ყოველი ახალი ცოდნის ბუნებრივი დაშენება ამ გამდიდრებულ გამოცდილებაზე. ამ დაშენებას თვით მოსწავლე აკეთებს. მოსწავლეები აქტიურად არიან ჩაბმულნი არა მარტო სწავლების პროცესში, არამედ მეცნიერული ცნებებისა და დებულებების ქმნადობის პროცესშიც.

მოსწავლეებთან, რომლებიც მათემატიკისადმი განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენენ, საჭიროა დამატებითი მუშაობა. მათემატიკის ოლიმპიადებსა და კონკურსებში ჩართულია ისეთი საკითხები, რომლებიც საგნის უფრო საფუძვლიან ცოდნას მოითხოვს.

ჯერ კიდევ III-IV კლასებიდან იწყება მოსწავლეთა მონაწილეობა საერთაშორისო მათემატიკურ ოლიმპიადაში „კენგურუ“, რომელშიც ჩართულია რიან ევროპის თითქმის ყველა სახელმწიფოს მოსწავლეები; იგივე შეიძლება ითქვას ეროვნულ მათემატიკურ ოლიმპიადაში მოსწავლეთა მონაწილეობაზე.

მას შემდეგ, რაც ჩატარდება შიდა სასკოლო ოლიმპიადა და გამოვლინდებიან გამარჯვებულები, უნდა შეიქმნას გამარჯვებულ მოსწავლეთა ჯგუფი, რომლებთანაც საჭიროა რეგულარულად მეცადინეობების ჩატარება კლასგარეშე ლიტერატურის გამოყენებით.

დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მათემატიკური სადამოების ჩატარებას, მას შეიძლება მიეცეთ შეჯიბრის სახე; მოსწავლეები სადამოსათვის ემზადებიან, კითხულობენ სხვადასხვა ლიტერატურას, სისტემაში მოჰყავთ გავლილი მასალა, ვაცნობთ მათ თანამედროვე მათემატიკის აქტუალურ საკითხებს.

დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს აგრეთვე მათემატიკური ვიქტორინის ჩატარებას, უნდა გამოვლინდნენ გამარჯვებულები და წახალისდნენ.

მათემატიკური ექსკურსიები კლასგარეშე მუშაობის ძალზედ საინტერესო ფორმაა. მათემატიკური ექსკურსიის ძირითადი მიზანია გააცნოს მოსწავლეებს ადგილზე სხვადასხვა სახის გაზომვები, უმარტივესი სახის საზომი ხელსაწყოები და მათი პრაქტიკული გამოყენება.

მათემატიკური გაზეთი აკადემიურად მოწინავე მოსწავლეებთან მუშაობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სახეა. მათემატიკური გაზეთი ზრდის მოსწავლეთა ინტერესს მათემატიკისადმი. მათემატიკური კედლის გაზეთის გამოშვებაში აქტიურობით, იგი ეჩვენება პრაქტიკულობას, წესრიგს, მოწესრიგებული ხდება მისი ქცევა, იზრდება გონებრივად, ზნეობრივად, ესთეტიკურად.

მათემატიკურ კედლის გაზეთში შეიძლება მოთავსდეს რჩეული საკითხები საწრეო მუშაობისას განხილული საკითხებიდან. გაზეთში ადგილი უნდა დაეთმოს მათემატიკური ოლიმპიადების, ექსკურსიების, დილა-საღამოებისა და სხვა სახის შეჯიბრებების შედეგებს.

ამასთანავე, მათემატიკურ კედლის გაზეთში უნდა მოთავსდეს სახალისო ამოცანები, თავსატეხები, სახუმარო ამოცანები და სხვა.

სასარგებლო იქნება აგრეთვე მოსწავლეებთან ინდივიდუალური მუშაობა: როცა მოსწავლე დაინტერესდება რაიმე საკითხით, მას უნდა მივცეთ სათანადო ლიტერატურა, გავუწიოთ შესაბამისი კონსულტაციები და ვურჩიოთ საკითხში დამოუკიდებლად გაერკვეს.

ის მოსწავლეები, რომლებიც სკოლაში სწავლის პერიოდში სისტემატურად მონაწილეობენ მათემატიკურ ოლიმპიადებსა თუ სხვა კლასგარეშე ღონისძიებებში, შემდეგში გამოირჩევიან მათემატიკის კარგი ცოდნით და აღწევენ სასურველ წარმატებებს.

მოსწავლეებთან მუშაობის პერიოდში აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული მათი ასაკობრივი შესაძლებლობები; თუ მოსწავლეს ამოსახსნელად მივცემთ გაცილებით რთულ საკითხს, ვიდრე მის შესაძლებლობას შეესაბამება, მოსწავლე მას ვერ შეწვდება და ეს არ მოგვცემს კარგ შედეგს. ხოლო თუ მივცემთ ამოსახსნელად საკითხს, რომელიც სირთულით

ოდნავ აღემატება მოსწავლის შესაძლებლობას, გარკვეული ფიქრის შემდეგ ის შეწვდება მას, რაც ცოდნის გაფართოებასთან ერთად საგნისადმი ინტერესის გაზრდას გამოიწვევს და ასე ეტაპობრივად, სპირალური აღმასვლით, უნდა მივაღწიოთ იმას, რომ საპროგრამო მასალასთან ერთად იგი კარგად იყოს დაუფლებული პროგრამის მოსაზღვრე საკითხებს, რაც შემდეგში მისი წარმატების საფუძველი გახდება.

ყოველი საზოგადოება თავის მოთხოვნილებებს აყენებს როგორც სწავლების ფორმებისადმი, ისე მისი შინაარსის მიმართ. თანამედროვე ეტაპზე შეინიშნება სწავლების ხარისხის წინა პლანზე წამოწევა. ამავე დროს, სწავლების პროცესის სტრუქტურა თავისი სირთულის გამო მოითხოვს გარკვევას სხვადასხვა თვალსაზრისით. სწავლების პროცესი უთუოდ გულისხმობს ორ მხარეს - ერთი ასწავლის, მეორე - სწავლობს. ვინც ასწავლის - მასწავლებელი, ის უნდა მართავდეს მას, მასწავლებელი უნდა იყოს სწავლების პროცესის ორგანიზატორი. სწავლების პროცესი შეიცავს ინფორმაციის გადაცემას, აღქმას, გადამუშავებას, შენახვას და უკან დაბრუნებას. მასწავლებელი იღებს საკითხს, ამუშავებს მას სამეცნიერო, სასწავლო და მეთოდური ლიტერატურის დახმარებით. აგრეთვე მოსწავლეთა აზროვნებითი შემოქმედების შესაძლებლობისა და დონის შესახებ არსებული მაუწყებელი ინფორმაციის გათვალისწინებით და გადასცემს ინფორმაციას მოსწავლეებს. მოსწავლე აღიქვამს და გადაამუშავებს ინფორმაციას, რომელსაც მასწავლებლისგან, სახელმძღვანელოდან და სხვა წყაროებიდან იღებს და მოთხოვნისას გადასცემს უკან, კითხვებზე პასუხობს, ხსნის ამოცანებს და მაგალითებს კლასში გაკვეთილზე, საშინაო დავალების შესრულებისას, თუ საგნობრივ ოლიმპიადებში მონაწილეობისას.

სწავლების პროცესში ხდება ინფორმაციის გადაცემა ორი მიმართულებით: მასწავლებლიდან მოსწავლისაკენ და მოსწავლიდან მასწავლებლისაკენ, ე.წ. „უკუკავშირი“ – „მოსწავლემასწავლებელი“ - წარმოადგენს სწავლების პროცესის არსებით შემადგენელ ნაწილს, რადგან სწავლების ყოველ ეტაპზე მოსწავლის შემოქმედებითი აზროვნების დროს, მასში გარკვეული აზროვნებითი სტრუქტურების განვითარების, გარკვეული ცნებების ფორმირებისა და მის მიერ გავლილი მასალის შეთვისების ხარისხის აღრიცხვის გარეშე არ შეიძლება ავაგოთ ეფექტური სწავლება.

რა ქმნის სწავლების შინაარსს საიდან იღებს მასწავლებელი ინფორმაციას, რომლის გადაცემასაც აპირებს მოსწავლეთათვის, რა განსაზღვრავს ამ ინფორმაციას როგორ აპირებს მასწავლებელი გადასცეს ინფორმაცია მოსწავლეს, რომ მას აღქმა გაუადვილდეს? ცხადია, ამ კითხვებზე პასუხის გარეშე სწავლების სტრუქტურა არ შეიძლება განისაზღვროს. ტერმინში „მათემატიკის სწავლება“ იგულისხმება არა მხოლოდ მათემატიკური მასალის შესწავლა - ეს მისი მხოლოდ ერთი მხარეა, მხოლოდ ეს მიზანი რომ ჰქონდეს მათემატიკის სწავლებას, იგი აღწერილობითი საგანი იქნებოდა; მისი უფრო დიდი ფუნქციაა მოსწავლეთა შემოქმედებითი აზროვნების განვითარება.

Roland Kurdadze

EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN MATHEMATICS WITH ACADEMICALLY ADVANCED STUDENTS

Summary

The article “Extra-curricular activities in mathematics for the students with high academic achievement” discusses the necessity of extra-curricular activities in mathematics. Also, there is given various examples of such extra-curricular activities, the future importance of it and present day requirements for the teaching of mathematics.

**პეტრე ხარისჭირაშვილის საბანანათლებლო
მოღვაწეობის შესწავლისათვის
(გარდაცვალებიდან 200 წლისთავის გამო)**

XIX საუკუნეში სამცხე-ჯავახეთში შექმნილმა პოლიტიკურ-მა ვითარებამ განაპირობა განმანათლებლობის ჩამოყალიბება. იგი დაეფუძნა იქ არსებულ ისტორიულ-პოლიტიკურ სინამდვილეს. კერძოდ, იმას, რომ ამ კუთხეს, რომელიც თურქთა რამდენიმე საუკუნოვანი ბატონობის შემდეგ კვლავ დაუბრუნდა საქართველოს, და რომელსაც შენარჩუნებული ჰქონდა თავისი ქართული იერ-სახე, რუსიფიკატორული პოლიტიკის შედეგად შეექმნა მისი რეალური დაკარგვის საფრთხე. კერძოდ, სარწმუნოებრივად სამ ნაწილად გათიშული ქართველი მოსახლეობა ეროვნული გადაგვარების გზას გაუყენეს – ეს კი სამცხე-ჯავახეთის დაკარგვის ტოლფასი იყო. შიდა პოლიტიკური ვითარება ასე მწვავედ საქართველოს არცერთ კუთხეში არ ყოფილა. სწორედ ამან განაპირობა საგანმანათლებლო საქმიანობის ტერმინის – „მესხური განმანათლებლობის“ წარმოშობა. შესაბამისად, ქართველი ინტელიგენცია იქ მოღვაწე პირებს „მესხ განმანათლებლებს“ უწოდებდნენ. შეიძლება ითქვას, რომ ქართველმა ინტელიგენციამ იმთავითვე სწორად გათვალა ის, რომ სამცხე-ჯავახეთის ქართველი მოსახლეობის ეროვნული გადაარჩენა შეიძლებოდა მხოლოდ განმანათლებლობის საშუალებით. საჭიროდ მიიჩნიეს უდიდესი მხარში დგომა ადგილობრივი ეროვნული ძალებისადმი, მათთვის ყოველგვარი დახმარების გაწევა მოსახლეობის განათლებისა და კულტურული დაწინაურებისათვის და არა მარტო ეს. ბევრმა საზოგადო მოღვაწემ სამცხე-ჯავახეთი შეგნებულად აირჩია თავის სამოღვაწეო ადგილად. მათ შორის აღსანიშნავია: ივანე როსტომაშვილი, ილია ალხაზიშვილი, ალექსანდრე ყიფშიძე, ანა ღოღობერიძე-მუსხელიშვილი და სხვანი.

ამრიგად, მესხური განმანათლებლობის მისიას ამ კუთხეში მცხოვრები სარწმუნოებრივად გათიშული ქართველი მოსახლეობის ეროვნული გადაგვარების თავიდან აცილება, მათი კულტურული დაწინაურება, განათლების გავრცელება და ეროვნული წეს-ჩვეულებებისა და ტრადიციების შენარჩუნება-დაცვა წარმოადგენდა. ამდენად, მესხური განმანათლებლობა

რაიმე სახით სეპარატიზმს არ შეიცავდა. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მესხ განმანათლებლებში ძირითადად მოიაზრებოდნენ სასულიერო პირები, მასწავლებლები და თვით სახელმწიფო მოხელეები. რამდენადაც მოსახლეობის ძირითად ნაწილს კათოლიკენი შეადგენდნენ, აქედან გამომდინარე, დიდი იყო კათოლიკე მღვდლების როლი მესხურ განმანათლებლობაში. მოძიებულმა მასალებმა ნათლად დაგვანახა ის, რომ მესხური განმანათლებლობის სათავეებთან იდგა დიდი საზოგადო მოღვაწე პეტრე ხარისჭირაშვილი. იგი სამოღვაწეო ასპარეზზე XIX საუკუნის 50-იანი წლების ბოლოს გამოვიდა, ე.ი. იქამდე, ვიდრე ილია ჭავჭავაძე თავის სამოციანელებთან ერთად. ამასთანავე, გაირკვა ისიც, რომ აღნიშნულ პერიოდში მესხური განმანათლებლობის ორი კერა არსებობდა, რამდენადაც მესხ განმანათლებელთა სამოღვაწეო ასპარეზი იყო სამცხე-ჯავახეთი და კონსტანტინეპოლი. ამ უკანასკნელს სათავეში ედგა პეტრე ხარისჭირაშვილი, ხოლო სამცხე-ჯავახეთში მესხი განმანათლებლები უშუალოდ ივანე გვარამაძის გარშემო იყვნენ შემოკრებილნი. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მესხური განმანათლებლობის პირველი კერა ჯერ კონსტანტინეპოლში ჩამოყალიბდა, შემდეგ კი სამცხე-ჯავახეთში. ივანე გვარამაძე პეტრე ხარისჭირაშვილის ერთ-ერთი პირველი მოწაფეთაგანი იყო, რომელიც მასთან ჩავიდა კონსტანტინეპოლში და თავისი წვლილი შეიტანა სავანის დაფუძნებაში. მას მალე მოუწია კონსტანტინეპოლის დატოვება. ვფიქრობთ, ეს შემთხვევით არ უნდა მომხდარიყო. თუ გავითვალისწინებთ სამშობლოში დაბრუნების შემდგომ მის აქტიურ საზოგადოებრივ მოღვაწეობას და სავანესთან თანამშრომლობას, ადვილად საფიქრებელია, რომ მისი მშობლიურ კუთხეში დაბრუნება მამა პეტრესთან შეთანხმებითა და წინასწარ განჭვრეტით უნდა მომხდარიყო. ივანე გვარამაძის მემკვიდრეობის გაცნობა საშუალებას გვაძლევს დავინახოთ, რომ სწორედ სტამბოლიდან დაბრუნების შემდეგ, ერთგვარად გარკვეული იდეითა და გეგმით შემზადებულმა, დაიწყო აქტიური საზოგადოებრივი მოღვაწეობა და თავის გარშემო შემოიკრიბა ყველა ეროვნული მუხტის მქონე პირი – განურჩევლად რწმენისა და სოციალური მდგომარეობისა. ამრიგად, მესხური განმანათლებლობის ორივე კერის ფუძემდებელი პეტრე ხარისჭირაშვილი იყო და შესაბამისად მესხური განმანათლებლობის სათავეებთან სწორედ იგი მოიაზრება.

მიმდინარე წელს შესრულდა პეტრე ხარისჭირაშვილის დაბადებიდან 200 წლისთავი. მიუხედავად იმისა, რომ ამჟამინდელი მდგომარეობით მოგვეპოვება ზაქარია ჭიჭინაძის მიერ დაწერილი მონოგრაფია, სხვადასხვა დროს გამოქვეყნებული საგაზეთო სტატიები და მის საიუბილეოდ 2014 წლის საერთაშორისო სიმპოზიუმზე წარმოდგენილი მოხსენებები, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მისი მოღვაწეობაც და შემკვიდრეობაც ამომწურავად არ არის შესწავლილი.

ცალკე კვლევას იმსახურებს პეტრე ხარისჭირაშვილის საგანმანათლებლო მოღვაწეობა. სამცხე-ჯავახეთის ისტორიის მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდისა და უშუალოდ სტამბოლის მამათა სავანის არქივ-ფონდის მასალებიდან, კერძოდ, მის თანამედროვეთა და მოწაფეთა, ასევე მის მოწაფეთა მოწაფეების მოგონებებიდანაც ნათლად ჩანს, რომ მან დიდი წვლილი შეიტანა მესხეთში განათლებისა და პედაგოგიური აზროვნების განვითარებაში. მისი, როგორც განმანათლებლისა და საზოგადო მოღვაწის შეფასება უნდა მოხდეს ეპოქის გათვალისწინებით. პეტრე ხარისჭირაშვილს ცხოვრება-მოღვაწეობა ურთულეს პერიოდში – რუსიფიკატორული ხელისუფლების პერიოდში მოუხდა. ეს პერიოდი განსაკუთრებით გაუსაძლისი იყო ქართველ კათოლიკეთათვის. XIX საუკუნის II ნახევარში საქართველოში და განსაკუთრებით სამცხე-ჯავახეთში ქართველ კათოლიკეთა მდგომარეობა გაუარესდა, სომხურმა კათოლიკურმა ეკლესიამ გააძლიერა უსაფუძვლო ცილისწამება ისტორიულად ქართველ კათოლიკეთა არარსებობის შესახებ. ამ საუკუნის დასაწყისში განვითარებულმა მოვლენებმა რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიის თანდათანობითმა დაპყრობამ დიდი გავლენა მოახდინა საქართველოში მყოფ კათოლიკე მისიონერებზე. კერძოდ, ეს იმით გამოიხატა, რომ კათოლიკური აღმსარებლობის თავისუფლად გავრცელების საშუალება მოიხსნა. რუსეთის მთავრობა საქართველოში შემოჭრისთანავე ეძებდა გზებს მისიონერების თავიდან მოსაშორებლად. თავდაპირველად თავიანთ იმპერიაში უცხო სასულიერო პირების ყოფნას იტანდნენ, ხოლო შემდეგ მისიონერებს პეტრებურგმა ისეთი მიუღებელი პირობები დაუწესა, რომ ვერ შესძლებოდათ საქართველოში დარჩენა. 1845 წლის დამდეგს ისინი საბოლოოდ გააძევეს საქართველოდან. ქართველი კათოლიკე მრევლი მღვდლების გარეშე დარჩა. იმ დროიდან ქართველ კათოლიკეთა ისტორიაში დაიწყო ახალი პერიოდი: კათოლიკობისათვის-

ქართველობისათვის ბრძოლის პერიოდი, რადგან ამის შემდგომ რომსა და რუსეთს შორის დაიდო ხელშეკრულება, რომლის საფუძველზე საქართველოს ყველა კათოლიკე, როგორც ლათინური, ისე სომხურის წესის, ტირასპოლის ახალი ეპარქიის გამგეობას დაუქვემდებარდა. სომეხმა კათოლიკეებმა მიზნად დაისახეს დაპატრონებოდნენ საქართველოში არსებულ „ლათინურ“ ეკლესიებსა და მათ ქონებას. სამწუხაროდ, ქართველი სამღვდელთა ვერ აღმოჩნდა მოწოდების სიმაღლეზე. მათი ერთი ნაწილი პავლე შაჰყულიანის მეთაურობით მთავრობის ორიენტაციას მიემხრო. იმისათვის, რომ რუსეთის მეფის ხელისუფლებისაგან მიეღო ეპისკოპოსის თანამდებობა, პავლე შაჰყულიანმა სოფლების: ბავრის, კარტიკამის, ხულგუმოს, ტურცხის მოსახლეობა „ბერძნის ტიპიკონითგან სომხურს ტიპიკონს შეუერთა, რაც ცხადი იყო რუსის მთავრობის წინაშე. ამას კი შედეგად ის მოჰყვა, რომ „მღვდლებს სომხურის ტიპიკონის გულისათვის დაუსომხებიანთ მთელი ქართველობა“. „უკახის ძალითა უკრძალეს ქართველ მორწმუნეებს ქართულ ენაზედ ლოცვა-ვედრება“. სამღვდელთა მხარე ნაწილი – პეტრე ხარისტირაშვილის მეთაურობით და თვით მრევლი ეროვნულ პოზიციებზე დარჩა და ყველანაირად ცდილობდა წინააღმდეგობა გაეწიათ მოწინააღმდეგისათვის. მან გადაწყვიტა დაეარსებინა ქართული ძმობა, რომელიც ქვეყანას მოუმზადებდა ახალ პატრიოტულ ძალებს და ფეხზე დააყენებდა მას (პ. ბალიძის სააკაშვილისადმი მოხსენება). თუმცა მოწინააღმდეგეებმა ამ მიზნის სამშობლოში განხორციელების საშუალება არ მისცა. ამიტომ იგი ოსმალეთში გადავიდა – 1857 წელს. მოძიებული მასალებით ნათლად ჩანს, რომ პეტრე ხარისტირაშვილი, ჯერ კიდევ სამშობლოში ყოფნის დროს შეეცადა საგანმანათლებლო მოღვაწეობას. შემდეგ კი საზღვარგარეთ – თურქეთში განაგრძო. კონსტანტინეპოლში მან სომეხი პატრიარქი – ჰარუხინიანი ინახულა, თავისი მიზანი გააცნო და დახმარება სთხოვა. „შორსმჭვრეტელმა სომეხ მღვდელმთავარმა რა გაიგო საქართველოს კათოლიკე ქართველთა მდგომარეობა და ღრმად ჩაუკვირდა მამა პეტრეს მოსაზრებულ გეგმის მნიშვნელობას, გაოცებაში ჩავარდა, შიშის ეჭვიც დაემატა. მან კარგად იცოდა ისინი შეიგნებდნენ თავიანთ მდგომარეობას, დღეს თუ ხვალ მოითხოვენ სომხებისგან ჩამოშორებას და დიდი ხნის გეგმა სომხურ პროპაგანდისა გაქარწყლდებოდა“ (გაზეთი „იმერეთი“, 1914, №101).

ამის შემდეგ სომეხთა მღვდელმთავარმა გადაწყვიტა, რომ ხელი შეეშალა პეტრე ხარისჭირაშვილისათვის. ამიტომ შესთავაზა თავისთან სამსახური – ეპისკოპოსობაც კი. მაგრამ მამა პეტრე არ მოიხიბლა მღვდელმთავრის მაცდური წინადადებით და თავისი განზრახვის სისრულეში მოყვანას შეუდგა. მან რომის პაპის პიო IX-ის წარმომადგენლის – მთავარეპისკოპოს ბრუნონის დახმარებით 1859 წელს მიიღო მკვიდრი სამსახური მოწყალეობის დათა მონასტერში. ასევე, სტამბოლში ქართველ კათოლიკეთა კონგრეგაციის შექმნის ნება ქართული ენითა და ტიპიკონით. იმავე წელს მამა პეტრემ ცნობილი მეცენატის იაკობ ზუბალაშვილის ფინანსური დახმარებით სტამბოლის გარეუბანში – ფერიქოვში შეიძინა მიწის მოზრდილი ნაკვეთი, სადაც 1861 წელს ააშენა წმინდა მარიამ ღვთისმშობლის ეკლესია (სიორიძე, 2002: 19). უნდა აღინიშნოს, რომ ფერიქვეის ძმობამ იურიდიული ძალმოსილება მიიღო 1861 წელს. „პროპაგანდა ფიდეს“ იმჟამინდელმა თავკაცმა – კარდინალმა ბარნაბომ აუწყა პეტრე ხარისჭირაშვილს, რომ 10 თებერვლიდან მის მიერ დაფუძნებულ ძმობას იურიდიული ძალმოსილება მიენიჭებოდა“ (ურუშაძე, 1994: 3). აღსანიშნავია ისიც, რომ პეტრე ხარისჭირაშვილის მზრუნველობით ფერიქოში მამათა სავანის ახლოს დაარსებული იქნა დედათა მონასტერი. მისი იურიდიული არსებობა აღიარებული იქნა 1871 წლის 9 მკათათვეს (ს.ქ.კ.მ.ს. 2009).

პეტრე ხარისჭირაშვილმა მიზანმიმართულად გამოიყენა დასავლეთის – ევროპის კეთილგანწყობა ქართველი კათოლიკეებისადმი. მის მიერ დაარსებულ სავანეს მფარველობას უწევდა სტამბოლში არსებული საფრანგეთის საელჩო, რადგან ქართველი კათოლიკეები ფრანგული ტიპიკონით სარგებლობდნენ. საფრანგეთის საელჩომ შესწირა მათ უსკუდარში მიწაც და საცხოვრებელი სახლები, რომელსაც ქართველები ფლობდნენ 1910 წლამდე. იქ მამა პეტრე ხარისჭირაშვილის ზრუნვით დაარსდა ეკლესია-მონასტერი. 1881 წელს კი გახსნა ქართულბერძნული სკოლა (ფუტკარაძე, 2007: 14). მისი ძალისხმევით ქართველ მამათა საზოგადოებას სკოლა და ეკლესია ჰქონდა აგრეთვე პერას უბანში, პაპასკვეპრში (ფაფაქოფორუში), ეკლესია-მონასტერი და ქართული სტამბა დააარსა სამხრეთ საფრანგეთში – ქალაქ მონთობანში, დედათა მონასტერი და სკოლა არსებობდა სტამბოლის ახლოს – დარდანელში. პეტრე ხარისჭირაშვილის მიერ დაარსებულ ქართველ კათოლიკეთა

ეკლესიებში წირვა-ლოცვა და ქადაგება ქართულად სრულდებოდა, ხოლო ეკლესიებთან არსებულ სკოლებში დიდი ყურადღება ექცეოდა ქართული ენის სწავლებას (ფუტკარაძე, 2002: 57). იგი სკოლებსა და სავანეებს იმ მიზნით აარსებდა, რომ რაც შეიძლება მეტ ქართველ ახალგაზრდას მისცემოდა სწავლის შესაძლებლობა. სავანეში აღზრდილთა დიდ უმრავლესობას მღვდლებად ამზადებდნენ და სამშობლოში აბრუნებდნენ. მამა პეტრე ივანე გვარამაძეს ერთ-ერთ წერილში სწერდა, რომ უნდა გაზრდილიყო ქართველი მღვდლების რიცხვი ახალციხის მხარეში, რომელთაც მოამზადებდა სავანეში.

პეტრე ხარისჭირაშვილს სურდა, რომ სავანეში აღზრდილ მოწაფეებს ჰქონოდათ ძლიერი ეროვნული ცნობიერება და საფუძვლიანად სცოდნოდათ მშობლიური ენა. მისი შესწავლისა და დაცვის ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებად ქართული ენის გრამატიკის სახელმძღვანელოთა შედგენა მიაჩნდა. ამ საქმეშიც მან თავისი წვლილი შეიტანა, თვითონ ჰქონდა შედგენილი „მოკლე ქართული გრამატიკა“. ამასთანავე, საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ პეტრე ხარისჭირაშვილმა ივანე გვარამაძესაც სთხოვა, „შეედგინა მოკლე ღრამატიკა, რომლის ქართულებ ქონვა საჭიროა და ძრიელ სასარგებლო“ (ს.ჯ.ი.მ.ფ. №2645).

ერთ-ერთ წერილში სწერდა: „მე მოგწერე ერთი ქართული გრამატიკის გაკეთება და იმედი მაქვს, რომ თავის დროზედ კიდემც გააკეთებთ იმას, მაგრამ რადგან ის თქვენგნით შეთხზული ღრამატიკა ქართული იქნება დიდი და სრული და რადგან მე ჯერ ჯერობით მჭიროდა ერთი მოკლე ქართული ღრამატიკა, ამისთვის მე დავიწყე აქ ერთი მოკლე ქართული ღრამატიკის გაკეთება და კიდევაც გავაკეთე მისი დიდი ნაწილი და დანარჩენ მცირე ნაწილს მალე შევასრულებ და იმასაც გამოგიგზავნი შესასწორებლად. ...აწ გამომიგზავნია თქვენთან ის ჩემგნით გაკეთებული დიდი ნაწილი ღრამატიკისა და გთხოვ რომ რომ რაც ნაკლებობა ნახოთ მასში უფრო რიერთი სუფთა ქართულს ლაპარაკს კერძოთ ის შეასწოროთ და ერთი სანდო პირის ხელით გამომიგზავნოთ“ (ს.ჯ.ი.მ.ფ. № 2203).

უნდა აღინიშნოს, რომ პეტრე ხარისჭირაშვილი დიდ ყურადღებას უთმობდა ქართული ენის სიწმინდის დაცვას. გარდა იმისა, რომ ქართველ კათოლიკეთა ეკლესიებში წირვა-ლოცვა და ქადაგება ქართულად სრულდებოდა, მოითხოვდა, რომ სასწავლებელში გამოყენებული სახელმძღვანელოები კარგი, სუფთა ქართულით ყოფილიყო დაწერილი. მოძიებული მასალები-

დან ნათლად ჩანს, რომ ამ მიზეზით მან არაერთ სახელმძღვანელოზე თქვა უარი. მრავალი ცუდად ნათარგმნი წიგნი კი ხელმეორედ ათარგმნინა ივანე გვარამაძეს. ერთ-ერთ წერილში იგი ივანე გვარამაძეს სწერდა: „შევირდებმა უნდა „შეისწავლონ კარგად სუფთა დაბიური ქართული და თხზვა კანონიერად, თვარემ უამისოდ რას არგებს მათ და ანუ მამულს მარტო ევროპული ენებით ლაპარაკი ოდეს მათ ჯერ ასარგებლებენ ვერაფერს მამულსა და თავიანთ მოძმეებს,“ ე.ი. მისი აზრით, ქართულ ენაზე თარგმნილი და შედგენილი სახელმძღვანელოები უნდა გამოეყენებინათ არა მარტო საგნის ხარისხიანად შესწავლისათვის, არამედ მათ უნდა უზრუნველყოთ მშობლიური ენის საფუძვლიანი შესწავლა და შევირდებში ეროვნული, პატრიოტული სულისკვეთების აღზრდა.

პეტრე ხარისჭირაშვილის საგანმანათლებლო მოღვაწეობა მხოლოდ კონსტანტინეპოლსა და მონთობანში რამდენიმე სასწავლებლის დააფუძნებით არ ამოიწურება. ქართული პედაგოგიური აზროვნების განვითარებისათვის მნიშვნელოვანი მონაპოვარია მის მიერ შედგენილი სახელმძღვანელოები: ჩვენ მიერ ზემოთ დასახელებული „მოკლე ქართული გრამატიკა სასოფლო სკოლებისათვის“ და „სიბრძნე კაცობრივი“.

„მოკლე ქართული გრამატიკა სასოფლო სკოლებისათვის“ ანტონ კათალიკოსის „ქართული გრამატიკის“ გათვალისწინებითა და გავლენით არის შედგენილი, მაგრამ შედარებით გამარტივებულია, რაც აიოლებდა სოფლის სკოლებში გრამატიკის ელემენტარული კანონების შესწავლასა და მართლწერის წესების დაუფლებას“, – წერდა დ. კურტანიძე (კურტანიძე, 2003: 27). აღნიშნულ პერიოდში განათლების სფეროში შექმნილი მდგომარეობისა და ქართული ენისადმი მეფის ხელისუფლების დამოკიდებულების გათვალისწინებით წიგნის მნიშვნელობა და მისი ავტორის დამსახურება უდავოდ დიდია.

პეტრე ხარისჭირაშვილი კარგად იცნობდა როგორც ქართულ, ისე ევროპულ სწავლა-აღზრდის სისტემებს. მისი პედაგოგიური შეხედულებები ეფუძნება ზნეობრივ-აღმზრდელობით პრინციპებს. ამიტომაც იყო, რომ მისი მეორე წიგნი „სიბრძნე კაცობრივი“ მოზარდთა აღზრდა-განათლებისათვის საყურადღებო სწავლა-დარიგებებს შეიცავს. მისი მიზანი იყო მოსწავლისათვის ესწავლებინა თეორიული ცოდნის პრაქტიკული გამოყენების გზები.

პეტრე ხარისჭირაშვილის საგანმანათლებლო მოღვაწეობაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია სასტამბო-საგამომცემლო საქმიანობას. მან სტამბოლში ქართული საგანის დაფუძნების შემდეგ, დიდი ძალისხმევით, 1870 წელს გახსნა ქართული სტამბა, რომელსაც თვითონვე უძღვებოდა გარდაცვალებამდე. მისი დახმარებით მეორე სტამბა გაიმართა მონთობანის საგანეშიც. სტამბაში იბეჭდებოდა როგორც თეოლოგიური სასწავლო ხასიათის სახელმძღვანელოები, ისე ე.წ. „სახალხო წიგნები“. როგორც მოძიებულები მასალებიდან ირკვევა, მამა პეტრე მიზნად ისახავდა სახელმძღვანელოებითა და საჭირო ლიტერატურით მეომერაგებინა არამარტო მის მიერ დაარსებული სასწავლებლები, არამედ თავისი გამომცემლობით დახმარებოდა ქართულ სახალხო სკოლებსაც. აი, რას წერდა იგი: „დიდი ხნის აქეთ მწუხარეს გულით ვხედავდი, რომ არა იპოვებოდნენ ქართულს ენაზე დასტამბული სასარგებლო და გამოსადეგი წიგნები და ამით ყველაფერი მოკლებული იყო სწავლის საშუალებისაგან მთელი საქართველოს საზოგადოების ფრიად უდიდესი ნაწილი. იგი, რომელმაც ქართული ენის მთელი სხვა ენა არ იცის. წიგნების უქონლობა უფრო შესამჩნევ გულდასაწყვეტი იყო სასოფლო სკოლების მდგომარეობისა“ (ს.ქ.კ.მ.ს.მ. 2009). მაგრამ საქართველოს სკოლებში მას არ მისცეს თავის სტამბაში დაბეჭდილი სახელმძღვანელოების გავრცელების უფლება. აღნიშნულთან დაკავშირებით ივანე გვარამაძე გულისტკივილით წერდა: „დაბეჭდა და გამოსცა მეტად სასარგებლო წიგნები, მაგრამ ჩვენდა დიდათ სამწუხაროდ საამისოთ ვერა ვსარგებლობთ ამ ძვირფას წიგნებიდგან. მაგრამ ბრალი, დანაშაულობა ჩვენის გონების გაუხსნელობისა არის და არა მისი. ჯერ კიდევ არ გამოვსუღვართ უმეცრების ღრმა ძილისაგან“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. № 2203). უნდა აღინიშნოს, რომ სტამბოლის საგანის სტამბაში ივანე გვარამაძის რამდენიმე წიგნი დაიბეჭდა.

მამა პიო ბალიძეს სურდა, რომ ქართველ საზოგადოებას კარგად სცოდნოდა მისი დამსახურება და შესაბამისი პატივი მიეგოთ მისთვის. სწორედ ამიტომ არის, რომ თავის ერთ-ერთ წერილში „ხმა სტამბოლიდამ“ დეტალურად აღწერა მისი მოღვაწეობა და საგანის დაარსების ისტორია: „მამა პეტრემ საგანეში სამონაზვნო წესი შემოიღო და ქართული ტიპიკონი დაუდო ბურჯად. დააფუძნა სტამბა და დაბეჭდა მრავალი წიგნი. მამა პეტრე დაუღალავათ სარდალივით მუდამ წინ უდგა საქ-

მეს. ძალღონით სავსე ახალი საზოგადოება თავის მოძღვრის ხმაზედ მამაცურად ეკვეთებოდა საქმეს“ (ს.ქ.კ.მ.ს.მ. 2009). მამა პიოს მიერ მამა პეტრე ხარისჭირაშვილის მოღვაწეობის წარმოჩენა მხოლოდ დამფუძნებლისადმი პატივისცემის გამოხატვა არ იყო, მას ასევე სურდა, რომ მისი მოღვაწეობა სამაგალითო ყოფილიყო სავანეში მყოფ მოწაფეთა და მოძღვართათვის.

შეიძლება ითქვას, რომ პეტრე ხარისჭირაშვილმა სტამბოლის ფერიქოის ქართველ კათოლიკე მამათა სავანის სახით შექმნა ქართული კულტურის, მეცნიერებისა და ქრისტიანული ეკლესიის მძლავრი კერა, რომელსაც თვითონ ხელმძღვანელობდა 1890 წლამდე. მისი გარდაცვალების შემდეგ 1979 წლამდე კი სავანეს მართავდნენ მამათა მიერ არჩეული წინამძღვრები. ამჟამინდელი მდგომარეობით იქ არსებობს საინტერესო მასალებით მდიდარი ფონდ-არქივი. იგი დაარსებიდან დღემდე კვლავ რჩება ქართული კულტურის ერთ-ერთ ძლიერ კერად.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე ჩვენი გადასახედიდან, კიდევ უფრო მეტია ინტერესი პეტრე ხარისჭირაშვილის პიროვნებისა და მოღვაწეობის შესახებ. მისი დამსახურება ქართველი ერის წინაშე განუზომელია. მესხური განმანათლებლობის სათავეებთან სწორედ იგი მოიაზრება. მისი საგანმანათლებლო მოღვაწეობა ქართველი კაცის ცნობიერების განმტკიცებას ემსახურებოდა. ის იმ ადამიანთა რიცხვს ეკუთვნის, რომლებმაც მთელი თავიანთი შეგნებული ცხოვრება უცხოეთის ცის ქვეშ იცხოვრეს არა საკუთარი თავისათვის, არამედ მხოლოდ საქართველოსათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

გაზ. „იმერეთი“, №101, 1914.

კურტანიძე, 2003: კურტანიძე დ., განათლება და პედაგოგიური აზროვნება სამცხე-ჯავახეთში XIX საუკუნის II ნახევარსა და XX საუკუნის დასაწყისში, სადისერტაციო ნაშრომი, 2003.

სიორიძე, 2002: მ. სიორიძე, საქართველოს და ქრისტიანული დასავლეთ ვეროპის ურთიერთობა, კონსტანტინეპოლის ქართველ კათოლიკეთა სავანე საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში, თბ., 2002.

სიორიძე, 2002: მ. სიორიძე, საქართველოს და ქრისტიანული დასავლეთ ვეროპის ურთიერთობა, კონსტანტინეპოლის ქართველ

კათოლიკეთა სავანე საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში, თბ., 2002.

ს.ქ.კ.მ.მ. 2009: სტამბოლის ქართველ კათოლიკე მამათა სავანის მასალები, შალვა ვარდიძის ფონდი, „წერილი სტამბოლიდან“.

ს.ჯ.ი.მ.ს.ფ. №2645: სამცხე-ჯავახეთის ისტორიის მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, №2645, პეტრე ხარისჭირაშვილის წერილი ივანე გვარამაძისადმი.

ს.ჯ.ი.მ.ს.ფ. №2203: სამცხე-ჯავახეთის ისტორიის მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, №2203, პეტრე ხარისჭირაშვილის წერილი ივანე გვარამაძისადმი.

ს.ქ.კ.მ.მ. 2009: სტამბოლის ქართველ კათოლიკე მამათა სავანის მასალები, პეტრე ხარისჭირაშვილის მასალები.

ს.ქ.კ.მ.მ. 2009: სტამბოლის ქართველ კათოლიკე მამათა სავანის მასალები, პიო ბალიძის ფონდი, წარმოთქმული სიტყვები.

ურუშაძე, 1994: ურუშაძე ლ., პეტრე ხარისჭირაშვილი, „საქართველოს კათოლიკე“, №3, 1994.

ფუტკარაძე, 2007: ფუტკარაძე შ., სტამბოლის ქართული სავანე, ქართველური მემკვიდრეობა, XI, თბ., 2007.

ფუტკარაძე, 2002: ფუტკარაძე შ., ქართული კულტურის კერა სტამბოლში, საქართველოს და ქრისტიანული დასავლეთ ევროპის ურთიერთობა, ქუთაისი, 2002.

TO STUDY THE EDUCATIONAL ACTIVITIES OF PETER KHARISCHIRASHVILI

Summary

Peter Kharischirashvili belongs to the people who devoted their life to their homeland though they had to spend their whole conscious life abroad. He established Georgian Catholic Fathers' Cloister of Istanbul as a powerful hub of Georgian culture, science and the Christian Church. After his death the Heads, elected by the Fathers, ran the Cloister until 1979.

Two hotbeds of Meskhetian Enlightenment functioned from the II half of the XIX c., the founder of which was Peter Kharischirashvili and therefore he was considered to be at the origin of the Meskhetian Enlightenment. His educational activities served to strengthen the national awareness of Georgian man.

Peter Kharischirashvili founded several Georgian Catholic Churches and the schools at the churches in Constantinople and Montoban in which the church service and teaching were fulfilled in Georgian. He drew a big attention to the cleanness of the Georgian language and insisted that the textbooks should be written in good, pure Georgian language. The Cloisters and schools established by him gave a good chance to Georgian young people to receive an education. Most of them were trained as priests and returned to their homeland.

The textbooks prepared by Peter Kharischirashvili are significant achievement for a development of Georgian pedagogical thinking. Printing - publishing activities also occupy an important place in his educational work.

**მავთულხლართის ორი მხარე თანამედროვე ქართულ
ლიტერატურაში**

(გიორგი სოსიაშვილის ორი მოთხრობის მიხედვით)

ეპოქები და მნიშვნელოვანი მოვლენები ხშირ შემთხვევაში განსაზღვრავენ ლიტერატურულ მიმდინარეობებს და ძირითად თემატიკას, რაც შემდეგ მწერალთა შემოქმედებაში ამა თუ იმ ფორმით წარმართველ ადგილს იკავებს და უდიდესი მასა-ლით ასაზრდოებს ლიტერატურულ ასპარეზს. „ეპოქას მოაქვს თავისი რითმი, თავისი ინერცია. მწერალმა უნდა იგრძნოს ეპოქის პულსაცია, ეპოქის სული. მწერალი არ არსებობს ინდივიდუალური მწერლური თვისებების გარეშე, მაგრამ, თუ ეს თვისებები ეპოქის რიტმსა და ინერციაში არ ზის, ყოველთვის იქნება ანაქრონიზმი ნაწარმოებსა და ეპოქას შორის“ (ფანჯიკიძე, 1986: 604). ბუნებრივია, რომ ოცდამეერთე საუკუნის ლიტერატურაში გარდამტეხი ძალით შემოიჭრა აგვისტოს ომის ტკივილიანი თემატიკა და თითქმის ყველა თანამედროვე მწერალი ცოტად თუ ბევრად შეეცადა ამ ტკივილს შეხებოდა. რა თქმა უნდა, ამ პროცესში უზნეულო არაფერი დაგვინახავს, პირიქით, სრულიად გასაგებია, რომ ვერც მკითხველის და მით უმეტეს, ვერც მწერლის ემოციური ბუნება თავის თავში ვერ დაიტევს ისეთ ძლიერ განცდას, რომელიც ასეთი მასშტაბის ტრაგედიის შემდგომ სრულიად გასაგები მოვლენაა. შესაბამისად, ომის თემა მწერლისთვისაც და მკითხველისთვისაც ბევრი ფიქრისა და განსჯის საგანია. ძირითადი ხაზი ნოველისა თუ მოთხრობისთვის თითქოს მზაა, მაგრამ ისევ თემატიკიდან გამომდინარე, მწერლისთვის საფრთხილო და სარისკოც არის ომთან შემოქმედებითი მიახლოება, ვინაიდან არსებობს საშიშროება, რომ ერთი და იმავე მოცემულობაში მრავალი შემოქმედის ტრიალი, უბრალოდ, ერთი ამბის მრავალჯერ მოყოლას დაემსგავსოს, რაც ლიტერატურას მაინცადამაინც არ უხდება. სტატიაში „ომი და ლიტერატურა“ სოსო სიგუა აღნიშნავს: „თუ გერმანული

მწერლობა ომის აგრესიას უძღვროდა, ქართველს თავდაცვა და თავის დახსნა, დაკარგულის მოპოვება აინტერესებდა.

ომის ჰეროიკას ნერგავდნენ რუსთაველი და ვაჟა-ფშაველა, კონსტანტინე გამსახურდია და გრიგოლ რობაქიძე, პაოლო იაშვილი და ტიცვიან ტაბიძე.

...ტიციან ტაბიძემ ომის ჰეროიკა ქართველი ერის ნაციონალურ თვისებად მიიჩნია და თანამოკალმეებს მოუწოდა, ეგრძნოთ მისი სული და არ ეფიქრათ „ომის ბოროტებაზე“ (სიგუა, 2014: 612).

გიორგი სოსიაშვილი ის მწერალია, რომელიც ხშირად ეხმაურება აგვისტოს ომის თემატიკას და ომის ჰეროიკას სრულიად განსხვავებულად აღიქვამს. ის ომით გაცივებულ გულებში მონატრებულ სიყვარულს დაექებს და მთავარი აქცენტი უბრალო ადამიანების განცდებზე გადააქვს, საიდანაც ომის საშინელების ღრმად ფილოსოფიური მხარეები უადრესად საინტერესოდ იკვეთება. „მწერალმა უნდა დაიცვას თანაფარდობა თხრობას, თავშესაქცეობასა და დამაჯერებლობას, ესთეტიკურობასა და ფილოსოფიურობას შორის. წინააღმდეგ შემთხვევაში, გაქრება მხატვრული სამყაროს „რეალურობის“ ილუზია. ლევ ტოლსტოი შენიშნავდა: „ყოველი ჩვენგანისთვის ნაცნობია უნდობლობისა და პრიორიტეტის ის გრძნობა, რომელსაც მკითხველში ბადებს მწერლის პოზიცია, თავს მოგახვიოს თავისი აზრი. საკმარისია, ავტორმა (მთხრობელმა) წინასწარ გვაძინოს: მოემზადეთ ახლა ტირილი მოგიწევთ, ანდა მოემზადეთ, ახლა გაგაცინებთ და ჩვენ ტირილის ან გაცინების სურვილი გაგვიქრება“ (გაფრინდაშვილი... 2008: 480).

იმდენად, რამდენადაც გიორგი სოსიაშვილი აღწერილი სიუჟეტების ძირითადი ნაწილის რეალური საწყისების თვითმხილველიც არის, მისგან დახატული პერსონაჟებისა თუ სიტუაციების დამაჯერებლობა თავისთავად იპყრობს განსაკუთრებულ ყურადღებას. აშკარაა, ავტორიც ამ განცდათა თანაზიარია და სწორედ ამიტომ, რომ ლამის არის დოკუმენტალისტიკაში გადადის საკუთარ მოთხრობებში, დამაჯერებელი და რეალურ საწყისებზე აგებული ამბების თხრობით. საინტერესოა, რომ აღნიშნულ თემაზე მის მოთხრობებში დასურათხატებელი ყველა ამბავი, მიუხედავად მთავარი თემატიკის ერთიანობისა, რადიკალურად განსხვავდება ერთმანეთისგან და ორიენტირებულია სრულიად განსხვავებულ ემოციურ ნიუანსებზე. „ქართული ნოველა ქმნის, თუ აღწერს

ქართულ სამყაროს, ერთდროულად თვითკმარსაც და „ღია-საც“, ყოვლისმომცველსაც და უნიკალურსაც, ასევე განსხვავებულს „სხვათა“ ქვეყნებისგან და ასე მსგავსს (კუცია, 2009: 211). გიორგი სოსიაშვილი ზედმიწევნით ერგება ქართული ნოველის ხასიათს და საინტერესოდ აგრძელებს ქართული ნოველისტიკის ტრადიციებს.

აღნიშულის სადემონსტრაციოდ გვინდა მიმოვიხილოთ მისი ორი მოთხრობა: „მძახვები“ და „ბაღები“, რომლებიც გორის უნივერსიტეტის ჟურნალში „ჩვენი უნივერსიტეტი“, 2015 წლის პირველივე ნომერში დაიბეჭდა და წაკითხვისთანავე მიიპყრო ჩვენი ყურადღება (ჩვენი უნივერსიტეტი, 2015: 9-14). „მძახვების“ ბოლო წინადადების წაკითხვისას უკვე ჩამოყალიბებული ვიყავით, რომ ამ მოთხრობის თაობაზე აუცილებლად უნდა გაგვემახვილებინა მკითხველის ყურადღება და დაგვეწერა გამოსმაურება, რათა ის ფრიად საინტერესო ნიუანსები, რომელთაც მოთხრობა შეიცავს, მკითხველის ყურადღების მიღმა არ დარჩენილიყო. ეს მოსაზრება მოთხრობამ „ბაღები“ კიდევ უფრო განამტკიცა და, შესაბამისად, ვეცადეთ ორივე მოთხრობა ისე მიმოგვეხილა, რომ შეძლებისდაგვარად ამოგვეცნო მწერლის აქცენტები და დაგვეკვალიანებინა მკითხველი, რომელსაც ხშირად ახალი, ჯერ კიდევ მისთვის უცნობი საკითხავი ლიტერატურა უამრავ და არცთუ ღირსეულ კონკურენციაში აქვს ასარჩევი.

თანამედროვე მარკეტინგული მიდგომები შეჭრილია ყველა სფეროში და არც ლიტერატურას დაჰკლებია მისი დათვური სამსახური. ზოგიერთი „აღიარებული“ მწერალი, ვისი სახელიც მავანს შესაძლოა დღენიადავ პირზე ეკეროს, რეალურად, მწერლობასთან მწერალადაც კი იმყოფება. ზოგჯერ დაბეჭდვამდე ინათლებიან „ბესტსელერად“ წიგნები და მკითხველიც ეგება ეშმაკურად დაგებულ მახეში, აიძულებს რა ცნობის-მოყვარეობა აჰყვეს მარკეტინგის დინებას და „გაასადოს“ ფერადყდიანი მაკულატურა, განსაკუთრებით მაშინ, როცა წინასწარ და სასწრაფოდ იგეგმება „სახელგანთქმული“ ავტორების გამოჩეკვა. ილუზიონისტივით დაატრიალებენ ერთი-ორ თვალის ასახვევ ტრიუქს პიარ-მენეჯერები და „კლასიკოსი“ დროებითი ევექტით, მომზადებულია. აკაკი ბაქრაძის აზრით: „გაუგებრად, ბუნდოვნად მხოლოდ ორ შემთხვევაში წერენ, ერთხელ, როცა ის ცუდად იციან, რაზეც წერენ. მეორედ, როცა დემაგოგიური მიზნით წერენ და სიტყვების კორიანტე-

ლით მკითხველს თვალში ნაცარს აყრიან” (ბაქრაძე, 2013: 460). გიორგი სოსიაშვილი სწორედ ის მწერალია, რომელმაც კარგად იცის, რაზეც წერს და ამიტომ მისი მოთხრობებიც იოლად არის გასაგები. მიუხედავად იმისა, რომ ნამდვილ ნიჭიერებას რთული და აღმართიანი გზა აქვს გასავლელი, წარმატებაც ნაბიჯ-ნაბიჯ მოდის და სახელიც. ასე აღმართ-აღმართ მიიწევს შემოქმედებით გზაზე მწერალი გიორგი სოსიაშვილი. მისი შემოქმედებისთვის, საქართველოს ბედ-იბღაბდი, შორეული თუ ახლო წარსული და აწმყო განუყოფელი საზრუნავია. „მწერლის მიზანია ცხოვრებისეული სინამდვილის ასახვა და წარმოჩენა (ცხადია, მისი თანმხლები კონფლიქტების გათვალისწინებით). ჩანაფიქრი მომავალი მხატვრული ნაწარმოების პირველსახეს წარმოადგენს. მასში მოიაზრება შინაარსი ძირითადი ელემენტების, კონფლიქტების, სახეობრივი სტრუქტურის წყაროები“ (გაფრინდაშვილი... 2008: 80). 2008 წლის აგვისტო, მისი წინარე თუ პოსტ პერიოდებით, გიორგი სოსიაშვილს უზადო პროფესიონალიზმითა და მაღალმხატვრული ოსტატობით აქვს ასახული შემოქმედების ერთ ნაწილში და ვინემ ამ ინერციით იქნებ ეს ორი მოთხრობაც ომის თემატიკას მიათვალოს, თუმცა ჩვენ ვერ დავეთანხმებით, რადგან ორივე მათგანის მთავარი თემა ომი და კონფლიქტი კი არ არის, არამედ სიყვარული და ერთგულება. სიყვარული და ერთგულება სამშობლოსადმი, მეგობრისადმი და, ბოლოს, იმ სანუკვარი ერთადერთისადმი, რომელსაც პირადობის დამადასტურებელ მოწმობაში მილიონნაირი სახელი შეიძლება ერქვას, გულში კი თავად სიყვარული ჰქვია, ყველგან და ყველა ვითარებაში.

მოთხრობაში „მძახლები“, ქართველების მძახლები იმ ოსი გოგონას მშობლები არიან, მავთულხლართებში რომ გამოძვრა და შეყვარებულ ქართველ ბიჭს ვაჟს ცოლად. თავისთავად ამბავი უკვე სამოთხრობე მასალაა და მაქვს რა ფუფუნება მწერლის ცხოვრებისეულ გარემოს არცთუ ცუდად ვიცნობდე, ავტორის სანაცნობო წრეში განვითარებული თითქმის იდენტური ამბის რეალური ვერსიაც მაქვს მოსმენილი თავის დროზე. შესაბამისად, სიუჟეტიც მარტივად ამოვიცანი, მაგრამ სინამდვილეში საქმე სულ სხვა რამეშია, როგორ დაინახა და რას მიანიჭა ემოციური დატვირთვა თავად ავტორმა, აი, რა გახდა ჩემთვის, როგორც მკითხველისთვის, მთავარი სიურპრიზი.

ამბის მთხრობელი ვაჟის მამაა, ცოტა შეშინებული, ცოტა აფორიაქებული, ცოტა გაურკვეველობაში ჩავარდნილი, მაგრამ გულის სიღრმეში მაინც გამარჯვებული, ამაყი და კმაყოფილი. თუმცა, შვილის მისამართით საყვედურს გამოთქვამს: „რა გინდა, შვილო, რასა მრევ შარში. ძლივს რაღაცას მოვეწიე“. სტრიქონებს შორის ილანდება, როგორ ამაცობს, რომ მისი შვილისა და რძლის გამბედაობაზე ტაში დაუკრეს, რომ „იდგა დარბაზი და გუგუნებდა“, როცა „ვიღაც დიდი კაცი გამოსულა თურმე სიტყვითა“ და მისი შვილების საქციელი თვალსაჩინო მაგალითად მოუშველიებია, „როგორც არ უნდა ჩაერიოს რუსეთო, როგორც არ უნდა ჩაყოს ცხვირი და არეულობა სცადოსო, არაფერი გამოუვაო, ჩვენ ისევ ძმებად დავრჩებითო“. მერე, საკუთარი სიყვარულის ამბავს აგონებინებს ავტორი მთხრობელ მძახალს და ხაზს უსვამს, რომ „ჯაგასთვისაც“ (ქართველი ბიჭის მამის პერსონაჟის მეტსახელია), სინამდვილეში სრულიად მისაღებია სიყვარულისთვის ბრძოლა და ის საყვედურები, რომელსაც შვილის მისამართით გამოთქვამს, ვალის მოხდა უფროა ცივი გონების წინაშე, რომელიც მოცემულ სიტუაციაში ცხელ გრძნობებს გაუნაპირებიათ. მაგრამ მთავარი ისევ წინ არის: მავთულხლართების დამრღვევი შეყვარებულებისთვის და მათი ოჯახებისთვის რეალურად უფრო მკვეთრდება და გაცილებით მეტი ეკლით ნაყოფიერდება მავთულხლართი, თავს მოხვეულ საზღვარს აქეთ-იქით დარჩენილებს ერთად ყოფნა სწყურიათ, მათთვის ურთიერთლტოლვა და სიყვარული უსაზღვროა და უსამანო, ამიტომ რადგან ერთმანეთთან საახლობლოდ არ უშვებენ „მშვიდობისმყოფელები“, უცნაური გამოსავალი მოაფიქრდათ მძახლებსაც (გაჭირვება მაჩვენეო, როგორც იტყვიან), ბატკანი დაკლა „ჯაგამ“ ახალი ნათესავების საპატივსაცემოდ და სუფრა პირდაპირ მავთულხლართების ძირში გააწყობინა ოჯახობას. გასაოცარია ავტორის მიერ დახატული სურათი, მავთულის ღობის გასწვრივ გაშლილ, მავთულხლართზე ასი ათასჯერ მოკლე სუფრას განუსაზღვრელად უფრო დიდი ძალა აქვს, ვიდრე ქვემეხებითა და ავტომატებით გამაგრებულ ღობეს.

შეუძლებელია მთხრობის ამ მეტად ემოციურმა პასაჟმა ღრმად არ დაგაფიქროს და არ გაიძულოს მომავალზე სიყვარულით იფიქრო. შვილისა და სიძისკენ მიმართული ცრემლებმწოლილი მზერა ახალდაოჯახებული გოგონას მამისა, უცნაურად არის ტრაგიკულიც, დრამატულიც, სევდიანიც, მაგ-

რამ ამავედროულად იმედიანი, ვინაიდან, მავთულხლართის ეკალნარი სიყვარულს ვერ აკავებს, ამ პათოსს კი ავტორი ერთი მშვენიერი, ალფეგორიული ფრაზით გადასცემს მკითხველს, მოთხრობის საფინალო მომენტში - ალადასტურით საესე ჭიქაში გაძვრება მზის სხივი, ჭიქის ორივე მხარეს ეფინება ნათელი და ადვილი წარმოსადგენია, რა კეთილშობილი ფერით ააპარპალებს ჭიქაში მოქცეულ ალადასტურს. იქნება, ალადასტური საქართველოა, ჭიქა - მავთულხლართი, გამჭოლი სხივი კი უტყუარი ნიშანი თბილი და მზიანი მერმისისა. აკი ეუბნება კიდევ დანაღვლიანებულ მძახალს ჯაგა: „მალე ჩავისუტებთ ერთმანეთს, მალე. ...ჩვენი გამარჯვებისა იყვესო“.

მეორე მოთხრობა „ბაღები“ კი, თითქოს ერთგვარი ლოგიკური განვითარებაა ზემოთ განხილული მოთხრობისა. მძახელები თუ სიყვარულის ირგვლივ ირაზმებიან, „ბაღები“ მეგობრობის საოცარ მაგალითს გვიჩვენებს. ორი, ეთნიკური ნიშნით ხელოვნურად დაშორებული ქართველი და ოსი მეგობარი, „მშვიდობისმყოფელების“ იარაღის ჟღარუნის პირობებში ინარჩუნებს ძმობას და იმ ფორმას პოულობს ერთგულების გამოსახატავად, რომელიც არსებულ რთულ რეალობაში ხელეწიფებათ. სხვა დროს იქნება არც დაინტერესებულებიყვნენ ერთმანეთის ბაღ-მოსავლის არსებობა-არარსებობით, ახლა კი, უადგილო საზღვარმა ჯერ ოსი მეგობრის ნაფერებ-ნალოლიავები ბაღი მოახვედრა ღობის აქეთ, მერე პირიქით, მავთულხლართი ისე შემოწიეს, რომ ქართველის ბაღი აღმოჩნდა იმავე უადგილო საზღვარს მიღმა. ბუნებრივად კი მხოლოდ „ერთი პატარა საწური კანაო“ ჰყოფს ოსი გაბისა და ქართველი ნიკოს ბაღებს.

ვიდრე გაბის არც სამეგობროდ უშვებენ და არც სამუშაოდ მავთულს გაღმა, ნიკო საკუთარ ბაღზე მეტად მეგობრისას უვლის, მეგობრის მოსავალზე ზრუნავს და რეალიზებული მოსავლით მიღებულ ფულსაც ჩუმად უგზავნის გაბის. შემდეგ გაბი პასუხობს იმავე ერთგულებით ნიკოს. ეს ქუსტი არ არის ვიწრო გაგებით მხოლოდ ბაღის მოვლა, ეს ურთიერთსიყვარულისა და მეგობრობის საოცარი მაგალითია, სინამდვილეში ხომ ნიკოც და გაბიც, საკუთარ წარმოდგენაში მეგობრის ხეხილს კი არა, ამ ხეხილში განსხეულებულ ძმობას ესათუთებიან. შვილივით უვლიან ერთმანეთის ნაამაგარს მიუხედავად იმისა, რომ არ უწიან, „რამდენი ხანი ექნებათ გაშვილებული“.

ნიკოს აქეთ დაატარებენ გამოძიებელთან ოსი მეგობრის გამო, გაბის ალბათ იქით, რადგან „ვის დააჯერებ, რომ ...ასეთი ძმაცაცობა აქეთ?“ ავტორი კი ისეთი დამაჯერებელია ამ მოთხრობის ფარგლებში, რომ გააკვირვებას მკითხველში სწორედ ასეთი მეგობრობის დაუჯერებლობა უფრო იწვევს, ვიდრე თავად ეს ისტორია და ძმობის წარმოუდგენელი მაგალითი.

მკითხველსაც სჯერა, სჯერა და იმედით ივსება, ისეთი თვალსაჩინოდ აბრიალებული, ღამაში და რეალური იმედით, როგორც „აღადასტურით სავსე ჭიქაში გამძვრალი მზის სხივი“.

როგორც სამართლიანად შენიშნავდა ზურაბ ჭავჭავაძე - „მწერლობა განცალკევებული კუნძული ხომ არ არის! იგი ეროვნული ინტელიგენციის ორგანული ნაწილია. როგორც ერი, ისეთი ბერიო, - ნათქვამია. გულუბრყვილობა იქნებოდა, ზნეობრიობის, თუ მოქალაქეობრიობის თვალსაზრისით მწერალს სხვაგვარი მოთხოვნები წავუყენოთ და მუსიკოსს, მეცნიერსა და მასწავლებელს კი - სხვაგვარი, მაგრამ, ამასთანავე, მწერლობა ინტელიგენციის ყველაზე „მეტყველი“ ნაწილია და, ამდენად, ყველაზე უფრო თვალნათლივ ასახავს საზოგადოების სულიერ მდგომარეობას“ (ჭავჭავაძე, 1993: 336).

გიორგი სოსიაშვილის ეს ორი მოთხრობაც სულიერ მდგომარეობაა მავთულხლართის ორ მხარეს დარჩენილი საზოგადოების ყველაზე ჯანსაღი ნაწილისა, მათი, ვისაც ესმის, რომ ძალით გაცეიბულ გულში სიყვარულის ცეცხლი არ დანაცრდება, იქნებ დანაკვერჩხლდეს კიდევ, მაგრამ ნაკვერჩხალს ხომ მხოლოდ პატარა მონატრების სიო ეყოფა, ისევ ცეცხლად რომ აგიზგიზდეს. ასეთია გიორგი სოსიაშვილის მრწამსიცა და იმედიც, ასეთია ჭეშმარიტი მწერლის პოზიცია და შეუძლებელია არ დაეთანხმო, შეუძლებელია ამ კეთილგონიერმა დამოკიდებულებამ გავლენის ქვეშ არ მოგაქციოს, ამიტომ რაც უფრო მეტი მკითხველი ეყოლება ნიჭიერ მწერალს, მეტი ადამიანი დაინახავს იმ ღრმად ფილოსოფიური და ამაფდროულად მარტივ-ადამიანური დამოკიდებულების უაღტერნატიგობას. მიგვაჩნია, რომ არა მხოლოდ დასახელებული ორი ნოველა, არამედ გიორგი სოსიაშვილის მთელი შემოქმედება, უდაოდ იმსახურებს როგორც მკითხველთა ფართო საზოგადოების, ისე ლიტერატურის კრიტიკოსთა განსაკუთრებულ ყურადღებას, ჩვენ კი შევეცადეთ ამ ნაშრომის ფარგ-

ლებში წარმოგვეჩინა განხილული ორი მოთხრობის მეტად საინტერესო და პრობლემატური ასპექტები და ასევე, ერთი თანამედროვე მწერლის შემოქმედების მაგალითზე, მცირე წვლილი შეგვეტანა მიმდინარე სალიტერატურო პროცესის კვლევის საკითხში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბაქრაძე, 2013: ბაქრაძე აკ., „სკოლას“, გამომცემლობა ინტელექტი, თბილისი, 2013.

გაფრინდაშვილი... 2008: გაფრინდაშვილი ნ., მირესაშვილი მ., „ლიტერატურათმცოდნეობის საფუძვლები“, საგამომცემლო სახლი „ინოვაცია“ თბილისი, 2008.

კუცია, 2009: კუცია ნ., ქართული ნოველის ისტორიის ზოგიერთი საკითხისათვის (XX საუკუნის 80-იანი წლები), გამომცემლობა „მერიდიანი“თბ., 2009.

სიგუა, 2014: სიგუა ს., მოდერნიზმი, თბილისი, 2014.

ფანჯიკიძე, 1986: ფანჯიკიძე გ., რჩეული თხზულებანი 3 ტომად, რაციონალიზმი, რიტმი, ფსიქოლოგიზმი, ტ. II, თბ; 1986.

ჩვენი უნივერსიტეტი, 2015: ჟურნალი „ჩვენი უნივერსიტეტი“ (გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ჟურნალი) №1(27), 2015.

ჭავჭავაძე, 1993: ჭავჭავაძე ზ., ლიტერატურათმცოდნეობა, კრიტიკა, პუბლიცისტიკა, თარგმანი („რას ვაკეთებთ?! რას ვშვრებთ?!“), თბილისი, 1993.

ეპიზოგრაფიული ძეგლი კურცხანის ხეობიდან

ჩვენი კურსდამთავრებულის ნათია ველიჯანაშვილის შეტყობინებით კურცხანის ხეობაში ადგილობრივი მიუთითებენ ეპიგრაფიკულ ძეგლებზე, რომელიც შეიძლება დაიკარგოს ან განადგურდეს, როგორც ბევრი მსგავსი ნიმუში ჩვენი ისტორიისა.

განთლების, ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დეკანის მოადგილის ლ. ბერიძის განცხადების საფუძველზე გადაწყდა, მოწყობილიყო ერთდღიანი ექსპედიცია, გასვლა კურცხანის ხეობაში და წარწერის მონახულება, შეძლებისდაგვარად დაფიქსირება ან წამოღება უნივერსიტეტში წარწერიანი ქვისა. წინასწარი მოლაპარაკების საფუძველზე გაფორმდა ხელშეკრულება დიმიტრი შეყლაშვილთან. საკითხის შესწავლის შედეგად გაირკვა, რომ ტერიტორიაზე, სადაც ძეგლის არსებობას მიუთითებდნენ, სპეციალური მანქანის გარეშე ვერ ავიდოდით. ასეთი სპეციალური მანქანა აღმოჩნდა ძველი სამხიდიანი „ურალი“, რომლითაც ადგილობრივი მოსახლეობა მუშაობს ხე-ტყის დამზადებაზე.

2015 წლის 25 ივლისს, შაბათს, აბასთუმნის მისადგომთან, **კურცხანის წყლისა და ოცხურას** შესართავთან რესტორან „მზიურის“ წინ შეიკრიბა ჯგუფი: მერაბ ბერიძე, ვასილ ბერიძე, ნათია ველიჯანაშვილი, დავით ველიჯანაშვილი, ბორის შეყლაშვილი, ომარ გაბუნია და მძღოლი. დამხვედრნი ყველანი ადგილობრივი მკვიდრები იყვნენ, მათ კარგად იცოდნენ კურცხანის ხეობა და ადგილი, სადაც წარწერიანი ქვა გვეულებოდა.

როდესაც ხეობათა სახელდება ხდება, გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მდინარეს, რომელიც ხეობაში მოედინება, ხოლო მდინარეთა ნომინაცია ხეობაში მდებარე რომელიმე ცნობილი პუნქტის მიხედვით ხდება მის სათავეში, შესართავთან ან რომელიმე მონაკვეთში. ჩვეულებრივი გრამატიკული საშუალებით გაფორმდება ცნობილი სახელი და ხეობის ან მდინარის სახელდებაც სრულყოფილ სახესღებულობს. ორი ძველი და ისტორიული მდინარე ერთვის ერთმანეთს აბას-

თუმცის ბოლოს, რომელსაც ძველი ციხესიმაგრე დასცქერის ჩრდილოეთიდან. მას **თამარის ციხეს** ეძახიან, თამარის ციხიდან მდინარე ოცხურას (**ოცხის წყლის**) მარჯვენა ნაპირამდე ჩადის გვირაბი, ხოლო „მზიურის“ თავზე, კურცხანის მარჯვენა ნაპირზე არის ეკლესია, რომელიც ადგილობრივთა მტკიცებით **დარეჯანის (?)** სახელობისაა, ვფიქრობთ, ეს ნაეკლესიარი უნდა იყოს ს. ჯიქიას მიერ დამოწმებული 1879 წლის „დროების“ ინფორმაცია: „იქ, სადაც ოცხეს და კურცხნის მდინარეები შეერთიანდებიან ერთმანეთს, მხარ მარჯვნივ, ტყით შემოსილ მალაღ კლდიან გორაზე დგას ნახევრად მონგრეული ძველი ქართული მონასტერი“ (ჯიქია, 1958: 176). გ. ბოჭორიძის მიხედვით ეს არის მონასტერი წმ. გიორგის სახელობის ეკლესიით (ბოჭორიძე, 1992: 122). ასე რომ, დარეჯანის სახელობის არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება იყოს.

ოღნავ, რამდენიმე მეტრში, ჩასცდები ოცხურას და შეგხვდება დღევანდლამდე შემონახული **თამარის ხიდი**, რომელსაც ხშირად ადიდებული ჩაუვლის ამ ორი ხეობის წყლები, მაგრამ ვერაფერს აკლებს. **ოცხურა**, მიუხედავად იმისა, რომ დღეს **ოცხე** ადარსად არის, როგორც საკუთრი სახელი, ინახავს ამ უძველეს ქართულ სახელს - ურ - ა ჰიდრონიმთა მწარმოებელი სუფიქსით გაფორმებულს. ზოგჯერ ამ მდინარეს **ოცხის წყალსაც** უწოდებენ, ოფიციალურად ყოველგვარი წესებისა და გეოგრაფიული თუ ლინგვისტური კანონების დარღვევით კი ოცხე წაუწერიათ მდინარის მისათითებელ ტრავარეტზე. კურცხანის ხეობის მდინარეს **კურცხანის წყალი** ჰქვია. ჩვეულებრივ, მართულმსაზღვრელიანი კომპოზიტი მიგვანიშნებს, რომ ხეობის მთვარი პუნქტი არის **კურცხანა**, ისევე, როგორც **ოცხე** იყო და არის ოცხის ხეობის მთავარი პუნქტი და ის აბასთუმნის ისტორიული სახელია. აქვე შეიძლება მივუთითოთ ოცხის კიდევ უფრო ძველი სახელის გამოძახილად **ორძღე (ორძღის წყალი)**. ეს სახელი ჩაწერილი გვაქვს 2010 წელს და ინფორმატორის კატეგორიული მტკიცებით, ოცხეს ასე უწოდებდნენ. თუ მართლაც მივიღებთ ამ ფარმას, შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ **ორძღე** მიღებულია **ოდრხესაგან** რ - ძ - ს მტათეზისითა და ხ - ს თანამეწვევილ ნაპრალოვნით შეცვლით, რაშიც შეიძლება არაქართულენოვანი გარემო იყოს დამნაშავე.

ჩვენ უნდა შევუყვეთ კურცხანის ხეობას. სახელი კურცხანა გვხვდება - ა-ს გარეშე და გვაქვს მისი შეკუმშული ფორმა,

რომლის დადასტურებაც თანამედროვეთა მეტყველებაშიც შეიძლება:

„კურორტის ზონა სწორედ იმ ადგილს იწყება, სადაც მდინარე **აბასთუმანი კურცხანს** უერთდება. მდინარე **კურცხანს** მიეყავართ ნაძვით, ფიჭვით და სოჭით შემოსილ კურცხნის ხეობაში“ (ანდლულაძე, 1934: 10).

კურცხანას ზოგჯერ **კურცხანკასაც** ეძახიან. –*ка* რუსული სუფიქსით დაბოლოებული მდინარეთა სახელები გვხვდება მე-19 საუკუნის შემდეგ. ასე ეწოდა **ბორჯომულას ბორჯომკა** თვით ოცხის წყალს (ოცხურას) მე-19 საუკუნეში უწოდებდნენ აბასთუმნის წყალს და მის რუსულ ვარიანტს აბასთუმანკას. ეს ფორმა დამოწმებული აქვს 1866 წელს მ. სკოროვის სტატიიდან ვ. ანდლულაძეს (ანდლულაძე, 1934: 16).

მიუხედავად იმისა, რომ ბევრი მოსაზრება არსებობს ოცხის||ოდრხის ეტიმოლოგიის შესახებ, აშკარაა, რომ გეოგრაფიული პუნქტით არის მოტივირებული სახელდება და სადაც არ უნდა ვეძებოთ ოცხის||ოდრხის ადგილმდებარეობა, ოცხის ხეობას ვერ ვასცდება.

რაც შეეხება **კურცხანს** თუ **კურცხანას**, დღეს ვერავინ მიუთითებს მის ისტორიულ ადგილსამყოფელს და არც ისტორიული ტრადიცია ან რაიმე გადმოცემა არსებობს იმის შესახებ, თუ სად შეიძლება ყოფილიყო კურცხანა. რადგან სიტყვა გვხვდება შეკუმშული ფორმით - **კურცხნის**, აშკარაა, რომ - **ან** მარცვლის **ნ** არ არის გრამატიკული ფორმის აღმნიშვნელი, არის მარცვლის შემადგენელი ნაწილი, ფუძე არის **კურცხან-**. ეტყობა -*ა* სუფიქსი შედარებით გვიან არის დართული და ის ჰიდროსუფიქსის ფუნქციას ასრულებს. ასეთივე მაგალითია ამავე რეგიონში სოფ. ურავლის სახელი - **ურაველი**, მისგან ნაწარმოები მდინარის სახელი ურაველ-*ა* და ხეობის სახელი **ურავლის** ხეობა. უნდა ყოფილიყო სოფლის სახელი **კურცხანი**, საიდანაც მივიღეთ მდინარის სახელი კურცხანა და ხეობის სახელი **კურცხანის||კურცხნის** ხეობა.

კურცხ- რომ ცალკე გამოსაყოფია, ამას ადასტურებს გ. ბოჭორიძის მიერ ჩამოთვლილი აბასთუმნის მიდამოებში დასახელებული **კურცხი: ტომლარ კურცხი** (ბოჭორიძე, 1992: 125).

ჩამოთვლილ სახელთაგან შემდეგში ბევრი ცალკე აღწერის საგანი აღარ არის, მაგ: **ყანობილი**, **დათვეთი** (წინუბნის მიდამოებში დასახელებული დათვეთი სხვა არის), **დიდმაღალი** და

სხვა, ასევეა **ტამლარ კურცხი**. სახელი თურქულ-ქართული კომპოზიცია ისევე, როგორც ბევრი ტოპონიმი სამცხე-ჯავახეთში.

შეიძლება კურცხანის ეტიმოლოგია დაუკავშიროთ **კურცხალს**. ისედაც აშკარაა, მაგრამ კურცხ-ფორმის არსებობა გვაძლევს საშუალებას, კურცხანში - ან ელემენტი გამოვყოთ. კურცხალი მესხურ დიალექტში უკავშირდება სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობას. აღ. ღლონტი იმოწმებს ი. მაისურაძეს და წერს: „**კურცხალი** - ახლად გათიბული ყანაა (ხორბალი, ქერი), ნაწვერალი“ (ღლონტი, 1984: 317), ხოლო გრ. ბერიძე კურცხალს განმარტავს განსხვავებულად, მაგრამ ასევე ყანას უკავშირებს: „გაკორდებული ყანა, ერთ-ორი წლისა, ორი წლის შემდეგ უწოდებენ რცხალას. ძველ საქართველოში კურცხალი(?) ერქვა „მიწის დასვენებას“, „განსვენებად ქვეყნისად“ (დამოწმებულია ივ. ჯავახიშვილი) (ბერიძე, 1981: 76).

თუ აქ ფონეტიკურ ნიადაგზე არა გვაქვს ნ ბოლოში მიღებული, შეიძლება დაგუშვათ, რომ **კურცხალ - კურცხან** – ფორმებში ორი დაბოლოება გვაქვს - აღ და - ან, სიტყვის მნიშვნელობა უკავშირდება კურცხ-ფუძეს, რომელიც დაბოლოების გარეშეც გვხვდება გ. ბოჭორიძესთან.

შევუყვებით კურცხანის ხეობას. მანძილი დიდი არ არის, სულ რაღაც 16–18 კმ. შეიძლება იყოს. მძიმე და რთული გზაა. შესართავიდან ხეობა არის ვიწრო ტყით დაფარული. ტყე შერეულია, ნაპირებს მიუყვება რთხმელა, ბევრია ფიჭვი, ნაძვი და სოჭი. მარცხენა ნაპირის ფერდობები ფიჭვნარია, ჩრდილოეთ მხარეს, ხოლო მარჯვენა ნაპირი, სამხრეთით, ნაძვნარია. ცხოველთაგან დათვია ბევრი, კურდღელი, მგელი, აქა-იქ წითელიც, შველი, ირემი და სხვა.

მიკროტოპონიმია გარკვეული წლების შემდეგ იცვლება, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ დიდი სოციალური ძვრები მოხდა. კოლექტივიზაციამ, კომუნისტების დროს, შექმნა ერთგვარი საზოგადოებრივი, კოლექტიური მიკროტოპონიმია, ინდივიდუალური, პატრონიმული მიკროტოპონიმები შეცვალა საერთო-სახალხო თუ კოლექტიური საკუთრების ნიადაგზე შექმნილმა ტოპონიმებმა. ტყე დაყოფილია კვარტლებად, როგორც ითქვა, 19 კვარტალია და ადგილობრივებმა იციან, რომელი კვარტალი სად მდებარეობს, რა ფართობს მოიცავს. კვარტლებად დაყოფის დროს გათვალისწინებულია გეოგრაფიული ფაქტორი: ხეობა, მთათაშორისი, მდინარე საზღვრად და ა.შ.

შეიძლება ითქვას, რომ დანომრილი კვარტლები ჯერ კიდევ არ არის ჩამოყალიბებული ტოპონიმებად, მაგრამ სამისამართო ფუნქციას ასრულებს და დგას ტოპონიმად ქცევის რიგში, თუ მანამდე რამე ახალი ფორმა არ შემოიღეს ტყის დაყოფისა. ასევე შეიძლება ითქვას, უკვე ტოპონიმებად არის ქცეული სანერგეთა სახელები. ასეთი სამი შეგვხვდა: **პირველი სანერგე, მეორე სანერგე, მესამე სანერგე**. ინფორმატორის თქმით: „ჩემი ბავშობის დროს დავყავდით ნერგების დასარგავად. თვითონ თხრიდენ ორმოებს და ჩვენ ვრგავდით“. იგი მომსწრე იყო თავად სანერგის არსებობისა ამ ადგილებში. ამჯერად აღარავითარი სანერგე აღარ არის. პატარა ახოსავით მინდვრებია ტყეში და ჰქვიათ სანერგეები, პირველი, მეორე, მესამე.

კიდევ ერთი ტოპონიმიზაციის გზაზე მდგომი საინტერესო პროცესი შეინიშნება კურცხანის ხეობაში. ექსპედიციის დასაწყისში, როდესაც ვგეგმავდით გასვლას, მიმართულებას და ა.შ., მასპინძლებმა თქვეს, რომ გავივლით 13 წყალს და მივალთ დანიშნულების ადგილზე. თავისთავად წყლის რიცხოვრივი სიმრავლე, უცნაურად ჟღერდა. თანაც უნდა შევეყოლოდით მდინარეს აღმა. თავდაპირველად 13 წყალში გავიაზრეთ მცირე შენაკადები, რომელიც ისედაც ახლავს ამ ტიპის ხეობას, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ სულ სხვა რამესთან გვქონდა საქმე. ხეობა ვიწროა, გზა ხშირად კვეთს მდინარეს (რომელიც ზაფხულის სიცხის გამო მცირე დელის წყალივით მოდის) და ხან მარცხენა ნაპირს მიჰყვება, ხან - მარჯვენას. აი, ასეთი თითო გადაკვეთა აღმოჩნდა თითო წყალი. სულ 13-ჯერ გადაიკვეთა და 13 წყალი ამიტომ ჰქვია, ოღონდ 13 წყალი, კონკრეტულად, 1-დან 13-მდე რაოდენობას კი არ აღნიშნავს, არამედ - მეცამეტეს. ასეა ცამეტივე. ათვლა იწყება შესართავიდან, აქედან შემოვლივართო, განმარტეს ინფორმატორებმა. ეს ათვლა არ არის პირობითი, ე. ი. ყველა ნომერს თავისი ტოპონიმიური დატვირთვა, სამისამართო ფუნქცია აქვს. შეიძლება ყველა ნომრის მდებარეობა ზუსტად ყველა ადგილობრივმა ვერ დაასახელოს, მაგრამ ჩაძიებით პრაქტიკულად ზუსტი ორიენტირის ჩვენება შეუძლიათ. უკან დაბრუნებისას ათვლა პირუკუა. მე-13 წყალი, მე-12 და ა.შ.

ვფიქრობ, ღირს ცამეტივე წყლის დაფიქსირება, რადგან სამომავლოდ საინტერესო იქნება, რომელი მათგანი გაიმარჯვებს და დარჩება მკვიდრ ტოპონიმად თუ გაქრება ყველა.

პირველი წყალი - ხეობის დასაწყისი.

მეორე წყალი - პირველიდან ხუთასიოდე მეტრია, გადავდივართ მარცხენა ნაპირზე. გადავდივართ სასმელი წყლის მიღზე გადავლით, რომელიც მთელ ხეობას ჩამოუყვება, ამარაგებს სოფლებს: აბასთუმანს, ვარხანს, ხარჯამის, ხევაშენს. სათავეს იღებს ობსერვატორიის დაღმა ბაღებიდან, ადგილიდან, რომელსაც **ლიპს** ეძახიან („კლდე არის სულ ქვა არის და იმიტომ ეძახიან ლიპს“).

მესამე წყალი - აქ შემოგვიერთდა რეიჯერი ომარ გაბუნია. მესამე წყლის მარჯვენა ნაპირიდან ტყის გზა შედის **პანკისის ხეობაში**, რომელიც მიდის **უნაგერას მთამდე**. უნაგერა გადასცქერის ადიგენს („უნაგერს გავს, ქვემოდან რომ შემოხედავ“). პანკისზე ამბობენ, ახალი სახელიაო. მესამე წყლის შემდეგ გზა გაუყვა კალაპოტს.

მეოთხე წყალი - მეოთხე წყალზე ორჯერ გადავდივართ და გზა კვლავ კალაპოტს მიუყვება. სასმელი წყლის მილი აქ ჰაერში რჩება. მეოთხე წყლის შესახებ გამყოლთა ნაწილი ამბობს, ცალ-ცალკე წყლებიაო და მეოთხე-მეხუთეს უწოდებენ, ნაწილი ერთ წყლად თვლის. აქვე აქა-იქ გაჩნდა თეთრი ხე, რომელსაც ვერხვას ეძახიან, გვხვდება აგრეთვე პანტა და ველური ვაშლი.

მექვსე წყალი - რადგან მეხუთე ჩაითვალა და ახლო-ახლოა ერთმანეთთან, ამიტომ მეექვსეა შემდეგი წყალი. მეექვსე წყლის ზევით, როგორც ინფორმატორები ამბობენ, იცის კალმახი. კურცხანის კალმახი უფრო მუქია და წითელწინწკლებიანი. ხეობათა კალმახი განსხვავდება ერთმანეთისაგან.

მეშვიდე წყალი - გზა ორად იყოფა, ერთი იქვე გადადის მდინარეზე და მიუყვება კალაპოტს, მეორე შემოუვლის მარცხნიდან. ზამთრისა და ზაფხულის მიხედვით მიდის შემოვლითი გზით მანქანა. მეშვიდე წყლიდან გზა (მარცხენა ნაპირიდან) ადის ობსერვატორიაში. გზაში იგულისხმება ტყის გზა, რომელზეც მხოლოდ სპეციალური მანქანები დადის. **ობსერვატორიის გზა** მიიმე აღმართია და ქვა-ღორღიანი. „გზა ტრასასავით იყო, როცა მუშაობა გვქონდა, ტყემ გადაარჩინა ჩვენი

რაიონი, ტყე რომ არა, ხალხი გაწყდებოდა შიმშილით ან დაიცილებოდა მთლიანად“, - ამბობენ გამყოლები.

მერვე წყალი - მშვიდი ადგილია, მომდოვრებული.

მეცხრე წყალი - მეორე სახელი აქვს მეცხრე წყალს - **გქელი გრბელი წყალი**. „ასე წყალში მივდივართ 100 მეტრი და იმიტომ“.

მეთე წყალი - დაბლა ჩადის ოდნავ გზა.

მეთერთმეტე წყალი - თითქოს ქვიანმა გზამ იკლო. მეთერთმეტე წყლის შემდეგ, ვიდრე მეთორმეტემდე არის გზიდან გადასახვევი მარჯვნივ (მდინარის მარცხენა ნაპირზე), რომელიც აგრეთვე ადის ობსერვატორიაში, აქვე ჩამოდის **ობსერვატორიის წყალი**, იგი სათავეს იღებს **ყანობილის მთის** ზევიდან, სიგრძე იქნება სულ რაღაც კილომეტრნახევარი.

მეთორმეტე წყლის ზემოთ, რამდენიმე მეტრში არის **ლიპი**, კლდოვანი ფერდი, გზაც გაჭრილ კლდეზე მიდის მდინარის მარცხენა ნაპირზე, აქვეა სასმელი წყლის სათავე, ღია ბასეინი, ამიტომ ადგილს **ბასეინსაც** ეძახიან. მეთორმეტე წყლის ზემოთ (ბასეინის ზემოთ) არის სანერგე, რომლის გაღმა, მდინარის მარაჯვენა ნაპირზე ჩანს **ხის საყარი**. ქართლში ხის დასაცურებელს (საყარს) **სვანს** ეძახიან. „მაღლა მოჭრილ ხეს ზამთარში წაუთლი წვერს ფანქარით და ჩამოვა აგერა, აქანა, ნაპირზე“.

მდინარის მარცხენა ნაპირზე მიუთითებენ დიდ და პატარა **დათვიეთებს**, ძველ ნასოფლარებს. 10 წლის წინ **დიდ დათვიეთში** უცხოვრია განდევნილ ბერს მარტოდმარტო ზამთრ-ზაფხულ. არავითარ კონტაქტში ხალხთნ არ შედიოდა, მხოლოდ ჩადიოდა აბასთუმანში, საჭმელს ყიდულობდა ხოლმე. თავისი ხელით ჰქონდა გააკეთებული გომური საცხოვრებლად.

ბოლო წყლის წინ, მეთორმეტე წყლის შემდეგ, მდინარის მარცხენა ნაპირიდან ადის დიდი **დათვიეთის გზა**. ნასოფლარი გზიდან კილომეტრნახევარშია ვაკე ადგილზე, აქვეა მდინარის მარცხენა ნაპირზე **მესამე სანერგე**. ხეობაც გაიშალა შედარებით, ამიტომ გაჩნდა ძველი ნასოფლარი. მე-16 საუკუნეში აღწერილია ამ ადგილზე **დათვეთი** (ჯიქია, 1958: 175).

„დროება“ მე-19 საუკუნეში იხსენიებს **დათვიეთად** და დღევანდელი მოსახლეობაც ასე უწოდებს, მაგრამ ს. ჯიქია უპირატესობას **დათვეთს** ანიჭებს. დათვეთად აქვს დადასტურებული ორ ადგილზე გ. ბოჭორიძეს (ბოჭორიძე, 1992: 38,125). დათვეთი მე-16 საუკუნეში გაუკაცრიელებულია და ნასოფლარად არის მითითებული (ჯიქია, 1941: 129). დათვეთის შემთხვევაში სახელების მოტივაცია განსხვავებულია და დათვთან უნდა იყოს დაკავშირებული, როგორც, მაგალითად, **ქორეთი**, ამავე რეგიონში, ხოლო **დათვიეთის** დროს ამოსავალი უნდა იყოს ადამიანის სახელი **დათვია**.

მეცამეტე წყლამდე ერთი მცირე მონაკვეთია, რომელსაც **ფანერკებს** ეძახიან. როდესაც კურცხანის ხეობაში გზა გაიყვანეს, ამ ადგილზე “ფანერკის“ ბინები იყო და სახელიც იქიდან დარჩა. მეთორმეტედან მეცამეტე წყლამდე შედარებით დიდი გზაა და მდინარის მარცხენა ნაპირს მიუყვება. ამ ადგილს **კოსტას ბაღსაც** ეძახიან. სახელი შეერქვა აქაური მეტყვევის კოსტა ყულიჯანაშვილის სახელის მიხედვით.

კოსტას ბაღიდან გადავედით მდინარეზე, მცირე მანძილის გავლის შემდეგ მივედით პატარა ეკლესიასთან. 3,5×6 მეტრი ფართობით. კარი აქვს მხოლოდ სამხრეთიდან. შესასვლელში ამყოლის ქვა შუაზეა გახეთქილი, ფიჭვის ფესვს აუხეთქია. მშენებლობის დროს არ ჩანს კირი გამოყენებული. უცნაური საკურთხევლის ქვაა, რომელიც ორი ნაწილისაგან შედგება. ბრტყელი ზედა ნაწილი ოთხკუთხად გულამოღებულია. საკურთხეველი არ არის გამოყოფილი.

საკურთხევლის ქვა ახლოს არის აღმოსავლეთის კედელთან, მის უკან მხოლოდ ერთი კაცი დადგება კედლამდე. ხე პირდაპირ კედელზეა ამოსული, ერთი დიდი ხე ახლახან წაქცეულა, ზედ დასდებია დასავლეთის კედელს.

ახლომახლო ერთ-ერთ სოფელს (რომლის სახელსაც ადგილობრივნი შეგნებულად არ ასახელებენ) საკურთხევლის ქვა და კუთხის ქვები წაუღია. პრობლემები შექმნია ოჯახში, სიზმარი უნახავს და უკან დაუბრუნებია ყველაფერი. ჩვენი თანმხლები მონაწილე იყო ამ ქვების უკან დაბრუნებისა. საკურთხევლის ქვა იმავე ადგილზე დადგეს, საიდანაც წაიღეს.

ეკლესიის სახელი არ იციან. ის შედარებით ახლოს არის მდინარის მარჯვენა ნაპირთან და **პირველ ეკლესიას** ეძახიან. პირველი ეკლესიიდან უკან დაბრუნების შემდეგ გაგრძელდა გზა მეცამეტე წელისაკენ. ამ მონაკვეთში არის ორი ახლად გაჩენილი სახელი, რომელიც იბრძვის ტოპონიმად ქცევისათვის. მცირე მინდორია დღეს, რომლეზეც დიდი სოჭი იდგა. ახალგაზრდებმა დააწერეს 2000, თარიღი ამოკვეთეს. შემდეგ სოჭი მოჭრეს, მაგრამ ადგილს უკვე **ორი ათასს** ეძახიან.

ერთ-ერთ მისახვევს **პამიატნიკს** უწოდებენ. აქ დაღუპულა ახალგაზრდა ადამიანი, ზურაბ ბოჭორიშვილი. უბედური შემთხვევის ადგილზე დაფაა დადგმული სურათითა და წარწერით (მდრ. **პამიატნიკი** აბასთუმანში, მდ. მტკვრის ხეობაში ძველი მუხსის პირდაპირ მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე).

სათავეებთან კურცხანის წყალს მარჯვენა ნაპირიდან, სამხრეთ - დასავლეთიდან დასცქერის ორი, გამორჩეული კლდე, რომელსაც **ბოდოკლდეს** უწოდებენ. თავზე და გარშემო ტყე აქვს, ხოლო მდინარის მხარე სალი, ვერტიკალური შიშველი კლდეა.

გვიქრობთ, სახელი გარეგნული ნიშნით უნდა იყოს დარქმეული. მისი კომპოზიტიურობა ეჭვს არ იწვევს და მეორე ნაწილი არის **კლდე**, ხოლო რაც შეეხება **ბოდო** -ს, უნდა მოდიოდეს **კბოდე**-საგან. **კბოდე** - „მიუდგომელი (ჩაუვალი) კლდოვანი ნაპირი ზღვისა, მდინარისა. ციცაბო კლდე ზღვის (მდინარის) პირას“ (ქეგლ, 1955: 1119). **კბოდეკლდემ მოგვცა** - **ბოდოკლდე**, კ-ს დაკარგვითა და ე-ს ასიმილაციით.

ბოდოკლდე ცნობილი ისტორიული სახელია, დამოწმებულია „მატიანე ქართლისაში“ (ქართლის ცხოვრება, 1955: 305). კლდის მიხედვით უნდა შერქმეოდა შემდეგ სოფელს, რომელიც უნდა ყოფილიყო იქ, სადაც დღეს მიუთითებენ **ბოდოკლდის ეკლესიას**, კურცხანის ხეობაში, მდინარის მარჯვენა ნაპირზე დაახლოებით 4x8 მეტრი ფართობისა, დუღაბით ნაშენი. შემორჩენილია შესანიშნავი **ბოლნური ჯვარი**, ბოლოებგაფართოებული და წრეში ჩასმული.

ნასოფლარი დადასტურებულია „გურჯისტანის ვილაითის დიდ დაგთარში“ 1595 წელს, ოღონდ გაუჟაცრიელებული და აოხრებული (ჯიქია, 1958: 175).

ბაღები, სადაც დგას ეკლესიის ნაწილი, ახალი სახელია. კურცხანის ხეობაში ბაღებად რამდენიმე ადგილს მოიხსენიებენ ტყეში. ეს ყველაზე დიდი ნასოფლარია. მოშორებით

მიუთითებენ ტერასებს. ბევრი კედელია ჩვენამდე მოღწეული. გარშემო დიდი დასახლების კვალია, ამიტომ ვფიქრობთ, რომ ბალები არ უნდა იყოს მისი პირვანდელი სახელი. ეკლესია, რომელიც დაახლოებით 3.5×7 მეტრი ფართობისაა, დუღაბით არის ნაშენი. ჩვენი მისვლისას გაირკვა, რომ ვიღაც მრუდე ხელს ქვები მოეფანტა. ჩვენი მეგზურებიდან ზოგმა ისიც კი თქვა, დათვმა იცის ჭიანჭველების ძებნაში ქვების გადატრიალებათ, მაგრამ არსად დათვის ნაკვალევი არ ჩანდა. ორი შესასვლელი კარი აქვს - სამხრეთიდან და დასავლეთიდან. ამ ხეობისათვის დამახასიათებელი მუქი ფერის ქვით არის ნაშენი. ტაძრის აღმოსავლეთით არის სარკოფაგის ტიპის აკლდამა. იგი ბრტყელი დამუშავებული ქვებით არის გადახურული, ხოლო გარშემო ფიქლების ღობეა შემოვლებული. ამ ტიპის ქვის ღობეები დამახასიათებელია როგორც სამცხის, ასევე ჯავახეთის წმინდა ადგილებისთვის. ზოგი მოსაზრებით, იგი წინარექრისტიანულიც შეიძლება იყოს. ტყე მტერია კურცხანის ხეობის ნასოფლარებისა. ერთი ხე ამოსულია კედელში ისე, რომ ფესვები შემოჭდობილი აქვს კუთხის ქვებისათვის. ტაძარში დგას ეკლესიის გუმბათოვანი მაკეტი, რომელიც ფერადი ქვისგან არის გამოკვეთილი. იქვეა სტელის ნაწილი თაღოვანი ორნამენტით და ასომთავრული ორი ასოთი:

Ⴀ Ⴀ – (წმიდაო).

ტაძრის მისასვლელთან მიყუდებულია წარწერა, რომელიც ნუსხა ხუცურით არის ნაწერი. მხოლოდ ერთი ასო არის ასომთავრული:

ႠႠ ႠႠႠႠ

ქარაგმების გახსნით იკითხება: „წმიდაო ეკლესიაო“. Ⴀ-ს თავი ამომტვრეულია. ასოს მოხაზულობის კონტურები კარგად ჩანს, ამიტომ აშკარად ე უნდა იყოს იგი. კ-ს „მუცელი“ არა აქვს. ქვა იმაზე მძიმე აღმოჩნდა, ვიდრე მოველოდით, ამიტომ მისი ტრანსპორტირება ვერ შევძელით.

კურცხანის ხეობის ერთდღიანი ექსპედიცია დასრულდა. მდინარეს, რომელიც სათავეს იღებს **მამლის მთის** ძირიდან, **პატარა მთასაც** ეძახიან, ხოლო მეორე შენაკადს **ჭური** ჰქვია („ჭურივით ჩავარდნილი ადგილია“) (შდრ. **ჭურა**, ასპინძის რაიონში). სათავის ორი ტოტი ერთდება **მოჭდობილთან** (დაჭ-

დობილთან). ამ ადგილზე ბინები მდგარა „დაჭდობილი“ („მოჭდობილი“) ხეებით ნაშენი. ეს „ტიპი“ მშენებლობისა თვალში საცემია იმით, რომ მრგვალი ხეებია „დაჭდობილი“ ერთმანეთში და კედლები ასეა გაკეთებული.

ხეობა დიდი ხანია დაცლილია მოსახლეობისგან. მთელ ტყეში მიმოფანტული გაველურებული ვაშლი, მსხალი, პანტა და სხვა მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ქართველი კაცი ოდიოგანვე ცხოვრობდა აქ. ადგილობრივები ერთ ლეგენდას ჰყვებიან აქაურების შესახებ: კურცხანელი ქალი გაუტაციათ ოსმალეთში. ასაკში შესულა და ერთხელ, ვიღაც ჩასულს კურცხანის თიხა, კურცხანის დოქებით - უძახია სავაჭრო ადგილას. ქალს ჩადრი გადაუწვვია და უკითხავს, ნადვილად კურცხანისაა თუ არაო. ახალგაზრდას დაუდასტურებია. მაშინ მოხუცს უთხოვია, შემდეგ რომ ჩამოხვალ, იქნებ კურცხანის წყალი ჩამომიტანო და დაგასაჩუქრებო.

უკვე კარგა მანძილი ჰქონია გაველილი თავისი სოფლიდან ახალგაზრდას, რომ მოხუცის ნათქვამი გახსენებია. გაუვსია სხვა წყალი, წაუღია მოხუცისთვის, რომელსაც მონდომებით დაუღევია თავისი მამულის წყალი და უთქვამს: ამ ოსრებს, ხალხის გაწყვებაც არ უკმარიათ, წყლისთვისაც გემო შეუცვლიათო. (შდრ. „რა კარგი ხარ ჩიხორიშო, არ გერიოს ხელიშაო“.)

ეს წყარო დღესაც არის, გამოდის კურცხანის ნაპირთან ახლოს ხის ძირას, არის ძალიან ცივი და გემრიელი, ოღონდ დამღევი აღარ არის ქართველი კაცის სახით, ხანდახან მეტყვევ ან ტყისმჭრელი თუ გაიგრილებს გულს მისი წყლით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ანდლულაძე, 1934 - ვ. ანდლულაძე, აბასთუმნის სამკურნალო წყლები, 1934.

ბერიძე, 1981 - გრ. ბერიძე, ჯავახური დიალექტის სალექსიკონო მასალა, 1981.

ბოჭორიძე, 1992 - გ. ბოჭორიძე, მოგზაურობა სამცხე-ჯავახეთში, 1992.

დლონტი, 1984 - ალ. დლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, 1984.

ქართლის ცხოვრება, 1955 - ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყუხჩიშვილის მიერ, ტ. I, 1955.

ქველ, 1955 - ქველ. არნ ჩიქობავას საერთო რედაქციით, IV, 1955.

ჯიქია, 1941 - ს. ჯიქია, გურჯისტანის ვიალიეთის დიდი დავთარი, ტ. II, 1941.

ჯიქია, 1958 - ს. ჯიქია, გურჯისტანის ვიალიეთის დიდი დავთარი, ტ. III, 1958.

**აზრის გაღმოსავლის ზოგიაერთი ფორმისათვის
თინათინის ლექსებში**

უდაოდ დიდი ბედნიერებაა თინათინის ლექსთა კრებულის გამოსვლა. მინდა ორიოდ სიტყვით გამოვთქვა აზრი კრებულის სახელწოდებასთან დაკავშირებით.

კრებულს სათაურად „თინათინიც“ ეყოფოდა, ვინაიდან „თინათინს“ ორმაგი დატვირთვა აქვს. ერთი, რომ ავტორის სახელია, მეორეც, თინათინი, ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის თანახმად, არის „არეკლილი, ასხლეტილი, აციმციმებული სხივი (მზისა)“ (ქ.გ.ლ. ტ. IV.: 459). კრებულში წარმოდგენილი შესანიშნავი ლექსები, მართლაც, თინათინებად გვევლინება მკითხველს.

იყო პოეტი, ფლობდე აზრის გამოხატვის საკუთარ, მხოლოდ შენეულ ფორმებს, და ამავე დროს, ხალხისათვის გასაგებად გადმოცემის ხელოვნებას, უდაოდ ღვთის მიერ ბოძებული ტალანტია.

პოეზია იმითაც არის განსაკუთრებული, რომ აზრი სტრიქონებს შორის უნდა ეძებო, სიტყვებსა და სახეებში ჩამალული უნდა იგრძნო და შეიცნო... ჩაწვდე მის არსს.

პოეზია უპირველესად განყენებული, არაამქვეყნიერი სიმბოლოებით აზროვნებაა: მდუმარების ხელოვნებასთან ზიარების ნეტარებაა, რომელიც ხვედრია მხოლოდ უდაბნოს ყვავილთა-ასკეტთა, მესვეტეთა, მოსაგრეთა, ბერ-მონაზონთა, ღმერთშემოსილ მამათა და წმიდა დედათა, რადგან მათ გულში დავა-ნებუელია იესო ქრისტე (თინათინი).

როგორც ჭეშმარიტი ქრისტიანი, ამ მწერლობაზე აღზრდილი, თინათინი ქედს იხრის სათაყვანებელი წინაპრის წინაშე და ამბობს: „სიტყვა იარაღია ამა სოფლისა, ხოლო დუმილი - საუკუნო ცხოვრების საიდუმლო“, ან „დუმილი ჭარბ მეტყველების შემაკავშირებელი ჯებირი, ენის ფხიზელი მცველი და ბრძენი მეციხოვნეა“...

ღმერთის დიდებით, წმინდანთა და ქვეყნის დიდებულთა ვადადებულთა წინაშე ქედის მოხრითა და დიდი მოკრძალებით იწყებოდა ყოველი შემოქმედის შედევრი ქართული მწერლობის სათავეებთან. გაეხსენოთ გიორგი მერჩულე: „ბრძანდმეტყველება ვეცხლი არს წმიდაჲ, ხოლო დუმილი ოქროდ რჩეულ“; ვითარცა თქუა სოლომონ“ და აწ მე ვინაჲთგან ვერ ძალმიც მოუკლებლად ღოცვაჲ და სულებლთა ყოველთა უდარეს ვარ, ნაკლულევიანებაჲ ჩემი არა მიფლობს დუმილად...“ ან იოვანე საბანისძე, რომელიც სიწმინდის მოყვარე მამფალისა და უფლისა სამოელ-კათალიკოსის „ბრძანებას“ ასრულებს - აღწეროს აბოს მოწამეობრივი ცხოვრება, - ბრძანებს - „და აღვწერე უღირსისაგან გონებისა ჩემისა შემოკრებილი მარტვილობაჲ“... ან თუნდაც „რომელნი აღმოიკითხვიდნენ, რაჲთა ზიარ ღოცვათა თქვენთა იქმნეს კვალად და მერმეცა უღირსებაჲ ჩემი“.

წინაპარ დიდ ავტორთა მსგავსად თინათინიც შესავალში გამოთქვამს მოკრძალებას და ქედს იხრის თავისი ქვეყნის ისტორიის, ხალხის, გმირი წინაპრის თუ თანამედროვე პატრიოტ-ქვეყნისათვის თავდადებულთა, თუ შემოქმედ დიდ ქართველთა წინაშე და შემდეგ წარმოგვიდგენს თავის შესანიშნავ ლექსებს - შემოქმედებას. უფრო ხშირად - „გრძელი სიტყვის“ „მოკლედ“ გაღმოცემის ხერხით შექმნილ ლექსებს. თინათინი, მართლაც, ჭეშმარიტად ამართლებს ჩვენი ღირსეული წინაპრის - იოვანე საბანისძის მიერ ნათქვამს - „შრომაჲ შემოქმედისა არს „ბაძვა ჯინჭველისა“.

„დუმილი, ჭარბმეტყველების შემაკავებელი ჯებირი, ენის ფხიზელი მცველი და ბრძენი მეციხოვნეა... მე კი არ ძალმიძს დუმილი, კვლავ სიტყვათა მისტიკურ ზღვაში ვიძირები და ჩემ სახეს, ვით ნაავდრად ცას, დაუნდობლად სერავენ უძღურების ღურჯი ცრემლები“; - ამბობს ავტორი და წარმოგვიდგენს კრებულს თინათინებით.

თემატურად მრავალფეროვანია მისი ლექსები, თითოეული მათგანი კი პოეტის მიერ განცდილი ღრმა ემოციების შედეგია. თინათინი თითოეული ლექსის მშობელია.

თინათინის პოეზიაში თანაბარი სიძლიერით ხასიათდება ყოველი მისი ლექსი ღირიკული თუ პატრიოტული... ღირიკა მისი სულის გამომხატველია... წერს ერთი შეხედვით სუსტი, ფერიასავით ნაზი და ჰაეროვანი ქალი:

...მარტოხელა, მარტოსულო დედოფალო,
გაიშალე ოქროსფერი თმები“... და თვითონ მკითხველი
იქცევი ამ სიტუაციის მონაწილედ... ზაფხულია, ცხელა, გვიანი
საღამოა, შენ ირგვლივ, ახლოს სიცხისაგან გათანგული
ჭრიჭინები ჭრიჭინებენ... და ჭრიჭინებენ... მათ გაბმულ ჭრიჭინ-
ში უცნაური ღამის ფონზე იკვეთება ულამაზესი ქალბატონი...
იისფერი ზამბახების მომლოდინე...

მარტოხელა ოქროსფერთმიანი ქალბატონი სულაც არ
არის საბრალლო, პირიქით, ოქროსფერი მიგვანიშნებს, რომ იგი
თავისი ცხოვრებით კმაყოფილია, ვინაიდან ოქროსფერი სიმბო-
ლოა, იგი მზისფერია, მზე კი არის საწყისი სიცოცხლისა,
სიხარულისა და სინათლისა, ამიტომ ოქროსფერთმიანი ქალბა-
ტონი, დედოფალი მომავლის იმედიან, მხიარულ და დადებით
ემოციებს გადმოგვცემს... იგი ცხოვრების კმაყოფილია და
ცხოვრობს უდარდელად, რაზეც ჭრიჭინების მხიარული და
გაბმული ხმიერობა მიგვითითებს; მაგრამ იისფერი ზამბახები?!
იისფერი ზამბახები მის მოწიფულ ასაკზე მიგვანიშნებს... მის
იისფერ მომავალზე, ამიტომაც დროა, მან მაქსიმალურად
გამოიყენოს თავისი შესაძლებლობები მომავლისათვის: -

„ვერ გავუძლებ მარტოობის დარდებს,

ნუ მიხურავ, ნუ მიხურავ კარებს“...

იისფერი, რომ სევდისა და განშორების სიმბოლოა, ამას
კიდევ ერთი ლექსი გვიდასტურებს და მოვიტან ციტატას:

„და ბავთებში განაბულან საჩუმათო სამხილები...“

საფლავეები დაუფარავს ზამბახებს და ია-იებს...“

ამ შემთხვევაში ია-ია-ც მუქი ლურჯი - იისფერია - თავის-
თავად საფლავეებით გამოწვეული სევდა მტკივნეულია, სევდია-
ნი და იისფერი.

ზემთ საუბარი გვქონდა ოქროსფერზე, მის სიმბოლურ
მნიშვნელობაზე, თინათინის საყვარელ ფერს დავარქმევდი, ვი-
ნაიდან უამრავ ლექსში არის გამოყენებული ოქროსფერის
სხვადასხვანაირი ფორმა: „ყვითელი ქვიშა“, „მზისფერი სამე-
ფო“, მზესუმზირები და გვირილები, ოქროსფერები... რამდენიმე
ფრაზას დავასახელებ: ლექსი „საკანი №7“ -

„ჩემს ფანჯარას დარაჯობენ,

აღბათ მზესუმზირები...“

მზესუმზირავ, ჩემთან მოდი

საკნის კარი გამიღე...“ ...

კიდევ ერთი სტროფი:

„მე მზე ვარ შენი,
შენ მზესუმზირა...“

გვირილა და მზესუმზირა სიმბოლური სახეა გაბრწყინებული გასხივოსნებული მზისა - სიმბოლო სიცოცხლისა, იმედისა და ბედნიერებისა, სამართლიანობისა.

უიმედობას თინათინი ასე წარმოგვიჩენს:

„მიტკნება ყვითელი კაბა და ვიტანჯები“...

თინათინს მდიდარი ფერთამეტყველება გააჩნია. ყველაფერზე საუბარი შეუძლებელია, მაგრამ მინდა მოგახსენოთ შინდისფერზე, ალუბლისფერზე, მათ შინაარსობრივ მხარეზე...

ტრადიციულად შინდისფერი ქართულ ეროვნულ ფერადაა მიღებული. ეს ფერი დომინირებს უძველეს ქართულ ფრესკებსა და ხატებში. ტრადიციული ქართული ჩოხა სამი ფერის იყო - შავი, თეთრი და შინდისფერ-ალუბლისფერი, ასევე დამოუკიდებელი საქართველოს დროშის ერთ-ერთი შემადგენელი კომპონენტი შინდისფერი იყო... შინდისფერი გამოხატავს სისხლს, - დათხეულს ბრძოლისას. „შინდისფერი“ დომინირებს პატრიოტულ ლექსებში. კერძოდ, „რუკა საქართველოსი შინდისფერია“.

...„შუაღამეა,

ალუბლისფერი მტანჯავს ტკივილი,
დიდგორიდან მოტანილი ყვავილებით
ფარავ შენს სხეულს, მტრისაგან აჩეხილს...
სხვაგან ვხვდებით:

... „ტკბილი სითხე გადაეღვარა შენს ფაქიზ სხეულს
და უნებლიეთ, ალუბლისფრად შეგაფერადდა“.

კიდევ: „ო, საქართველოვ

ალუბლისფერი ხარ საოცრება...

სისხლით მორწყული და შეღებილი...

„შინდისფერი“ უხვად ამკობს აღ. სულხანიშვილისადმი მიძღვნილ ლექსს, რომელშიც მიგვანიშნებს ავტორი გმირის თავგანწირვასა და სამშობლოსათვის დათხეულ სისხლზე:

„და ქართულ მიწას ჩაეხვევა სულხანიშვილი,
ალაზნის ველზე შინდისფერი იდგება ღამე,
ალაზნის ველზე შინდისფერი იქროლებს ქარი...“

ეს მოგონება, სამშობლოს შინდისფერი წარსული კიდევ ერთხელ ადავსებს კახელებს სამშობლოს სიყვარულით.

სხვაგან ვხვდებით:

„ჩემს ფანჯარას ასკდებიან ალუბლები,
შინდისფერი მზე მაწამებს ცხელი...“

...შინდისფერი შეგიკერო ჩოხის კალთა...“

და რაც მთავარია: „მე შინდისფერი ვწერე ლექსები“, - ამბობს პოეტი - ლექსები, რომელიც ნაყოფია მისი სულიერი ტკივილებისა, გამოწვეული სამშობლოს წარსულით, აწმყოთი და მომავლით.

ყურადღებას გავამახვილებ კიდევ ერთ პოეტურ სახეზე - ტროპზე. ლექსებში ხშირად ვხვდებით ბროწეულის სიმბოლოს. ჩემი აზრით, ბროწეული საქართველოა თავისი უამრავი სისხლიანი ისტორიული მოვლენით. ლექსებში შევხვდებით ფორმებს: „დახეთქილი ბროწეულები“, „მოჭყლეტილი წვენდათხეული ბროწეულები“; ლექსში ნათლად ჩანს, თუ ვინ და როგორ ახერხებდა ბროწეულის ნაწილებად დაშლას...

ჩემთვის, როგორც მკითხველისათვის, საინტერესო აღმოჩნდა კიდევ ერთი სიმბოლო, სიმბოლო „კალმახები“, კალმახი, რომელიც დაუმორჩილებლობას, წინააღმდეგობას გამოხატავს... საინტერესოა ამ მხრივ ლექსი „მომენტო მორი და გარინდება“ - ლექსი ეძღვნება პოეტ ტერენტი გრანელს - მეოცე საუკუნის 30-იან 40-იან წლების ბოჰემას; გამოირჩეოდა თავისი პოეტური უცნაურობანითა და უცნაურად საინტერესო ლექსებით; თავისი ყოფა-ცხოვრებით პროტესტს გამოხატავდა არსებული წყობის წინააღმდეგ, არ ემორჩილებოდა მისთვის მიუღებელ საბჭოური ცხოვრების წესებს... ამ უცნაური კაცის ხატება - ზამთარში გრძელი, გაღვიძლი ლაბადითა და ყელზე შემოხვეული გრძელი კაშნეთი, შლეგიანივით გრძელი და სწრაფი ნაბიჯებით მოსიარულე, თმაგაწეწილი დიდი პოეტის ტრადიკული ბედიტ აღსავსე, დღესაც არ ქრება თბილისის ძველ უბნებში... თინათინი ამბობს:

„და ახლა როცა მზისფერ სამეფოს

ძმათა ომების კვალი ატყვია,

აჩაგვარაში, ოქშუმის პირას

ღურჯი კალმახი იხვევს ნატყვიარს“.

აქ ღურჯი კალმახი გამოხატავს პიროვნებას, რომელიც კალმახივით საკუთარი გზით მიიკვლევს მომავალს, არ ემორჩილება არსებულ არასწორ ყოფას და მსხვერპლად ეწირება.

უფრო საინტერესოდ, მრავალმხრივი დატვირთვით წარმოგვიდგენს თინათინი კალმახის სიმბოლოს ალექსი სულხანიშ-

ვილისადმი მიძღვნილ ლექსში „ამაღამ“. აღ. სულხანიშვილი ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილის თანამებრძოლი – პატრიოტული რაზმის წევრი იყო. ემიგრანტი, სამშობლოს მოსიყვარულე და თავდადებული გმირი, რომელიც ლევილიდან საქართველოში გადმოსვენეს. მისი გარდაცვალება ასე წარმოგვიდგინა თინათინმა:

„ასე კალმახი ეთხოვება ცისფერ სამზოს,
ასე კალმახი უბრუნდება მზისფერ სათავეს
და ვაღმოსდილი ცისა და მიწის სინამდვილესთან
კვდება უჩუმრად, დაწინწკლული, უბრალოებით“

მხოლოდ კალმახს შეუძლია მდინარის დინების საწინააღმდეგოდ ცურვა, მხოლოდ კალმახი ახერხებს უამრავი წინააღმდეგობისა და სიძნელეების გადალახვას და მიზნის მიღწევას. იგი ყრის ქვირითს - მომავალ კალმახებს, თვითონ კი კვდება, რათა მომავალ შვილებს საზრდოდ დახედეს... ასეთი ბედი არგუნა უფალმა აღ. სულხანიშვილს... ბრძოლითა და წინააღმდეგობით გაიარა მთელი თავისი სიცოცხლე და თავის სამშობლოში დაიმარხა. დაიმარხა იმიტომ, რომ შეახსენოს მომავალ თაობას - სამშობლოს სიყვარული, ერთგულება და გაფრთხილება სჭირდება...

როგორც ვხედავთ ამ ლექსში კალმახი დაწინწკლულია, ანუ, ჭრელი. თეორიულ ლიტერატურაში, ასევე ხელოვნებასა და ეთნოგრაფიაში ცნობილია „ჭრელის“, როგორც სიმბოლოს შინაარსი. როგორც მეცნიერები აღნიშნავენ, „ჭრელს“ რამდენიმე სიმბოლური მნიშვნელობა გააჩნია: ჭრელი სამოსი გამორჩეულობას ნიშნავს, „იგი ამქვეყნიური, საცთურით სავსე წუთისოფლის სიმბოლოა“. აქვს სხვა მნიშვნელობაც, კერძოდ, „წუთისოფლის ცვალებადობას, მრავალფეროვნებასა და მისი სიმუხთლის სიმბოლოა“ (ნ. სულავა). ჩვენს შემთხვევაში დაწინწკლული კალმახი მიგვითითებს, რომ ადრესატს - აღ. სულხანიშვილს – ჭრელი და მუხთალი ცხოვრება რგებია: სრული ფიასკო, სამშობლოდან გაძევება, უცხო ქვეყანაში დაბერება, სამშობლოს მონატრება... როგორც ვხედავთ, ლექსის სტრუქტურა მშვენივრად გადმოგვცემს შინაარსს.

საინტერესოა კიდევ ერთი სიმბოლო - თევზი, რომელიც ასახიერებს სიცრუესა და უნდობლობას. ლექსი „ელეგანტური თევზი“ ამას გვიდასტურებს:

„... და ვილამაზებ ფასადს, რა ენადვლება თევზებს
და ამ სიცრუის ფასად, ვწერ ელიტარულ ლექსებს...“

მოვიტან კიდევ ერთ ნიმუშს ლირიკული ლექსიდან „ღამის ზარი და გოეთე“ -

„...შენ ახლა წყნეთის გაგრილებს სიო,
ჩინური ჭიქით სვამ მწვანე ჩაის...“

საინტერესოა ფორმა ჩინური ჭიქა - ფინჯანი, მწვანე ჩაი... ფინჯნით ჩაის ან ყავის სმა, როგორც ლექსის პასაჟი, უცხო არ არის ევროპული პოეზიისათვის, ფინჯანი სიმბოლურად ყოფითობას გამოხატავს, რატომ ჩინური? - ჩინური ფაიფური ყოველთვის გამოირჩეოდა სიფაქიზით, მრავალფეროვანი ნახატებით, განსაკუთრებული ხარისხით, ანუ იყო ძვირფასი. მწვანე ჩაი - სასურველი სითხე. მწვანე ფერი სიცოცხლის სიმბოლური გამოსახულებაა. სიცოცხლის დასაწყისი. ლექსი წარმოგიდგენს სიუჟეტს (ნახატს), სადაც ცხოვრებით კმაყოფილი პიროვნება წყნეთის აგარაკზე იგრილებს შუბლს... აქ გამოხატულია ავტორის ირონიული დამოკიდებულება საკუთარ თავზე შეყვარებული პიროვნების მიმართ.

შეუძლებელია არ გავაჟღერო ზოგიერთი მხატვრული ფორმა-სახე: ფრაგმენტები ლექსებიდან.

„აისიდორა დუნკანივით ცეკვადა წვიმა“ - წვიმის ბურთულა წვეთები მეოცე საუკუნის დასაწყისის პრიმაბალერინას აისიდორა დუნკანის - დიდი პოეტების ს. ესენინისა და ვლ. მაიაკოვსკის სიყვარულისა და მუზის - ჰაეროვან ცეკვას გვაგონებს..

„...ციმციმებენ მარგალიტის ყელსაბამივით
ჩემი ცრემლები - ფერმიხდილი ბალერინები“...

„...თუთიყუშები ჭიკჭიკებენ უცხო ენაზე“... - მიგვანიშნებს სახე და ენა დაკარგულ ქართველზე.

„სარფის საზღვარზე მზემ ჩამოიხრჩო თავი...“

„საფერავივით დაიღვარა მინდორში ღამე...“

საფერავისფერ ბალახებში ვწევარ და მცირა“...

„გათენებისას მზემ მომპარა

ოქროს მტევანი და ჩათაფლული რქაწითელი

აისხა მძივად“...

„მწიფე მარცვლებს შემოვიხვევ ყელზე მძივებად“...

ასეთი ფორმებით მშობლიური მხარის, სამშობლოს სიყვარულის გამოხატვას ვერსად შევხვდებით. ეს სიყვარული თინათინისეულია მხოლოდ.

ორიოდე სიტყვა თემურ ჭკუასელის ზოგიერთ ნოველზე

მისი წერის მანერა შთამბეჭდავი, დახვეწილი, ექსპრესიული სიბრძნით სავსე, ხშირად გურული იუმორით გაჯერებული, ეროვნული სულისკვეთებითა და ყოველივე ქართულის სიყვარულით აღსავსეა... დავესესხები პაატა ნაცვლიშვილს – ცნობილ ჟურნალისტსა და ქართველ კაცს: „თავის წიგნში თემურ ჭკუასელი ნამდვილ მწერლად გვევლინება, სიტყვისა და თხრობის ისეთივე ბრწყინვალე ოსტატია, როგორც კრიმანჭულის შემსრულებელია, მისი კრიმანჭული კი ყველასათვის კარგად ცნობილია“...

ერთუღესი სიმღერის უბადლო შემსრულებელი, ვირტუოზულად ფლობს აზრის ულამაზესი სიტყვებით ქაღალდზე გადმოტანის ხელოვნებას. მისთვის ბგერა მუსიკაა, სიტყვა კი – ცოცხალი არსება: „მიყვარს სიტყვებთან ლაციცი... ფერება და ჩხრეკა ქართული სიტყვებისა, როცა ჩამოგუჯდები... ჩემს თვალწინ ცოცხლდებიან და მეჟღურტულებიან, ადამიანებს ჰგვანან, ზოგი კეთილი და ლამაზი; ზოგიც შეუხედავი და შემაშინებელი; ზოგი გიბღვერს, ზოგი შემოგციცინებს... ერთმანეთთან შუღლიც იციან და მეგობრობაც... თუ დამეგობრდებიან, განუყრელად არიან. მათ მეგობრობაც უკეთესი იციან, მტრობაც უფრო ღმობიერი აქვთ და სამშობლოსაც ჩვენზე, მეტად უფროთხილდებიან... სიტყვების სამშობლო ხომ ენაა, ქართული ენა...“ და ენას დამეგობრებული თემურ ჭკუასელის შესანიშნავი ნოველები უამრავ საინტერესო ამბებს გვიაშობენ... ქვეყნიერებისა თუ სამშობლოს, ისტორიულს თუ თანამედროვეს, კაცურიკაცობის თუ რაინდობის, მოგზაურობის შთაბეჭდილებების, სიკეთისა და ბოროტებაზე ხანგრძლივი ფიქრის შემდეგ მიღებულ ნააზრევს, თავის გულისტკივილს თუ სიხარულს... ანუ მრავალფეროვანი და საინტერესოა მისი შემოქმედება... ერთი კი მინდა აღვნიშნო... ყველასათვის ცნობილია ფრაზა „ყველა გზა რომში მიდის“, ბატონი თემურის შემოქმედებაში ეს პოპულარული გამოთქმა სხვა ინტერპრეტაციას ღებულობს... „ყველა გზა სიმღერასთან მიდის“, ამიტომაც გადავწყვიტე, წარმოგიდგინოთ ჩემი თვალსაზრისი ავტორის ემოციებზე, განცდებზე, რომელიც სიმღერებთანაა დაკავ-

შირებული. ასე იწყებოდა „ქართული ხმების“ პირველი ნაბიჯები:

„1988 წლის ადრიანი გაზაფხული იდგა; ჩვენი ანსამბლის მაშინდელი შემადგენლობიდან თითქმის ყველანი ტელევიზიაში ვმუშაობდით. შევიკრიბეთ ერთ დღეს ახლადჩამოყალიბებულ ხალხური შემოქმედების მთვარე რედაქციაში და გადავწყვიტეთ ჩვენი მეგობრობისთვის უფრო სერიოზული საფუძველი გამოგვენახა. ასეც მოხდა, შეიქმნა ხალხური სიმღერების ანსამბლი და იმ დღიდან მოვდივართ ასე ერთად, მოვდივართ და შეძლებისდაგვარად ვეფერებით ჩვენი ხალხის მიერ სანტ - ლივით ჩამოქნილ სიმღერებს... - ამბობს მწერალი.

მისთვის უპირველესი ქართული სიმღერაა. და თუ რამ არსებობს სიმღერასთან ყველაფერი იცრიცება, ფორმას კარგავს, ხუნდება და ქრება...

„სუფრის მონატრებაც ჩვენთვის სიმღერის სიყვარულია მხოლოდ და როცა ამ დროს სიმღერას ვიწყებთ, სუფრა სადღაც გვევარგება“... ერთხელ გაზეთ „იზვესტიაში“ ერთმა ცნობილმა ჟურნალისტმა დაწერა, “ეტყობა ყველა ხალხს ღმერთთან ურთიერთობის თავისი ხერხი აქვს... ქართველებისთვის ეს სიმღერაა“. თვითონ ავტორიც აღიარებს ამას... „ეჰ! როგორ გინდა გააგებინო, რომ შენ კი არ გეკუთვნის სიმღერა, არამედ თვითონაა შენი ბატონ-პატრონი“. როგორ იქმნებოდა ქართული სიმღერა? – „ჩვენი სიმღერა ზევით მიისწრაფის, ზეცისკენ... იქნება, ჩვენმა ბუნებამ ჰქნა ეს? ჩვენმა მთებმა და ხეობებმა? განზე გასაქანი რომ არ ჰქონდა ხმებს, ქართველი კაცი იძულებული გახდა ლოცვასავით ზეცისათვის გაეგზავნა იგი“ – ამბობს ავტორი. როცა უსმენ ქართულ სიმღერას, სისხლი, გენი გრძნობს მის განუმეორებლობას, სიდიადეს და ჰანგთა ჰარმონიის შექმნაში ღმერთის ნება და ხელი რომ ურევია, ამას ავტორიც ასე წარმოგვიდგენს: „...როცა შესაფერის გარემოში კარგად ნამღერ ქართულ სიმღერას ვისმენ, ასე მგონია, ქვეყნიერების შექმნის ისტორიას რაღაცას აკლებენ - მეთქი თეოლოგები. დავიჯერო, სიმღერების შექმნაში ღმერთის ხელი არ ურევია? და პოეტურად სიმღერას „ღმერთის ღმილს“ უწოდებს. ასეთია თემურის აზრი ქართული სიმღერის შესახებ „ჰოდა, სიმღერების სრულყოფაც აქედან მოდის, ისიც ხომ ბუნების ნაწილია, ბუნების გახმიანება, ხან ამოკვნესაა, ხან გაღლობა ბუნებისა...“

თემურ ჭკუასელის პროზა თავისებურია, რომანტიკული და ლირიკული... „ადრიან გაზაფხულზე მკერდგაღელი მიწა მზეს რომ მიეფიცხება და ოხშივარი ასდის ძალუმად, ისიც სიმღერაა და მერე იმ მზეს რომ უეცრად წელგამართული წვიმა შეეხიდება, შენ რომ მიაბოტებ ამ თავსხმაში და არ სველდები, ესეც სიმღერაა“.

ქართული სიმღერები ჩვენთვის, ქართველებისთვის, მშობლიური უძვირფასესი განძია, ვამაყობთ და ვეთაყვანებით მას, მაგრამ განსაკუთრებულად საინტერესოა უცხოელის თვალით დანახული და ყურით აღქმული ქართული ჰანგების ისტორია, რომელსაც ავტორი შესანიშნავად გადმოგვცემს. „ისინი შავ სამოსს ატარებენ, წელზე შემორტყმული გრაფირებული იარაღით, მაღალყელიანი წაღებით და მკერდზე პატრონტაჟით ჭეშმარიტ პატრიოტებად გამოიყურებიან და ნამდვილად ასეთები არიან, თუმცა ყოველთვის ნიღბავენ თვიანთ ძლიერ პიროვნულ ინდივიდუალურობას, რომელიც მხოლოდ მაშინ ხდება თვალსაჩინო, როცა სულიერების სფეროში იძირებიან და განუმეორებელი შინაგანი იმპულსებით თხზავენ თავიანთ წარმოდგენულ მუსიკალურ პარტიებს. გრძნობ, რომ სამღერლად გადახვეულ მათ სხეულებში საქართველოსათვის იწყება სულით გაწმენდა...“ ამიტომაცაა მიუწვდომელი ჩვეულებრივი ადამიანისათვის ქართული სიმღერის ხასიათი, მისი ჰანგების არაამქვეყნიურობა „მხოლოდ ქართველებს შეუძლიათ ადვილად, უკომფლიქტოდ გაგრძნობინონ ერთდროულად ორი რამ- მოწყენილობა მხიარულებად მიგაჩნდეთ და საშიშროება უკიდურეს ბედნიერებად და ისინი მღერიან საწესჩვეულებო, ეპიკურ, შრომის, სამოგზაურო თუ სუფრის სიმღერებს, ფერხულებს, იავნანებს, საგალობლებს, ბაღადაებს; მღერიან სამლოცველობებში, ეკლესიებში, მაგიდასთნ, ბაღში, მანქანაში, სახლებში... მღერიან გულის კარნახით და უძლიერესი ემოციით, რომელიც მათ სულის ჭიდან ამოდის - იქ სიმღერაა ყოველი და ყველა ასაკისათვის...“ ქართველი კაცისათვის, რომ სიმღერა მხოლოდ ჰარმონიული ჰანგი არაა, რომ მხოლოდ მომხიბვლელი და სცენაზე ეფექტური გამოსვლა არაა, ამას უცხოელი ავტორიც გრძნობს და ემოციურად გადმოგვცემს: „კუსმენდი მათ და ხან ბუხარში მოთუხთუხე ქოთანი მეღანდებოდა, ხან ზეცისაკენ ისარივით გაჭრილი ტოროლა, ხან ოკეანის ძლიერი სუნთქვა და ხან გაავარვარებული ფოლადი, ისინი ერთდროულად იყვნენ მამონტებიც, მლოცველებიც, ხან კათედ-

რალის თაღებქვეშ ააღებულები კელაპტრებივით იღვენთებოდნენ...“

უზენაესია ღმერთი, მისმიერია ქართული სიმღერაც. ალბათ, ამის გამო იყო იგი ყველასათვის იდუმალებით მოსილი და საინტერესო: თვით გარემო მოწყობილიყო ღვთაებრივი ჰანგებისათვის კორსიკაში. უიშვიათესი ემოციურობით საკუთრს ხეულსა და სულში გატარებულ გრძნობებს ღირიკული ფორმებით გადმოგვცემს ავტორი: „მთელ მოედანზე, ახლო-მახლო ქუჩებში სინათლე გამორთეს და ყველა სახლის აივნებზე თუ ფანჯრის რაფების გაყოლებებზე უკვე ანთებული სანთლები ერთბაშად მთელი თვისი დიდებული იდულამებით გამოიკვეთა... შეუცნობელის მოლოდინით დამძიმდა გარემო...“

„ქართულ ხმებს“ მხოლოდ ორი სიმღერა უნდა ემღერათ, მაგრამ მარგალიტების ასხმულა მრავალ ათეულ მარგალიტს ითვლიდა... რომელს გამოარჩევდი! და ღმერთის გამოცხადებასავით - ნათლისვეტის მოვლინებასავით. „მდუმარებაში მთელ ციტადელს ფერადი ნისლივით ჩამოეფინა მამაკაცის უღამაზესი ტემბრის ხმა - არი არალი არალოლო... წამით დაასწრო სისხლმა გონებას და უმაღლ მან იგრძნო მშობლიური, იგრძნო და ბიძგით ყველა კუნთი დაგვიჭიმა, მერე კი გონებამაც დააფიქსირა, რომ ფესტივალის დამამთავრებელი ზეიმის დაწყება ჰამლეტ გონაშვილისეულმა „ორიველამ“ გვაუწყა“. რა არის ეს, მისაწყენი პროზა?! თუ პოეზია! - სიტყვათა ლაციცი, ფორმათა და ფერთა ჭიდილი... რამდენი ემოცია, რამდენი განცდა, პასუხისმგებლობა ღვთისა თუ საკუთარი მამულის წინაშე... სიმღერის დროს მომღერალი თავის საკუთარ სიცოცხლის ნაწილს სწირავს, ამ ბრძოლაში თავგანწირვისა და ერთსულოვნების გარეშე გამარჯვება ძნელია. აი, რას განიცდიან ჭეშმარიტი მომღერლები სცენაზე გასვლის წინ: „ბაგეები დაგვეწურა, ხორხები დაგვებერა“... „ერთი სული გვაქვს როდის გაგანთვისუფლებთ ყელში გამომწვევდულ ხმებს“... სიმღერა თითქოს ძალიან შორიდან, იქნებ სულაც საქართველოდან მოჰყვებოდა ზეციურ გუთანს და როცა მან თავისი უღამაზესი კვალი ციტადელზეც გაიტანა, ეჭვი აღარ გვეპარებოდა, რომ სამი ათსი კაცის ტაშის ხმა ექოსავით, უკანვე, საქართველომდე ჩაადწევდა“ და ასე ეფინებოდა ქართული სიმღერები „ხმელთაშუა ზღვის ქაფმორეულ ნაპირებს“.

ავტორი ისე ოსტატური თანმიმდევრობით ადწერს ქართული სიმღერების, ემოციურ და ფიზიკურ მახასიათებლებს, რომ

მკითხველს ეგონება თვითონაც შეძლებს სიმღერას: „გოგის აღარ მოუთმინა გულმა და მრავალჯამიერი დაიწყო... თავი ოდნავ უკან გადასწია, თვალები მიღულა და ღიღინით დაიწყო. ჯერ მე შევაპარე და მერე რობერტიც ასევე ღიღინით შემოგვიერთდა. გოგია ახვევს, მე ცოტა სადად ვემღერები, რობერტი კი ისე აგორავებს ბანს, ბგერის დაფიქსირებასაც ვერ ასწრებ... გაეგლადით, ჰამლეტის ხმაც ჯერ ისევე ყურში გვიჟღერს, და გვაძხენევებს...“ და მომღერლები ამქვეყნიურ განზომილებას ტოვებენ, ზეციურ პანთა სამყაროს ნაწილი ხდებიან. ავტორი ასე გადმოგვცემს: „აღარც ტერასა გვახსოვს, აღარც ხალხი, აღარც ამერიკელები, რადგან სიმღერის დემონმა მოგვიტაცა სამივე და სხვები ვერ ამჩნევდნენ, თორემ ჩვენ იმ ტერასაზე კარგა ხანია აღარ ვიყავით“...

სიმღერა სიმღერას სცვლიდა და აი, „ალი - ფაშა“-ს რიგიც დადგა: „ოიდა ალი - ფაშამ გვიდალატა“... ხმელთაშუა ზღვას გადაეკიდა შეილდის საბელიდან ასხლეტილი ქართული სიმღერა და როცა ალი-ფაშას კივილმა სუფსის გაღმა ბაილეთელი გურულები კი არა, ხმელთაშუაზღვის გაღმა პირქუში სიცილიელები შეძრა, როცა ტერასაზე ხალხის ხელახალი ყიჟინიც დაცხრა... ქართული ღვთაებრივი პანგების და ხმელთაშუაზღვის ლაჟვარდოვან ფონზე ავტორი წარმოგვიდგენს თვისი ნოველის „გამარჯობა მამა“-ს ლირიკულ გმირს. დადამებას არაფერი უკლია, ქვემოთ ათასი დიდ-პატარა იახტა ილუმინაციით ციმციმებს; ცოტა ხანში ვარსკვლავები ცაზეც აინთება, ჯგუფი კონცერტისთვის ემზადება, ჩოჩქოლით იცვამენ ჩოხებს, იკაზმებიან... „გურამი დადუშდა, თვალები ერთბაშად გაუფართოვდა... მეც გავიხედე... ჩვენი ტერასისაკენ ოცდაორი-ოცდაოთხი წლის ასული მოდიოდა, მაღალი, თმებგაშლილი თვალს ვერ მოაცილებდი და მოაცილებდა კიდევ მოედანზე თავმოყრილი ამდენი თვალი... აშკარად გამოირჩეოდა ამ მიღეთის ხალხში - ჯიშითაც და ხაზგასმული მიუკარებლობითაც, მოკლედ მთელი მისი გარეგნობა ბრწყინვალე მაგალითი გახლდათ იმ იშვიათობისა, კაცს ცოდვისაკენ კი არა ღმერთისაკენ რომ გაგახედებს“... ჩვენი აზრით, ნოველის ეს რეალური პიროვნება, რომელიც სადღომე აღმოჩნდა, ავტორის იდეალური სახეა ქართველი ქალისა, შეუძლებელია სიუჟეტმა ცრემლი არ მოგვგაროს თვალზე, ჟრუანტეგმა არ დაგვიაროს სხეულში და არ დაგვაფიქროს შენს წარსულზე, აწმყოსა და მომავალზე... შენგან წასულ და სხვა ნიადამში

მოყვანილ შენსავე ჯიშსა და ჯილაგზე... საკუთარი ქვეყნიდან შორს წასული ამ აჭრელებულ სამყაროს ფონზე აშკარად და კონსტრასტულად გამორჩეულ შენს სისხლსა და ხორცს მაშინვე ხედავ ან გრძნობ, გრძნობ მათ სითბოს, სხეულის მთვარისფერ გამონათებას... სულის შემძვრელი სიუჟეტი, თვით ღმერთის ნებით შექმნილი. იქ ხომ ყველაფერი დოკუმენტურია! ავტორი განაგრძობს: „ერთ-ერთ ჩვენთანს ნერგებმა უმტყუნა და უფრო თავისთვის, ვიდრე მის გასაგონად, ლოცვასავით აღმოხდა - გამარჯობა, შენ შემოგეგლეო...“ კულიმინაციას აღწევს სიუჟეტი: „კარებშივე გაშეშდა უცხო ფერია, წამის მერე მოგვიტრიალდა, ჯერ მოულოდნელი ღიმილით მოგვჭრა თვალები, შემდეგ კი სიტუაციის ბუნდოვნებით ისედაც დაბნეულებს, გამართული ქართულით გვითხრა თუ გვიპასუხა: „-გამარჯობა, მამა!“... და ბებიით ქართველ სალომეს ქართულის ცოდნა მხოლოდ ამ ორი სიტყვით შემოიფარგლა... მარსელელი გოგონა ინგლისურით ეკონტაქტებოდა თავის „ათ მამს“, რომლებმაც იდეალური ქართული მამობა გაუწიეს მას... დღიდან გაცნობისა სალომე ყოველთვის მათთან იმყოფებოდა, თვით ჩვენი ბიჭებისთვის ის ჭეშმარიტი ქართველი იყო... სიუჟეტი მეტად სევდიანია, აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ, რომ სალომე ობოლი გამოდგა, მომაკვდავ მამას ქართულად უსაუბრია მასთან და მოუთხოვია, ეთქვა „გამარჯობა მამა,“ რომელიც სალომეს დამახსოვრებია და ქართულად თავის მშობლიურ ხალხთანაც მხოლოდ ამ ორი სიტყვით იმიტომ „წარსდგა“.

განსაკუთრებულად გვინდა, აღვნიშნოთ სიმღერის ძალის შესახებ. კერძოდ როგორ შეიძლება მან გარდასახოს, გარდაქმნას, შეცვალოს ან როგორ შეიძლება გაადვიდოს ისტორიულად ყოფილ ქართველებში მიძნელებული გენი. რომელიც მაშინვე გაცოცხლდება, გაიღვიძებს და გააქტიურდება, როგორც კი რეალურად თბილი, ნამღვილი, ჭეშმარიტი პირობები შეექმნება. ამის ნათელი მაგალითი სალომეს რამდენიმე დღიანი ურთიერთობაა.

ნოველაში სალომე თანაუგრძნობს, ქართველთა და ერთ-ერთ თვისი მუსიკალური ნიჭით გათმამებული ამერიკელი ვილიამსის, პაექრობას სიმღერაში ...რავა თქმა უნდა დამარცხებული ამერიკელი საგონებელში ჩვარდა... „ჩვენი პატარა ქალბატონი წამოდგა,... ნერვიულად მიუტრიალდა ზანგს... თითო მიბჯინა მკერდზე და უცნაური სიამაყით უთხრა: კარგად მისმინე და სამუდამოდ დაიმახსოვრე, შენ რომ ასე იმღერო,

ჩემნაირი სისხლი უნდა გედგეს ძარღვებში“... მერე უეცრად სახეზე ხელები მიიფარა, ატირდა „ისტერიულად“ - რა ატირებდა პატარა ქალბატონს, - ძნელი მისახვედრი არ არის, მასში გაღვიძებულმა ქართველობამ, მისმა ამაყმა ბუნებამ, და იმან, რომ მშობლიური ენის უცოდინრობის გამო იგი ვერ ევერებოდა თავის სანუკვარ ხალხს, ვერ გამოთქვამდა თავის გულში ნადებს ქართულად ისტერიკამდე მისუღიყო... „აშკარად რაღაცის თქმას ცდილობდა, მაგრამ ბაგეებს მომდგარ სიტყვებს ზღვად მომსკდარი ცრემლები ახრჩობდა. კარგა ხანს იწვავდა, სანამ მოახერხა და სლუკუნს ამოაყოლა: „გამარჯობა მამა,“ „გამარჯობა მამა,“ „გამარჯობა მამა,“ - დიახ, რამდენი ქართულიც იცოდა, იმდენით ევერებოდა პატარა გოგონა თავის ხალხს. გაღვიძებულმა გენმა მკითხველს დაგვიტოვა იმედი, იმედი იმისა, რომ საღომე ერთხელაც ეწვეოდა იმერეთს და საყვარელ ბებიას სათქმელს ქართულად ეტყოდა.

ნოველა თუ რეალური ამბავი, ეს ხომ ფსიქოლოგიური ნოველაა - ადამიანის ფსიქიკის, ხასიათის ნიუნსური ცოდნა, აღქმა. ყველაზე უფრო რთული, ძნელად და ფაქიზად დასაწერი... ბატონმა თემურმა განუმეორებელი ოსტატობით ვირტუოზულად შეასრულა ...

ქართულ სიმღერას, ცეკვას, ეროვნულ ტანსაცმელს ქალების ჰაეროვან კაბებს და განსაკუთრებით მამაკაცების ჩოხებს - შავს, თეთრს და შინდისფერს, ტრადიციულ ქართულ ფერებს, ღმერთის მიერ განსაკუთრებული მადლით ბოძებულს, უდიდესი ძალა, რომ გააჩნია ეროვნული მუხლის გამოღვიძებასა და გაცოცხლებაში მე თვითონაც დავრწმუნდი. 2003 წელს ჩვენი უნივერსიტეტის სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლი საერთაშორისო ფესტივალზე მიგვიწვიეს თურქეთში ქ. იზმირში. წინასწარ ვიცოდით, რომ ეს ქალაქი მესხეთიდან გადასახლებულთა და ლაზების ქალაქი იყო, ამიტომ ჩვენებურს ვეძებდით ყველა შემხვედრში... საღამო დგებოდა, სცენა მზად იყო... ჩვენი დროშა მაშინდელი - ჩოხიფერი ამაყად ფრიალებდა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანათა დროშებს შორის. ჩვენ გარშემო შემოიკრიბა ბევრი ჩვენებური დიდი სიყვარულითა და სითბოთი ვხვდებოდით ერთმანეთს, ხელით ეხებოდნენ, ევერებოდნენ ჩვენს დროშას, დოღს, ჩოხებს... ენის უცოდინრობის გამო ჩვენი ურთიერთობა უცნაური გულისტკივილიანი ღიმილითა და ხელის ჩმორთმევით ამოიწურებოდა... გენი გენს ეხებოდა...

გალა-კონცერტის წინ მოეწყო დიდი მსვლელობა ქალაქის ცენტრალურ ქუჩენში, მართლაც, ერთ აუწერელი აჟიოტაჟი სუფევდა ქალაქში, აღმოსავლეთი მაინც თბილია და ქალაქის მოსახლეობა ფანჯრებიდან ყიჟინსა და ხელოვნურ ყვავილებს გვაყრიდა... ჩვენმა ჩოხებმა, ომახიანმა ძახილმა „საქართველოს გაუმარ...ჯოოს! დაატყვევა ხალხი; ჩვენ გვერდით მსვლელობას ჭარმაგი მოხუცი მოჰყვებოდა და მშობლიური ენა რომ არ იცოდა, გულზე მჯიდების ცემით, შეკუმშული მადლა აწეული ჯიშინი ხელებით და „გაუმარჯოს“ ძახილით, სოლიდარობას გვიცხადებდა, ამაყად გადასცქეროდა თნამოქალაქეებს... ჩვენც მეტი რა გვინდოდა, ამაყად და ლაღად მივაბიჯებდით მსოფლიოს ნაწილი, ერთი პატარა წერტილის ტოლაც რომ არ არის რუკაზე... და აი, დაგვეწია ახალგაზრდა ქალი, ხელჩუდიებული გოგონა მოჰყავდა, დაგვეწია და ბავშვი შემოგვიგდო, აი ეს თქვენი სისხლისაა, ესეც ქართველია და თქვენთან უნდა, ატირებული ბავშვს, რომელსაც თუნდაც ფერიდეს დავარქმევდი. ჩაკიდა ხელი ჩვენმა „ქართულის“ მოცეკვავე წყვილმა, ჩაიყენეს შუაში. გოგონას თვალები გაუბრწყინდა, გაუფართოვდა და ბედნიერების ღიმილმა სულ სხვანაირი გახადა. კონცერტის ბოლომდე ჩვენთან იყო დედა-შვილი დამშვიდობება მეტად ემოციური გამოდგა... ცრემლები და სევდიანი განწყობილება. ჩვენ შევხვდით ჩვენს ისტორიას, წარსულს, ჩვენ შევხვდით XVII საუკუნეში ჩარჩენილ ჩვენ გენს, რომელიც დავტოვეთ იქ, შორეულ ქვეყანაში...

თქვენ ერთგან გიწვრიათ ბატონო თემურ „სიმღერამ შეიძლება დაგაპუროს კიდევ... გულისხმობდით მარტოდ დარჩენილ მომღერლის - პოლიკარპე ხუბულავასთან შეხვედრისას მის ცრემლებით ნათქვამს - „სიმღერა მშია მეო“, დიდხანს იცოცხლეთ თქვენ და თქვენმა ანსამბლმა „ქართულმა ხმებმა“, სიმღერის შიმშილი გაცილოთ ღმერთმა ძალიან, ძლიან ხანგრძლივად. თუმცა ჩვენი - მთელი ქართული ერის, საყვარელი იადონის დაკარგვამ მწარედ განგაცდევინათ სიმღერის შიმშილი და „გოგიას ბიჭებმა“ ცრემლებისაგან ყელში ბურთგაჩრილებმა გულისგამხეთქავი მრავალჯამიერით“ ზეცას კალთები ჩმოახიეთ და უფლისკენ სამარადისოდ მიმავალ ძმას გზა დაულოცეთ...

დიდი მადლობა, რომ ჩვენთან ბრძანდებით დღეს.

ეროვნულ გმირთა სახეები პოეტის სამყაროში

„დღეს, 2014 წლის 31 მარტს, შოთა რუსთაველის სახელობის აკადემიურ თეატრში გაიმართა საქართველოს პირველი პრეზიდენტის, ბატონი ზვიად გამსახურდიას ხსოვნისადმი მიძღვნილი საღამო. შეიძლება ითქვას, რომ ჩემი ოცდახუთწლიანი თავგანწირული ბრძოლა დაფასდა და ლიტერატურის დარგში განსაკუთრებული მიღწევებისათვის მომენიჭა ზვიად გამსახურდიას სახელობის პრემია. დღეს უბედნიერესი ქალი ვარ ამქვეყნად. მომილოცეთ, ვისაც ძარღვებში ქართული სისხლი გიჩქევთ! - თქვენი თინათინ მღვდლიაშვილი“, - წერს პოეტი.

„ფარისევლობენ, როს ამბობენ, -
გვქუელს ზვიადიო!
სინამდვილეში,
იდეა სძულთ - თავისუფლების!“

ჩვენი აზრით, პოეტის ეს სტრიქონები ზემოთ გამოხატული განსაკუთრებული დამოკიდებულების ერთ-ერთი გასაღებია. ზვიად გამსახურდიას სახელობის პრემიის მინიჭებით თინათინ მღვდლიაშვილი აღიარეს როგორც თავისუფალი შემოქმედი, რომელიც ერთადერთს, თავისუფლების იდეას ემორჩილებოდა მხოლოდ.

„მე უკვე დავტორე ჩემი დასატორი,
დიახ, მე ვიყავი დამრღვევი მახეთა!..
ეს მე ვარ, ქართველი მდედრი მატადორი,
ლექსით მორკინალი მძვინვარე ხარებთან!“

საქართველოს პირველი პრეზიდენტის, ზვიად გამსახურდიასა და საქართველოს ეროვნული გმირის, მერაბ კოსტავას თანამებრძოლს, მათ გვერდით და მათ გარეშე გამოვლილი ქარაშოტების გადამტანს, ხელეწიფება შექმნას პოეტური სამყარო, რომელიც მკითხველს აღავსებს ენერგიით. გადამდებია ამ პოეზიის მუამბოხური სულისკვეთება:

„ჩვენ, ლექსის დენდები, - ვიბრძვით, არ ვნებდებით!..
ვაოცებთ სამყაროს მხურვალე ვნებებით!..
დავჭრივართ ცარგვალზე მზისფერი ეტლებით,
არც როდის ვისვენებთ, არც როდის ვებრდებით!
ჩვენ დუელს ვუცხადებთ გრიგალს და ქარაშოტს!“

მაგრამ ჩვენ არ ვკვდებით! - სიკვდილთან ვთამაშობთ!..“

ზვიად გამსახურდია მერაბ კოსტავასადმი მიძღვნილ ლექსში წერდა:

„მაგრამ ხომ დავრჩით, მაინც ჩვენ ორნი,
მკრთალნი რაინდნი მწუხარე სახის! “

ამ ორ მწუხარე სახის რაინდს ხშირად ესაუბრება თინათინ მღვდლიაშვილის ლექსების ლირიკული გმირი. ამქვეყნად მათ გარეშე დარჩენილს სტკივა რეალობა, სადაც ლუციფერს პირში გამოსჩაჩხია აფხაზეთის და ქართლის ნახევი, სადაც დახრილი დროშა ფრიალებს, სადაც არც კლავენ და არც ასვენებენ. „დანარცხებული მერცხლის“ პოეტური სახე ზუსტად იტევს დამსხრეული იდეალების სევდას, შეწყვეტილი ფრენის ტკივილს და ღირსეული მორკინალის გარეშე დარჩენილი მებრძოლის თავგანწირვას:

„ჩვენ ნარ-ეკალი ვკაფეთ მარცხებით,
ერთ-ერთს გეცოცხლათ, ნეტავ, ორიდან...
მე მერცხალივით დავენარცხები,
ან ჯიხაშკართან, ანდა ბორითთან“.

ზვიად გამსახურდიას პოეტური სახე იხატება, ერთი მხრივ, როგორც ზვარაკად შეწირული მსხვერპლისა, რომელიც საბოლოოდ მართალთა გვერდით იმკვიდრებს ადგილს ზეციურ სასუფეველში და, მეორე მხრივ, როგორც ერის წინამძღოლისა, პირველი პრეზიდენტისა.

„მოწამებრივი განვლილია გზა ეკლიანი,
დიდმოწამეთა ხარ მემკვიდრე, ივერთ პატრონო!
ლოცვად დამდგარა ერი შენი, ნათელმოსილი,
ზვიად ბატონო!“

აქვე აღვნიშნავთ თინათინ მღვდლიაშვილის პოეტური ენის ერთ მახასიათებელს. მხატვრულ ხერხად არის ნაქცევი მის პოეზიაში მიმართვა და შორისდებულთა გამოყენება. არსებობს თვალსაზრისი, რომლის თანახმად, ავტორის სტილის თავისებურებები უნდა ვეძიოთ ნაწილაკების, შორისდებულთა, წინდებულთა და სხვათა განაწილებაში, რადგან ენის ამ ელემენტებს ყველაზე ნაკლებად აქცევენ ყურადღებას მწერლები და ავტორის ინდივიდუალობა უნებურად სწორედ მათ გამოყენებაში ვლინდება. ის, რაც ლექსიკის ზედაპირზეა და თვალშისაცემია, შეიძლება კვლევისთვის ხელსაყრელია, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში, არ არის არსებითი შემოქმედის ინდივიდუალობის დასადგენად. პოეტი ძალიან ხშირად იყენებს

მიმართავს, რაც მის ლექსებს საოცრად აახლოებს მკითხველთან. თითქოს მკითხველის თვალწინ ინგრევა ყველა ბარიერი და კედელი, მეტიც, ცოცხლდება მიმართვის ობიექტი, მკითხველი ლექსის ლირიკულ გმირთან ერთად ებაასება საუკუნეთა წიაღიდან აღმდგარ გმირებს. ლირიკული გმირი მიმართავს ზვიად გამსახურდიას, ერთგულების ფიცს დებს მის წინაშე და დარწმუნებულია, რომ აუცილებლად დადგება დრო:

„და გათენდება დილა დიდი აღსარებისა,
და გაბრწყინდება ივერია - ჩვენი სამშობლო!
დაგელოდება ერი შენი, ნათელმოსილი,
ზვიად ბატონო!“

მიმართავა თვითონ სათაური ლექსისა, „ჯვარი აზიდე, პრეზიდენტო“. პოეტი საქართველოს პირველ პრეზიდენტს, რომელიც იძულებულია სამშობლო დატოვოს, დაჭრილ ხარირემს ადარებს:

„დგას საქართველოს პრეზიდენტი, ისე მდუმარი,
როგორც დაჭრილი ხარირემი ქარაფის ზღვართან“.

გამოყენებული ეპითეტები იმდენად მეტყველია, რომ ზუსტად გადმოსცემს ემოციას. ლექსში კარგად ჩანს, როგორ ერწყმის ერთმანეთს პრეზიდენტის, ერთი მაშუღლიშვილისა და საქართველოს ბედი.

„დგას საქართველოს პრეზიდენტი, როგორც ხიზანი,
როგორც დაღლილი სერაფიმი მაცხოვრის ხატთან,
და იჭედება საქართველოს კუბოს ფიცარი,
და იდევნება საქართველო სამარის კართან“.

ზვიად გამსახურდიას ეძღვნება ლექსი „აპოთეოზი“, რომელიც, ვიტყვოდით, ლექსი კი არა, ბალადაა. მიწაზე ამტყდარი ქარბუქი, მგრგვინავი მეხი და ელჭექი, უფსკრულებში მგმინავი შლეგივით აშლილი და შესახარები ზვავები, წინასწარ გათხრილი რჩეულის საფარი მკითხველს ამზადებს საზარელი ამბისთვის. მხოლოდ მომდევნო სტრიქონებით ვხვდებით, ვის დევნის სიკვდილი:

„მაგრამ ჯერ ზვარაკი თოვლში მიაბიჯებს
და ითვლის სამყარო ზვიადის ნაბიჯებს...
გმირო! დაგიკორტნა არწივმა ელენტა,
ნისლებში ირწივი დაჭრილი ლეგენდა...
დევნილს გაცილებენ ღრუბელთა ფთილები,
შენ კი, ზნეკეთილო, თოვლივით ფითრდები.“

ზევის კი ბობოქრობს, დელაფს და მდელვარებს,
გასწი! შეეფარე სამშობლოს მწვერვალებს!“

ვერ შეეფარა გმირი სამშობლოს მწვერვალებს, ვერ აიცი-
ლა იუდას მორთმეული დარიშხანი. პოეტმა მიუჩინა მას სათა-
ნადო ადგილი, გააყოლა მზის სხივს და მყინვარებს, ძეს,
ღვთისმშობელსა და წმინდა გიორგის ჩააბარა. უმძიმესი ემო-
ცია დაჰყვება ამ სტრიქონებს, თითქოს დაზაფრული მკითხ-
ველის სანუგეშოდ პოეტი იხსენებს, რომ ცისქვეშეთში ღირ-
სეულ ადამიანთა ხვედრი მძიმე და რაც მთავარია, მსგავსია,
ეს ერთგვარი კანონზომიერებაცაა. საინტერესოა, რომ პოეტი
რეალურად არსებულ და შექმნილ გმირებს გვერდიგვერდ
ჩამოთვლის:

„ოდესღაც ბაირონს გაუწყრა ლამანში,
ოდესღაც ენგურმა გაწირა თარაში,
ოდესღაც სვე-ბედმა უგანა ჰომეროსს,
ოდესღაც ჯოჯოხეთს უმდერდა ორფეოს,
ოდესღაც პარიზმა გარიყა ვიიონი
და გაჰყვა სარკმლიდან მზეს გალაკტიონი,
ოდესღაც ჭლექისგან ბორგავდა შილლერი,
ოდესღაც განდევნეს თვით ალიგჰიერი,
ოდესღაც შელლიც ხომ შეება ქარაშოტს,
თქვენ, ლექსის პრინციპი, სიკვდილთან თამაშობთ!..“

მხოლოდ დამფრთხალი ხეების, ბებერი ტყეების და პატარა
ქოხების იმედადაა დარჩენილი გმირი. დაძაბულობა მატულობს
და კულმინაციას აღწევს:

„გესმის?.. დაფაჩუნებს ბუჩქებში აფთარი!..
გესმის?.. დაგეწია ავზნე და ავთვალი!..
ხედავ?.. ააშენეს ბომონი ასპიდის!..
ხედავ?.. იგესლება დედალი ასპიტი!..“

მოულოდნელად იცვლება ლექსის რიტმი, იცვლება,
მშვიდდება ემოცია, რადგან გმირი ლოცვას იწყებს. ფეხდაფეხ
სიკვდილჩასაფრებული წმინდა გიორგის სამშობლოს ავედ-
რებს. ლოცვას ისევ გაფრთხილება მოსდევს და კვლავ
ლოცვა, რომელიც გეთსიმანიის ბადის, შესაბამისად ქრისტეს
ანალოგიას იწყებს:

„მამა ხარ ყოველთა, ძეთათვის მზრუნველი,
უფალო, ამაცდინე ესე სასუმელი.
ნუ ჩემი იყოფინ, არამედ შენი,
შენ თავად ნება ხარ, სიმართლის მჩენი.

ხამს მოყვასისათვის სიმძიმე ვითვისო,
გვედრი, შემიწყალე, ძეო დავითისო!”

მაღალი ხეების მუხლებზე დაცემა, ელდისაგან მათი
გახევება ამცნობს მკითხველს, რომ გმირი შეეწირა ზვარაკად
სამშობლოს იდეას:

„გაფითრდა თოვლი და გაფითრდნენ ქარები,
ალერტის ეთერში ატირდნენ ქნარები.
შორს, წაღწევისაში შეიძრა ტაძარი,
გიზგიზებს ცეცხლი და სირცხვილის ხანძარი!..“

ლექსის დასასრული მკითხველს ახსენებს, რომ, სამწუხაროდ, ამგვარი მსხვერპლი არც პირველია და არც უკანასკნელი. წლები გავა. ისტორია შეაფასებს მტერს და მოყვარეს. ზოგი დაიჯერებს მემატანეთა შეფასებას, ზოგი – არა. მაგრამ ზუსტად ვიცით, რომ ქართველ მკითხველს ყოველთვის გულზე მოხვდება და არასოდეს ეჭვი არ შეეპარება თინათინ მღვდლიაშვილის შემდეგი სტრიქონების გულწრფელობასა და ჭეშმარიტებაში:

„ვიზიარ სარკმელთან და, ისე კეკლუცობენ მწიფე ალუბლები,
ქართვლის სიყვარული, მგონი, ალუბლებსაც გულზე შემოენთოთ...
წლები გავიდა და სარკმელს აწყდებიან თეთრი აპრილები,
როგორ მენატრები, როგორ მედარდები, ჩემო პრეზიდენტო!“

ულამაზესი ლექსები ეძღვნება საქართველოს ეროვნულ გმირს - მერაბ კოსტავას. ეპითეტები - სადა, მიმართვა - უშუალო, ლექსიკა - ექსპრესიის, ემოციის გამომხატველი, მაგრამ უბრალო, - ასეთია მხატვრული საშუალებები, რომელთა გამოყენებითაც იძერწება მერაბ კოსტავას მხატვრული პორტრეტი. პოეტი თითქმის არსად არ ახასიათებს მას, ზუსტად ისე, როგორც შეეფერება ეროვნულ გმირს, სახალხო გმირს.

„რუსთველის პროსპექტი.
ცისფერი ჭადრები.
მერაბის ნაცნობი ეზო.
ეზოში სანთლები,
სანთლებთან ხატები“.

ყველა დარდისა და ტკივილის გამზიარებელია. ილიას აჩრდილივით მერაბ კოსტავა თინათინ მღვდლიაშვილის პოეზიაში ის რაინდია, რომელიც მარად და ყველგან საქართველოს თან სდევს, რომელმაც სძლია სიკვდილს. ხშირად შესწივის პოეტი თანამებრძოლს სამშობლოს ტრაგიკულ ბედზე:

„მერაბ! მანქურთებმა ალესეს მახვილი,
საბრალო მამული კედელთან დახვრიტეს!
მერაბ! საქართველოს უშრება ცრემლები,
დღეს ჭირისუფლებიც აღარა ტირიან...
მერაბ! საქართველოს უხმება ფესვები,
დავითის ბიჭები მიდიან, მიდიან...“

მერაბ კოსტავას სულს ევედრება პოეტი ქართველების
შერიგებას, სამართალსა და სათნოებას. ტკივილითაა გაჯე-
რებული ლექსი „ქართველები შეარიგე მერაბ“, მაგრამ იმედი
მაინც არსებობს, იმედი თეთრი ცხენია, ჯერ უმხედრო, მაგრამ
ღირსეული მხედრის მოლოდინში:

„მუქი ნისლი დასწოლია შავნაბადას,
თეთრი ცხენი ელოდება მხედარს,
საქართველოს ბასიანი ელანდება
და დიდგორი ესიზმრება, მერაბ! “

დღეს ჩვენ მხოლოდ პოეტის რამდენიმე ლექსს შეგვხვთ.
თინათინ მღვდლიაშვილის პოეზია მკითხველს საკუთარ თავში
ეროვნული სულის ძიებისკენ უბიძგებს. მისი ლექსები სუფთა
ჰაერივითაა, ვინც ერთხელ ჩაისუნთქავს, მისთვის სასიცოცხ-
ლოდ აუცილებელი ხდება. ლექსები ირეკლავენ ადამიანურ
სიტბოსა და სინაზხეს, სისასტიკესა და გულგრილობას, დემო-
ნურისა და ანგელოსურის ჭიდილს. ეს კი წარმოჩნდება საო-
ცარი მხატვრული სახეებით, მუსიკალურობითა და ფერწე-
რულობით.

„ქართველობაა ჩემი დიდი „დანაშაული“

და საქართველოს სიყვარული, გულს რომ მასკდება!..“

პოეტი გრძნობს, ენდობა ენას და ენა თვითონ აქცევს
შემოქმედის აზრს მუსიკად. ამიტომ ლექსები მოედინება ლა-
ღად, დაუბრკოლებლად, შემკობილი ფერთა და ხმოვანებით.
ღირებულებები მარადიულია - დროში გამოცდილი. თინათინ
მღვდლიაშვილის პოეზია ერთგვარი ტესტია ჩვენთვის, მკითხ-
ველებისთვის. თუ შევიგრძენით, გავიაზრეთ და გავიზიარეთ -
ესე იგი, ჯერ კიდევ ვცოცხლობთ!

თემურ ჭკუასელის მხატვრული ენის ზოგიერთი თავისებურება

ქართული სალიტერატურო ენის გამოყენების სფერო არაერთია, თუმცა ყოველ დროში მთავარი არე მაინც მხატვრული ლიტერატურა იყო. მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე ცხოვრების პირობებიდან გამომდინარე ფართოვდება მასმედიის გავლენა, თავისებურ ნორმებს ამკვიდრებს ინტერნეტსივრცე, ვფიქრობთ, დღესაც ქართული სალიტერატურო ენის შემდგომი განვითარებისა და სრულყოფის პროცესში წამყვანი როლი მაინც მხატვრულ ლიტერატურას ეკუთვნის.

საგულისხმოა ისიც, რომ სალიტერატურო ენის განმარტებისას მეცნიერები ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ ცნება სალიტერატურო ენისა, არ არის ლიტერატურის ენის ცნების იდენტური. მხატვრული ლიტერატურა სალიტერატურო ენას იყენებს, რა თქმა უნდა, მაგრამ მისი ფორმები ყოველთვის საგსებოთ არ ვემთხვევა სალიტერატურო ენის ნორმებს“ (ივ. გიგინეიშვილი).

მწერლის ენას შეიძლება განსაკუთრებული, ინდივიდუალური ფორმები ახასიათებდეს. ეს ინდივიდუალიზმი და განსაკუთრებულობა შეიძლება იქამდეც მივიდეს, რომ იქცეს მწერლის სტილის მახასიათებლად. სწორედ ამგვარი თვალსაზრისიდან გამომდინარე განვიხილავთ მწერალ თემურ ჭკუასელის პროზის ენას წიგნის - „სიმღერით გამთბარი მიწა“, მაგალითზე.

შემოქმედი თანამედროვეობის შვილია. თუ მოკლედ დავახასიათებთ თანამედროვე პროზას ენობრივ გამომსახველობითი თვალსაზრისით, ჩვენი აზრით, შეიძლება გამოიკვეთოს რამდენიმე ტენდენცია.

პირველი - გლობალიზაციის, გლობალური პროცესების ფეხის ადგმის სურვილი და მცდელობა ხშირად ვლინდება როგორც სიუჟეტურად, ისე ენობრივად, ანუ ე.წ. „მოდური სიუჟეტები“ გადმოცემულია ისეთივე მოდური ლექსიკითა და ენობრივი ფორმებით, რომელთაც დაჰკრავს ხელოვნურობის ელფერი.

მეორე - პროზის ენისა და ყოველდღიური სასაუბრო მეტყველების განსაკუთრებული დაახლოება, რაც ლიტერატურულ

ნაწარმოებში თითქმის ყოველდღიური სასუბრო მეტყველებების ზუსტ ასახვამდე მიდის. ნიშანდობლივია, რომ ეს არ ახასიათებს მხოლოდ პერსონაჟთა მეტყველებას. აქვე უნდა აღინიშნოს შეუსაბამო ლექსიკის მოჭარბება, რომელიც საერთოდ სცილდება მხატვრული ლიტერატურის საზღვრებს.

მესამე ტენდენციით გრძელდება ქართული კლასიკური მწერლობის ენობრივი ტრადიციები. ჩვენ სწორედ ამ უკანასკნელ ტენდენციას მივიჩნევთ თემურ ჭკუასელის პროზის მახასიათებლად.

ავტორს ხელეწიფება არ მოსწყდეს ხალხურობას, ემსახუროს ამ ტრადიციების გადრმავებას, მათ შემდგომ სრულყოფას. ეს სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ მწერლის მხატვრული მეტყველება - სემანტიკა, სინტაქსი არაინდივიდუალურია. ამავდროულად იმთავითვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ იგი არ სცილდება ქართული სალიტერატურო ენის გრამატიკული წყობისა და ლექსიკური შედგენილობის შესაძლებლობათა ჩარჩოებს, სიტვათშემოქმედებას თვითმიზნად არასოდეს არ ისახავს. მისი ინდივიდუალობის საფუძველი კი ის არის, რომ ჩვეულებრივ ცნობილ სიტყვას, ჩვეულებრივ ფრაზას ისე იყენებს, რომ თავისებური გამომსახველობითი ფუნქცია ეკისრება ტექსტში.

„სიმღერით გამთბარი მიწა“ კრებულია, რომელშიც შედის იმავე სათაურის კინოსცენარი, ნოველები „თუმცა“, „დიאלოგები გურიაზე“.

როგორც მოგახსენეთ, ამ კრებულის მაგალითზე წარმოგიდგინეთ ავტორის ენაზე ზოგიერთი დაკვირვების შედეგს. უმთავრეს ღირსებად მივიჩნევთ ენის სისადავეს, სიღარბაისლეს, რაც ავტორისაგან დიდ ოსტატობას მოითხოვს. მწერალი გრძნობს სიტყვის ძალას, ზუსტად განჭვრეტს მისი ზემოქმედების უნარს, ამიტომ სიტყვისადმი ზომიერი დამოკიდებულებით იჩვენებს, იშინაურებს მკითხველს. ზომიერებასა და სისადავეში ვგულისხმობთ სადა ლექსიკას, მაქსიმალურად დახვეწილ ფრაზას. არა მხოლოდ გაბმულ ტექსტში, წინადადებებად დათითოებულ პატარა მონაკვეთში ძნელია მიაგნო ზედმეტ სიტყვას. ყველა სიტყვა თავის ადგილზეა, ზუსტად არის სათქმელთან შეხამებული, შესაბამისად, ემოციაც გულწრფელი და დამაჯერებელია. წინადადებები, რთული სინტაქსური წყობისაც კი, მოკლე და ლაკონურია. ტექსტი ძირითადად იგება თანწყობილი წინადადებებით, შედარებით იშვიათია შერწყ-

მული წინადადებები. როგორც მოგახსენეთ, ქვეწოვრაც კი მოკლედ და მოქნილია. ამის გამო სათქმელი ბოლომდე მიდის მკითხველამდე, აღიქმევა ძალისხმევის გარეშე და არ იკარგება ემოცია. ამას ემატება გურული იუმორი: „ბოლო სადამოს ბათუმიდან დავბრუნდი. დამის 3 საათია. სასტუმროს ფოიეში ერთადერთი კაცი დგას და ლიფტს ელოდება. ლიფტი რომ დაიძრა, ვატყობ, ჩემი თანამგზავრი აშკარად ნერვიულობს, გაჭედვის ეშინია-მეთქი, გავიფიქრე. ეს ფიქრი დამთავრებული არ მქონდა, სინათლევ ჩაქრა. გაქვავდა ლიფტი. ჩემმა თანამგზავრმა ხმამაღლა გინება დაიწყო... დაწინარდი-მეთქი, მისი დამშვიდება ვცადე, ქვემოთ ლიფტიორი მორიგეობს და ცოტა ხანში გავიყვანს აქედან - მეთქი. პასუხად ჯერ ისევ იმ ვიდეცას შეაგინა და ცოტათი ხმადაბლა, და მერე ჩემს გასაგონად თქვა: ქვემოთ რომ ლიფტიორი მორიგეობს, ის ლიფტიორი მე ვარო“ (თ. ჭკუასელი). განსაკუთრებით იგრძნობა ენის სიღარბაისლე კინოსცენარის ენაში.

გურია და გურულები თემურ ჭკუასელის პროზის ერთ-ერთი უმთავრესი თემაა. ამჯერად ჩვენ გვერდს ავუვლით მის შინაარსობრივ მხარეს და მხოლოდ ენობრივზე შევჩერდებით. დიალექტის და მათ შორის გურული მეტყველების გამოყენება ქართული პროზისთვის უცხო არ არის. დიალექტიზმები, დიალექტური ფორმები, დიალექტური მეტყველობა ქართულ მწერლობაში დასტურდება როგორც მთხრობელის ენაში, ისე, უფრო ხშირად, პერსონაჟთა მეტყველებაში. ავტორი ამ შემთხვევაშიც ახერხებს იყოს ორიგინალური. იგი დიალექტს, დიალექტურ მეტყველებას მოიხმობს როგორც თავისთავად, დამოუკიდებელ ფენომენს. მკითხველის ყურადღებას საგანგებოდ მიაპყრობს დიალექტურ ფორმებზე და მსჯელობს მათზე. ამის შედეგად, ჩვენი აზრით, თვითონ მეტყველობა იქცევა დამოუკიდებელ პერსონაჟადაც კი, რომელსაც თავისი მახასიათებლები აქვს და ამავედროულად ავლენს გურული კაცის ბუნებას. მკითხველი იოლად წამოეგება ავტორის გამოწვევას: „იცით რა?! მოდიოთ, გავხადისდეთ და პატარა ექსპერიმენტი ჩავატაროთ. მე ახლა ერთ ზღაპარს მოგიყვებით, ოღონდ გურულად. ხასიათის გამოსაკეთებლად ხშირად მაყოლებენ ხოლმე მეგობრები და მეც დავიხეპირე უკვე. ვნახოთ, თუ გაიგებთ რამეს. თუკი რამეს ვერ გაიგებთ, ეგერ ფურცელი და ეგერ კალმისტარი, ჩაინიშნეთ და ბოლოს მკითხეთ. შევთანხმდით?!“ (თ. ჭკუასელი). ასე იქცევა გურულ დიალექტზე მოყოლილი

ზღაპარი მხატვრული ნაწარმოების ორგანულ ნაწილად, ერთ-გვარ მხატვრულ ხერხად, რომელიც ერთ-ერთი მთავარი განმსახვრელია გურული კაცის ბუნების და თავისთავად, როგორც ტექსტი, ღირებული ფენომენია: „ასთუ ასრულდა ანგელოზების სიტყვა. მართლა დაჩა წიფლიას ვაჭრის თელი ქონება და ვოქრო-ვერცხლი... აიანთარი, მაიანთარი, წყეული იყოს ფულის ყანთარი, გამგონმა გაძლოს აი ზამთარი, რავარც აი ყველაყაი არაა მართალი“ (თ. ჭკუასელი).

დარბაისღური, მოქნილი ფრაზებით გაჯერებული თხრობას მიჩვეული მკითხველი ნამდვილი აღმოჩენის წინაშე დგება, როდესაც მწერალი სულიერ ღირებულებებს, ფასეულობებს ეხება, ფრაზა განსაკუთრებული მხატვრულობით იტვირთება, იქმნება ულამაზესი მხატვრული სახეები, ეპითეტები, მეტაფორები: „ჰორიზონტზე, ჩამავალი მზის ფონზე, შავი ფრინველების გუნდი შეჰკიდებია ზეცას და დასავლეთისკენ მიფრინავს. მათი შერეული ხმები შეერევა სიმღერის ნარჩენებს და თანდათან გაბატონდება“ (თ. ჭკუასელი).

არის ერთი განსაკუთრებული თემა, რომლის გადმოსაცვად თითქოს სიტყვა თავისუფლდება თვით ავტორისაგანაც კი, ბოლომდე აიშვებს სადავებს, გამხატვრულდება თავიდან ბოლომდე. არა თუ თითოეული ფრაზა ან წინადადება, სიტყვა, მარცვალი ხდება ექსპრესიული და ემოციით თაბრუდახვეულ მკითხველს იმორჩილებს.

ეს ყველაფერი ხდება მაშინ, როდესაც მწერალი სიტყვებით ასმენინებს მკითხველს გურულ სიმღერას: „ ა ა ა ი ი ვ ო ი ი ი“ - გაისმა თუ არა მთქმელის ხმა, გზა მოუჭრა ბანმა. „ვაჰდილაჰ“ - აქუსდა ომახიანად და ვიდრე შეთანხმდებოდა მტქმელი და ბანი, აიჭრა ცისკენ ვერცხლის იადონი, ვერცხლის ფრთიანი, რიმტირირირააო იაჰო, ცას ასწვდა, ახალისდა, აციმციმდა, გადააფრქვია სიმღერას ხალისი, სულ მადლა და მადლა მიიწვედა ცაში, გაბრწყინდა კრიმანჭული!“ (თ. ჭკუასელი) ან კიდევ, მეორე ნაწყვეტი: „ჯირითობდნენ მხედრები, ყოველი ხმა უჩვენებდა თავის სიჩაუქქეს, გაჭენებულ ცხენის გაგაზე აღიმართებოდა ბანი და უმაღლე უნაგირზე მოექცეოდა, მთქმელი ეკიდებოდა უზანგზე ფეხით. კრიმანჭული ზედ ველეობოდა გაჭენებულ სიმღერას. მუქარად ქვეულიყო ბანი ნებაძლიერი. ფიცხელ ბრძანებას გასცემდა - მხედრულს, ვაჰკაცურს, ომახიანს...“ (თ. ჭკუასელი).

ამგვარი მონაკვეთების შეფასებისას ყველაზე ზუსტად ისევ ავტორისავე ფრაზა გამოდგება: „ეს სიმღერაა სიმღერაზე, ოღონდ სიტყვებით გადმოცემული“.

სიტყვებითაა ამღერებული წიგნი „სიმღერით გამოთბარი მიწა“. ჩვენ შევეცადეთ, წარმოგვედგინა მწერლის ენის დამახასიათებელი მხოლოდ ზოგიერთი ნიშან-თვისება. ცხადია, ავტორი შეგნებულად უარს ამბობს ყოველგვარ ხელოვნურობაზე ქართული ენის გამოყენებისას და ამავე დროს მთელი სისავსით იყენებს თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის გამომსახველობით შესაძლებლობებს, ენის შინაგან ძალას, დიალექტს. აგრძელებს კლასიკური ლიტერატურის ტრადიციებს. საფუძველთა საფუძველი, მიზეზი ამ ყველაფრისა გახლავთ ორი უმთავრესი ფაქტორი: პირველი - მწერალ თემურ ჭკუასელის ნიჭი, შემოქმედებითი ოსტატობა და მეორე - ეროვნულობა, თემა, რომელიც მარადიულია, ყავლი არ გასდის - საქართველო - თავისი სულიერი მემკვიდრეობით.

უფლის ხელდასხმულ ლამაზ ძველანაში

„ხე ჯერ ყვავილებს იკეთებს, შემდეგ – ნაყოფს. მაშ, მე, ესოდენ უღირსი, შინაგანი ღოცვის, აღსარებისა და ზიარების გარეშე, ვით შევძლებ ღვთისთვის სათნო ნაყოფის – მინდვრის ყვავილივით მშვენიერი და ბადაგივით საამო ღექსის შექმნას?“ (მღვდლიაშვილი, 2014: 5), – წერს თინათინ მღვდლიაშვილი. ეს კითხვა პოეტის შემოქმედების თანამდევია, რომელიც პოეტის ღირიკის თავისებურებებს, სპეციფიკურ ნიშანთვისებებს განსაზღვრავს; თინათინ მღვდლიაშვილი, როგორც ყველა ჭეშმარიტი შემოქმედი, ფიქრობს, განიცდის, ეძიებს; მას თავისი ნააზრევი, ნაფიქრი, განცდისა და ძიების შედეგი მკითხველის წინაშე გამოაქვს. საკითხავი ისაა, როგორ ახერხებს ან როგორ აღწევს მიზანს, როგორ მიაქვს თავისი სათქმელი მკითხველამდე თუ მსმენელამდე.

ამთავითვე უნდა განვაცხადო, რომ პოეტური ტექსტის ინტერპრეტაცია უმადური საქმეა, რადგან მკითხველი, რაოდენ კომპეტენტური და თავადაც პოეტური ბუნების მქონე იყოს, თუნდაც პოეზიის ურთულეს ლაბირინთებში ღრმად ჩახედული და ღექსის მკვლევარი იყოს, ძნელად თუ ჩაწვდება პოეტის იმ ჩანაფიქრს, რომელიც ამა თუ იმ მხატვრული ნაწარმოების შექმნისას დაეუფლა და შეაქმნევინა მას ესა თუ ის მხატვრული ტექსტი. დაეიმოწმებ მარინა ცვეტაევას გამონათქვამის პერიფრაზს შემოქმედებითი და ინტელექტუალური წვის შედეგის აღქმის შესახებ, იმის შესახებ, როგორ შეიძლება მიიღოს და აღიქვას მკითხველმა მხატვრული ნაწარმოები; მისი საგნებით სამართლიანი აზრით, როგორც არ უნდა შეეცადოს მკითხველი პოეტის განწყობის, ნააზრევის სრულყოფილ წვდომას, ამას ის ვერ შეძლებს, მეტიც, თვით პოეტიც იმ განწყობას ვერასოდეს დაუბრუნდება, რომლითაც შექმნა თავისი პოეტური სულის გამოვლინების, პოეტური სამყაროს ამსახველი თხზულება. ამის მიზეზი კი ისაა, რომ განწყობა, განცდა, გრძნობა, ფიქრი, განსჯა, აზრი ერთჯერადია, არ მეორდება.

ჩემი ყურადღება მიიპყრო თინათინ მღვდლიაშვილის მიერ გამოთქმულმა შეხედულებამ, რომ ავტორის ლამაზი პოეტური მემკვიდრეობა, პოეტური სამყარო დუმილის სიბრძნესაა მოკლებული, რაც თვით პოეტს ძველი ლიტერატურული ტრადი-

ციების, ჰაგიოგრაფიისა და ჰიმნოგრაფიის სულიერ-ინტელექტუალური სამყაროს ტრადიციათა გამგრძელებლად აღგვაქმევენებს; მისი ეს შეხედულება ძველ ქართულ ლიტერატურულ თხზულებებში გამოხატული ფილოსოფიურ-რელიგიური და პოეტური მრწამსის ერთგვარი პერიფრაზია და იგი გიორგი მერჩულის სიტყვებს შეგვახსენებს: „ბრძანდებოდა ვეცხელი არს, დუმილი – ოქროდ რჩეულ“. რა კარგია, თინათინ მღვდლიაშვილმა ოქროს ვერცხლი რომ ამჯობინა. რამდენს დაკარგავდა ქართული პოეზია, რომ არ შექმნილიყო „ხმალი ავლესოთ, ქართველები, ხმალი ავლესოთ“, „დავით აღმაშენებელს“, „მარტოხელა, მარტოსულო ქალბატონო“ და მრავალი სხვა. ამავე დროს, თინათინ მღვდლიაშვილის ზემოხსენებული მოსაზრება საგანგებოდ დავიმოწმე, რათა წინარე და მიმდინარე ლიტერატურულ პროცესებს შორის მჭიდრო კავშირი უკეთ წარმოემჩინა. თინათინ მღვდლიაშვილის პოეტური სამყარო, მისი პოეტური ხატები ხშირად მითოლოგიის, ბიბლიურ-ეგანგელური და ლიტერატურული სემანტიკური ჰიპოდოგმებითაა ნასაზრდოები, რის გამოც მათი სრულფასოვანი აღქმა მკითხველისაგან ღრმა სულიერ და ინტელექტუალურ მზაობას მოითხოვს.

თინათინ მღვდლიაშვილის ლექსები სისადავის, სინატივის, მხატვრული სიმართლის აქტუალობით გამოირჩევა და მკითხველის ყურადღებას იპყრობს. პოეტის ლექსის იდეა, ძირითადი სათქმელი ხშირად მუსიკად გარდაისახება, რამაც საფუძველი შექმნა მისი ლექსების სიმღერებად გარდაქმნისათვის. ეს ის ბედნიერი შემთხვევაა, როდესაც ლექსის, სიტყვის მუსიკალობა და მელოდიურობა მუსიკალურ ბგერად და მელოდიად ისე გარდაისახება, რომ მსმენელზე ღრმა შთაბეჭდილებას ახდენს. ამიტომ ამ ლექსების ესთეტიკურ ფენომენს არა მხოლოდ სიტყვათა სემანტიკური მოწესრიგებულობა, აზრის სიმწყობრე, არამედ მელოდიურობაც განსაზღვრავს. თინათინ მღვდლიაშვილი ამ მხრივაც ძველ ქართულ პოეტურ მემკვიდრეობაში, კერძოდ ჰიმნოგრაფიაში არსებულ ტრადიციათა გამგრძელებელია, რადგან საგალობლები საეკლესიო გალობისათვის იქმნებოდა. ცხადია, თინათინის ლექსები სიმღერებად მათივე მელოდიურობით, ევფონიურობით, შინაარსის სიღრმითა და გამოსახვის ფორმათა სისადავით იქცა, რაც ყველა პოეტის ხვედრი არაა. ამგვარი რამ მხოლოდ რჩეულ შემოქმედთა ხვედრია, პარალელების დასახელებისაგან კი თავს შევიკავებ.

ვისაც მოუსმენია თინათინ მღვდლიაშვილის ლექსების მუსიკალური ვერსიები, – კერძოდ, „ხმალი ავლესოთ, ქართველებო, ხმალი ავლესოთ“, „აღმაშენებელი თბილისს მობრძანდება“, „მარტოხელა, მარტოსულო ქაღბატონო“ და სხვანი, – არასოდეს დაავიწყდება და ყოველი მოსმენისას ხელახლა მოსმენის პირველადი განცდა აღეძვრის.

თინათინ მღვდლიაშვილის ლექსების ორნამენტულ-დეკორატიულ სტილისტიკას თუ ღრმად ჩაუკვირდებით, დავინახავთ, რომ მის პოეზიაში არცთუ იშვიათად გვხვდება ანტინომიები და ბინარული ოპოზიციები, რომელთა გარეშე ჭეშმარიტი პოეტური სამყარო ვერ შეიქმნება. მაგრამ ეს არა მხოლოდ იმას მიუთითებს, რომ პოეტი თეორიულად კარგად იცნობს ამ გამომსახველობით საშუალებებსა და მხატვრულ ხერხებს, არამედ ლექსში გამოყენებული ყოველი მხატვრული სამკაული ჰარმონიულადაა შერწყმული პოეტისავე შინაგან სამყაროსთან, ჰარმონიულია პოეტის გამომსახველობითი, თემატური თუ სტილური მახასიათებლები. პოეტის მხატვრული აზროვნება თეორიული ცოდნის შედეგი კი არაა, არამედ იგი თვით პოეტის შემოქმედებითი ენერჯისგან მომდინარეობს და ხელოვნების სხვადასხვა სფეროსთვის დამახასიათებელი სტილით, სულიერი გამოხატვის უნარით ივსება.

თინათინ მღვდლიაშვილის პოეტური სამყარო წარსულის კულტურის პარადიგმებითა და ათასწლოვანი სულიერი ენერჯითაა აღსავსე; მისი ლექსების უმეტესობა ქართული კულტურის, წარსულის ისტორიული მეხსიერების სულიერი წვდომის გამოხატულებაა. თითოეული ლექსი სიტყვის, მუსიკის, ფერწერის, ქანდაკების ჰარმონიაა, რასაც სიტყვის ყოვლისმომცველობა, მუსიკის სიდიადე და, საზოგადოდ, შემოქმედებითი ძალის ერთიანობა წარმართავს.

თინათინ მღვდლიაშვილის ლექსებში პოეტურ სახეთა სისტემა იმ სტრუქტურულ-სემანტიკური პარადიგმებისაგან შედგება, რომლებიც ლიტერატურული ტრადიციებისაგან მომდინარეობს. ასეთი ტრადიციულობით ძერწავს პოეტი ისტორიულ პირთა მხატვრულ სახე-ხატებს, რომელთაგან გამოვარჩევდი დავით აღმაშენებლის, თამარ მეფის, შალვა ახალციხელი-სადმი მიძღვნილ ლექსებს. მათში საქართველოს გმირულ ისტორიულ წარსულთან ერთად ჩვენი ქვეყნის აწმყო მდგომარეობით მოგვრილი უდიდესი სევდა და ღრმა გულისტკივილი შევიგრძნობა, რაც იმას შეგვახსენებს, რომ ღირსეულ

წინაპართ ღირსეული შთამომავლები უნდა ჰყავდეთ, რათა ერმა და სახელმწიფომ ღირსეული ადგილი დაიმკვიდროს თანამედროვე ანტაგონისტურ სამყაროში.

თინათინ მღვდლიაშვილის ლექსები მკითხველს ნათლად შეაგრძნობინებს, თუ როგორი მძიმეა ქართველი კაცის ხვედრი, რადგან მას ოდითგანვე წილად ხვდა შეუნელებელი, მარადიული ბრძოლა არსებობისა და საკუთარი ადგილის დამკვიდრებისათვის მსოფლიოს კულტურულ სამყაროში, რასაც ძმათა ომები მუდმივად სდევს. დროდადრო მეორდება ბაზალეთი, 25 თებერვალი და 6 იანვარი, რომელთაგან განსაკუთრებით გამოყოფილია უკანასკნელი ორი, ორი ნიშანსვეტი მეოცე საუკუნისა, ძმათა კვლის, შუღლის, მტრობის, დაუნდობლობის გამოვლინების დღეები, როდესაც „წითელი დროშებით სისხლიან მიწაზე, წითელი ცხენების მოგელავს ლაშქარი, რეკავენ, რეკავენ გელათის ზარები, ითვლიან ზარები სისხლიან ნაბიჯებს“... ყოველივე ამის შედეგი მეტაფორულადაა წარმოსახული ერთსტროფიან უსათაურო ლექსში:

„წუხელ, თბილისში, ძმათა შორის შეტაკებისას,
დაიჭრა ნაძვი...“

და სასიკვდილო განაჩენით განცვიფრებული,
ღურჯი სხეულით ჩაიკეცა მშობელ მიწაზე...“

თინათინ მღვდლიაშვილმა ლექსების მთელი ციკლი მიუძღვნა საქართველოს პირველი პრეზიდენტისა და მისი ქრისტესმიერი ძმის, მერაბ კოსტავას ხსოვნას. მათი ტრაგიკული ხვედრი საქართველოს ბედის თანაზიარადაა წარმოდგენილი; პოეტის მძაფრი განცდებით აღსავსე სტრიქონებში მეოცე საუკუნის დასასრულის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მესვეურთა დაუმორჩილებლობა და, შესაბამისად, მტრის მიერ ქართველი ერის დამონების მცდელობა განზოგადებულია, რაც აღუზიურ-ენიგმური მხატვრული ხერხებითაა გადმოცემული და ლექსის დასასრული ტაეპი გარკვეული სარკაზმითაც გაზაფხული:

„გაბრწყინდება საქართველო, – ღურჯი და უნაპირო...“

კახი კოლხეთს შემოსძახებს, – სქანი გოლუაფირო!...“

თუ ბიჭი ხარ, მიდი, აბა, ეს მთა-გორი დასძარი?!...“

გესმის? ღრუბლის ტახტზე რეკავს წალენჯიხის ტაძარი!..“

ჯიხაშქარში შაშვი გალობს,

მაფშალია – ოდიშში,

ვერვინ დასცემს სამეგრელოს,

მტერთან – დიდი ბოდიში“.

თინათინ მღვდლიაშვილის პოეზიამ დღის წესრიგში დააყენა სახელმწიფოს, ერის, პიროვნების ღირსების საკითხი, რომელიც ქართული ლიტერატურისათვის ჩვეულ ტრადიციულ თვალსაზრისს მიჰყვება:

„რად მინდა სიცოცხლე ღირსებააყრილი?!..

რად მინდა, მამულო, სიცოცხლე უშენოდ?!..

ჩემ თვალწინ ფართხალებს სამშობლო დაჭრილი,
კვდება... არ ძალმიძს რაიმე ვუშველო!...“

თინათინ მღვდლიაშვილის ეს პატარა, მაგრამ მრავლისმთქმელი ლექსი იმ მიზნით დაიწერა, რომ ქართველი ერის შეგნება გამოაფხიზლოს, რადგან ჩვენი სამშობლოს მკვიდრთა საკმაოდ დიდი ნაწილის საქმიანობა მხოლოდ საკუთარი კეთილდღეობისათვის ზრუნვაა, რაც სამშობლოს სიცოცხლის გარანტი ვერასოდეს გახდება. სამშობლოსა და პიროვნების საქმიანობა ერთიანი უნდა იყოს, ერი ხომ პიროვნებებისაგან შედგება! თუმცა, ლექსის ტრაგიკული პათოსის საწინააღმდეგოდ კი მინდა ვთქვა, რომ თვით ეს ლექსია სამშობლოს საშველად შექმნილი! ამას ისიც მოწმობს, თუ როგორ მზაობას გამოხატავს პოეტი ქართველობის შესანარჩუნებლად:

„მე – მაგნოლია, გარდავისახე და აქ მოვედი.

მე ქართველობის არ მეშინია,

არ მეშინია, ვიყო ქართველი“!

თინათინ მღვდლიაშვილის ლექსებიდან ცალკე მინდა გამოვეყო ეპიტაფიები, რომელთა საფუძველი ისევ და ისევ ტრადიციულია; გავისხენებდი დავით აღმაშენებლის ეპიტაფიას – „ვის ნაჭარმაგვეს მეფენი თორმეტნი პურად დამესხნეს...“ თინათინ მღვდლიაშვილმა ეპიტაფიის ჟანრი გააცოცხლა და არაჩვეულებრივი, შინაარსითა და აზრის სიღრმით გამორჩეული ნაწარმოებები შექმნა. ეპიტაფიებში გაცოცხლებულია წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის, წმ. გრიგოლ ხანძთელის, წმ. გრიგოლ ფერაძის, თინათინ გურიელის, წმ. შალვა ახალციხელის, წმ. იოთამ ზედგინიძის, თამარის, იგივე გურჯი-ხათუნის, წმ. გაბრიელ ქიქოძის, წმ. ანთიმოზ ივერიელის, ზეზვა გაფრინდაულის, ივანე მაჩაბლის, მეუფე გაბრიელ ჩაჩანიძის, მოწამეობრივად აღსრულებული ანდრია ყურაშვილის ხატსახეები. ამ ციკლში ქართველ სულიერ და ინტელექტუალურ წინაპართა დგაწლია შეფასებული.

თინათინ მღვდლიაშვილის პოეზიაში ასახულია პოეტის ხვედრი საქართველოში; იგი, საზოგადოდ, ძალზე მძიმეა, რადგან მას ყოველთვის ებრძოდნენ, ამჟამადაც ებრძვიან: „რა უხარიათ, ნეტავი, სვაგებს, ოდეს კორტინან ამაყ პრომეთეს?! ვუახლოვდებით მაჩაბლის ცამეტს, შენობას, სადაც კლავენ პოეტებს!“ ამ ფონზე თინათინის ნათქვამი სიტყვები – „ემესახურები ჩემს საქართველოს უანგაროდ და უჰონორაროდ“ – საოცრად მეტყველი და მრავლისმომცველია. გავიხსენებ სხვა ეპიზოდებსაც: „და მე დაფჯექი ჩვენი ქოხის დარბეულ კართან, და შინდისფერი ვწერე ლექსები“... განსაკუთრებული ღირებულება ენიჭება პოეტის სიტყვებს, რომელშიც ლექსის ქმნადობის სირთულე და სიღიაღვა წარმოჩენილი:

„ლექსი, ვით მწიფე რქაწითელი, ისე ატირდა,
ნასისხლარი მაქვს მარგალიტის სამაჯურები...
ისმის თუხთუხი პოეზიის საღმრთო მარნიდან,
პაპისეული თითქოს დასკდნენ ძველი ჭურები“.

აქვე უნდა ვახსენო თინათინ მღვდლიაშვილის ლექსები, რომლებიც გალაკტიონის, ტიციან ტაბიძის, ტერენტი გრანელის, მუხრან მაჭავარიანის და სხვა გამოჩენილ ქართველ პოეტთა გამორჩეულ პოეტურ მემკვიდრეობას ეძღვნება, ხოლო ღორდ ბაირონს ლექსების მთელი ციკლი უძღვნა და ინგლისური ლიტერატურის ისტორიაში, შესაბამისად, მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიაში, მისი განსაკუთრებული ღვაწლი წარმოაჩინა.

მინდა გავიხსენო თინათინ მღვდლიაშვილის ერთი ლექსი, რომელშიც შემოქმედებითი წვისა და ლექსის შექმნის სირთულე და სიამოვნებაა ნაჩვენები:

„ვიცი, ამაღამ მესტუმრება თეთრი მხედარი,
თეთრი ვარდებით სავსე ღამეს გამატეხინებს,
ვიცი, ამაღამ მესტუმრება სული ნათელი
და ლექსს შინდისფერს დამაწერინებს,
მერე წავა და რძისფერ ნისლში დაიკარგება,
და მალოდინებს“.

ნებისმიერ მწერალს, პოეტს ნებისთ თუ უნებლიეთ ლიტერატურის გრანდიოზულ, ბუმბერაზ წარმომადგენელთა ტყვეობიდან გაქცევა უწევს, ზოგი შემოქმედი ამას უმტკივნეულოდ ახერხებს და წარსულის გამორჩეულ პოეტთა მემკვიდრეობისაგან სრულიად განსხვავებულ პოეტურ სამყაროს ქმნის, ეს ძლიერ და საკუთარ შესაძლებლობებში დარწმუნებულ შემოქ-

მედთ ძალუძთ. ისინი მკვეთრად ინდივიდუალური არიან. ზოგი კი, შედარებით უფრო სუსტი და ინდივიდუალობას მოკლებული „მელექსე“, თითქმის ვერ სძლებს გავლენებს და მთლიანად ექცევა წინამორბედთა მიერ გამოყენებული მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებების ტყვეობაში. ამ ფონზე თინათინ მღვდლიაშვილს პრიველი რიგის პოეტთა რიცხვს მივაკუთვნებ, რადგან თინათინ მღვდლიაშვილის გამოკვეთილად ინდივიდუალური პოეზია ქართული პოეტური ტრადიციების გაგრძელებად აღიქმება. მისი პოეტური ცხოვრებაც იმის მოწმობაა, როგორ უნდა იცხოვროს და იღვაწოს ქართველმა კაცმა საზოგადოდ.

თინათინ მღვდლიაშვილმა საკმაოდ მძიმე ცხოვრება გამოიარა, მაგრამ უსამართლობის წინაშე არასოდეს ქედი არ მოუხრია, რასაც მისი მებრძოლი პოეზია მოწმობს. საამისოდ ერთ ლექსს გავიხსენებ:

„ვიღაცას უთქვამს, – როს ზარბაზნები
ცოდვილ მიწაზე უდმერთოდ ქუხან,
დაუკრეფიათ გულხელი მუხებს
და პირგამშრალნი საბრალოდ დუმან...
რალაც არ მჯერა მე იმ სიმართლის,
რომ შეაშინოს კრაზანამ მუხა!..
როს ზარბაზნები ანგრევენ სივრცეს,
დუმან ლაჩრები!
მუხები ქუხან!..“

ეს სიტყვები ძლიერი სულის მქონე ადამიანის, უშიშარი პოეტის მიერაა წარმოთქმული და პოეტის მთელი შემოქმედების ხასიათს წარმოაჩენს, რადგან იგი ვერანაირმა წინააღმდეგობამ ვერ გატეხა, ვერ დააფრთხო.

თინათინ მღვდლიაშვილის კრებულში ლექსების რამდენიმე ციკლია გამოყოფილი. პირველი ლირიკული ციკლია, რომელსაც ავტორმა თავისი ერთობ პოპულარული ლექსის სათაური მისცა: „მარტოხელა, მარტოსულო ქალბატონო“ და ამ სახელწოდების ლექსითვე იხსნება. სხვათა შორის, ამავე ლექსის სიტყვები – „ჭრიჭინებენ, ჭრიჭინებენ ჭრიჭინები“ – მთლიანად წიგნის სახელწოდებადაა გამოტანილი. ეს ის პოპულარული ლექსია, რომელიც სიმღერად იქცა და რომლის დედააზრს მარტოხელა მარტოსული ქალბატონის შინაგანი სამყარო, მისი განცდები, გრძნობები, განწყობილებები ქმნის; იგი მარტო-

სულობისაგან, მარტოხელობისაგან გათავისუფლების, მისგან თავდახსნის ვედრებაა.

„არ დამტოვო, გევედრები, არ დამტოვო,
სინანული აგიცრემლებს თვალებს,
მარტოხელა, მარტოსულო ქალბატონო,
ვერ გავუძლებ მარტოობის ღამეს.
ჭრიჭინებენ, ჭრიჭინებენ ჭრიჭინები
და ჭრიჭინში ათენებენ ღამეს,
მარტოხელა, მარტოსულო ქალბატონი,
ნუ მიხურავ, ნუ მიხურავ კარებს!“

ამ ციკლის ლექსების უმეტესობა ლირიკული ხასიათისაა, რომელშიც სიყვარულის სიმფონია და პოეზიის მარადიულობის შეგრძნებაა აქცენტირებული.

დასკვნისათვის გავიხსენებ ამ სიტყვის დასაწყისში ჩემ მიერ დამოწმებულ თინათინ მღვდლიაშვილის კითხვას: „ხეჯერ ყვავილებს იკეთებს, შემდეგ – ნაყოფს. მაშ, მე, ესოდენ უღირსი, შინაგანი ლოცვის, აღსარებისა და ზიარების გარეშე, ვით შევძლებ ღვთისთვის სათნო ნაყოფის – მინდვრის ყვავილივით მშვენიერი და ბადაგივით საამო ლექსის შექმნას?“ თინათინ მღვდლიაშვილის პოეზიის შესახებ ბევრი დაიწერება, რადგან იგი ამას უთუოდ იმსახურებს. მეტსაც ვიტყვი, პოეტის უკვდავების საფუძველი ხალხის სიყვარულია, ხალხის მიერ მისი პოეზიის დაფასება და აღიარებაა. აღიარების ერთი მახასიათებელი ნიშანი კი ისაა, რომ თინათინ მღვდლიაშვილის ლექსები სიმღერებად იქცა, ხოლო ლექსის სიმღერებად გარდასახვა შემთხვევით არ ხდება. მე პირადად ბედნიერი ვიქნები, თუ დღევანდელმა ჩემმა სიტყვამ ცოტათი მაინც შეასრულა მისია იმისა, რომ წარმოქმინა თინათინ მღვდლიაშვილის მდიდარი პოეტური სამყაროს მცირეოდენი ნაწილი მაინც და მეჩვენებინა, რომ მან ნამდვილად შეძლო, მისივე სიტყვით რომ ვთქვა, „ღვთისთვის სათნო ნაყოფის – მინდვრის ყვავილივით მშვენიერი და ბადაგივით საამო ლექსის შექმნა“.

16 დეკემბერი, 2014 წელი.

შინაარსი

ენათმეცნიერება

ასმათ ვესაია

სიტყვა-სიმბოლოები ქართულ და რუსულ

შრახაოლოგიზმებში 5

ტოპონიმია

მარიამ ბალასანიანი-გოგნაძე

დაარსებული თუ აღდგენილი სოფლები („სომხეთისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიის ტოპონიმთა“ ხუთტომეულის მიხედვით) 18

გიორგი სოსიაშვილი

ლიახვის ხეობის ზოგიერთი ტოპონიმი თირის მონასტრის 1432 წლის სიბეღის მიხედვით 28

ლიტერატურათმცოდნეობითი პარადიგმები

დადი ბეთხოშვილი

სიჭვარულის ბააზრებისათვის აღმქანდრე ყაზგების კოეზიკაში 49

დიანა მიქელაძე

„სიამაჟე და მცდარი აზრის“ სტილის თავისებურებანი 56

ნესტან სულავა

ტიმოთე ბაბაშვილი შოთა რუსთველის შესახებ 62

მარინე შონია

აკჰმედ ჰამდი თანვინარის შეხედულებები თურქულ მუსლიმურ ცივილიზაციაზე 81

ირინა ჯიშკარიანი

მიხეილ ლერმონტოვი რუსულ სიმბოლისტურ კრიტიკაში 89

ისტორია და რელიგია

უნა ბლუაშვილი

სოხუმის დაცემა: ფაქტები, მოვლენები, ანალიზი 103

ნინო მეგვინიშვილი

ქუთაისის კათოლიკური ეკლესიის ძრონიკები (XIX საუკუნის 30-იან წლები) 125

ეთნოლოგია

მელეა ბურდული

მუსხეთის თანამედროვე სოფლის ეთნოგრაფიული ყოფა 159

<i>თინა იველაშვილი</i> საკვები ველური მცენარეები სამცხე-ჯავახეთში	169
განათლება, პედაგოგიკა და სოციალური მეცნიერებანი	
<i>ციცინო მაგზარაშვილი</i> სოციალური სტრუქტურის გავლენა ალტერნატივითა გადაფასებაზე გადაწყვეტილების მიღების დროს და ფიქსირებულ განწყობაზე	180
<i>მარგხ ნათენაძე</i> ზოგიერთი საპითხი ევმეტური სწავლის შესახებ	190
<i>როლანდ ქურდაძე</i> კლასბარში მუშაობა მათემატიკაში აკადემიურად მოწინავე მოსწავლეებთან	194
<i>ნატო ყრუაშვილი</i> პეტრე ხარისჭირაშვილის საბანანათლებლო მოღვაწეობის შესწავლისათვის.....	199
რეცენზია	
<i>გიორგი ხორბალაძე</i> მავთულხლართის ორი მხარე თანამედროვე ქართულ ლიტერატურაში (გიორგი სოსიაშვილის ორი მოთხრობის მიხედვით)	210
ექსპედიციის ანგარიში	
<i>მერაბ ბერიძე</i> პიობრაფიკული ძეგლი კურცხანის ხეობიდან	218
შეხვედრები	
<i>ნათელა ბერიძე-ნაცვლიშვილი</i> აზრის გადმოცემის ზოგიერთი ფორმისათვის თინათინის ლექსებში	230
<i>ნათელა ბერიძე-ნაცვლიშვილი</i> ორიოდე სიტყვა თემურ ჭკუასელის ზოგიერთ ნოველიზე	237
<i>მაკა კაჭკაჭიშვილი</i> ეროვნულ გმირთა სახეები პოეტის სამყაროში	245
<i>მაკა კაჭკაჭიშვილი</i> თემურ ჭკუასელის მხატვრული ენის ზოგიერთი თავისებურება	251
<i>ნესტან სულავა</i> უფლის ხელდასხმულ ლამაზ ქვეყანაში	256

CONTENT

Linguistics

Asmat Evsaiia

WORD SIMBOLS AS SEMANTIC BACKGROUND OF PHRASEOLOGISMS IN GEORGIAN AND RUSSIAN LANGUAGES	17
---	----

Toponyms

Mariam Balasaniani-Gognadze

FONNDED OR RENEWED VILLAGES (According to „Toponimies in Armenia and near regions“)	27
---	----

Giorgi Sosiashvili

1432 TIRI DOCUMENT AND THE TAVKHELISDZE FAMILY	47
--	----

Paradigms of Literature Studies

Dali Betkhoshvili

FOR COMPREHEND OF LOVE ALEKSANDRE KHAZBEGY'S POETRY	55
--	----

Diana Mikeladze

STYLE PECULARITIES ACCORDING TO “PRIDE AND PREJUDICE”	61
--	----

Nestan Sulava

TIMOTHE GABASHVILI ABOUT SHOTA RUSTVELI	79
---	----

Marine Shonia

AHMED HAMDI TANPINAR'S OPINIONS ABOUT TURKISH MUSLIM CIVILIZATION	88
--	----

Irina Jishkariani

MIKHEIL LERMONTОВI IN RUSSIAN SYMBOLIST CRITICISM	102
--	-----

History and Religion

Ucha Bluashvili

FALL OF SOKHUMI. FACTS, EVENTS, ANALYSIS	124
--	-----

Nino Megeneishvili

CHRONICLES OF KUTAISI CATHOLIC CHURCH (XIX century, 30s)	158
---	-----

Ethnology

Medea Burduli

ETHNOLOGICAL STATE OF MESKHETI MODERN VILLAGE	168
---	-----

<i>Tina Ivelashvili</i>	
EATABLE WILD PLANTS IN SAMTSKHE-JAVAKHETI	179
Education, Pedagogics and Social Sciences	
<i>Tsitsino Mavzarashvili</i>	
ATTRACTIVENESS CHANGE IN A DECISIONAL PROCESS UNDER A SOCIAL STRESS SITUATION FIX ATTITUDE CHANGE UNDER SOCIAL STRESS SITUATION	189
<i>Marekh Natenadze</i>	
SOME ISSUES ABOUT THE EFFECTIVENESS OF LEARNING ..	193
<i>Roland Kurdadze</i>	
EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN MATHEMATICS WITH ACADEMICALLY ADVANCED STUDENTS	198
<i>Nato Kruashvili</i>	
TO STUDY THE EDUCATIONAL ACTIVITIES OF PETER KHARISCHIRASHVILI	209
Summary	
<i>Giorgi Khorbaladze</i>	
ABOUT THE TWO SIDES OF WIRE COMPLICATION IN MODERN GEORGIAN LITERATURE (according to two stories by Giorgi Sosiashvili)	210
Report of expedition	
<i>Merab Beridze</i>	
EPIGRAPHIC MONUMENTS PLACE OF KURTSKHANA	218
Meetings	
<i>Natela Beridze-Natsvlishvili</i>	
FOR SOME OPINION ABOUT CONVEYING FORMS IN TINATIN'S POEMS	230
<i>Natela Beridze-Natsvlishvili</i>	
A FEW WORDS ABOUT SOME NOVELS BY TEMUR CHKUASELI	237
<i>Maka Kachkachishvili</i>	
TYPES OF NATIONAL HEROES IN POETS' WORLD	245
<i>Maka Kachkachishvili</i>	
SOME PECULIARITIES ABOUT THE POETICAL LANGUAGE OF TEMUR CHKUASELI	251
<i>Nestan Sulava</i>	
IN THE CHOSEN, BEAUTIFUL COUNTRY OF THE LORD	256

საგამომცემლო ჯგუფი: ღარისა გურგენიძე
ლია ზედგინიძე

ბამონცემლობა

„ახალციხის უნივერსიტეტი“

ქ. ახალციხე, რუსთაველის ქ. №106,
ტელ.: 0(365)22-19-90, 591-41-12-78
ელ. ფოსტა: contact@sjuni.edu.ge